

IOAN SCURTU

CAROL I

editura enciclopedică

Ioan Scurtu

ISTORIA ROMÂNILOR ÎN TIMPUL CELOR PATRU REGI (1866-1947)

Ediția a II-a, revăzută și adăugită

Volumul I

Carol I

EDITURA ENCICLOPEDICĂ
București, 2004

CUVÂNT INTRODUCTIV LA EDIȚIA A II-A

Prima ediție a acestei lucrări a apărut în anul 2001. Ea s-a bucurat de un real succes de public, astfel că s-a impus un nou tiraj.

Am socotit necesar să aduc unele adăugiri față de prima ediție, utilizând cercetările personale pe care le-am efectuat în ultimii doi ani, precum și bibliografia recentă, astfel ca cititorii să fie la curent cu informațiile și aprecierile cele mai noi privind evoluția României și a instituției monarhice în perioada 1866-1947. De asemenea, am diversificat materialul ilustrativ, pentru a oferi o imagine mai completă asupra celor patru regi și a familiei regale.

Reînnoiesc mulțumirile mele adresate domnului Marcel Popa, directorul

Editurii Enciclopedice și domnului Alexandru Stănciulescu – redactorul de carte.

Îmi exprim credința că această ediție, revizuită și adăugită, va fi apreciată de cititori, judecătorii cei mai exigenți ai muncii și rezultatelor noastre științifice.

Autorul

ARGUMENT

Evoluția istorică a românilor în timpul celor patru regi – Carol I, Ferdinand, Carol al II-lea, Mihai – a fost și mai este încă un subiect controversat.

Venirea în România a principelui Carol I de Hohenzollern Sigmaringen a fost întâmpinată cu sentimente diferite: unii (cei care l-au înlăturat pe domnitorul Alexandru Ioan Cuza) au apreciat acest act ca un moment înălțător, întregul popor ieșind în întâmpinarea celui ce avea să-i conducă destinul pe calea prosperității și a independenței naționale; alții – aflați în preajma lui Cuza sau beneficiari ai reformelor înfăptuite de domnitorul răsturnat în noaptea de 11/23 februarie 1866 – au

primit cu răceală și chiar cu ostilitate aducerea unui „neamț” pe tronul României. Apoi, pe parcursul celor 48 ani de domnie ai lui Carol I, unii au stăruit asupra progreselor înregistrate de România, care dintr-un stat vasal Porții Otomane a devenit o putere balcanică de primă mărime și cu un rol european recunoscut; alții au pus în evidență contradicțiile sociale și au prezentat răscoala din 1907 ca un corolar al politicii lui Carol I, au stăruit asupra faptului că, în 1914, regele s-a aflat în contradicție cu spiritul public și cu majoritatea liderilor politici români, suferind o gravă înfrângere politică și morală, deoarece la Consiliul de Coroană nu s-a acceptat intrarea țării în război, alături de Puterile Centrale, ci s-a votat pentru neutralitate, iar suveranul a fost la un pas de abdicare.

Ferdinand a fost prezentat de unii ca

făuritorul României Mari, inițiatorul reformei agrare și al celei electorale, ca personalitatea ce și-a legat numele de organizarea și consolidarea statului național unitar român. Alții l-au înfățișat într-o cu totul altă lumină: un rege slab, dominat de Ion I.C. Brătianu și de regina Maria, care poartă principala vină pentru proasta funcționare a regimului democratic din România de după legiferarea votului universal.

Carol al II-lea a fost pentru unii – foarte puțini – ”voievodul culturii”, o personalitate puternică, în timpul căreia România a cunoscut cea mai accelerată dezvoltare în toate domeniile, dobândind și un larg prestigiu internațional. Alții, cei mai mulți, l-au catalogat ca un rege imoral, avid de îmbogățire, care a manevrat pentru distrugerea regimului democratic și introducerea unei dictaturi personale, el

fiind principalul vinovat pentru pierderile teritoriale din 1940.

Mihai I nu a „scăpat” nici el unor aprecieri total diferite. Unii l-au prezentat ca autorul loviturii de stat de la 23 august 1944, prin care a salvat țara de distrugere și a orientat-o pe făgașul alianțelor ei firești, cel care s-a opus cu îndârjire comunismului. Alții îl consideră un rege slab, incapabil să ia inițiative, ca principalul vinovat de moartea mareșalului Antonescu, un pion pe care sovieticii l-au mânuit cu dibăcie, oferindu-i ordinul „Victoria”, precum și numeroase daruri (avioane, mașini etc.).

Cele mai multe aprecieri radicale, asupra celor patru regi, pozitive sau negative, au fost făcute de oamenii politici și de ziariști, care urmăreau anumite obiective, fără legătură cu realitatea is-

torică. Este suficient să urmărim dezbaterile de după 1989 pentru a observa această realitate. În discuție s-a aflat activitatea lui Mihai I, socotit de unii singurul în stare să redreseze țara, de aici și sloganul „Monarhia salvează”. Alții au vrut să-l dea în judecată pentru asasinarea mareșalului Antonescu. În această dispută s-au angajat și unii istorici – aproape toți specialiști în istorie antică și medievală – care, fără a apela la izvoare, în primul rând la documente de arhivă, au vizat anumite obiective politice.

În acest context, publicarea unei cărți privind *Istoria românilor în timpul celor patru regi (1866-1947)* poate să provoace noi controverse, mai ales din partea celor obișnuiți să perceapă numai două culori: alb și negru. Totuși, credem că o analiză temeinică a celor 81 de ani din

istoria românilor, când în fruntea statului s-au aflat cei patru regi, se impune, pentru a oferi celor interesați – profesori, studenți, elevi și, de ce nu, oameni politici, ziariști, cetățeni obișnuiți – o imagine globală, fără idei preconcepute, reconstituită pe baza documentelor de arhivă, a culegerilor de documente publicate, dezbaterilor parlamentare, presei timpului, memoriilor contemporanilor etc. Evident, cartea de față valorifică rezultatele obținute de-a lungul timpului de istorici precum: Nicolae Iorga, Dimitrie Onciul, Constantin C. Giurescu, Vlad Georgescu, Gheorghe Cristea, Dan Berindei, Dinu C. Giurescu, Aron Petric, Mihai Timofte, Paraschiva Câncea, Apostol Stan, Anastasie Iordache, Ion Bulei, Gheorghe Buzatu, Al. Gh. Savu, Valeriu Florin Dobrinescu, Gheorghe I. Ioniță,

Cristian Sandache, Sorin Silviu Damean, Gheorghe Bodea, Diana Fotescu, Neagu Cosma, Ion Mamina, Paul Henry, Terence Elsberry, Hannah Pakula, Lilly Marcou, Guy Gauthier, Paul al României, Nicoleta Frank ș.a.

Lucrarea de față este rodul multor ani de muncă, pentru depistarea și utilizarea unor variate și cuprinzătoare surse, pentru reconstituirea unui tablou cât mai veridic al unei perioade istorice complexe, cu evoluții extrem de spectaculoase, uneori dramatice. O primă lucrare a fost *Contribuții privind viața politică din România. Evoluția formei de guvernământ în istoria modernă și contemporană* (666 pagini), de fapt o istorie a monarhiei, publicată la Editura Științifică și Enciclopedică în anul 1988, într-un context politic dificil. Cartea a apărut cu sprijinul și prin implicarea nemijlocită a domnului Mircea Mâciu,

directorul editurii, a redactorului, domnul Alexandru Stănciulescu, cărora le mulțumesc, încă o dată, pentru spiritul de solidaritate dovedit și curajul de a se implica în publicarea unei asemenea lucrări. Pe fondul confuziilor politice de după 1989, am publicat un rezumat al acestei cărți, sub titlul *Monarhia în România. 1866-1947* (192 pagini), la Editura Danubius, la solicitarea domnului Constantin Paraschiv, patronul acestei edituri, căruia îi mulțumesc și pe această cale. În aceeași arie de preocupări se înscriu cărțile *Regele Ferdinand (1914-1927). Activitatea politică*, apărută la Editura Garamond în 1994, condusă de domnul Marcel Dănescu, redactor doamna Virginia Cucu, și *Criza dinastică din România. 1925-1930* (298 pagini), apărută în colecția „Biblioteca de Istorie contem-

porană a României”, coordonată de colegul meu de facultate George G. Potra, din cadrul Editurii Enciclopedice, al cărei director este domnul Marcel D. Popa; ambilor le mulțumesc pentru sprijinul acordat pe parcursul definitivării și editării lucrării.

În prezenta carte am reluat, adâncit și dezvoltat, după noi cercetări, problematica istoriei românilor în timpul celor patru regi. Titlul mi-a fost sugerat de cărțile a doi mari cărturari: Nicolae Iorga, care a publicat în 1932 lucrarea *Istoria contemporană de la 1904 la 1930. Supt trei regi* (republicată în 1999) și Cezar Petrescu, *Cei trei regi*, apărută în 1935 (retipărită în 1997). În timp ce prima face o analiză critică a evoluției României din ultima parte a domniei lui Carol I, a activității regelui Ferdinand și a Regenței, până la urcarea pe tron a lui Carol al II-lea, cea de a

doua – datorată unui scriitor – are un caracter apologetic, fiind mai curând o carte de propagandă.

Materialul ilustrativ, pentru întreaga lucrare, face parte din fototeca Muzeului Național Cotroceni, Bibliotecii Naționale a României și din cea a Arhivelor Naționale Istorice Centrale; sincere mulțumiri conducătorilor acestor prestigioase instituții de cultură.

În ce mă privește, sper că ofer cititorilor o lectură agreabilă și folositoare, o imagine veridică asupra rolului și locului celor patru regi în istoria modernă și contemporană a României.

Autorul

Introducere

PROBLEMA FORMEI DE GUVERNĂMÂNT PÂNĂ ÎN 1866

1. De la începuturi până în 1859

Chestiunea formei de organizare a statului a constituit obiectul unei intense preocupări a analiștilor și oamenilor politici români încă din zorii epocii moderne. Transformările economice și sociale, afirmarea pe arena istoriei a burgheziei, aspirația tot mai puternică spre unitate și independență a Țărilor Române au oferit terenul necesar elaborării proiectelor vizând modalitățile concrete de organizare a statului. În

esență, s-au conturat două concepții fundamentale: una monarhică și alta republicană.

Încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea au apărut proiecte de organizare a statului sub forma unei republici. Astfel, proiectul de Constituție elaborat în anul 1802 preconiza o „republică aristo-democraticească”[1] în care puterea să fie concentrată în mâna a două „divane” – unul „mare”, cu sarcina de a conduce treburile interne și externe ale țării, și altul „pravilnicesc”, cu atribuții judecătorești. Se avea în vedere și constituirea unui divan „dă jos”, format din câte trei deputați din fiecare județ, care să cerceteze și să orânduiască

---

[1] *Istoria României*, vol. VI. Coordonatori Paul Cernovodeanu și Nicolae Edroiu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2002, p. 522.

toată „suma pentru cheltuielile de obște ale republicii”. Un alt document consemnează faptul că un grup de „șase moldoveni și valahi” a plecat la Napoleon Bonaparte „pentru a obține permisiunea de a constitui țările lor în republici”[1].

Ideile Revoluției Franceze de la 1789, ale unor cărturari precum J.-J. Rousseau au găsit teren fertil și în rândurile intelectualilor români, cu deosebire la promotorii Școlii Ardelene. Din rândul

---

[1] Emil Vârtosu, *Napoleon Bonaparte şi proiectul unei „republici aristo-democraticeşti“ în Moldova la 1802*, Bucureşti, 1947, p. 14; Iuliu C. Ciubotaru şi N. A. Ursu, *Un* proiect românesc de republică din secolul al XVIII-lea, *în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie" (în continuare Anuarul I.I.A.), Iaşi, 1987, p. 296 (cei doi autori conchid că proiectul a fost elaborat fie în anii 1784—1786 în Țara Românească, fie între 1786-1787 în Moldova).*

acestora se remarcă Ion Budai-Deleanu, care în opera sa fundamentală – *Țiganiada*, scrisă într-o primă formă în anul 1800 și definitivată în 1812 – pledează pentru republică ca formă de organizare statală. Semnificative sunt versurile: „În republică omul se ridică / La vrednicia sa cea deplină, / Fie de viță mare sau mică, / Aibă avuție multă sau puțină, / Totuși asemenea drepturi are / Cu acela care este mai mare [...] în republică-s toți cetățenii / Frați și fii ai unei maice bune; / Ei sunt a țării deobște moștenii, / Legea pe toți asemenea-i pune; / Și de are careșvași osăbire / E singur cel cu îmbunătățire / Care-i mai vrednic dregătorește / Ales fiind cu deobște voință; / însă nu dă porunci voinicește / După a sa părere și putință, / Ci

fieșcare dregătoriu / E numa de legi împlinitoriu”[1].

În 1834 exista, cu centrul la Sibiu, o societate care urmărea întemeierea unei republici prin unirea celor trei țări române[2]. În Țara Românească activa în 1840 societatea secretă condusă de Dimitrie (Mitică) Filipescu în programul căreia figura și „oblăduirea țării într-o ocârmuire republicană”[3]. Asemenea atitudini se înscriau în efortul de reînnoire socială și politică, ce se desfășura în Europa și care avea să culmineze cu Revoluția din 1848. Țările Române nu numai că nu au rămas în afara acestui suflu nou, democratic ce

---

1 Ion Budai-Deleanu, *Țiganiada*, în *Opere*, vol. I, Bucureşti, Editura Minerva, 1974, p. 290-291.

2 *Istoria României*, vol. III, Bucureşti, Editura Academiei, 1964, p. 1022.

3 Cornelia Bodea, *1848 la români. O istorie în date şi mărturii*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1982, p. 162.

cuprindea bătrânul continent, dar s-au înscris cu contribuții proprii, originale, atât sub raport teoretic, cât și al practicii social-politice. Revoluția română de la 1848 a prilejuit manifestarea concepțiilor republicane. În *Proclamația de la Islaz* din 9/21 iunie 1848[1] se aprecia: „Domnul, în care este personificată suveranitatea acestui popor, să fie tare prin dragostea publică, luminat, voitor de bine patriei, bărbat întreg și, ca să-l poată afla la alegere astfel, decretă după vechile sale drepturi, a-l căuta În toate stratele societății, în toată nația, iar nu într-un număr mărginit de oameni. Ea o dă celui ce va socoti de cuviință dintre fiii săi [...] Așadar, decretă ca domnia să se dea celui ales numai pe cinci ani, spre a se tăia rivalitățile și

[1] De regulă, în lucrare sunt menționate, până în 1919, atât stilul vechi, cât și cel nou; atunci când nu se fac mențiuni datele sunt pe stil vechi.

urile îndelungate și spre a pune o emulație între cetățeni a fi buni, întregi și folositori patriei ca să tragă încrederea publică [...] Domnul este ales unul dintre cetățeni și după domnie rămâne iară cetățean, fiu al patriei. Domnul nici nu a fost, nici nu este prinț; domn e tot cetățeanul, domn e și capul țării”[1]. În programul intitulat *Dorințele Partidei Naționale din Moldova*, elaborat de Mihail Kogălniceanu în august 1848, se cerea: „Domnul ales din toate stările societății”[2].

Documentele evidențiază preocuparea revoluționarilor de a asigura alegerea conducătorului statului pe baza calităților sale personale și a devotamentamentului față de interesele generale ale patriei. În același timp, se avea în vedere lichidarea domniei autoritare și

1 Cornelia Bodea, *op. cit.*, p. 535-536.
2 *Ibidem*, p. 654.

instituirea unui sistem de guvernare modern, în care „aleșii națiunii” (parlamentul) să aibă un rol decisiv. Revoluția din 1848 tindea să consolideze legăturile interne în sânul locuitorilor, să elimine barierele sociale și politice care reprezentau un obstacol în calea dezvoltării națiunii române[1]. Aceasta implica lichidarea privilegiilor moștenite din feudalism, dreptul pentru toți locuitorii țării – deveniți cetățeni – de a participa la viața politică a statului, întregul sistem de guvernare trebuia să se întemeieze pe suveranitatea poporului, a națiunii. Într-o formă sau alta, direct sau indirect, problema republicii s-a aflat în atenția revoluționarilor români, iar guvernarea din Muntenia, precum și cea din Transilvania – sub

[1] Apostol Stan, *Revoluția română de la 1848. Solidaritate și unitate națională*, București, Editura Politică, 1987, p. 340.

conducerea lui Avram Iancu – a marcat și o experimentare practică.

Nicolae Bălcescu a sintetizat cel mai bine concepția republicană a revoluționarilor de la 1848. În *Manualul bunului român*, marele democrat-revoluționar și cărturar arăta: „Cuvântul republică este o vorbă veche, care va să zică lucru al tuturor. Republica este un sfat în care oamenii adunați îngrijesc singuri de soarta lor, fără a-și pune stăpâni pe cap, având în lucrarea lor drept regulă dreptatea și drept țintă frăția. Într-o republică poporul nu ascultă decât de slujbași aleși de dânsul chiar cu treaba hotărâtă și pe vreme hotărâtă. Acești slujbași sunt deopotrivă cu toți ceilalți oameni. Ei poruncesc numai în numele poporului și sunt datori a lucra numai pentru dânsul, ascultând legea făcută de dânșii, supunându-se la privegherea

necurmată a cetățenilor și stând totdeauna gata de a da înapoi slujba cu care au fost însărcinați când s-a sfârșit vremea pentru care a primit-o.” Și Nicolae Bălcescu continua: „Așadar, de nevoie e ca românii să se întocmească în republică democratică și într-un stat întocmit astfel ca în vârsta legiuită tot românul să aibă glas la alegerea deputaților, la adunarea obștească a țării, care adunare să fie a face legile trebuincioase țării și a alege un om cinstit și vrednic care să poarte grija de cârmuirea trebilor țării și, câtă vreme se va purta bine, să-l ție în loc, iar de nu să-l depărteze de îndată”[1].

Curând după înfrângerea revoluției, Rusia și Turcia au stabilit prin Convenția de la Balta-Liman (19 aprilie/1 mai 1849), ca domnitorii Moldovei și

[1] Nicolae Bălcescu, *Opere*, vol. I, București, Editura Academiei, 1953, p. 350.

Țării Românești să nu mai fie aleși pe viață, ci să fie numiți de sultan pe o perioadă limitată – de 7 ani[1]. Noii domnitori – Barbu Știrbey în Țara Românească și Grigore Al. Ghica în Moldova – au luat unele măsuri pozitive (reorganizarea oștirii pământene, a învățământului ș.a.), care însă erau departe de aspirațiile revoluționarilor de la 1848.

Nevoiți să ia drumul exilului, conducătorii revoluției au desfășurat o vie activitate pentru cunoașterea pe plan european a situației și dorințelor poporului român. Este semnificativ că între cele mai importante reviste scoase de revoluționarii români s-a numărat și

[1] Ion Ionaşcu, Petre Bărbulescu, Gheorghe Gheorghe, *Tratatele internaționale ale României, 1354-1920.* Texte rezumate, adnotări, bibliografie, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1975, p. 155.

„*Republica română*” (Paris, 1851 – Bruxelles, 1853).

Pentru ei, problema fundamentală ce trebuia rezolvată era unirea țărilor române într-un singur stat. În lucrarea *Mersul revoluției în istoria românilor*, din 1850, N. Bălcescu scria: „Unitatea națională fu visarea iubită a voievozilor noștri cei viteji, a tuturor bărbaților noștri cei mari, care întrupară în sine individualitatea și cugetarea poporului spre a o manifesta lumii. Pentru dânsa ei trăiră, munciră, suferiră și muriră. Pentru dânsa Mircea cel Bătrân și Ștefan cel Mare se luptară toată viața lor îndelungată și traseră asupră-le năvălirea îngrozitoare a turcilor, pentru dânsa Mihai cel Viteaz cade ucis în câmpul Turda, pentru dânsa Șerban Cantacuzino bea otravă, pentru dânsa Horea moarte cumplită pe roată suferă.” După această sugestivă evocare

prin care istoria era pusă în slujba unor interese ale momentului, N. Bălcescu se referea la evenimentele anului 1848 și conchidea că revoluția viitoare „va fi o revoluție naționala”, astfel că numai după izbânda acesteia „adunarea poporului, Constituanta, va putea să realizeze în pace toate reformele politice și sociale de care el are nevoie și să constituieze dominarea democrației, dominarea poporului prin popor”[1].

Desigur, ideea unei organizări republicane își are importanța ei, dar În acel context istoric ea nu putea fi pusă în practică. Forma de guvernământ aproape generală în Europa era monarhia, iar țările române se aflau intre trei mari monarhii (imperii): Otomană, Habsburgică, Rusă (a Ro-manovilor), care nu puteau îngădui „experimente

[1] N. Bălcescu, *Opere*, vol. II. 1848-1852, Bucureşti, Editura Academiei, 1982, p. 111-112

republicane” în preajma lor. De-a lungul istoriei, românii au fost conduși de voievozi, regi sau domnitori; exista deci o tradiție, care nu putea fi abandonată fără un risc major pentru însăși existența statală a acestora. În fond, problema care preocupa pe cei mai mulți oameni politici era aceea a unui domn (principe) român sau străin care să contribuie la unirea și modernizarea țărilor române.

Ideea prințului străin a apărut în epoca luptei pentru emanciparea națională, „având, în primul rând, sensul unei tendințe de consolidare a existenței politice a Principatelor române”[1]. În 1824, un grup de boieri „cărvunari” din Moldova cerea, într-o jalbă

[1] Apostol Stan, Grupări şi curente în România între Unire Si Independență (1859-1877). Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1979, p. 280

către Poartă, principe străin – sub forma voalată a unei domnii ereditare[1].

În *Cererile ce ar fi putut face Valachia și Moldova la un congres de prinți străini pentru siguranțiia lor cea din afară și statornicia cea din lăuntru*, document elaborat în 1829, se preconiza: „Valachia și Moldova să se împreune și să se facă amândouă un principat”; „Formarea cârmuirei acestor două provinții să fie monarhie mărginită, după moștenire. Cârmuirea acestei nouă monarchii să se încredințeze la vreun prinț din familiile domnitoare în Germania de Sus, fără însă a se supune sau a se întrupa monarchia aceasta cu alta”; „Acest prinț, așezat într-acest chip, să cârmuiască după o Constituție, în toată viața sa”[2].

---

1 *Ibidem*, p. 280-281.

2 Cornelia Bodea, *op. cit.*, p. 84-85.

Francezul Bois le Comte scria în raportul trimis din București la 17 martie 1834: „Cele două Principate, unite prin originea lor comună, limba, istoria și actuala lor poziție politică, năzuiesc să se contopească într-un singur stat”. Și diplomatul francez continua: „La ideea reunirii celor două provincii se adaugă aceea de a încredința cârmuirea unui prinț străin. Și aceasta e o dorință generală.” Bois le Comte relata discuția cu fiul unui fost domnitor: „Tatăl meu a fost domnitor, îmi spunea beizadea Ghica, acum este unchiul meu și totuși nu există sacrificiu pe care să nu-l fac pentru a-i dărui țării mele singurele două baze de existență care să-i poată permite să spere la o oarecare stabilitate: reunirea celor două Principate și urcarea pe tron a unui prinț străin”. Iar un alt fruntaș politic i-a declarat: „Am accepta cu lacrimi de recunoștință în

ochi orice prinț străin, oricare ar fi el, îmi spunea marele vornic Filipescu, numai să nu fie nici turc, nici grec, nici evreu”[1].

Principele străin avea semnificația asigurării unui sprijin extern pentru existența statelor românești, grav amenințate de cele trei imperii vecine: rus, otoman și habsburgic. În intervalul 1710-1812 pe teritoriile Moldovei și Munteniei au avut loc numeroase lupte între marile puteri, cele două țări române trăind efectiv 23 de ani de război[2], cu toate consecințele decurgând de aici (rechizițiii, distrugeri, nesocotirea drepturilor lor istorice etc.). Deosebit de grav era faptul că marile puteri

[1] *Documente ale Unirii (1600-1918).* Coordonator: colonel Constantin Căzănişteanu, Bucureşti, Editura Militară, 1984, p. 149.

[2] Dinu C. Giurescu, *Istoria ilustrată a românilor*, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1981, p. 166.

vecine au trecut la ocuparea și chiar anexarea unor teritorii românești: Imperiul Habsburgic (Austria) a ocupat între 1718-1739 Oltenia și a anexat partea de nord a Moldovei (Bucovina) în 1775, Imperiul Rus a rupt în 1812 din trupul Moldovei partea dintre Prut și Nistru (Basarabia). Revoluțiile din 1821 și din 1848 – care exprimau voința de dreptate socială, libertate și unitate a poporului român – au fost înfrânte prin intervenția militară a marilor imperii vecine.

În aceste împrejurări este de înțeles că opțiunea oamenilor politici români pentru un domnitor dintr-o dinastie străină – cu specificarea expresă și repetată ca acesta să nu aparțină Rusiei, Imperiului Otoman sau Austriei – avea în vedere salvgardarea existenței statului român, afirmarea lui ca entitate distinctă în rândul statelor europene și, în

perspectivă, obținerea independenței patriei.

Liderii politici români – și în primul rând revoluționarii de la 1848 – au desfășurat o intensă propagandă pe plan european, urmărind câștigarea opiniei publice și a cercurilor guvernate pentru cauza Unirii Principatelor[1]. Ei au reușit să facă din aspirația românilor spre unire o problemă europeană. Agravarea contradicțiilor dintre marile puteri a dus la Războiul Crimeii (1853-1856). Pe acest fond, problema românească s-a înscris pe primul plan al diplomației europene, „devenind o veritabilă piatră unghiulară a echilibrului european”[2].

---

[1] Vezi, pe larg, T.W. Riker, *Cum s-a înfăptuit România. Studiul unei probleme internaționale. 1856—1866*, Bucureşti, [1944].

[2] Gh. Platon, *Istoria modernă a României*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1985, p. 165.

Prin Tratatul de la Paris (18/30 martie 1856), țările române au fost puse sub garanția Marilor Puteri; articolul 24 prevedea ca Imperiul Otoman (Turcia) să convoace imediat, în fiecare din cele două Principate, un divan ad-hoc care „să constituie reprezentațiunea cea mai exactă a intereselor tuturor claselor societății. Aceste divanuri vor fi chemate să exprime dorințele populațiunilor în ceea ce privește organizațiunea definitivă a Principatelor”. O comisie specială, alcătuită din statele semnatare ale Tratatului (Marea Britanie, Franța, Austria, Rusia, Turcia, Prusia și Sardinia) urma să analizeze opinia exprimată de ambele adunări ad-hoc și să transmită concluziile sale la Paris, unde aveau să fie cercetate de Marile Puteri[1].

---

[1] Constantin Nuțu şi Maria Totu, *Culegere de texte privind istoria modernă a României*

Alegerile au fost câștigate de unioniști. Adunările ad-hoc întrunite la Iași și București au votat la 7/19 și, respectiv, 9/21 octombrie 1857 pentru unirea celor două țări într-un singur stat sub conducerea unui „principe străin ereditar, ales dintr-o dinastie domnitoare de-ale Europei, ai cărei moștenitori născuți în țară am dori să fie crescuți în religia țării”[1]. Acesta era, în fond, programul care întrunise un larg consens național, răspunzând unei reale necesități istorice. În *actul dezvoltător votului Adunării ad-hoc de la 9/21 octombrie 1857*, după o temeinică argumentare privind necesitatea Unirii celor două țări române, se explicau motivele care

(1848—1878), Bucureşti, Tip. Universității, 1978, p. 335.

1 *Gândirea social-politică despre Unire (1859). Culegere,* Bucureşti, Editura Politică, 1966, p. 152.

au determinat opțiunea în favoarea unui prinț străin: evitarea geloziilor și rivalităților ce s-ar naște în sânul românilor pentru ocuparea tronului sau influențarea domnitorului; asigurarea stabilității politice, a echilibrului și nepărtinirii; „prin legăturile sale de sânge să înlesnească introducerea României în marea familie a statelor europene și să-i asigure mai bine al lor sprijin; ca să se poată bucura înăuntru și afară de autoritatea, de prestigiul ce se cuvine unui suveran, unui fondator de dinastie mai cu seamă”[1].

Prin această opțiune se urmărea, în fond, desprinderea Principatelor din aria de dominație a Imperiului Otoman și dobândirea independenței lor. Marile Puteri au sesizat această intenție și

[1] Constantin Nuțu, Maria Totu, *op. cit.*, p. 362-363.

au respins ideea principelui străin. Potrivit Convenției de la Paris (7/19 august 1858), Principatele urmăreau să rămână sub suzeranitatea sultanului și sub garanția colectivă a Marilor Puteri. În privința modului de organizare, se prevedea că puterile publice erau încredințate unui domn și unei Adunări în fiecare țară, înființându-se o Comisie Centrală pentru legile de interes comun. Puterea executivă îi aparținea domnului țării; puterea legislativă fiind exercitată în colectiv de domn, Adunare și Comisia Centrală; puterea judecătorească se exercita, la rândul ei, în numele domnului. Acesta era ales pe viață de Adunare (art. 10); putea fi ales domn oricine avea vârsta de 35 ani, era fiu din tată născut în Moldova sau Țara Românească, avea un venit de 3 000 de galbeni, îndeplinise funcții publice timp de 10 ani sau făcuse parte din

Adunări (art. 13). Atribuțiile domnitorului erau următoarele: guvernează cu ajutorul miniștrilor numiți de dânsul; întărește și promulgă legile, poate refuza întărirea sa; are drept de amnistie și a micșora pedepsele în materii criminale, fără a putea interveni altfel în administrarea dreptății; pregătește legile și le supune deliberării Adunării; numește în toate funcțiile de administrație publică și face regulamentele necesare pentru executarea legilor. Potrivit art. 15, orice act al domnitorului „trebuie să fie contrasemnat de către miniștrii competenți. Miniștrii vor fi răspunzători de violarea legilor și mai ales de orice risipă a banilor publici”. Convenția mai prevedea că Adunarea era convocată de domn, el având dreptul de a prelungi sesiunile ori de a convoca sesiuni extraordinare; el o putea dizolva, dar în acest caz trebuia să

convoace o nouă Adunare, care să se întrunească în termen de trei luni. Domnul avea dreptul de a numi comandantul de căpetenie al oștirii[1].

Manifestând abilitate politică, românii au reușit să-și impună voința În fața Puterilor Garante, alegând ca domnitor al Moldovei și al Țării Românești una și aceeași persoană – Alexandru Ioan Cuza. Subliniind semnificația acestui act de voință a poporului român, Mihail Kogălni-ceanu se adresa cu aceste cuvinte domnitorului: „Alegându-te pe tine domn în țara noastră, am vroit să arătăm lumii aceia ce toată țara dorește: la legi nouă, om nou […] Fii dar omul epocii; fă ca legea să înlocuiască arbitrariul; fă ca legea să fie tare; iar tu, Măria Ta, ca domn, fii bun, fii blând, fii bun mai ales cu acei pentru care mai toți domnii trecuți au fost nepăsători

1 *Ibidem*, p. 370-379.

sau răi [...] Fii simplu, Măria Ta, fii bun, fii domn cetățean”[1]. Este semnificativ jurământul depus de Alexandru Ioan Cuza în fața Adunării elective: „Jur, în numele Prea Sfintei Treimi și în fața țării, că voi păzi cu sfințenie drepturile și interesele Principatelor Unite; că în toată domnia mea voi veghea la respectarea legilor pentru toți și în toate și că nu voi avea înaintea ochilor mei decât binele și fericirea nației române. Așa Dumnezeu și compatrioții mei să-mi fie întru ajutor”[2]. Așadar, domnitorul se angaja față de țară, față de popor, ceea ce însemna că el nu se considera un trimis al lui Dumnezeu pe pământ, ci un reprezentant al națiunii din care făcea parte.

---

1 *Documente al Unirii. 1600-1918*, p. 217.

2 *Ibidem*, p. 246.

2. *Domnia lui Alexandru Ioan Cuza și problema principelui străin*

Domnia lui Alexandru Ioan Cuza a marcat o etapă istorică importantă în evoluția poporului român. Principalul obiectiv urmărit de Cuza la începutul domniei sale a fost recunoașterea Unirii de către Marile Puteri. După o amplă activitate diplomatică, acest obiectiv a fost atins, rând pe rând, Franța, Rusia, Marea Britanie, Sardinia, Prusia, apoi Austria și Imperiul Otoman recunoscându-l pe Alexandru Ioan Cuza ca domn al Principatelor Unite pe timpul vieții sale.

Politica internă a vizat unificarea și centralizarea aparatului de conducere a statului, a serviciilor de vamă și tele-

graf, administrative, a cursului monetar, a forțelor armate. În ziua de 22 ianuarie 1862 s-a constituit la București primul guvern unic al țării, sub conducerea lui Barbu Catargiu, iar două zile mai târziu, la 24 ianuarie, se deschidea ședința comună a Adunării Moldovei și a Adunării Munteniei în cadrul căreia Cuza a proclamat unirea definitivă a Principatelor Române sub numele de România, noul stat având capitala la București. Încă de la 11/23 decembrie 1861, Alexandru Ioan Cuza se adresase locuitorilor din Principate cu cuvintele: „Alesul vostru vă dă astăzi o singură Românie”, apreciind că „Unirea este îndeplinită”, iar „naționalitatea română este întemeiată”[1].

Alexandru Ioan Cuza a desfășurat o

[1] Constantin C. Giurescu, *Viața şi opera lui Cuza Vodă*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1966, p. 109.

vastă activitate de așezare a statului român pe baze moderne, inițiind și înfăptuind reforme democratice de mare rezonanță, reușind să depășească obstacolele puse în cale de unele mari puteri, în special de Poarta Otomană.

Întrucât politica de reforme întâmpina o puternică rezistență din partea majorității membrilor Adunării, Cuza a recurs la lovitura de stat din 2/14 mai 1864, a hotărât organizarea alegerilor pe baza unei noi legi electorale. Domnitorul a adresat poporului român o Proclamație, prin care arată motivele deciziei sale, chemându-l să aprobe textul Statului Dezvoltător al Convenției de la Paris și al noii legi electorale. În cadrul plebiscitului din 10/22-14/26 mai 1864, cetățenii României – dornici de schimbări și reforme – au aprobat cu o majoritate covârșitoare documentele elaborate din inițiativa lui Cuza Vodă.

Statutul Dezvoltător al Convenției de la Paris[1] – adevărată Constituție a României – întărea puterile domnitorului. Acesta prevedea: „Puterile publice sunt încredințate domnului, unei Adunări Ponderatică și Adunări Elective" (art. 1); „Puterea legiuitoare se exercită în colectiv de domn, de Adunarea Ponderatice și Adunarea Electivă" (art. 2); „Domnul are singur inițiativa legilor; el le pregătește cu concursul Consiliului de Stat și le supune Adunării Elective și Corpului Ponderatoriu spre votare" (art. 3). Domnul mai are următoarele drepturi: numește pe președintele Adunării Elective și pe doi vicepreședinți ai Corpului Ponderator; deleagă miniștrii sau membrii Consiliului de Stat care

[1] Ioan Muraru şi Gheorghe Iancu, *Constituțiile României.* Texte, note, prezentare comparativă, ed. a IlI-a, Bucureşti, Regia Autonomă „Monitorul oficial", 1995, p. 7-14.

vor susține în Adunarea Electivă proiectele de legi; numește 64 de membri ai Corpului Ponderator; poate refuza sancționarea legilor.

Treptat, politica lui Alexandru Ioan Cuza, precum și faptul că el se înconjurase de o camarilă, care s-a angajat în tot felul de afaceri veroase, au condus la împotrivirea tot mai energică atât a conservatorilor, afectați mai ales de reforma agrară, cât și a burgheziei radicale („roșii”), care-l acuza pe domnitor de tendințe autocratice.

La începutul anului 1863 s-a repus în circulație ideea aducerii unui domn străin. Mai ales după lovitura de stat din mai 1864, atitudinea ostilă față de domnitorul Cuza a sporit în intensitate[1]. În iunie 1865, Ion C. Brătianu,

---

[1] Vezi pe larg Paul Henry, *L'abdication du prince Cuza et lavenement de la dynastie de Hohenzollem au trone de Rownanie*, Paris, 1930;

C.A. Rosetti, Ion Ghica, Grigore Brâncoveanu, Constantin Brăiloiu, Dimitrie Ghica, Anastasie Panu și Gheorghe Știrbey au semnat un act prin care se legau „ca la caz de vacanță a tronului să susținem prin toate mijloacele alegerea unui principe străin, dintr-una din familiile domnitoare din occident. Astfel dar, ne legăm pe onoare să votăm un principe străin și să stăruim în acest vot până îl vom dobândi”[1]. În acest scop, Ion C. Brătianu și Ion Ghica au

---

Grigore Chiriță, *Preludiile şi cauzele detronării lui Cuza-Vodă*, în „Revista de istorie" (în continuare „Rev. ist.“), nr. 3/1976; Dan Berindei, *Les antecedents de l'abdication du prince Cuza*, în „Revue Roumaine d'Histoire“, nr. 4/1979; V. Russu, *„Monstruoasa coaliție'" şi detronarea lui Aii. Cuza*, în *Cuza Vodă. În memoriam*, Iaşi, Editura Junimea, 1973.

[1] *Domnia regelui Carol I. Fapte. Cuvântări. Documente.* Adnotate de Dimitrie A. Sturdza, Tomul I, 1866-1876, Bucureşti, 1906, p. XIX.

plecat în țările occidentale cu misiunea de a sonda terenul pentru un eventual candidat. Ei au avut discuții cu împăratul Napoleon al III-lea, care era considerat principalul „protector” al României.

În cursul anului 1865 îndemnurile la detronarea domnitorului deveniseră tot mai frecvente. În acest context, Alexandru Ioan Cuza adresa, la 19 septembrie/1 octombrie 1865, o scrisoare împăratului Napoleon al III-lea în care arăta ce s-a realizat în România în timpul domniei sale și făcea constatarea că simpatiile Franței pentru persoana sa s-au răcit; poate el, Cuza, nu era la înălțimea rolului pe care trebuia să-l aibă; dacă împăratul crede astfel, el era gata să părăsească tronul[1]. La 5/17 decembrie, în Mesajul de deschidere

[1] Constantin C. Giurescu, *Viața şi opera lui Cuza Vodă*, p. 348.

adresat Parlamentului, Cuza a ținut să afirme că nu înțelegea să împiedice realizarea dorinței exprimate de Adunările ad-hoc, adică aducerea unui principe străin pe tronul României: „Eu voiesc să fie bine știut că niciodată persoana mea nu va fi nici o împiedicare la orice eveniment care ar permite de a consolida edificiul politic la a cărui așezare am fost fericit a contribui. În Alexandru Ioan I, domn al românilor, românii vor găsi totdeauna pe colonelul Cuza, pe acel colonel Cuza care a proclamat în Adunarea ad-hoc și Camera electivă a Moldovei marile principii ale regenerației României și care, fiind domn al Moldovei, declara oficialmente înaltelor Puteri Garante, când primea și coroana Valahiei, că el primește această îndoită alegere ca expresiunea neîndoielnică și statornică a voinței naționale pentru Unire – însă

numai ca un depozit sacru”[1]. Prin declarația și atitudinea sa, Cuza a facilitat acțiunea complotiștilor, care, în noaptea de 11/23 februarie 1866, i-au impus să semneze actul de abdicare, în care se arăta că, potrivit „dorinței națiunei”, depunea „cârma guvernului în mâna unei Locotenențe Domnești și a Ministerului ales de popor”[2]. În scrisoarea adresată generalului Nicolae Golescu la 12/24 februarie 1866, Alexandru Ioan Cuza afirma: „D-ta știi că principiul proclamat de Corpurile statului a fost și este țelul meu; că numai un principe străin, după a mea părere, poate chezășui viitorul României”[3].

Domnia de 7 ani a lui Alexandru Ioan

---

[1] „Monitorul oficial", nr. 269 din 5 decembrie 1865.

[2] *Ibidem*, nr. 33 din 12/24 februarie 1866.

[3] *Domnia regelui Carol I*, p. 1-2.

Cuza a reprezentat o perioadă luminoasă din istoria poporului român. Mihail Kogălniceanu, unul dintre cei mai activi colaboratori ai domnitorului, avea să aprecieze că „nu greșelile l-au răsturnat, ci faptele lui cele bune”[1]. Este semnificativă grija complotiștilor de a pune mâna pe arhiva lui Cuza, care, în loc să fie depusă la Arhivele Statului, a intrat în posesia lui D.A. Sturdza (unul dintre complotiști), iar acesta a păstrat-o până în 1912, când a predat-o lui Ion Bianu, bibliotecarul Academiei Române, cu recomandarea de a fi pusă la dispoziția publicului mai târziu. Abia în 1928 – după încetarea din viață atât a lui D. A. Sturdza, cât și a lui Ion I.C. Brătianu, fiul celui care lu-

[1] Mihail Kogălniceanu, *Texte social-politice alese*, Bucureşti, Editura Politică, 1967, p. 289.

ase parte la răsturnarea lui Cuza – arhiva a devenit accesibilă[1].

Noua conducere a României, într-o proclamație adresată țării, se angaja să mențină „cele patru puncte votate de națiune și de Divanurile ad-hoc: unirea, autonomia, principele străin, guvernul constituțional”[2], ceea ce însemna reluarea firului politic convenit în 1857-1858.

Asupra înlăturării lui Cuza și a aducerii principelui străin s-au formulat aprecieri foarte diferite. N. Iorga scria despre o „murdară conspirație de politicieni”[3], dar considera pozitiv actul aducerii pe tron a lui Carol de Hohenzollern. Titu Maiorescu – susținător

1 Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 6.

2 „Monitorul oficial", nr. 33 din 12/24 februarie 1866.

3 N. Iorga, *Locul românilor în istoria universală*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1985, p. 407.

fervent al lui Carol I – aprecia că „răsturnarea lui Cuza Vodă este un fapt greu de justificat. Liber ales de națiunea din cele două Principate, Cuza merita o soartă mai bună”[1], iar „modul cum s-a executat această răsturnare rămâne condamnabil”[2].

După 1947 s-a pus în discuție însăși instituția monarhică. Într-o lucrare de sinteză, tipărită în 1956, se aprecia: „Coaliția burghezo-moșierească a oferit tronul României lui Carol de Hohenzollern pentru a înăbuși lupta poporului, pentru a împiedica desăvârșirea revoluției burghezo-democratice și a subordona România intereselor capita-

---

[1] Titu Maiorescu, *Istoria politică a României sub domnia lui Carol I.* Ediție, postfață şi indice de Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Humanitas, 1994, p. 11.

[2] *Ibidem*, p. 13.

lului străin, cu ajutorul dinastiei prusace”[1]. O apreciere similară era formulată și în *Tratatul de istoria României*^ volumul IV, publicat în 1964, în care se scria despre „actul nefast al aducerii în țară a prințului prusac, instrument al intereselor burgheziei și moșierimii și al capitalului străin pentru jefuirea și reprimarea maselor populare”[2].

Treptat, analizându-se cu mai multă atenție documentele vremii și contextul internațional, s-a ajuns la concluzii realiste. În 1985, istoricul Gheorghe Platon considera că „înlăturarea lui Alexandru Ioan Cuza, la 11/23 februarie 1866, nu poate fi apreciată drept un act săvârșit exclusiv sub imperiul inte-

---

1 *Istoria R.P.R.* Sub redacția acad. M. Roller, Bucureşti, 1956, p. 423.

1(î *Istoria României*, vol. IV, Bucureşti, Editura Academiei, 1964, p. 530.

reselor de clasă sau de grup”, că rațiunile urmărite prin aducerea principelui străin „aveau drept obiectiv menținerea stabilității interne, a coeziunii și unității naționale, consolidarea autonomiei și pregătirea terenului pentru dobândirea mai rapidă a independenței, pentru modernizarea statului”[1]. În acest spirit, s-a emis ideea potrivit căreia actul de la 11 februarie 1866 marchează începutul „revoluției române pentru independență”[2]. Aprecierea fusese formulată cu decenii în

[1] *Gh. Platon,* Istoria modernă a României, *p. 207; vezi şi Nicolae Isar,* Istoria modernă a românilor. Edificarea statului național (1848-1866), *Bucureşti, Editura Universității, 2002 (Cap. II).*

[2] Vezi, V. Russu, *Constituția din 1866 şi ideea de independență*, în „Analele Ştiințifice ale Universității «Al. I. Cuza»“, Istorie, Iaşi, XXII, 1976; Gh. Platon, *1866 — începutul revoluției române pentru independență. Ecouri în presa europeană,* în

urmă; Paul Henry scria în 1930: „Independența, și în special unirea [...] nu puteau fi luate în considerație decât prin răsturnarea completă a statutului Principatelor și numai un străin putea să aibă îndrăzneala și ajutoarele diplomatice necesare pentru a gândi în mod serios la aceasta”[1].

„Anuarul I.I.A.“, Iaşi, XXI, 1984.

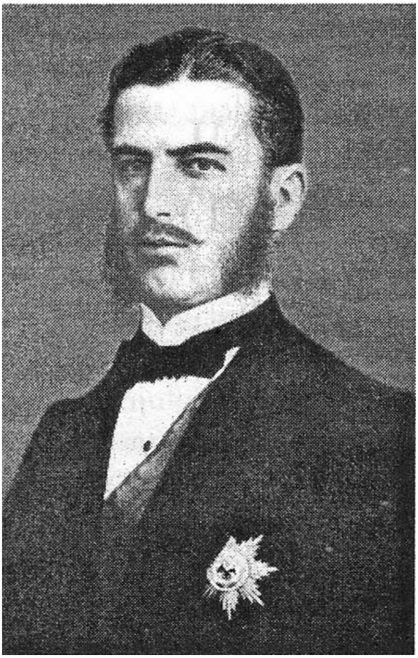
[1] Paul Henry, *L’abdication du prince Cuza et l’avenement de la dynastie de Hohenzollern au trone de Roumanie*, Paris, 1930, p. 43^4.

Capitolul I

CAROL I – PRIMII ANI DE DOMNIE (1866-1871)

1. Instaurarea dinastiei străine și societatea românească

Locotenența Domnească (alcătuită din Nicolae Golescu, Lascăr Catargiu și Nicolae Haralambie) a convocat Adunarea Electivă și Senatul, care, întrunite în ședință comună la 11 februarie 1866, au luat act de abdicarea domnitorului Alexandru Ioan Cuza. În aceeași zi s-a constituit **guvernul prezidat de Ion Ghica.** Cu acordul Locotenenței Domnești, Ion Ghica l-a propus în calitate de domn al României pe contele Filip de Flandra, fratele regelui Leopold a] II-lea al Belgiei. Propunerea a fost

Domnitorul Carol la venirea sa în România (1866)

aprobată prin aclamații, după care s-a depus jurământ de credință față de noul domnitor și s-a numit o delegație care să meargă în Belgia pentru a-i oferi tronul României[1].

Alegerea lui Filip de Flandra se datora faptului că Belgia constituia pentru oamenii politici români un model: devenise independentă în 1830, după care a cunoscut un rapid proces de modernizare; avea cea mai avansată Constituție din Europa și o monarhie recunoscută pentru respectul său față de valorile demo-

[1] „Monitorul oficial", nr. 33 din 12/24 februarie 1866.

cratice. Dar Napoleon al III-lea nu a primit favorabil această alegere, întrucât Filip de Flandra aparținea familiei de Orleans, pretendentă la tronul Franței. Din această cauză – anticipând opoziția lui Napoleon al III-lea – ministrul de Externe al Belgiei a făcut cunoscut că Filip de Flandra nu acceptă calitatea de domn al României[1]. La 14/26 februarie, consulul belgian la București era înștiințat că „Alteța Sa Regală crede că nu poate primi chemarea așa de măgulitoare a poporului român, pentru care Alteța Sa Regală este, cu toate acestea, recunoscătoare, și de care și regele este foarte mult mișcat”[2]. Situația României

---

[1] Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita Arh. N.I.C.), fond Casa Regală, dosar nr. 11/1866, f. 34.

[2] Dimitrie Onciul, *Alegerea principelui Carol I al României*, Bucureşti, 1906, p. 23

devenise complicată: Imperiul Otoman, care considera că Unirea Principatelor fusese recunoscută numai pentru perioada domniei lui Cuza, a sondat celelalte Puteri Garante în legătură cu „intrarea unui corp de trupe turcești pe teritoriul moldo-valah” ca o garanție a menținerii ordinii publice[1]. De asemenea, Napoleon al III-lea a cerut convocarea conferinței Puterilor Garante[2].

Întrunită la Paris în ziua de 26 februarie/10 martie 1866, Conferința a prilejuit exprimarea unor opinii divergente: în timp ce Imperiul Otoman și Rusia se opuneau alegerii pe tronul României a unui principe străin, Franța, Anglia și Italia admiteau această posibilitate, iar

---

1 Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 11/1866, f. 52

2 *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I. Coordonator: Acad. Dan Berindei, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 555.

Austria și Prusia stăteau în expectativă[1]. La 23 martie / 4 aprilie, Conferința a transmis guvernului de la București decizia sa, și anume alegerea unui nou domnitor: „Alegerea nu va putea cădea decât pe un pământean, în termenii articolului XII al Convențiunii din 19 august. Dacă majoritatea deputaților moldoveni din Adunare ar cere, ei vor avea facultatea să voteze separat de munteni. În cazul când majoritatea moldovenească se va pronunța contra unirii, acest vot ar avea consecință separațiunea ambelor Principate”[2]. Așadar, marile puteri încercau să deschidă calea lichidării actului de la 24 ianuarie 1859, a destrămării statului român. În acest

---

1 Dimitrie Onciul, *op. cit.*, p. 25.

2 Pamfil C. Georgian, *întemeierea dinastiei române. 1866.* Bucureşti, 1940, p. 24.

context, având în vedere rolul internațional al lui Napoleon al III-lea[1], spre care se îndreptau nădejdile de sprijinire a României, la 12/24 martie 1866 Ion Ghica îi scria lui Ion Bălăceanu, aflat la Paris: „Declarați că noi nu am ales pe comitele de Flandra candidat contra Franței; suntem deciși și datori a susține pe orice candidat se va propune de Franța și să garantăm succesul”[2]. După tatonări făcute la Paris – unde se desfășura Conferința Puterilor Garante – Ion C. Brătianu transmitea la București, în ziua de 14/26 martie: „Aici dispozițiuni bune. Anglia are de asemenea convingerea că un principe străin este posibil. Candidatul Angliei este Hohenzollern”[3]. Primind

---

1 G.I. Brătianu, *Napoleon III et les nationalités*, Paris-Bucureşti, 1934

2 *Domnia regelui Carol I*, p. 31.

3 *Ibidem*, p. 36

încuviințarea guvernului, Ion C. Brătianu s-a deplasat la Düsseldorf, unde, la 19/31 martie, a avut loc o discuție cu principele Carol Anton de Hohenzollern, guvernatorul Renaniei, precum și cu cel de-al doilea fiu al său, Carol, în vârstă de 27 de ani[1], locotenent în regimentul al II-lea de dragoni al gărzii prusiene. Ion C. Brătianu i-a propus tânărului ofițer să primească tronul României.[2] „Prințul răspunse că nu se

[1] Carol s-a născut la 8/20 aprilie 1839. Absolvise Şcoala de cadeți din Münster (1856), Şcoala de artilerie şi geniu din Berlin (1857), audiase cursuri de literatură franceză la Universitatea din Bonn (1863). A participat ca voluntar în războiul purtat de Prusia împotriva Danemarcei (1864).

[2] Ideea candidaturii lui Carol de Hohenzollern i-a fost sugerată lui I.C. Brătianu de omul politic francez Galhau în 1865; acesta îl cunoscuse pe principele Carol Anton, guvernatorul provinciei Renania, la Diisseldorf, iar pe fiii acestuia (Leopold şi Carol), în timpul unei călătorii pe

simțea destoinic pentru o astfel de misiune, deși curajul nu i-ar fi lipsit, de

---

Rin. Regina Hortensia, care, după căderea regimului napoleonian în Franța, se izolase cu copiii ei la Arnenberg în Elveția, se ducea deseori cu ei la marele duce de Baden, soțul Ştefaniei de Beauharnais. Aici, Napoleon al III-lea a crescut împreună cu vara sa Iosefina, viitoarea mamă a principelui Carol de Hohenzollern. Un rol însemnat în reuşita acțiunilor diplomaților români l-a avut doamna Hortensia Cornu, prietenă din copilărie a lui Napoleon al III-lea; ea intrase în legături cu dinastia de Baden şi cu familia Hohenzollern-Sigmaringen prin familia reginei Hortensia de Beauharnais, naşa ei. De asemenea, I.C. Brătianu a acționat pentru câştigarea adeziunii la ideea principelui străin a lui Drouyn de Lhuys, ministrul de Externe, şi a lui Duray, ministrul Instrucțiunii al Franței. El s-a idosit şi de influența baronesei de Franque, prietenă a familiei Hohenzollern, prietenă din copilărie cu doamna Drouyn de Lhuys, soția ministrului de Externe al Franței, prietenă a familiei Galhau (Pamfil C. Georgian, *op. cit.*, p. 26-30).

aceea nu putea să dea acum un răspuns hotărât; afară de aceasta, nu cunoștea încă deloc intențiile regelui Prusiei, șeful familiei, și fără învoirea lui nu putea să facă un pas atât de important”[1]. Răspunsul a fost considerat de Brătianu ca pozitiv, drept care a transmis în ziua de 20 martie/1 aprilie la București: „Carol de Hohenzollern primește Coroana fără condițiuni. S-a pus imediat în relațiune cu Napoleon III”[2].

Între timp, o altă delegație a guvernului român s-a deplasat în Belgia, unde, în ziua de 17/29 martie, a fost primită de regele Leopold al II-lea, care a confirmat oficial refuzul contelui de Flan-

[1] *Memoriile regelui Carol I al României. De un martor ocular*, vol. I. Ediție şi prefață de Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Scripta, 1992, p. 35-36.

[2] *Domnia regelui Carol I*, p. 50.

dra și prin urmare s-a anulat jurământul de credință depus față de acesta[1]. În aceeași zi, Locotenența Domnească și guvernul au anunțat dizolvarea corpurilor legiuitoare în vederea organizării unor noi alegeri parlamentare.

Urmărind să pună Marile Puteri în fața faptului împlinit, la 30 martie/11 aprilie, Locotenența Domnească a publicat o proclamație către popor, recomandând alegerea prin plebiscit a principelui Carol-Ludovic de Hohenzollern ca domn al României, sub numele de Carol I[2]. După cum însuși mărturisea, prințul era la masă cu camarazii lui când citi în gazete știrea că Locotenența Domnească a propus candidatura sa la tronul României[3]. Oficialitățile de la București au reacționat

1 *Ibidem*, p. 48-50.
2 *Ibidem*, p. 65-66.
3 *Memoriile regelui Carol I*, vol. I, p. 36.

rapid. Plebiscitul s-a desfășurat între 2/14-8/20 aprilie 1866. Când Alexandru Ioan Cuza a folosit, în mai 1864, plebiscitul pentru a legaliza lovitura de stat, adversarii săi l-au criticat cu vehemență, afirmând că o asemenea consultare nu putea avea nici o valoare într-o țară în care majoritatea cetățenilor nu știau să scrie și să citească. Acum, ajungând la putere, criticii de la 1864 deveniseră susținători ai plebiscitului – ca expresia voinței naționale[1]. Decretul pentru organizarea plebiscitului chema poporul român să se pronunțe dacă „voiește să se suie pe tronul ereditar al Principatelor Unite Române principele Carol-Ludovic de Hohenzollern, sub numele de Carol I”. În acest scop, toți românii în vârstă de peste 25 de ani,

---

[1] A. D. Xenopol, *Istoria partidelor politice în România*, vol. I *(De la origini până la 1866)*, partea a Il-a, Bucureşti, 1910, p. 477.

care se bucurau de drepturi civile și politice, întrunind condițiile de alegători pentru consiliile comunale urbane și rurale, urmau să-și înscrie votul, pentru sau contra, într-unul dintre cele două registre separate aflate la cancelariile comunale[1]. În proclamația semnată de Locotenența Domnească și de membrii guvernului, românii erau invitați să voteze pentru Carol I, exprimându-se convingerea că astfel se va pune frâu „tuturor intrigilor și uneltirilor ce au drept scop sugrumarea naționalității noastre”, că „d-astă dată voința națiunii va fi încoronată cu cea mai deplină izbândă”[2]. Într-o formă destul de ocolită, se făcea aluzie la intrigile pretendenților autohtoni la tron – care în-

[1] „Monitorul oficial", nr. 71, din 2/14 aprilie 1866.

[2] *Ibidem.*

cepuseră să se manifeste tot mai vizibil – precum și la acțiuni separatiste în Moldova.

Ambele tendințe, dăunătoare actului Unirii făurit în 1859, fiind stimulate de unele puteri străine, în special de Rusia[1].

Situația politică impunea multă prudență, pentru a nu da pretext marilor puteri de a interveni cu forța militară, iar pe de altă parte de a menaja sentimentele opiniei publice, care erau alături de domnul Unirii. Evident, calculul politic se afla în prim-plan. În fruntea acțiunii de aducere a principelui străin se aflau cei mai mulți dintre fruntașii Revoluției de la 1848, precum și marea majoritate a celor care participaseră la

---

[1] Grigore Chiriță, *România ți Conferința de pace de la Paris, februarie—iunie 1866,* în „Rev. ist.“, nr. 11/1985, p. 1080.

lupta pentru unirea Principatelor, încheiată cu victoria de la 24 ianuarie 1859. Principele străin constituia ultimul punct al hotărârii Adunărilor ad-hoc din 1857 ce rămânea de îndeplinit. În fond, se trecea de la unirea sub un domnitor român, dar condiționată de avizul Puterilor Garante, la unirea sub un principe străin impus Marilor Puteri[1].

În conjunctura internațională dată

[1] În legătură cu poziția Marilor Puteri vezi, pe larg, W. E. Mosse, *England, Russia and the Rumanian Revolution of 1866*, în „The Slavonie and East European Review", nr. 39, 1960; V. I. Grosul şi E. E. Certan, *Rossia i formirovanie rumânskogo nezavisimogo gosudarstva*, Moscova, 1969; Grigore Chiriță, *România şi Conferința de la Paris, februarie-iunie 1866*, în „Rev. ist.“ nr. 10/1985, şi nr. 11/1985; Gheorghe Cliveti, *Interferențe româno-germane în raporturile internaționale la 1866*, în .Anuarul I.I.A.", Iaşi, XXIII, 1986.

nu s-a putut explica motivația profundă a înlăturării lui Cuza, domn foarte popular, mai ales în rândurile țărănimii, și a aducerii unui principe străin, practic necunoscut de cei chemați să se pronunțe prin plebiscit. Recent, un cunoscut istoric, scria: „Nu de națiune nu era tolerat domnitorul Unirii și marilor reforme, ci de elita politică aparținând tuturor grupărilor, pe care le înfruntase cu semeție, umilind-o adeseori, prin actele sale benefice pentru cei mulți, dar iritante pentru liderii politici din opoziție, care-și arogau merite în trecutul țării, unii prin originea lor aristocratică, alții prin activitatea revoluționară”[1].

---

[1] Anastasie Iordache, *Instituirea monarhiei constituționale şi regimul parlamentar în România. 1866—1871*, Bucureşti, Editura Majadahonda, 1997, p. 22.

Pentru a asigura succesul plebiscitului, guvernul a folosit întregul aparat de stat (prefecți, subprefecți, comisari extraordinari, primari, notari ș.a.), a apelat la preoți să-și dea „concursul moral” și a insuflat locuitorilor „spiritul faptului împlinit”[1].

Situația era extrem de tensionată. Chiar a doua zi după începerea plebiscitului s-a declanșat în Iași o mișcare separatistă, condusă de Nicolae Rosetti-Roznovanu, care se dorea domnitorul Moldovei. El a fost sprijinit de cneazul Constantin Moruzi și de mitropolitul Calinic Miclescu. A intervenit în forță cavaleria, care a șarjat mulțimea de manifestanți, înregistrându-se 14

[1] Gh. Cristea, *Manifestări antimonarhice în perioada venirii lui Carol I în România (aprilie-mai 1866),* în „Studii. Rev. ist.“ nr. 6/1967, p. 1 075.

morți. Însuși Calinic Miclescu a fost rănit, dus la mănăstirea Sf. Spiridon, iar apartamentele sale de la Mitropolie au fost închise și sigilate. Această mișcare separatistă era sprijinită de Rusia și Austria, care doreau desfacerea Unirii Principatelor Române[1].

În unele localități a existat o stare de rezistență față de plebiscit. Astfel, într-un raport al comisarilor extraordinari pentru județul Dâmbovița se arăta că sătenii din Cornete, Sălcuța, Bela, Bezdead „se sfiau a subsemna plebiscitul sub pretext că le era teamă, pentru că au fost încredințați cum că domnitorul Cuza se va întoarce, că domnitorul străin le va schimba religia, și că, nevoind legea rurală, le va lua-napoi moșiile”[2]. Un martor ocular relata că, în București, registrele în care cetățenii

[1] Anastasie Iordache, *op. cit.*, p. 37.

[2] *Ibidem*, p. 1078.

urmăreau să semneze pentru aducerea lui Carol pe tronul României stăteau neatinse pe mese în Cișmigiu și, deși, muzica militară încerca să-i atragă, puțini au venit să voteze[1]. Radu Rosetti nota că țăranii din comuna Căiuți (județul Bacău) s-au adunat la primărie și au silit pe notar să modifice formula plebiscitului, înlocuind-o cu următorul text: „Noi, subsemnații locuitori ai comunei Căiuți, nu alegem ca domnitor al românilor pe principele Carol Ludovic de Hohenzollern care va domni sub numele de Carol I.” Întrebați asupra motivelor hotărârii lor, țăranii au răspuns că ei „nu au avut nici un temei de nemulțumire împotriva lui Cuza, care le-a

[1] Aron Petric (coordonator), Traian Caraciuc, Ştefan Lache, Nicolae Petreanu, *Pentru Republică în România*, Bucureşti, Editura Politică, 1972, p. 36.

dat pământurile și i-a scăpat de boieresc și nu vor să aleagă pe Hopânțol, un neamț pe care nu-l cunoaște nimenea”[1]. Același Radu Rosetti aprecia că rezultatul oficial (685.969 voturi pentru, 124.837 abțineri și 224 contra)[2] nu reflecta situația reală, întrucât voturile împotrivă s-au ridicat „la multe zeci de mii”[3]. În ziua de 3/15 aprilie prefectul județului Râmnicu Sărat informa Ministerul de Interne că „voitorii de rău, inamicii au răspândit printre săteni zgomot că plebiscitul are ca scop revocarea legii rurale și reluarea pământului”. Ministerul răspundea: „Exersați în limitele legilor toată vigoarea în contra

[1] Radu Rosetti, *Amintiri din prima tinerețe*, Bucureşti, 1927, p. 5.

[2] „Românul", din 16 aprilie 1866.

[3] Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 6.

celor ce încearcă a compromite liniștea"[1].

În ultimă instanță, plebiscitul a fost o formă prin care autorii loviturii de stat de la 11 februarie au urmărit să-și legitimeze acțiunea, iar nu expresia unei „conștiințe publice" sau „voințe naționale" de netăgăduit. Nicolae Iorga avea să aprecieze că „națiunea [română] nu trebuie să-și facă prea mari iluzii" în ce privește actul de la 1866 și plebiscitul de atunci, Dentru că, de fapt, dinastia românească „a fost chemată, așezată și apărată, totdeauna, e un cerc restrâns de oameni cuminți, care cunoșteau voința tării și știau mijlocul cel mai potrivit pentru a asigura dezvoltarea ei"[2]. În

[1] Constantin Corbu, *Rolul țărănimii în istoria României (sec. XIX)*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1982, p. 312.

[2] N. Iorga, *Sfaturi pe întuneric. Conferințe la Radio. 1931—1940.* Ediție critică, note, comentarii şi bibliografie de Valeriu Râpeanu şi Sanda

condițiile externe de atunci – caracterizate prin încercarea unor mari puteri (Imperiul Otoman, Rusia) de a obține separarea Principatelor și anularea Unirii din 1859 – rezultatul pozitiv al plebiscitului avea mai curând semnificația apărării statului național.

După câteva zile, între 9/21-17/29 aprilie 1866, au avut loc alegeri parlamentare, deoarece vechile Corpuri legiuitoare, alese în timpul lui Cuza, nu inspirau suficientă încredere. Așa cum era de așteptat, autorii loviturii de stat au câștigat marea majoritate a mandatelor. Dar situația țării era departe de a fi lămurită. De la Paris sosea vestea că, la 20 aprilie/2 mai, Puterile Garante au hotărât „că grija de a rezolva chestiunea menținerii Unirii trebuie lăsată Adunării ce se va întruni […] Această

Râpeanu, Bucureşti, Editura Casa Radio, 2001, p. 656.

chestiune isprăvită, Adunarea va purcede la alegerea de domn, care, după temeiul articolului XII din Convenție, nu trebuie să se facă decât dintre pământeni”[1]. Se preciza că, dacă majoritatea – fie a deputaților moldoveni, fie a deputaților munteni – ar cere, și unii și alții vor avea facultatea de a vota separat. În cazul că majoritatea, fie munteană, fie moldoveană, s-ar pronunța contra Unirii, acest vot avea ca rezultat separarea celor două Principate. În acest fel, Marile Puteri puneau din nou sub semnul întrebării Unirea din 1859, căutau să deschidă calea spre desfacerea acesteia.

În mesajul Locotenenței Domnești prin care se deschidea, la 28 aprilie/10 mai, sesiunea Parlamentului, se afirma că națiunea s-a rostit prin plebiscitul

[1] Dimitrie Onciul, *Alegerea principelui Carol I*, p. 32.

desfășurat în urmă cu câteva zile: „Națiunea v-a delegat puterile sale și v-a făcut reprezentațiunea ei legală; ea așteaptă dar, ca și guvernul, cu nerăbdare, dar cu cea mai neclintită credință, să dați aspirărilor, voinței, actelor ei, consacrațiunea d-voastră, ca să puneți astfel capăt bănuielilor, neliniștii”[1]. Discuțiile din Parlament nu au fost lipsite de contradicții[2]. Ele nu au vizat actul Unirii, pe care cu toții, parlamentarii, îl socoteau definitiv, ci problema domnitorului. Câțiva deputați au exprimat rezerve față de alegerea unui principe străin, în timp ce alții s-au declarat categoric împotrivă. Astfel, D. Tacu a spus: „Vreau Unirea, pentru că ea face

---

1 *Domnia regelui Carol I,* p. 209.

2 Vezi, pe larg, Paraschiva Câncea, *Opoziția parlamentară față de alegerea lui Carol de Hohenzollern ca domnitor al României,* în „Studii şi articole de istorie", X, *1967.*

tăria noastră, dar nu voi un principe străin în contra voinței Puterilor [Garante] căci mă tem de urmările împotrivirii noastre.” La rândul său, N. Ionescu a subliniat că „țara noastră n-a fost glorioasă decât sub principi pământeni” și că întotdeauna a respins pe principii străini sau pe cei impuși de străinătate. Ion Heliade-Rădulescu a ținut să-și reafirme crezul politic: „Am dreptul să-mi păstrez convingerile mele. În 1848 am jurat că noi vrem principe român ales pe cinci ani. Nu pot să-mi calc jurământul.” O opinie similară a exprimat și Ioan Lecca: „Nu am dreptul să dărâm instituțiile străvechi ale țării mele, domnia pământeană. Strămoșii mei și-au vărsat sângele pentru menținerea acestui drept [...] Privesc ca o datorie de a transmite nepoților mei ceea ce strămoșii mei

mi-au transmis”[1]. Cei mai mulți parlamentari au subliniat necesitatea principelui străin, ca expresie a voinței Adunărilor ad-hoc, a menținerii și consolidării Unirii, a întăririi legăturilor României cu statele Europei Occidentale, în primul rând cu Franța.

Rezultatul votului a fost grăitor: 109 deputați s-au pronunțat pentru principele străin, iar 6 s-au abținut[2]. Este semnificativ faptul că, după ce în sală s-a strigat „Trăiască principele Carol I”, vicepreședintele Adunării, Manolache Costache Epureanu, a spus: „Aș dori ca în această zi să nu rămână nici o amărăciune în inimile noastre. Trăiască dar deputații, care, deși fiind pentru

1 *Domnia regelui CarolI*, p. 216-218.

2 „Monitorul oficial[1]', nr. 99 din 7/19 mai 1866.

Unire, n-au voit să voteze pentru principele străin”[1]. Pe baza votului exprimat, Adunarea Constituantă a adoptat o declarație care constata „că voința nestrămutată a Principatelor Unite este de a rămânea pururea ceea ce sunt, o Românie una și nedespărțită, sub domnia ereditară a unui principe străin, luat dintr-una din familiile suverane ale occidentului și că principe ereditar al României una și nedespărțită este principele Carol-Ludovic de Hohenzollern-Sigmaringen, pe care și Adunarea la rândul său îl proclamă sub numele de Carol I”.

Între timp, Carol – care în ziua de 23 martie/4 aprilie fusese înaintat la gradul de căpitan – a acționat decis să forțeze destinul. La 7/19 aprilie el a avut o discuție cu Otto von Bismarck, cancela-

[1] *Domnia regelui Carol I*, p. 219.

rul Prusiei, care l-a sfătuit „să ia hotărârea îndrăzneață de a pleca direct spre România”, conchizând că „în cazul neizbutirii întregii afaceri, principele își va aduce totdeauna aminte de această lovitură ca de o aventură picantă, deoarece el însuși nu pune în joc nimic serios”[1]. Potrivit altei surse, Bismarck a acceptat demisia lui Carol din calitatea de ofițer prusac, putând „să se ducă unde-i va plăcea, dar pe riscul său”[2]. La rândul său, regele Wilhelm I, șeful Casei de Hohenzollern[3], i-a recomandat

1 *Memoriile regelui Carol I*, vol. I, p. 39—40.

2 Ion Bălăceanu, *Amintiri politice şi diplomatice 1848-1903*. Ediție Georgeta Filitti, Bucureşti, Editura Cavaliotti, 2002, p. 127.

3 La 7 decembrie 1849, prințul Carol-Anton de Hohenzollern-Sigmaringen şi prințul Frederic-Wilhelm de Hohenzollern-Hechingen au renunțat voluntar la drepturile lor suverane, cedând regelui principatele care le aparțineau, în scopul de a accelera procesul de unificare a

lui Carol să fie prudent și a conchis: „Dumnezeu să te aibă în paza sa”[1] -[2].

Încurajat de aceste cuvinte, principele Carol a plecat la 29 aprilie/11 mai în Elveția, la Zürich, unde a obținut un

---

Germaniei. Regele Prusiei, pe baza statului de familie din 1821, dobândise calitatea de şef al întregii Case de Hohenzollern. Principele Carol-Anton de Hohenzollern s-a prezentat la regele Wilhelm în calitatea acestuia de suveran şi de şef al Casei de Hohenzollern. (Sorin Liviu Damean, *Carol I al României. 1866-1881*, Bucureşti, Editura Paideia, 2000, p. 47)

[1] Memoriile regelui Carol I, *p. 40.*

[2] Inițial, regele Wilhelm nu a aprobat deschis sugestia lui Bismarck, afirmând că trebuia aşteptat rezultatul Conferinței de la Paris; el i-a acordat totuşi lui Carol un concediu din armată pentru a merge la Diisseldorf (D.A. Sturdza, *Autoritatea faptului împlinit esecutat în 1866 de cei îndreptățiți*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorie", seria II, tom XXXIV, 1911-1912).

pașaport fals, pe numele Karl Hettingen, „călătorind la Odessa pentru afaceri”. Semnalmentele înscrise pe pașaport erau: „ochi albaștri, păr negru, nas vulturesc, mustăți și barbă mijind pe obraji, statură zveltă”[1]. Apoi, însoțit de consilierul de cabinet Werner și de șambelanul Mayenfisch, s-a deplasat între 3/15-6/18 mai pe traseul Augsburg – München – Salzburg – Viena – Pesta – Timișoara – Baziaș (ultima stație a căilor ferate austriece). Călătoria pe teritoriul Imperiului Habsburgic nu era lipsită de riscuri, deoarece izbucnirea războiului dintre Austria și Prusia era iminentă, iar Carol, ofițer în armata prusacă, putea fi arestat și împușcat. Acesta a fost motivul pentru care el a călătorit cu pașaport fals, punându-și ochelari fumurii, pentru a nu putea fi identificat. Călătoria a fost descrisă cu

1 Memoriile regelui Carol I, *p. 48.*

lux de amănunte în *Memoriile regelui Carol I.* Intre momentele tensionate, Carol menționa: „Trecând de Rosenheim, trenul ajunsese la Salzburg, granița dintre Bavaria și Austria. Cu inima palpitând, prințul coboară în gară. Toți călătorii trebuiseră să părăsească vagoanele și prințul își făcu drum pe peronul plin cu oameni spre sala de așteptare. La intrare fii oprit de un funcționar vamal care trebuia să vizeze pașapoartele. Pe un ton nepoliticos, întrebă pe prinț cum îl cheamă. Domnul von Werner, care venea îndată după tânărul domn, întinse funcționarului sacul său de voiaj, zicând: «Am să declar niște țigări!» În grabă, prințul uitase ce nume adoptase. Își scoase însă pașaportul și-l întinse funcționarului nepoliticos. Din fericire, era cu ochelarii pe nas. Între timp, mulțimea îl silea să treacă în sala

de așteptare și se așeză cu dl. von Werner la o masă să guste ceva. Niște ofițeri austrieci intraseră atunci în sală și prințul recunoscu pe câțiva din regimentul «Regele Belgiei» cu care fusese în anul 1864 în Silezia. Se ascunse îndărătul unei gazete și părea cufundat în citire, pe când ofițerii se plimbară de două ori pe lângă masă. În sfârșit, se dădu semnalul urcării în tren. După ce prințul și însoțitorii săi asistaseră la o revizuire superficială a bagajelor și-și reprimiră pașapoartele pe peron, își luă fiecare locul, și anume prințul într-un vagon de clasa a doua, plin de lume cam dubioasă, amestecată, înainte de plecarea trenului, funcționarul cu pașaportul intră fără veste în vagonul în care se afla prințul. Acestuia i se păru că el ar fi obiectul examenului atent al funcționarului, și când îl văzu pe urmă însemnându-și ceva în carnet,

trebui să se teamă că funcționarul bănuise ceva și acum avea de gând să raporteze despre dânsul la Viena, ca să fie observat acolo. La ora 6 seara, trenul pleacă din Salzburg. Călătoria prin noaptea foarte răcoroasă era chinuitoare pentru prinț și i se părea nesfârșită. Gândul că îndrăzneața-i întreprindere putea să nu izbutească nu-l lăsa să doarmă și se ocupa cu cumpănirea tuturor eventualităților, ca să fie pregătit la orice”[1].

A ajuns cu bine la Baziaș, unde-l aștepta locotenentul Sergiu Lenș (nepotul lui Ion Bălăceanu). După două zile de așteptare a vaporului în Baziaș, la 8/20 mai Carol a urcat pe vas într-o cabină de clasa a II-a. Aici s-a întâlnit cu Ion C. Brătianu, care venea de la Paris, unde obținuse sprijinul împăratului Napoleon al III-lea pentru cauza principelui

---

1 *Ibidem*, p. 48-49.

străin. Carol și Brătianu n-au schimbat nici o vorbă între ei, prefăcându-se că nu se cunosc, pentru a evita orice complicație (vaporul era austriac). După o transbordare la Orșova, pe un vapor mai mic, deoarece nivelul Dunării era scăzut, Carol a ajuns cu bine la Turnu Severin, pe pământul României, în ziua de 8/20 mai, ora 16[1]. Abia în acel moment, scoțându-și pălăria, Ion C. Brătianu l-a salutat pe cel ce venea în calitate de domnitor al României.

Carol s-a îmbrăcat în uniformă de general român, pe care o avea pregătită încă de la Düsseldorf, apoi s-a urcat în trăsura care-l aștepta.

Guvernul a organizat o primire fastuoasă proaspătului domnitor. În seara zilei de 8 mai, principele a urcat într-o

---

1 P.P. Panaitescu, *Urcarea pe scaun a principelui Carol de Hohenzollern*, în „Revista Fundațiilor", nr. 5/1939, p. 249-251.

trăsură deschisă trasă de opt cai, pornind spre Craiova. Aici, însoțit de două plutoane de dorobanți, a fost primit cu flori și aclamații în zorii zilei de 9 mai. Apoi s-a îndreptat spre Pitești, unde l-au așteptat generalul Nicolae Golescu, locotenent domnesc, și Ion Ghica, președintele Consiliului de Miniștri, urându-i bun sosit și domnie îndelungată spre mărirea și fericirea poporului român. Carol a răspuns: „Cu ajutorul domniilor voastre sper să realizez aspirațiunile românilor; viața mea întreagă va fi consacrată fericirii lor”[1]. În cuvântul adresat reprezentanților orașului Pitești, principele a precizat: „Din momentul în care am pășit pe pământul noii mele patrii, am devenit român;

[1] *Cuvântările regelui Carol I*, vol. I. 1866-1886. Ediție îngrijită de Constantin C. Giurescu, Bucureşti, Editura pentru Literatură şi Artă. Regele Carol al II-lea, 1939, p. 5.

viața mea întreagă o voi consacra pentru fericirea românilor și pentru prosperitatea lor, care de acum înainte au devenit compatrioții mei”[1].

Pe de altă parte, aflând de sosirea lui Carol, grănicerii – de fapt țăranii care apărau linia Dunării – s-au răsculat[2], temându-se că vor pierde pământul primit prin reforma agrară din 1864. Primarul orașului Calafat informa guvernul că grănicerii au refuzat să-l întâmpine pe noul domnitor, strigând: „Nu mergem! că noi am jurat credință lui Cuza, cerem să ni se dea Ioan I și nu vrem pe Carol, care l-au pus ciocoii”. Prefectul județului Romanați informa și el că grănicerii din Dăbuleni „mi-au răspuns că nu cunosc decât ordinele

---

1 *Ibidem*, p. 6.

2 Vezi pe larg, V. Mihordea, *Răscoala grănicerilor de la 1866*, Bucureşti, Editura Academiei, 1958.

comandantului și că au jurat credință numai fostului domn și că nu cunosc pe altul”[1].

După un popas la Golești, în dimineața zilei de 10 mai cortegiul a pornit spre București. Domnitorul se afla într-o caleașcă trasă de 12 cai, însoțită de o escortă călare și de 20 de trăsuri. În jurul orei 14 a ajuns la Cotroceni, iar de aici s-a îndreptat spre Șosea, unde domnitorul Carol I a fost întâmpinat de primarul Dimitrie Brătianu, care i-a înmânat cheile orașului, adresându-i următoarele cuvinte: „Suverane al României! Ți-am dat coroana lui Ștefan cel Mare și al lui Mihai Viteazul, de azi înainte străbunii tăi; redă-i și tu antica sa splendoare! Fă din această frumoasă țară sentinela înaintată a libertății moderne, bulevardul nebiruit al civilizațiunii occidentale”. Apoi prințul a urcat într-o

[1] C. Corbu, *op. cit.*, p. 317.

trăsură de gală trasă de șase cai, având în stânga sa pe Nicolae Golescu și în dreapta pe Ion Ghica. Spectacolul era bine regizat: casele decorate cu steaguri, ghirlande și covoare; mulțimea, aliniată pe ambele părți ale șoselei, arunca flori, slobozea porumbei, scanda „Ura!”. Ajunși pe Podul Mogoșoaiei, la o casă în fața căruia se afla o gardă de onoare cu steag, Carol a întrebat în limba franceză: „Ce este această casă?”. La care generalul Golescu răspunse, tot în franceză: „Acesta este Palatul”. Era reședința princiară, o casă cu un etaj, fostă proprietate particulară a familiei Golescu, cumpărată de stat și devenită cea mai importantă clădire din România. Interiorul său era bine întreținut și mobilat în timpul lui Cuza.

Pe întreg parcursul, de la Turnu Severin până în București, principele Carol

văzuse realitatea românească: „amestecul de bogăție și de sărăcie, de strălucire și de lipsuri ale poporului său. Îndărătul zidului de trupe, mulțimea îmbulzită nu contenea să-și aclame domnitorul. În pavajul de lemn desfundat roțile săltau, însă, mai crunt decât pe șleaul de peste câmpuri. Iar dincolo de steagurile desfășurate la ferestre, de scoarțe așternute peste balcoane, dincolo de flori, ghirlande, porumbei și cocarde tricolore, pe Podul Mogoșoaiei se ițeau case ticăloase de vălătuci, alături de palatele luminoase”. Între acestea, se remarca Palatul domnesc, clădire cu etaj, ce aparținuse boierului cărturar Dinicu Golescu, în care locuise Alexandru Ioan Cuza. În fața palatului se afla o mlaștină „în care se răcoreau dobitoacele cu rât, netulburate de larma

alaiului, de bubuitul tunurilor, de sunetul trâmbițelor și ropotul toboșarilor”[1].

Cortegiul și-a continuat drumul până în dealul Mitropoliei, unde principele Carol a fost întâmpinat de mitropolitul Nifon. După un scurt Te Deum, oficialitățile au intrat în Cameră Deputaților; aici Carol a depus jurământul. Locotenentul domnesc Nicolae Haralambie a citit formula constituțională: „Jur să fiu credincios legilor țării, a păzi religiunea României, precum și integritatea teritoriului ei, și a domni ca un domn constituțional”. Principele a spus în limba română: „Jur!” [2] . Apoi, într-o scurtă alocuțiune, noul domnitor și-a exprimat devotamentul „fără margini către noua mea patrie și acel neînvins

---

1 Cezar Petrescu, *Cei trei regi*, ediția a IlI-a cu o *Cronologie istorică* de Ioan Scurtu, Bucureşti, Editura RAI, [1997], p. 23-24.

2 „Monitorul oficiaT, nr. 102 din 10/22 mai 1866.

Domnitorul Carol I în 1866

respect către lege, pe care l-am cules în exemplul alor mei. Cetățean azi, mâine, de va fi nevoie, soldat, eu voi împărtăși cu d-voastră soarta cea bună ca și pe cea rea"[1]. Adunarea Deputaților, pentru a da o anumită satisfacție Puterilor Garante, care cereau domn pământean, a dezbătut proiectul de lege prin care se acorda naturalizarea (împământenirea) familiei princiare de Hohenzollern[2]. Comentând acest proiect, Cezar Bolliac se adresa astfel deputaților: „Care sunt serviciile ce a făcut României principele de Hohenzollern?

---

1 *Ibidem.*

2 *Domnia regelui Carol I*, p. 252-253.

[...] orice naturalizare veți oferi Majestății ce voiți să creați, nu-i poate da nici un folos și va mai adăuga un ridicul asupra voastră, care nu recunoașteți nici datinile, nici natura, nici religiunea, nici legile țării voastre, care după ce ați vândut opinca iarăși privilegiilor, arvuniți și țara întreagă străinului"[1]. Era strigătul de revoltă al celui care nu putea accepta actul detronării lui Alexandru Ioan Cuza. Proiectul de lege a fost adoptat în unanimitate. La 13/25 mai 1866, Camera a votat lista civilă a principelui, în valoare de 100.000 galbeni; având în vedere greutățile financiare ale statului, principele a decis să renunțe, pentru primul an, la 40.000galbeni. Domnitorului i s-a pus la dispoziție Palatul de pe Calea Mogoșoaiei și cel de la Cotroceni. Pentru a

[1] *Împământenirea principelui de Hohenzollern*, în „Trompeta Carpaților", din 10 mai 1866.

înțelege limba poporului în fruntea căruia se afla, Carol a început să învețe românește cu August Treboniu Laurian, profesor la Universitatea din București. La cei 27 de ani, domnitorul Carol avea barbă neagră, nas acvilin, ochi albaștri. Era de statură mijlocie, o ținută îngrijită, pas apăsat și manifesta o mare siguranță de sine.

Noul domnitor a decis să acționeze ca un factor moderator, să calmeze spiritele și să nu îngăduie răfuielile politice. El a semnat decretul de grațiere a mitropolitului Calinic Miclescu și a respins cererea de demisie din armată a ofițerilor care participaseră la înlăturarea lui Alexandru Ioan Cuza, declarându-le că „am venit să creez un viitor, iar nu ca să fac din-tr-un trecut, pe care nu-l cunosc și nici nu voiesc a-l cunoaște, baza activității mele” [1] . În

[1] *Cuvântările regelui...*, I, p. 14.

funcția de președinte al Consiliului de Miniștri l-a numit pe Lascăr Catargiu, șeful conservatorilor, dar în guvern au fost incluși și liberali de marcă (Ion C. Brătianu la Finanțe, C.A. Rosetti la Culte).

Guvernul Lascăr Catargiu, constituit la 11 mai 1866 a fost cel dintâi executiv român care a depus jurământul în fața domnitorului Carol I. În timpul acestui guvern s-a definitivat proiectul noii Constituții, elaborat după modelul celei belgiene, cea mai avansată din Europa acelei vremi. Oamenii politici români sperau că România va cunoaște o dezvoltare similară Belgiei, pornind de la faptul că și aceasta era o țară mică, recent constituită, aflată la intersecția intereselor unor mari puteri. La 1/12 mai în Adunarea Electivă a fost depus proiectul noii Constituții, care de la

16/23 iunie s-a dezbătut în plen. În raportul guvernului se aprecia că aceasta era „liberală și egalitară, astfel precum se cuvine unui popor liber și gelos în cel mai mare grad de libertățile sale publice”.

La 29 iunie/l 1 iulie 1866, Parlamentul a votat în unanimitate noua Constituție a țării, pe care Carol a depus, a doua zi, următorul jurământ: „Jur a păzi Constituțiunea și legile poporului român, a menține drepturile lui naționale și integritatea teritoriului”[1]. În discursul rostit după depunerea jurământului, domnitorul a spus: „Actul ce s-a îndeplinit este cel mai însemnat din viața unui popor. Prin Constituțiunea ce dăm astăzi statului român realizăm aspirațiunile legitime ale națiunii, garantând interesele tuturor stărilor, precum și toate

1 „Monitorul oficial“, nr. 142 din 1/13 iulie 1866.

drepturile ce cetățeanul trebuie să găsească într-o societate civilizată. Acest act pentru mine în parte este cel mai solemn al vieții mele, căci el este pactul definitiv, care mă leagă pentru totdeauna cu destinele noii mele patrii, România. [...] Țara intră într-o stare normală. Un guvern monarhic constituțional este așezat. Să stăruim dar cu toții, ca din leala și sincera aplicare a principiilor acestei Constituțiuni, ea să poată produce binefăcătoarele ei roade”. Legea fundamentală publicată în „Monitorul oficial” din 1 iulie 1866 a constituit baza juridică a instaurării formei de guvernământ monarhic-constituționale în România[1], care se va menține până în februarie 1938.

Primul articol al legii fundamentale

[1] Vezi, pe larg, *Istoria dreptului românesc*, vol. II, partea a doua, Bucureşti, Editura Academiei, 1987, p. 67-70.

consacra denumirea țării: „Principatele Unite Române constituie un singur stat indivizibil sub numele de România”. Ea avea la bază: principiul suveranității naționale (toate puterile emană de la națiune), principiul guvernării reprezentative (națiunea nu putea guverna decât prin delegați) și principiul separării puterilor în stat. Puterea legislativă se exercită în colectiv de domn și de Reprezentanța Națională (alcătuită din Adunarea Deputaților și Senat); nici o lege nu putea fi supusă sancțiunii domnului decât după ce s-a discutat și votat liber de majoritatea ambelor Adunări; inițiativa legilor aparținea atât parlamentarilor, cât și guvernului (în acest caz, proiectele se trimiteau spre dezbatere prin mesajul domnitorului). Puterea executivă era încredințată domnului „care o exercită în mod regulat prin Constituțiune”(art.

35). Puterea judecătorească se execută de curți și tribunale; hotărârile și sentințele se pronunță în virtutea legii și se execută în numele domnului.

Constituția din 1866 marca trecerea de la domnia ereditară și de la domnii pământeni la principele străin[1]. Art. 82 stabilea: „Puterile constituționale ale domnului sunt ereditare, în linie coborâtoare directă și legitimă a Măriei Sale principelui Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen, din bărbat în bărbat prin ordinul de primogenitură și cu excluderea perpetuă a femeilor și coborâturilor lor. Coborâtorii Măriei Sale vor fi crescuți în religiunea ortodoxă a Răsăritului”. La urcarea pe tron, domnitorul depunea următorul jurământ: „Jur a păzi Constituțiunea și legile poporului român, de a menține drepturile lui naționale și integritatea teritoriului”

[1] *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I, p. 563.

(art. 87). Atribuțiile domnitorului erau stabilite prin art. 93: numește și revocă pe miniștrii săi; sancționează și promulgă legile; poate refuza sancțiunea sa; are dreptul de amnistie în materie politică; are dreptul de a ierta sau micșora pedepsele în materii criminale; numește și confirmă în toate funcțiile publice; face regulamentele necesare pentru executarea legilor; este capul puterii armate; conferă gradele militare în conformitate cu legea; conferă decorațiunea română conform unei anume legi; are dreptul de a bate monedă, conform unei legi speciale; încheie cu statele străine convențiunile necesarii pentru comerț, navigațiune și altele asemenea; însă pentru ca aceste acte să aibă putere îndatoritoare, trebuie mai întâi a fi supuse puterii legislative și aprobate de ea.

După cum se observă, domnul era implicat în toate ramurile puterii de stat, bucurându-se de largi prerogative.

Totuși, comparativ cu *Statutul dezvoltător* al Convenției de la Paris puterea domnului era mult îngrădită. Constituția stabilea cazuri concrete în care domnul nu avea dreptul să intervină: nu putea ierta sau micșora pedepsele hotărâte de justiție în privința miniștrilor; nu putea suspenda cursul urmăririi sau al judecății, nici a interveni prin nici un mod în administrarea justiției; nu putea crea o funcție nouă fără o lege specială; nu putea modifica sau suspenda legile și nu putea scuti pe nimeni de aplicarea lor; dacă domnul n-a hotărât convocarea Corpurilor legiuitoare, acestea se întruneau din proprie inițiativă la 15 noiembrie al fiecărui an; actul de dizolvare a parlamentului trebuia să conțină convocarea alegătorilor

până în două luni de zile și a Adunărilor până în trei luni; nici un membru al familiei domnitoare nu putea fi ministru. Dar cea mai serioasă îngrădire a puterii domnului era stabilită prin art. 92: „Persoana domnului este neviolabilă. Miniștrii lui sunt răspunzători. *Nici un act al domnului nu poate avea tărie dacă nu va fii contrasemnat de un ministru, care prin aceasta chiar devine răspunzător de acel act*” (subl. n.s.).

În Constituție erau înscrise drepturile românilor: libertatea conștiinței, a învățământului, de a comunica și publica ideile și opiniile lor, de instruire și de asociere, de a alege și a fi aleși în parlament și în consiliile județene și comunale; se garantau inviolabilitatea persoanei și a domiciliului, secretul corespondenței. Proprietatea de orice natură era declarată „sacră și inviolabilă”. Cetățenii români nu puteau intra

în serviciul altui stat fără autorizația guvernului. Multe controverse avea să provoace art. 7, care prevedea: „însușirea de român se dobândește, se conservă și se pierde potrivit regulilor stabilite prin legile civile. Numai străinii de rituri creștine pot dobândi împământenirea”. În timp, Constituția din 1866 avea să suscite ample controverse. Frederic Dame aprecia că aceasta era un compromis: liberalii radicali („roșii”) obținuseră libertatea presei și a adunărilor publice, în timp ce conservatorii reușiseră să impună un regim electoral restrictiv (patru colegii)[1]. Pentru Titu Maiorescu, Nicolae Iorga, Eugen Lovinescu și mulți alți cărturari de marcă, legea fundamentală adoptată la 1866 era o „formă fără fond”. De altfel, Eugen Lovinescu scria foarte limpede:

---

[1] Frederic Dame, *Histoire de la Roumanie contemporaine*, Paris, 1900, p. 169.

„Copie a Constituției belgiene, Constituția română de la 1866 nu reprezintă adevărata expresie a evoluției noastre sociale”[1].

Dar, dincolo de orice dispute, se cuvine subliniat faptul că România a fost primul stat constituțional din sud-estul Europei, oferind un exemplu demn de urmat popoarelor aflate în această arie geografică. După mai multe secole, un act de importanță fundamentală nu a mai fost elaborat cu concursul străinilor și nici n-a mai fost supus aprobării cuiva din afară. Făcând cu totul abstracție de suzeranitatea otomană și de regimul de garanție colectivă a Marilor Puteri, Constituția era cea dintâi lege fundamentală care consacra numele

---

1 E. Lovinescu, *Istoria civilizației române modeme.* Ediție şi studiu introductiv de Z. Ornea, Bucureşti, Editura Minerva, 1997, p. 110.

oficial al țării, acela de România. Constituția nu menționa dependența față de Imperiul Otoman, ceea ce vădește tendința spre independența absolută a țării preconizată de liderii săi politici. După adoptarea Constituției, Carol a numit în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri pe Ion Ghica, liberal moderat, fost bey de Samos, care avea numeroase relații la Istanbul și era persoana cea mai indicată pentru a obține confirmarea internațională a noului domnitor.

Guvernul Ion Ghica a depus jurământul în ziua de 15 iulie 1866; el avea ca principală sarcină aplicarea Constituției recent votată și normalizarea raporturilor cu Puterile Garante.

Prin alegerea lui Carol, marile puteri au fost puse în fața faptului împlinit[1].

[1] Vezi, pe larg, N. Corivan, *Relațiile diplomatice ale României de la 1859 la 1877,* Bucureşti,

La Conferința de la Paris, în ședința din 23 mai/4 iunie 1866[1], reprezentatul Rusiei a declarat că această situație „nu poate fi tolerată; ea aduce în același timp cea mai supărătoare atingere demnității Puterilor, a căror voință a fost nesocotită cu o îndrăzneală care nu-și ia tăria decât în speranța nepedepsirii”; în consecință, el propunea trimiterea în Principate a unui „comisar ad-hoc” însoțit de delegații reprezentanților din Constantinopol ai Puterilor Garante, pentru a-l avertiza pe noul domn că, în cazul în care nu va pleca, se va recurge la „întrebuințarea mijloacelor de constrângere”. Delegatul Imperiului Otoman a fost și mai categoric,

---

Editura Academiei, 1984, p. 183-202; *România în relațiile internaționale, 1699—1939*, Iaşi, Editura Junimea, 1980, p. 208-214.

[1] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 23/1866, f. 166, 168; dos. 34/1866, f. 1; *Domnia regelui Carol I*, p. 302-306.

arătând că întrucât „mijloacele de convingere, întrebuințate până acum de către guvernul otoman, au rămas infructuoase, ca și sforțările făcute de agenții Puterilor Garante la București”, se impunea „ocupațiunea Principatelor”. O opinie similară exprima și delegatul
Austriei: „în punctul la care au ajuns lucrurile, n-a rămas decât a se pleca în fața rezultatului votului Adunării din București, sau a recurge la măsuri de constrângere pentru a face să precumpănească hotărârile Conferinței. Dacă Puterile nu iau această ultimă cale, vor trebui să se resemneze a vedea autoritatea lor cu totul nesocotită.” Constatând că se contura perspectiva ocupării militare a Principatelor, reprezentantul Franței ținea să observe: „Poporul moldo-valah e astăzi într-o stare de su-

rescitare națională: el se va apăra contra intervenției trupelor turcești; lupta pare inevitabilă. Sângele creștin va curge; cine știe efectul ce va ieși din aceasta asupra celorlalte populațiuni creștine din Imperiul Otoman? Vor fi poate răscoale, și atunci ce va face Poarta? Va cere sprijinul puterilor creștine contra creștinilor? Cine nu vede toate pericolele unei astfel de situațiuni, mai ales în împrejurările iminente ce preocupă așa de profund Europa? [...] În ce-l privește, guvernul împăratului nu s-ar putea să se asocieze la această propunere." Și reprezentantul Marii Britanii a apreciat că întrebuințarea măsurilor de constrângere „mai ales în împrejurările actuale, ele ar putea da naștere la cele mai mari pericole și ar aprinde războiul în Orient". Delegatul Italiei a declarat și el că ocuparea Principatelor „ar fi fără îndoială

conformă cu dreptul, dar guvernul său e de părere că nu ar fi oportună”. În aceeași zi, 23 mai/4 iunie 1866, Conferința de la Paris și-a închis lucrările, fără nici un rezultat concret. Faptul împlinit, săvârșit de oamenii politici români, s-a dovedit a fi soluția cea mai adecvată în acele împrejurări istorice.

Declanșarea războiului dintre Austria și Prusia, la 4/16 iunie 1866, a făcut ca atenția liderilor politici europeni să fie îndreptată în această direcție. La rândul lor, diplomații români au militat pentru confirmarea alegerii lui Carol. Domnitorul a acționat cu multă prudență. În momentul când a pus piciorul pe pământul țării el a adresat, de la Orșova, o scrisoare sultanului, redactată încă de la Zürich, prin care arăta: „Ales principe al României prin votul liber și spontan al națiunii, am răspuns fără ezitare apelului acestui popor,

care mi-a făcut onoarea de a-mi încredința destinele sale [...] Eu nu am uitat obligațiile ce decurg din tratatele dintre Principate și Imperiul Otoman. Aceste tratate eu sunt ferm în hotărârea de a le respecta”[1]. A doua zi, 9/21 mai, el telegrafia de la Pitești marelui vizir: „Chemat de națiunea română de a fi prințul său, consider de datoria mea să scriu S.M.J.[2] sultanul pentru a-i exprima sentimentele mele de devotament și ferma hotărâre de a respecta drepturile Sublimei Porți. Eu vă rog să fiți interpretul sentimentelor mele către S.M.J. sultanul și să binevoiți a facilita domnului Golescu, agentul Principatelor, ocazia de a remite scrisoarea mea suzeranului”[3].

---

[1] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos.29/1866, f. 1.
[2] Majestatea Sa Imperială
[3] *Ibidem*, dos. 23/1866, f. 165.

Pe de altă parte, în chiar luna începerii domniei, Carol I formula opțiunea sa pentru independența României: el scria țarului Aleksandru al II-lea al Rusiei că „nu va atârna de mine ca înțelegerea cu Rusia să se restabilească pe o bază solidă și stabilă, strângându-se din zi în zi, până la ora însemnată de Providență pentru dezrobirea Orientului și a creștinității”[1] – ceea ce implică independența statului român[2].

Negocierile purtate cu Poarta Otomană pentru recunoașterea domnului s-au desfășurat cu multă dificultate, deoarece aceasta punea condiții foarte

[1] N.D. Germani, *Regele Carol I văzut de un fost diplomat*, în *Din viața regelui Carol I. Mărturii contemporane şi documente inedite.* Culese de Tzigara Samurcaş, Bucureşti, 1939, p. 100.

[2] Ioan Scurtu, *Romania’s foreign policy În the modem period. The role ofmonarhy (1866—1916),* în „Analele Univ. Bucureşti", Istorie, XXXV, 1986, p. 19-20.

dure: Principatele să se angajeze că respectă relațiile de vasalitate existente; denumirea oficială a țării să fie Principatele Unite ale Moldovei și Valahiei; demnitatea princiară să rămână sub regimul electiv (deci nu ereditară); armata nu va depăși 14.000 de oameni; Principatele nu puteau întreține relații oficiale cu Puterile străine etc. Consiliul de Miniștri și domnitorul au respins aceste condiții, socotindu-le inadmisibile și ofensatoare.[1]

Intransigența Imperiului Otoman față de situația din România s-a diminuat în contextul conflictelor în care acesta a fost angajat în Serbia și în Creta. Rolul de mediator între București și Istanbul l-a avut Napoleon al III-lea, care a sugerat o soluție foarte simplă: „Să zică ei [otomanii] ce vor, să zicem noi ce găsim cu cale, într-un

---

1 *Memoriile regelui Carol I…*, vol. I, p. 115-116.

schimb de scrisori care să conțină în fond aceleași concesii, fiecare întrebuințând limbajul care-l măgulește sau îl satisface mai mult”[1]. Nota venită de la Istanbul folosea un vocabular specific secolului al XVI-lea: „Ca semn de înaltă bunăvoință față de populațiile moldo-valahe, o parte a imperiului său”, sultanul conferea rangul de prinț ereditar lui Carol I și ridica „miliția” Principatelor Unite la 30.000 de oameni. La rândul său, Bucureștiul scria despre suzeranitatea sultanului, despre legăturile seculare cu Imperiul, dar și despre România. După schimbul de scrisori s-a ajuns la o formulare acceptabilă, iar marele vizir l-a anunțat pe Carol I că sultanul era dispus să-i acorde rangul și

[1] N. Iorga, *Politica externă a regelui Carol I*, Ediție Vicențiu şi Marilena Rădulescu, Bucureşti, Editura Glykon, 1991, p. 42-43.

prerogativele princiare cu titlu ereditar, invitându-l la Istanbul pentru a primi firmanul de învestitură. Carol răspundea în ziua de 7/19 octombrie că va respecta „cu scrupulozitate drepturile de suzeranitate asupra Principatelor Unite care fac parte integrantă din imperiul său [al sultanului], în limitele fixate de capitulații și de Tratatul de la Paris din 1856”[1]. În același timp s-a convenit ca armata regulată română să crească până la 30.000 de oameni, ca Principatele Unite să bată monedă proprie (urmând ca modalitățile concrete să fie stabilite ulterior), să poată încheia aranjamente particulare și locale cu alte state; domnitorul se va abține de a crea ordine sau decorații destinate a fi conferite în numele Principatelor.

Pe baza acestei înțelegeri, domnitorul

[1] *Memoriile regelui Carol I*, vol. I, p. 126.

Carol I a plecat în ziua de 9/21 octombrie la Istanbul, mai întâi cu trăsura până la Giurgiu, apoi cu vaporul „România” pe Dunăre până la Rusciuc; de aici cu trenul la Varna, unde s-a îmbarcat pe iahtul „Issedin”, trimis de sultan, care arborase pe catargul principal tricolorul românesc. În capitala imperiului principele a fost întâmpinat cu onoruri militare. La 12/24 octombrie a fost primit în Palatul Dolmabahce de sultanul Abdul-Aziz. Momentul era astfel descris de Carol I: „Lângă sofaua pe care se așezase sultanul, s-a pregătit un scaun pentru prinț. Prințul Carol însă face uz de privilegiul său de prinț de sânge, dă scaunul la o parte, ceea ce produce o clipă de confuzie, și se așează lângă suzeranul său. […] în convorbire nu se atinge politica; se schimbă numai asigurări de prietenie. La sfârșit, sultanul întinde cu un gest

cam încurcat tânărului prinț o hârtie, firmanul. Acesta, fără a-l desface, îl pune pe masă înaintea sa și cere voie să prezinte pe miniștrii săi rămași în camera de alături și care, după programul stabilit, trebuie să rămână acolo, dimpreună cu cealaltă suită, până avea să se arate sultanul. Fără a aștepta încuviințarea, prințul Carol deschide el însuși ușa și cheamă înăuntru pe cei doi miniștri ai săi. După ce îi prezintă, însărcinează pe ministrul său de Externe, prințul Știrbey, să ia cu dânsul «hârtia»[1]. Timp de o săptămână, cât s-a aflat în capitala Imperiului Otoman, Carol s-a întreținut cu reprezentanții corpului diplomatic, a fost decorat de sultan cu ordinul „Osmanie" în smaralde și diamante, a primit defilarea gărzii imperiale, acte ce nu fuseseră îngăduite până atunci nici unui domnitor

---

1 *Ibidem*, p. 132-133.

român. Era limpede că apartenența lui Carol la o familie domnitoare europeană, „impunea Porții otomane acordarea respectului politic cerut de uzanțele diplomatice”[1]. La plecare a primit în dar de la sultan o sabie de Damasc și cinci armăsari arabi. La rândul său, domnitorul a oferit demnitarilor turci „daruri prețioase” și a împărțit însemnate bacșișuri, „conform obiceiului țării”.

Reîntors în București la 21 octombrie/2 noiembrie, Carol a ținut să transmită șefilor de state cu care țara sa avea relații diplomatice că sultanul, „văzând dreptatea și sincerile mele intenții de a respecta tratatele, m-a recunoscut oficial ca principe al României”[2].

---

[1] N. Copoiu, *Octombrie 1866. Un prinț român la Istanbid,* în „Magazin istoric", nr. 6/1978, p. 49.

[2] Arh. N.I.C., fond. Casa Regală, dos. 64/1866, f.

2. Marile frământări politice interne, până în 1871

Primii ani de domnie a lui Carol I s-au caracterizat printr-o viață politică agitată.

În anul urcării principelui Carol de Hohenzollern pe tronul României, această țară se afla abia la începutul procesului de modernizare economică, socială și culturală. Capitala prezenta o imagine dezolantă pentru un occidental: foarte multe clădiri mici și insalubre; construită fără un plan; străzile centrale acoperite cu bârne; cele laterale nepavate astfel că în timp de secetă erau pline de praf, iar pe ploaie se înfundau din cauza noroiului. În România nu existau străzi asfaltate, podurile peste râuri erau construite din bârne,

2-5, 14.

căile ferate lipseau cu desăvârșire, porturile nu erau amenajate. Industria aproape că nu exista, agricultura se practica cu mijloace rudimentare. Vechea boierime începuse să se adapteze noilor realități, renunțând la veșmintele turcești și adoptând moda „evropeană”; burghezia era în curs de formare, se zbătea să agonisească bani cu care să-și extindă afacerile; țărănimea trăia într-o neagră mizerie, locuia, în covârșitoare majoritate, în bordeie; intelectualitatea reprezenta o pătură extrem de subțire; învățământul primar obligatoriu, legiferat în timpul lui Cuza, nu funcționa în multe sate din lipsă de învățători.

Devenit domn al României, Carol I a călătorit mult prin țară, pentru a cunoaște cât mai bine realitățile[1]. În timp

---

[1] Vezi, pe larg, Mite Kremnitz, *Regele Carol al României. O biografie.* Ediție îngrijită de Ion

de un an a ținut să-și însușească limba română, la 10 mai 1867 rostind primul său discurs în această limbă; a păstrat însă, toată viața, un puternic accent german. Viața personală a lui Carol era extrem de modestă. Sabina Cantacuzino scria: „Tânărul ofițer, obișnuit cu viața simplă din Germania, cu exerciții fizice, cu concertele care îi erau dragi, s-a constrâns să nu iasă luni de zile din grădina Palatului, unde se învârtea ca leul în cușcă, n-a fost decât la petreceri oficiale și nu și-a permis nici o prietenie intimă”[1].

O preocupare specială a tânărului domnitor a fost aceea a organizării, in-

Nuță şi Boris Crăciun, Iaşi, Editura Porțile Orientului, 1995.

[1] Sabina Catacuzino, *Din viața familiei Ion C. Brătianu*, vol. I. Îngrijire de ediție, introducere şi note de Elisabeta Simion, Bucureşti, Editura Albatros, 1993, p. 104.

struirii și dotării armatei, pentru a putea, la nevoie, să obțină prin luptă independența de stat a țării. De asemenea, în acțiunea de modernizare a statului domnitorul a pledat pentru construirea unei ample rețele de cale ferată și amenajarea porturilor dunărene. El a stăruit să fie concesionată construcția căilor ferate unui consorțiu prusian, nutrind speranța că astfel se va bucura de sprijinul Prusiei și Austro-Ungariei în obținerea independenței de stat a României. Concesiunea a fost perfectată în 1868; domnitorul însuși a participat la inaugurarea lucrărilor de construcție a căilor ferate București-Galați, în ziua de 10/22 septembrie 1868 în prezența antreprenorului Bethel Henry Strousberg și a membrilor guvernului român. Ulterior, această concesiune a provocat vii dispute politice; ani în șir a fost discutată în Parlament și în presă,

Carol fiind ținta unor vehemente critici din partea adversarilor săi politici.

În 1866, viața politică din România nu era pe deplin structurată. Existau diferite curente politice, care nu se constituiseră încă în partide, subiectivismul și înverșunarea dominând adesea rațiunea și acțiunile liderilor politici. Schimbându-se regimul, adică domnitorul, s-au găsit rapid oameni politici care să ceară tragerea la răspundere a celor care-l slujiseră pe Alexandru Ioan Cuza, făcut vinovat de toate relele din țară. Astfel, Manolache Costache Epureanu condamna legea rurală din 1864, care „s-a rezolvat după voința unui singur om, fără a consulta pe reprezentanții națiunii”, ceea ce a constituit „o mare lovire a bazei proprietății”[1]; de

[1] „Dezbaterile Adunării Deputaților" (în continuare „D.A.D.“), nr. 4, şedința din 2 ianuarie 1867, p. 44-46.

aici a rezultat o paralizare a agriculturii și o deteriorare a situației finanțelor publice. Mihail Kogălniceanu a replicat, afirmând că trecutul „va fi judecat de istorie”, amintind că M.C. Epureanu, criticul de astăzi, fusese și el ministru în timpul lui Cuza și ca atare nu avea îndreptățirea morală să condamne politica domnitorului Unirii. Căutând să șteargă cu buretele peste numele lui Cuza, mai mulți fruntași politici, mai ales conservatori, au căutat să nege până și semnificația zilei de 24 ianuarie. Luând cuvântul în ședința Adunării Deputaților din 24 ianuarie 1867, Cezar Bolliac protesta împotriva faptului că această zi nu mai era sărbătorită. I-a replicat Ion Ghica, președintele Consiliului de Miniștri, care a spus că la 24 ianuarie s-a realizat numai temporar voința națională, iar „în mod etern” această voință s-a înfăptuit la 10 mai,

când „s-a proclamat unirea definitivă” prin alegerea ca domnitor al lui Carol I[1]. Domnia lui Cuza era prezentată ca cea mai neagră pagină din istoria românilor, nici o jignire adusă acestuia nefiind considerată prea mare.

Pe această linie, deputatul Ioan Lecca a propus sechestrarea și vinderea averii fostului domnitor, trimiterea în judecată a miniștrilor acestuia, vinovați de dezastrul țării; vina lor cea mare era lovitura de stat de la 2 mai 1864, prin care s-a instaurat un regim dictatorial și s-a lovit în dreptul de proprietate prin înfăptuirea reformei agrare[2]. După vii dispute, Adunarea Deputaților a respins propunerea lui Lecca, dar ea rămânea semnificativă pentru starea de spirit din acea perioadă. Unii dintre

1 Anastasie Iordache, *op. cit.*, p. 148-149.

2 „D.A.D.“, nr. 67, şedința din 23 martie/4 aprilie 1867, p. 399.

înalții funcționari, inclusiv miniștri, din timpul lui Cuza, trecuseră rapid de cealaltă parte a „baricadei” și deveniseră cei mai vehemenți contestatari ai fostului domnitor. Ei se prezentau ca „oameni noi”, ca „salvatorii națiunii” prin actul de la 11 februarie 1866. Totodată, declarau că ei au inaugurat o „eră nouă” în istoria românilor la 10 mai 1866, prin aducerea principelui Carol de Hohenzollern pe tronul României.

Noul domnitor nu privea cu ochi buni aceste dispute și mai ales încrâncenarea cu care protagoniștii își susțineau punctele de vedere. De altfel, nici Carol I nu a fost scutit de atacurile multor fruntași politici, unii chiar autori ai loviturii de stat de la 11 februarie și ai aducerii principelui străin.

Începutul domniei lui Carol I s-a caracterizat printr-o agitată viață poli-

tică, printr-o mare instabilitate guvernamentală. Analizând această realitate, Titu Maiorescu ajungea la concluzia că „adevărata greutate a situației interne era lipsa oricărui simțământ dinastic în poporul român, deprins de atâtea generații cu domnii efemere, indiferent la desele schimbări al indivizilor de la tron, mai indiferent acum în urma răsturnării lui Cuza-Vodă”[1]. La această concluzie trebuie adăugat faptul că liberalii radicali („roșii”) erau animați de idei revoluționare (mazziniste), aveau plăcerea comploturilor și a răsturnărilor spectaculoase. Nu poate fi omis nici faptul că în 1866 trăiau încă șase foști domnitori și vreo 20 de beizadele, fiecare cu ambițiile și speranțele sale[2]. De asemenea, cei care se

[1] Titu Maiorescu, *Istoria politică…*, p. 65.
[2] M. Theodorian-Carada, *La centenarul primului reqe*, în *Din viata lui Carol I*, p. 298.

pronunțaseră împotriva aducerii principelui străin, precum și mulți dintre adepții lui Alexandru Ioan Cuza continuau să-și promoveze propriile opțiuni politice.

În ultimă instanță, aceste contradicții din rândul elitei politice vizau direcția și ritmul de evoluție a României. Înțelegerea dintre liberali și conservatori („monstruoasa coaliție” cum o numise Bolintineanu) avusese două obiective clare: înlăturarea lui Cuza și aducerea principelui străin. Odată realizate aceste obiective, lupta dintre cele două „facțiuni” a reizbucnit, chiar cu mai multă putere.

În zilele de 29, 30, 31 octombrie și 1 noiembrie 1866 au avut loc primele alegeri parlamentare din timpul domniei lui Carol I, din care a rezultat o Cameră extrem de divizată: o treime cuziști, o

treime conservatori, o treime liberali[1]. În Mesajul domnesc rostit la 15 noiembrie, Carol I a cerut: „Guvern și Corpuri legiuitoare să ne ridicăm la înălțimea datoriei noastre și să ne facem demni de măreața menire ce Providența ne păstrează. [...] încât mă privește, credincios tradițiunilor strămoșilor mei, îmi voi pune toate puterile pentru a-mi împlini cu demnitate misiunea. Nimic nu mă va putea abate din această cale”[2]. Erau cuvinte frumoase și angajamente solemne. Dar realitățile societății românești erau extrem de complicate. Țara fusese afectată de o secetă cumplită, iar holera secerase peste 24.000 de vieți; starea finanțelor publice era extrem de grea. Tratativele

---

1 Titu Maiorescu, *Istoria politică...*, p. 16-17.

2 Ion Mamina, *Monarhia constituțională în România. Enciclopedie politică. 1866-1938*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2000, p. 192.

pentru formarea unui guvern parlamentar s-au prelungit până în martie 1867. În cele trei luni de criză, principele Carol a purtat negocieri cu mai mulți lideri politici, sondându-le opiniile, modul de a gândi și de a acționa. De fiecare dată asculta cu răbdare, punea întrebări pentru a se clarifica, evita să-și exprime tranșant punctul de vedere, lua act de atacurile și chiar calomniile pe care cei primiți în audiență le lansau la adresa adversarilor politici.

În același timp, pentru a veni în contact cu elita politică, domnitorul participa la viața mondenă. Astfel, a fost prezent la balul dat de domnul și doamna Oteteleșanu, a asistat la cununia dintre ministrul Lucrărilor Publice D.A. Sturdza și fiica ministrului de Justiție Ioan C. Cantacuzino, a dat el însuși un mare bal la Palat (cu participarea a peste 800 de persoane) în seara zilei de

12/24 ianuarie 1867. Deplasându-se în Moldova, a luat parte la balul organizat la Iași în ziua de 23 ianuarie/3 februarie (alături de circa 350 persoane).

La 21 februarie 1867, guvernul prezidat de Ion Ghica a primit vot de blam din partea Adunării Deputaților și a trebuit să demisioneze.

După ample consultări politice la 1 martie 1867 s-a constituit **guvernul liberal prezidat de Constantin Al. Crețulescu**, în care Ministerul de Interne era deținut de Ion C. Brătianu. În timpul acestui guvern s-a adoptat legea pentru instituirea monedei naționale și cea pentru stema României. Dar noul cabinet avea să fie foarte curând zguduit de o criză puternică, generată de faptul că ministrul de Interne a transmis o circulară către prefecți, prin care le cerea să i-a măsuri împotriva

„vagabonzilor”, adică a străinilor intrați fără forme legale în România și care nu dispuneau de mijloace de subsistență. Cei vizați erau evreii. În ultimii ani se înregistrase un adevărat exod al populației evreiești din Polonia și Rusia spre România, înăbușirea insurecției naționale a polonezilor din 1863-1864 împotriva ocupației țariste a fost urmată de un val de arestări și deportări în rândul evreilor care, pentru a scăpa de asemenea represiuni, s-au refugiat în România, stabilindu-se mai ales în orașele din Moldova. Pe acest fond, în mai multe localități au avut loc manifestări antisemite, care uneori au luat forme violente. Evreii s-au plâns nu numai domnitorului Carol I, dar și comunităților israelite internaționale, iar acestea la rândul lor l-au sesizat pe Napoleon al III-lea. Împăratul Franței a

intervenit pe lângă Carol I, cerând demiterea lui Brătianu[1]. Situația a fost speculată de opoziția internă, mai ales de conservatori, dar și de liberalii moderați. Astfel, D.A. Sturdza (liberal moderat) îi scria lui C. Hurmuzaki: „Sunt indignat ca român și ca om de măsurile barbare și rușinoase luate de Brătianu și compania, împotriva evreilor”; el afirma că Ion C. Brătianu și C.A. Rosetti erau niște „oameni ticăloși”[2]. După o asemenea campanie, desfășurată pe plan intern și european, la 4 august 1867, Ion C. Brătianu și-a prezentat demisia, fapt ce a dus la căderea guvernului. Domnitorul Carol I l-a numit în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri pe Ștefan Golescu, devenit și ministru de Interne.

Guvernul Ștefan Golescu, constituit

---

1 *Memoriile regelui…*, I, p. 195.

2 Anastasie Iordache, *op. cit.*, p. 170.

la 17 august, a avut o viață scurtă. Ion C. Brătianu – care se bucura de o mare influență în rândul liberalilor radicali – după un turneu european în care a explicat poziția sa față de evrei, a revenit în guvern, în octombrie, în calitate de ministru de Finanțe, apoi, în noiembrie 1867 la conducerea Ministerului de Interne. În decembrie 1867 au fost organizate alegeri parlamentare, în urma cărora liberalii radicali și facționiștii moldoveni au obținut cele mai multe locuri în Cameră, în timp ce conservatorii și liberali moderați au câștigat majoritatea în Senat. În Mesajul rostit la deschiderea Corpurilor legiuitoare suveranul s-a referit și la chestiunea israeliților: „Dacă națiunea română în alte timpuri nu s-a abătut de la principiile de umanitate și de toleranță religioasă, ea nu va începe azi, în

al XIX-lea secol, sub domnia mea, a viola aceste sfinte principii. Chiar dacă unii, profitând de oarecari suferințe economice, s-au încercat a pune chestiunea pe terenul religios și au căutat a deștepta sentimentele de ură contra israeliților în genere”[1]. Guvernul a reușit să mențină ordinea publică, dar s-a confruntat cu probleme economice, mai ales financiare, tot mai presante. Pe de altă parte, opoziția era extrem de ostilă față de Ion C. Brătianu, acuzânu-l pe Carol I că urmărea să suspende Constituția și să instituie măsuri excepționale pentru a da satisfacție liberalilor radicali. D.A. Sturdza nu a ezitat să meargă la Düsseldorf, intervenind pe lângă prințul Carol Anton, tatăl domnitorului, pentru a-i cere să intervină, as-

---

[1] Ion Mamina, *op. cit.*, p. 109-110.

tfel încât fiul său să renunțe la colaborarea cu liberalii radicali[1]. Carol I îl prețuia foarte mult pe Brătianu „pentru energia și sârguința lui”[2] și nu dorea să-l înlăture din guvern.

Au urmat noi frământări, care au dus la constituirea unui **guvern prezidat de Nicolae Golescu**, la **1** mai **1868**, în care Ion C. Brătianu continua să dețină Internele. În același timp, Ion I.C. Brătianu îndeplinea și funcția de ministru de Finanțe, reușind să echilibreze bugetul și chiar să obțină un excedent. În iulie 1868 au fost organizate alegeri parlamentare, câștigate de liberalii radicali. Domnitorul a elogiat, în Mesajul

---

[1] Sorin Damean, *Raporturile lui Carol I cu grupările liberale în primii ani de domnie (1866-1870)*, în *Omagiu istoricului Ioan Scurtu*. Coordonator Horia Dumi- trescu, Focşani, Editura D.M. Press, 2000, p. 115.

[2] M. Kremnitz, *op. cit.*, p. 40.

său rostit la deschiderea sesiunii ordinare a Corpurilor legiuitoare, rezultatele financiare și faptul că guvernul nu a fost nevoit să recurgă la un nou împrumut; de asemenea, a subliniat „pașii enormi” făcuți în construcția căilor ferate, fapt ce a permis legarea celor două „capitale ale țării” (Iași—București) și a României „cu Occidentul și cu Orientul”[1]. Din nou a apărut în discuție problema evreiască, datorită liberalilor radicali din Moldova, care cereau luarea de măsuri împotriva israeliților. Radicalii argumentau că principalele orașe din Moldova – în frunte cu capitala acesteia, Iași – și-au schimbat în câteva decenii structura etnică, datorită afluenței evreilor, persecutați în Imperiul Habsburgic și în cel țarist, că evreii reușiseră să pună mâna pe întregul co-

[1] Ion Mamina, *op. cit.*, p. 197.

merț, trăind din exploatarea românilor. Evident, aceste aprecieri erau exagerate. În fapt, se ajunsese la stadiul în care burghezia românească se considera suficient de puternică pentru a înlătura concurența străină. Ștefan Zeletin aprecia: „Pârghia care aduce în viață burgheziile tinere este expansiunea burgheziilor înaintate spre toate colțurile lumii, cu deosebire spre regiunile agricole. În dezvoltarea burgheziei române vom descoperi, ca la oricare altă burghezie, un proces de invadare a țării noastre de către burghezia străină, sub a cărei influență se revoluționează viața noastră economică și se modernizează organizarea socială. Aceasta este era [epoca] de educație economică a neamului nostru de către solii capitalismului străin. Apoi urmează un al doilea proces, în care neamul nostru, simțind că anii de educație

merg spre sfârșit, încearcă să se emancipeze de sub tutelă străină, spre a trăi prin propriile sale puteri. Istoria burgheziei române este repetarea istoriei oricărei burghezii”[1].

Confruntarea a căpătat aspecte dramatice. Un număr de 32 deputați, în frunte cu Anastasie Fătu, președintele Camerei, a depus un proiect de lege împotriva evreilor. Ion C. Brătianu a propus retragerea proiectului, care – în cazul adoptării lui – ar supune România oprobiului opiniei publice europene. Ministrul de Interne a făcut, în aprilie 1868, o vizită la Iași, cu speranța că-i va putea convinge pe liberalii moldoveni, dar a fost primit cu ostilitate. Chiar în

---

1 Ştefan Zeletin, *Burghezia română. Originea şi rolul ei istoric*, Ediția a doua. Notă biografică de C.D. Zeletin, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991, p. 43.

acel timp, la Bacău au avut loc tulburări antievreiești. Din nou au început să curgă proteste de la guvernele francez, englez, prusac împotriva tratamentului evreilor din România. În timp ce Brătianu a fost primit cu ostilitate în Moldova, domnitorul a avut parte de un cu totul alt tratament. În aceeași lună, aprilie 1868, Carol I a efectuat o călătorie prin Moldova, poposind pentru câteva zile la Iași, unde a făcut câteva gesturi oarecum surprinzătoare. Astfel, pentru a demonstra inconsistența zvonurilor privind revigorarea tendințelor separatiste și antidinastice la Iași, domnitorul și-a stabilit reședința în Palatul Mitropoliei, gazdă fiind mitropolitul Calinic, cel care participase la mișcarea separatistă din 1866; de asemenea, a participat la ceremonia căsătoriei lui N. Rosetti-Roznovanu, fostul pretendent la tronul Moldovei de

după detronarea lui Cuza, care acum s-a declarat „credincios partizan al Unirii și dinastiei”. Domnitorul a primit în audiență o delegație aparținând comunității israelite, urmărind să demonstreze că, în ciuda unor abuzuri regretabile, suveranul îi trata pe evrei fără nici un fel de discriminare. Vizita la Iași a fost un real succes pentru domnitor, care-și exprima convingerea că tendințele separatiste au dispărut aproape cu desăvârșire, că nu exista decât o mică grupare gălăgioasă, care specula chestiunea evreiască pentru a face dificultăți guvernului[1]. Domnitorul conchidea, la revenirea în București, că există o situație paradoxală: „în străinătate Brătianu trece drept antisemit, iar în țară se demonstrează împotriva

[1] Sorin Silviu Damean, *Carol I al României*..., p. 109-110.

lui pentru că ar părtini pe evrei”[1]. Până la urmă, Brătianu a obținut retragerea proiectului referitor la evrei, dar atmosfera creată în jurul guvernului și a țării era dintre cele mai sumbre. În ziua de 19/31 octombrie 1868, Carol I i-a făcut o vizită lui Brătianu la moșia sa de la Florica (județul Argeș), unde au discutat despre o eventuală remaniere guvernamentală. Peste mai puțin de o lună, la 15/27 noiembrie, generalul Nicolae Golescu și-a prezentat demisia, în locul său fiind numit moderatul Dimitrie Ghica.

Guvernul prezidat de Dimitrie Ghica a durat un an și două luni (16 noiembrie 1868—27 ianuarie 1870). Aflând de absența lui Ion C. Brătianu din noul cabinet, liberalii radicali au reacționat vehement, cel mai înverșunat fiind C.A. Rosetti. La 8/20 ianuarie

[1] *Memoriile regelui Carol I…*, vol. I, p. 238.

1869 acesta a organizat un banchet în onoarea lui Ion C. Brătianu, considerat „salvator al românilor”[1]. S-a iscat un conflict între guvern și Camera Deputaților, fapt ce a dus la dizolvarea parlamentului. În martie 1869 au avut loc alegeri generale, în urma cărora guvernul a obținut 157 deputați, în timp ce opoziția a câștigat doar 10 locuri. Dar modul cum s-au desfășurat alegerile, prin intervenția masivă a aparatului de stat, nu asigura autoritate Adunării Deputaților.

Agitațiile liberalilor radicali nu numai că nu s-au diminuat, ci au sporit în intensitate. Cei mai mulți dintre ei se pronunțau pentru răsturnarea lui Carol, unii cerând revenirea lui Cuza, alții întronarea lui vodă Bibescu, iar cei mai mulți – în frunte cu C.A. Rosetti și Ion C. Brătianu – preconizând instaurarea

[1] *Ibidem*, p. 230.

unui regim republican[1]. În acest scop ei au folosit tribuna parlamentară, întrunirile publice, presa (între care „Românul”, „Democrația”, „Traian”, „Ghimpele”, „Republica”). În diferite localități din țară s-au constituit comitete secrete vizând răsturnarea lui Carol. Dintr-o scrisoare confidențială semnată de Titu Maiorescu la 16/28 octombrie 1868 aflăm despre un plan potrivit căruia „Principele Carol ar urma să fie alungat din țară printr-o lovitură de stat, iar Bibescu, fiul unui fost principe, pare a fi patronat de Franța drept candidat pentru acest caz. Mie însumi mi-au fost făcute destăinuiri în acest sens, pentru ca eu și prietenii mei din Iași să ne alăturăm, eventual, noii mișcări”[2]. Deocam-

[1] Apostol Stan, *Grupări şi curente...*, p. 289.

[2] Titu Maiorescu, *Jurnal şi epistolar*, vol. V, Bucureşti, Editura Minerva, 1986, p. 221.

dată nu s-a acționat direct pentru înlăturarea lui Carol, dar terenul pentru o acțiune antidinastică era pregătit.

Deși problemele interne erau extrem de dificile, Carol I a militat pentru creșterea gradului de autonomie a României față de Imperiul Otoman, în perspectiva obținerii independenței de stat[1]. În 1867, Parlamentul a votat legea monetară, iar ministrul de Finanțe, Ion. C. Brătianu, a început tratativele cu Poarta pentru ca aceasta să admită punerea efigiei domnitorului Carol I pe monedele de aur și argint ce urmau a fi emise. Tratativele nu au ajuns la nici un rezultat, dar guvernul român a comandat monedele de aur de 20 de lei, fără a ține seama de pretențiile Imperiului Otoman. Aceste monede au fost

[1] Vezi, pe larg, Sorin Damean, *op. cit.*, p. 126—133.

Domnitorul Carol în 1869

puse în circulație în 1868, având efigia domnitorului și inscripția: „Carol I domnitorul românilor”[1]. Imediat a urmat protestul Porții, precum și al Austro-Ungariei, care considera titulatura domnitorului român periculoasă pentru siguranța Imperiului Habsburgic. Sub presiunea celor două mari puteri, monedele au fost retrase din circulație în 1870, când au fost bătute 4.000 de monede de aur și 400.000 de argint, tot cu efigia domnitorului, dar cu inscripția: „Carol I domnitorul României”, fără a cuprinde

[1] Constantin Moisil, *Portretele monetare ale regelui Carol I*, Bucureşti, 1939, *p. 4-5.*

însă „semnul” menit să evidențieze suzeranitatea sultanului. Începând din 1872 s-au bătut monede de argint de 50 bani, 1 leu și 2 lei, fără ca Poarta să mai protesteze[1].

Pe aceeași linie se înscrie participarea României la Expoziția Universală de la Paris din 1867, cu un pavilion separat de cel al Imperiului Otoman. De asemenea, România a semnat convenții poștale cu Austro-Ungaria și Prusia (iulie 1868) și o convenție telegrafică cu Rusia (august 1868). Semnificativă este înființarea unei agenții diplomatice române la Viena, în 1868, având misiunea de a reprezenta interesele României pe lângă guvernul austriac, precum și pe lângă cele de la Berlin și Petrograd.

---

[1] Dan Berindei, *Societatea românească în vremea lui Carol I (1866-1876),* Bucureşti, Editura Militară, 1992, p. 135.

Vizita domnitorului Milan Obrenovic al Serbiei la București (aprilie 1867) s-a bucurat de o atenție deosebită din partea opiniei publice și a oficialităților românești. Cu acest prilej Milan a spus că „România și Serbia au aceleași interese de a desface legătura lor de vasalitate cu turcii. Pentru aceasta trebuie ca ambele țări să se unească strâns”[1]. La rândul său, domnitorul Carol I a afirmat că „i se pare apăsătoare și înjositoare suzeranitatea turcească”[2]. În conformitate cu acest spirit, a fost semnat la București, la 20 ianuarie 1868, tratatul de alianță româno-sârb prin care cele două țări urmăreau salvgardarea intereselor reciproce, acordându-și ajutor și asistență.

---

[1] N. Iorga, *Politica externă a regelui Carol I*, p. 67.

[2] Nicolae Ciachir, *România în sud-estul Europei*, Bucureşti, Editura Politică, 1968, p. 93.

N. Iorga aprecia, cu deplin temei, că, în fond, era vorba „de pregătirea luptei comune, nu numai pentru asigurarea autonomiei, ci și pentru întinderea ei până la marginile independenței”[1]. În 1869 domnitorul Carol a făcut vizite în Rusia (la Livadia, în Crimeea, unde a discutat cu țarul Aleksandru al II-lea), în Austro-Ungaria (întâlnindu-se cu împăratul Franz Joseph la Viena), în Franța (la Paris, fiind primit de împăratul Napoleon al III-lea), în Prusia (la Berlin, având întrevederi cu regele Wilhelm și cu cancelarul Bismarck)[2].

O preocupare importantă a domnitorului, dar și a oamenilor politici, era realizarea unei căsătorii de succes. Ion C. Brătianu ar fi dorit ca acesta să se însoare cu fiica țarului. Domnitorul Carol

---

1 N. Iorga, *op. cit.*, p. 68.

2 Vezi,, pe larg, *Călătoria domnitorului Carol I în străinătate*, Bucureşti. 1869.

i-a scris tatălui său, Carol-Anton de Hohenzollern să negocieze eventuala căsătorie, dar țarul Aleksandru al II-lea i-a transmis că „nu poate să-și dea fiica sa unui vasal al sultanului”[1]. Până la urmă șansa i-a surâs tot în țara sa de origine.

Cu prilejul călătoriei în Prusia, domnitorul Carol I a cunoscut-o pe principesa Elisabeta de Wied, o tânără de 26 ani (s-a născut la 17/29 decembrie 1843). Cel care a angajat întâlnirea a fost dr. Werner (cel care-l însoțise în călătoria spre România din 1866); ea a avut loc în ziua de 30 septembrie/12 octombrie 1869, în localitatea Colonia, sub pretextul participării la un concert. În memoriile sale Carol avea să precizeze: „Conform planului stabilit, domnul de

[1] Alexandru Candiano-Popescu, *Amintiri din viață-mi*, vol. II. Ediție Constantin Corbu, Bucureşti, Editura Eminescu, 1999, p. 23.

Werner face câțiva pași înainte și se prezintă principesei, pe când principele Carol înaintează, ca o veche cunoștință spre baronul de Roggenbach care îl prezintă principesei. Prințesa își amintește de el și-i întinde îndată mâna. Astfel s-a trecut repede și în chip plăcut peste acest moment dificil! Plimbarea continuă acum la «Flora» și în grădina zoologică; cei doi tineri merg foarte adesea puțin înainte. Cu vioiciunea și grația ei, care n-are nimic împrumutat, amabila prințesă întreabă pe principele Carol despre țara lui și despre viața ce o duce acolo; ei își retrăiesc amintirile comune din Berlin, iar principesa Elisabeta îi amintește că odată când ea era gata să alunece de pe scara castelului, numai brațului viguros al principelui, care o susținuse, s-a datorat evitarea unei nenorociri. Înainte ca

promenada să ia sfârșit, principele Carol e deja subjugat; ea l-a cucerit pentru totdeauna, fără să bănuiască măcar”. În aceeași zi, Carol a obținut consimțământul principesei-mame pentru a cere mâna fiicei sale, iar Elisabeta a declarat că acceptă să-i fie soție. Domnitorul și-a continuat călătoria la Paris, iar la întoarcerea în Germania s-a logodit oficial în ziua de 4/16 octombrie 1859. Guvernul român a fost înștiințat printr-o scrisoare asupra acestei decizii: „Mă simt fericit astăzi că pot să dau poporului meu o chezășie pentru ordinea și stabilitatea de care are atâta nevoie, vestindu-i sărbătorirea logodnei mele cu prințesa Elisabeta de Wied, născută la 29 decembrie 1843”. Căsătoria s-a desfășurat la Neuwied, în ziua de 3/15 noiembrie 1869, în prezența reginei Augusta (soția regelui Prusiei), a reprezentanților împăraților Rusiei și

Franței; au fost de față ministrul Justiției Vasile Boerescu, agentul diplomatic al României la Paris și alte persoane oficiale, numeroase rude din partea familiilor mirelui și miresei. S-a oficiat mai întâi cununia catolică (religia lui Carol), apoi cea în rit protestant (a Elisabetei). După primirea felicitărilor, a urmat masa de gală oferită de prințul de Wied, la care au participat 150 de persoane. Perechea princiară a sosit în România la 10/22 noiembrie, fiind întâmpinată la Turnu-Severin de Dimitrie Ghica, președintele Consiliului de Miniștri, iar peste două zile a intrat în Capitală cu mult alai, pregătit de oficialități. Conducând-o în apartamentele sale din Palatul domnesc, Carol a rugat-o pe tânăra sa soție „să se mulțumească pentru moment cu atâta". Principesa constata – cu un anumit re-

gret – că Palatul era înconjurat de ziduri și nu avea un mare parc, așa cum era ea obișnuită la palatele și castelele din Germania. În Mesajul rostit de la tribuna Camerei Deputaților, Carol I afirma: „Sunt fericit că, după aproape trei luni de călătorie ce am întreprins mai cu deosebire în interesul țării, mă aflu din nou în mijlocul d-voastre și vă pot anunța în persoană realizarea uneia dintre cele mai legitime dorințe ale poporului român și uneia din cele mai principale preocupațiuni ale inimii mele: căsătoria mea”[1].

Atmosfera sărbătorească avea să fie destul de repede spulberată de disputele politice. Grigore Sturdza a prezentat în Adunarea Deputaților un proiect de lege, subscris de mai mulți deputați, prin care se acorda un „apanaj” de

[1] Ion Mamina, *Monarhia constituțională...*, p. 198-199.

300.000 lei pe an principesei Elisabeta, soția lui Carol I cu începere de la 1 ianuarie 1870. Acest act a provocat o puternică reacție din partea opoziției, „dota” fiind considerată un „furt în dauna națiunii”, în fața acestei situații, Dimitrie Ghica a declarat că guvernul nu putea primi acea dotație, întrucât situația financiară a țării era grea, iar Vasile Boerescu – cel care întocmise proiectul de lege – a trebuit să-și prezinte demisia[1]. Peste câteva zile, la 27 ianuarie, Dimitrie Ghica a fost nevoit să depună mandatul guvernului.

S-a constituit, la 2 februarie 1870, **guvernul Alexandru G. Golescu.** Dar nici acesta nu a putut domina situația, iar ostilitatea față de domnitorul Carol I s-a amplificat[2]. Mihail Kogălniceanu i

---

[1] Anastasie Iordache, *Instituția monarhiei constituționale*..., p. 247-248.

[2] *Istoria parlamentului şi a vieții parlamentare*

se adresa astfel lui Al. G. Golescu: „Vei fi cel din urmă ministru al principelui Carol”[1]. Dar cel care a provocat o gravă criză politică a fost C.A. Rosetti, care – ales deputat de Brăila – și-a prezentat demisia în urma unui vehement atac împotriva „guvernului abuziv”. Cu C.A. Rosetti s-au solidarizat liberalii radicali, care au demisionat și ei din parlament. Domnitorul a încercat să calmeze spiritele, dar fără succes. După două luni, guvernul Golescu a demisionat, iar Carol l-a numit în fruntea cabinetului pe Manolache Costache Epureanu. Domnitorul încerca astfel tot felul de formule guvernamentale în speranța că va reuși să potolească disputele politice.

---

din România până la 1918, Coordonatori: Paraschiva Câncea, Mircea Iosa, Apostol Stan, Bucureşti, Editura Academiei, 1983, p. 190.

1 *Metnoriile regelui Carol*, vol. II, p. 79.

Guvernul condus de Manolache Costache Epureanu a depus jurământul la 20 aprilie 1870. Acesta era numit și „cloșca cu pui”, deoarece adunase în același „cuib” principalele grupări conservatoare, hotărâte să militeze pentru „moralitate și legalitate”. Dar liberalii radicali nu înțelegeau să renunțe la agitația lor. Ziarul „Românul” devenise port-drapelul luptei împotriva lui Carol, pe care-l acuza de tendințe autocratice. Deși C. A. Rosetti apărea în fața opiniei publice ca principalul agitator, C. A. Sturdza aprecia că „sursa răului”[1] era Ion C. Brătianu. Deosebit de semnificativă este – pentru starea de spirit din țară – rezultatul alegerilor parlamentare din mai 1870: conservatorii guvernamentali – 48 mandate, liberalii (gruparea Mihail Kogălniceanu) – 28, fracționiștii – 25, liberalii (gruparea I.

[1] Anastasie Iordache, *op. cit.*, p. 271.

Ghica) – 14, independenții – 10[1]. O adevărată senzație a produs alegerea lui Alexandru Ioan Cuza, în ianuarie 1870, ca deputat la colegiul IV (al țăranilor) din județul Mehedinți, vot repetat, cu același rezultat, în aprilie 1870, precum și alegerea fostului domnitor ca senator la colegiul al II-lea din Turnu Severin, tot în 1870. Votul exprima, în fond, tactica opoziției liberal-radicale față de Carol, pentru a-l sili s-o aducă la putere, precum și existența unui puternic curent popular în favoarea domnitorului Unirii. Cuza însă a fost consecvent poziției sale de a rămâne în străinătate, fără a participa în vreun fel la viața politică.[2]

---

[1] Ion Mamina, *op. cit.*, p. 200.

[2] La 2 martie 1870 Carol îi scria lui Cuza că în urma alegerii lui ca deputat, alegere validată de Adunare, „dificultățile constituționale au dispărut şi eu nu pot decât să mă asociez din inimă la decizia Adunării[11]; în consecință îl ruga

Acțiunea radicalilor liberali se desfășura și pe plan european, pentru obținerea sprijinului marilor puteri, mai ales al Franței. Dar Napoleon al III-lea s-a declarat ostil declanșării unei mișcări împotriva lui Carol, considerând că, în acele momente, se impunea liniște și stabilitate în această zonă a Europei.

La rândul lor, Austro-Ungaria, Rusia și Imperiul Otoman priveau cu îngrijorare evenimentele din România, temându-se de izbucnirea unei mișcări revoluționare, care putea duce nu numai la înlăturarea lui Carol, dar și Ia schimbarea regimului politic și la proclamarea independenței. În mai 1870 au fost angajate tratative diplomatice între Franța, Austro-Ungaria și Rusia privind poziția pe care acestea urmau

---

să vină în țară, aşa cum se exprimase anterior. (Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 5/1870, f. 1).

s-o adopte în cazul în care liberalii radicali ar fi trecut la detronarea lui Carol I; după negocieri s-a ajuns la acordul de a evita încălcarea unilaterală a tratatului din 1856.[1]

În momentul izbucnirii războiului franco-prusian[2] (7/19 iulie 1870) „întreaga Românie, fără deosebire de opinii, s-a întors către Franța, într-un elan de entuziasm greu de descris. [...] Manifestând pentru Franța, se manifesta contra dinastiei” – aprecia Frederic Dame, care conchidea: „Dezacordul era

---

[1] V. Russu, *Mişcări şi frământări anticarliste (1866-1871),* în, .Analele Ştiințifice ale Universității «Al. I. Cuza»“, Istorie, Iaşi, nr. 1/1974, p. 52-53.

[2] Pretextul războiului dintre Franța şi Prusia l-a constituit candidatura prințului Leopold de Hohenzollern-Sigmaringen (fratele domnitorului Carol I de Hohenzollern al României) la tronul Spaniei, neacceptată de Napoleon al III-lea.

total între principe și poporul său”[1]. În localurile publice se cânta „Marseilleza”, iar mulțimea scanda „Trăiască Franța!”[2]. Guvernul conservator condus de Manolache Costache Epureanu a interzis manifestațiile de simpatie pentru Franța, socotind – pe drept cuvânt – că ele tindeau să se îndrepte împotriva lui Carol I. De asemenea, guvernul a cerut administrațiilor locale „cea mai deșteaptă priveghere, de a evita orice provocare, dar de a reprima totodată, cu cea mai mare energie, orice încercare de dezordine”.[3]

Cu toate acestea, liberalii radicali des-

---

[1] Frédéric Damé, *Histoire de la Roumanie contemporaine*, Paris, 1900, p. 211.

[2] Constantin Bacalbaşa, *Bucureştii de altă dată 1871—1884*, vol. I, Bucureşti, 1927, p. 21.

[3] Vezi, pe larg, Gh. Cristea, *Conspirația „republicană“ din august 1870*, în „Studii. Rev. Ist.“, nr. 2/1969.

fășurau o vie agitație în favoarea Franței și de condamnare a Prusiei, considerată a fi agresoare. Pe de altă parte, Carol nu-și ascundea simpatia față de Prusia, astfel că manifestațiile au căpătat un caracter antimonarhic și republican. Liberalii au organizat o conspirație cu rețele în mai multe orașe, între care București, Ploiești, Craiova, Pitești, Buzău și tabăra de la Furceni. În fruntea conspiratorilor se afla Eugeniu Carada, prim-redactor al ziarului „Românul”, ajutat de Constantin Ciocârlan, fost prefect al Poliției Capitalei, de maiorul C. Pilat (ginerele lui C.A. Rosetti), Alexandru Candiano-Popescu și dr. D. Sergiu. Mișcarea trebuia să se declanșeze în noaptea de 7/19-8/20 august 1870, dar ofițerii conspiratori de la Furceni au cerut amânarea ei, pentru a vedea rezultatul războiului dintre Franța

și Prusia. Totuși, Alexandru Candiano-Popescu, șeful grupului din Ploiești, n-a acceptat propunerea de amânare[1]. Unul dintre conspiratori, Alexandru Candiano-Popescu, avea să explice motivele care au generat această mișcare. Primul era de ordin intern, oferind „o lecție și protestare energică a simțămintelor bărbătești și liberale contra închinărilor domnului străin și a regimului inaugurat de dânsul la început, voind să pună persoana sa mai presus de ființa statului român”, astfel

---

[1] Relatare după: Alexandru Candiano-Popescu, *Amintiri din viață-mi*, vol. I, Ediție Constantin Corbu, Bucureşti, Editura Eminescu, 1998 (cap. I); „Monitorul oficial", nr. 175 din 11 august 1870; N. Fleva, *Procestddin 8 august*, Bucureşti, 1871, p. 8-18; *Memoriile regelui Carol I al României. De un martor ocular*, vol. II. Ediție şi prefață de Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Scripta, 1999, p. 121-122.

că „începusem să ne căim că am conspirat contra lui Cuza”. Al doilea se datora situației internaționale: „Războiul de la 1870 izbucnise între Franța și Prusia, noi credeam că Franța era să iasă biruitoare. Inima poporului român bătea, de altminterea, pentru dânsa. La încheierea tratatului de pace, ne temeam ca francezii să nu găsească pe tronul României un principe de Hohenzollern”. În noaptea de 7/19-8/20 august el, împreună cu un grup de susținători, între care Matache Nicolau, fost deputat și primar, au reușit să ocupe prefectura și telegraful. Clopotele bisericilor au început să sune, iar populația s-a adunat în centrul orașului. Aici, în fața mulțimii, Al. Candiano-Popescu a citit o telegramă „semnată” de I. C. Brătianu, care începea cu aceste cuvinte: „Vă fac cunoscut că principele Carol I a fost detro-

nat astă noapte”. El a mai anunțat numirea unei Regențe în frunte cu generalul Nicolae Golescu și a unui nou guvern, având la Ministerul de Război pe Ion C. Brătianu. El însuși s-a proclamat prefect al județului Prahova. Vestea a fost primită cu entuziasm: „cetățenii din mulțime, nemaiputând înăbuși acest sentiment de bucurie în inima lor, începură să strige: «Ura! am scăpat de nemți!». Un steag tricolor s-a ridicat din mulțime, și Candiano-Popescu, împreună cu membrii consiliului comunal și un preot îmbrăcat în odăjdii, în fruntea a «trei mii de oameni» s-au îndreptat spre cazarma dorobanților, unde sergentul de la depozitul de muniție a primit ordin să împartă arme «la popor»„. Pe la ora 6 dimineața, Candiano-Popescu s-a deplasat la unitatea militară, prezentând maiorului Polizu, comandantul unității, următoarea telegramă:

„Vă fac cunoscut că prinţul Carol s-a detronat astă noapte de către popor. În numele guvernului provizoriu vă ordon a lua comanda garnizoanei şi pe dată a supune armata la jurământ pentru noul guvern. Totodată vă veţi pune la ordinul prefectului Alexandru Candiano-Popescu, veţi menţine ordinea, iar de urmare veţi raporta pe dată”. Telegrama era „semnată” de Ion C. Brătianu – ministru de Război ad-interim, şi de M. Costache Epureanu – ministru de Interne. Dar maiorul Polizu n-a dat crezare telegramei şi a declarat că va apăra cazarma. În faţa acestei situaţii, Al. Candiano-Popescu a mers la închisoarea oraşului, unde a eliberat „un număr de arestaţi”, apoi, în calitate de prefect, a dat ordin de concentrare a tuturor dorobanţilor şi grănicerilor din judeţ. Pe la ora 10 a expediat căpitanu-

lui Georgescu, comandantul grănicerilor din Predeal, o telegramă prin care anunța: „Principele Carol răsturnat, guvernul provizoriu instalat, având de cap pe generalul N. Golescu ca regent; sunt prefectul districtului, numit de guvernul provizoriu; concentrați imediat grănicerii și în 24 de ore, dacă se poate, să fiți la Ploiești. Aștept de la patriotismul d-voastră și de la energia d-voastră acest serviciu”. Totodată, el a expediat ziarului „Albina” din Pesta o telegramă cu următorul conținut: „Principele Carol răsturnat, guvernul provizoriu înființat sub titlul de regență, în Ploiești mare entuziasm”. Circumspect, Iuliu Filipescu, șeful stației telegrafice din Predeal, a anunțat guvernul și a oprit cele două telegrame, fără a le mai transmite.

Guvernul a trecut la arestarea celor

bănuiți de participare la complot – între care Eugeniu Carada, Ion C. Brătianu, general N. Golescu, B.P. Hasdeu, Anastasie Stolojan. Nedispunând de forțele militare necesare, fără a fi asigurat acțiunii sale o pregătire temeinică, Al. Candiano-Popescu n-a putut organiza rezistența, astfel încât a trebuit să abandoneze lupta. A fost însă prins în Buzău și arestat. În Ploiești, armata a ridicat în noaptea de 8/20-9/21 august „peste 400 de cetățeni de la locuințele lor pentru a-i arunca în închisoare”. Ulterior, actul lui Candiano-Popescu avea să fie luat în derâdere, „Republica de la Ploiești” a devenit obiectul predilect al multor umoriști, inclusiv al lui I.L. Caragiale. În fapt, nici una dintre telegramele redactate de Al. Candiano-Popescu nu menționa proclamarea republicii; epitetul de „republi-

can” i-a fost pus de adversarii săi politici, cu scopul de a-l compromite. Pe de altă parte, din inițiativa lui Dimitrie Brătianu, în Ploiești avea să se ridice o statuie în memoria evenimentelor din 8 august 1870.

La vremea respectivă, această mișcare a îngrijorat profund oficialitățile. „Rebeliunea” de la Ploiești a fost tratată cu toată seriozitatea de guvern și de principele Carol. În *Proclamația Consiliului de Miniștri către cetățenii români* se aprecia că o „tentativă atât de nebună, cât și de criminală a fost încercată la Ploiești”, că mișcarea a fost înăbușită, iar „criminali vor da seamă justiției de faptele lor”. Cetățenii erau îndemnați să se strângă „împrejurul tronului, care în acest moment, mai mult ca oricând, este simbolul liniștii, prosperității, existenței chiar a statului”.

Acțiunea de la Ploiești reprezenta reacția energică a liberalilor radicali împotriva domnitorului, pentru a-l sili să urmeze ideile lor politice. La rândul său, Carol nu credea că generalul Nicolae Golescu sau Ion C. Brătianu ar fi cu adevărat conspiratori și a cerut punerea lor în libertate, deoarece cei care au provocat tulburările au „abuzat în mod criminal” de numele lor. Pe de altă parte, D.A. Sturdza – exponent al liberalilor moderați – aprecia că în privința mișcării de la Ploiești „greșelile aparțineau numai domnului, dovedind lipsa de discernământ a omului și slăbiciunea sa de caracter, atunci când a încredințat orbește puterea lui Ion C. Brătianu și adepților săi, care sunt sursa răului”. D.A. Sturdza susținea că aceștia, în timpul cât s-au aflat la putere, au acționat pentru ..rătăcirea spiritelor” și

au înspăimântat „pe toți oamenii politici moderați”[1]. Peste două decenii, „intransigentul” D.A. Sturza avea să devină președintele Partidului Național-Linal-Liberal, preluând moștenirea „criminalului” Ion C. Brătianu. Evident, politica a avut – atunci și mai întotdeauna – ciudățeniile ei.

„Conspiratorii” au fost trimiși în fața Curții de Jurați din Târgoviște. Intre cei care au luat apărarea acuzaților s-a numărat și Nicolae Fleva, un excepțional avocat și agitator politic. În cuvântul său, referindu-se la faptul că Al. Candiano-Popescu era acuzat de rebeliune, de „atentat cu scop de a răsturna prin mijloace răzvrătitoare și sculare de popor contra guvernului”, adică de revoluție, Nicolae Fleva declara: „Dacă este o revoluțiune faptul de la 8 august și se

---

1 Anastasie Iordache, *Instituirea monarhiei constituționale*..., p. 269-271.

cere osânda lui pentru că el este opera câtorva indivizi și nu este dorită de națiunea întreagă, să stabilim mai întâi acest adevăr contestabil al acuzațiunii ca să vedem dacă autorii acestor revoluțiuni sunt nevinovați sau culpabili; să se consulte mai întâi națiunea; să punem revoluțiunea la vot! Să facem plebiscit! Primim bucuroși osânda, dar să vă supuneți și d-voastră la majoritatea voturilor”, în acest spirit, el aprecia că tot revoluțiune se putea numi și cea din 11 februarie 1866 în urma căreia a fost răsturnat domnitorul Al. I. Cuza, și că „dacă autorii unei revoluțiuni s-ar putea trage la judecată, pe lângă unii din acuzații care au luat parte la acea revoluțiune sunt și unii din miniștrii de astăzi care ar trebui cel puțin să fie alături de dânșii pe banca acuzațiunii”[1].

Carol I era profund nemulțumit de

[1] N. Fleva, *Procesul lui 8 august*, p. 17.

modul în care se desfășurau evenimentele în România, informându-l pe tatăl său, cu care era într-o corespondență continuă și cerându-i sfaturi asupra atitudinii pe care trebuia s-o adopte. La 29 septembrie/11 octombrie Carol-Anton de Hohenzollern îi scria: „Concepțiunea ta asupra dezvoltării ulterioare a afacerilor românești corespunde pe deplin cu vechile mele vederi și sunt de părere fermă că continuarea domniei tale nu va fi cu putință decât dacă Puterile protectoare cer și obțin o revizuire a Constituției. Ar fi să te trudești în zadar, urmând pe o bază imposibilă o cârmuire fictivă ce n-ar inspira în afară nici încredere, nici stimă, și care în interior n-ar avea nici un fel de temelie trainică! Un principe german este fără îndoială prea bun și tăiat dintr-un lemn prea prețios pentru a se da pe sine și neamul său unei trebi atât

de nefolositoare. E o datorie față de sine însuși și, înainte de toate, față de numele său atât de strâns legat de gloria, puterea și mărirea Germaniei, de a renunța la o situație pe care n-o poți domina într-atât încât să ajungi stăpânul ei, sau a face s-atârne continuarea sarcinii de condiții ce pot fi împlinite într-un răstimp scurt. Așadar, în primul rând revizuirea Constituției; dacă nu se poate căpăta, atunci *abdicarea* și *retragerea* se impun pentru aceleași motive ce pledau acum patru ani pentru primire!”[1].

Pe de altă parte, ziarul „Românul”, editat de C.A. Rosetti, scria la 13 octombrie 1870: „Tronurile se clatină, monarhii se pitesc, ca bufnițele la razele soarelui răsărind [...] Tremurați monarhi! Ora vi se apropie!”. Chiar dacă liberalii radicali nu cereau deschis înlăturarea

1 *Memoriile regelui Carol I*, vol. II, p. 129.

monarhiei și proclamarea republicii în România, agitația lor urmărea să creeze o stare de spirit favorabilă înfăptuirii acestui deziderat.

Achitarea celor 41 de acuzați, la 17/29 octombrie 1870, pentru complotul de la Ploiești a fost picătura care a umplut paharul nemulțumirilor lui Carol. El însuși avea să aprecieze: „Achitarea acelora care pusese în joc existența României a întărit hotărârea principelui în baza căreia în lunile din urmă mai poseda tăria de a înfrunta toate dușmăniile amare: el vrea să abdice! Dar mai întâi vrea să aducă la cunoștință Puterilor Garante piedicile ce i se opun la regenerarea României”[1]. Primind și îndemnul din partea tatălui său, Carol I a trimis, la 27 noiembrie/9 decembrie 1870 scrisori cu conținut identic, împăratului Austro-Ungariei, țarului Rusiei,

[1] *Ibidem*, p. 131.

reginei Marii Britanii, regelui Prusiei și regelui Italiei, prin care-și exprima „teama de a nu mai putea stăpâni patima partidelor politice ce domnesc în România” și propunea ca „soarta țării să fie regulată de Congresul păcii în perspectivă. Numai un regim stabil și tare ar putea lucra cu folos împotriva pagubelor ce suferă înlăuntru și în afară țara, care, cu toată bogăția resurselor ei, se află acum în cea mai tristă situație”[1].

Concomitent cu aceste demersuri, Carol a pregătit un memoriu, cuprinzând modificările ce trebuiau aduse Constituției și sistemului de conducere a țării[2]. El preconiza înființarea unui Consiliu de Stat, cu atribuții largi, res-

[1] *Ibidem*, p. 137.
[2] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 12/1871, f. 1-36.

trângerea prerogativelor Adunării Deputaților și a dreptului de vot, crearea unui Senat permanent cu membri numiți, limitarea libertății presei, desființarea gărzii civice ș.a. În acest fel, se urmărea întărirea puterii domnului, întronarea unui regim de ordine și autoritate; evident, pentru aceasta se impunea modificarea Constituției, socotită de Carol prea liberală.

Dar, chiar în acele zile, Strousberg a anunțat că nu mai putea plăti cuponul obligațiunilor căilor ferate, scadent la 1 ianuarie 1871, astfel că apărea posibilitatea ca principele Carol să apară în ochii opiniei publice românești ca acționând de conivență cu investitorul falit[1]. De aceea, Carol a decis să amâne aplicarea deciziei sale de abdicare. Pe

---

[1] Vezi, pe larg, Anastasie Iordache, *Sub zodia Strousberg. Viața politică din România între 1871—1878*, Bucureşti, Editura Globus, 1991.

de altă parte, la 9/21 decembrie 1870, Adunarea Deputaților a desemnat, prin tragere la sorți, persoanele care să prezinte domnitorului răspunsul la Mesaj. Sorții au făcut ca între aceștia să se afle tocmai șefii mișcării anticarliste de la Ploiești[1]. În răspunsul la Mesaj se făcea o referire directă la cele petrecute în luna august: „Evenimentul de la Ploiești nu a putut, Măria Ta, decât să ne întristeze. Remediul însă este în aplicarea strictă a legilor și în respectul lor. Fii sigur, Măria Ta, că pe tărâmul Constituțiunii, tronul va putea conta totdeauna pe un deplin devotament și pe concursul cel mai sincer al Reprezentanțiunii Naționale”[2].

Nereușind să-și asigure majoritatea

---

1 *Memoriile regelui Carol I*, vol. VI, p. 3.

2 Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 9/1870, £ 2; „D.A.D.“, nr. 272, şedința din 10/22 decembrie 1870, p. 2230.

parlamentară, guvernul Manolache Costache Epureanu a trebuit să demisioneze la 14 decembrie 1870. Carol I n-a mai putut constitui un nou guvern, astfel că acesta i-a fost impus la 15 decembrie, în urma unor ședințe secrete, de Corpurile legiuitoare[1].

Guvernul prezidat de Ion Ghica s-a format la 18 decembrie 1870, și reprezenta coaliția tuturor fracțiunilor din parlament ostile domnitorului; el a fost caracterizat de N. Iorga ca fiind un „ministeriu al lichidării dinastice”[2]. Presa conservatoare aprecia că acesta era un „guvern paravan al liberalilor și fracționiștilor”, un „minister roșu”. Aprecierea părea a fi îndreptățită: solicitat să-și spună părerea în legătură cu si-

---

1 „Presa“, din 17 decembrie 1870.

2 N. Iorga, *Istoria românilor,* vol. X, Bucureşti, 1939, p. 120.

tuația politică, primul ministru a declarat lui Carol I: „Dacă țara era pusă în necesitatea de a opta între prinț și Constituție, Constituția va fi preferată”[1]. Această declarație este deosebit de semnificativă pentru acel context istoric, dar și pentru sistemul de guvernământ al României, în care monarhul era foarte serios îngrădit în exercitarea atribuțiilor sale, iar primatul Reprezentanței Naționale (Parlamentul) era o realitate indubitabilă.

Răspunsurile Puterilor Garante la scrisoarea lui Carol nu au fost încurajatoare. La 6/18 ianuarie 1871, cancelarul Otto von Bismarck îi scria: „Alteța Voastră nu poate să se aștepte din partea străinătății la nici un ajutor, ci mai curând la rea voință; așa încât ea e nevoită a nu lua rezoluțiuni decât bizuindu-se numai și numai pe resursele de

---

1 *Istoria României*, vol. IV, p. 556.

care dispune în propria sa țară". Cancelarul preciza: „îmi este penibil a nu putea da Alteței Voastre alte sfaturi și speranțe mai bune"[1].

Dar Carol era decis să nu cedeze și să-și impună punctul de vedere, amenințând cu abdicarea. De aceea, „după o îndelungată chibzuință"[2] el a redactat, încă de la 10/22 decembrie 1870, o scrisoare către un prieten fictiv – Auerbach – care trebuia să apară într-un ziar european de mare tiraj, astfel încât să se facă o publicitate cât mai mare în legătură cu situația din România. În scrisoare, Carol aprecia că după cinci ani de domnie n-a putut aduce „decât puține servicii acestei frumoase țări. Mă întreb adesea a cui e vina? A mea care n-am cunoscut firea acestui popor, sau chiar a acestui popor care nu vrea

1 *Domnia regelui Carol I,* p. 601.
2 *Memoriile regelui Carol I,* vol. II, p. 139.

să se lase să fie condus și nu știe să se călăuzească el însuși?” Concluzia era că imputarea nu-l putea atinge pe el, ci pe cei „care s-au erijat ei înșiși în diriguitorii acestei țări”; aceștia au transplantat în România ideile occidentale, astfel încât țara trecea fără tranziție de la un regim despotic la o Constituție atât de liberală încât nici un popor din Europa nu are alta la fel. După asemenea aprecieri, Carol își exprima voința de a se întoarce „în scumpa mea patrie al cărui puternic magnet n-a încetat nici o clipă să m-atragă din nou în orele grele ce am trebuit să le petrec. Regret doar din tot sufletul că buna mea voință a fost atât de mult nesocotită și răsplătită cu nerecunoștință”[1]. Scrisoarea a apărut în gazeta „Augsburger Allgemeine Zeitung” la 15/27 ianuarie 1871, fiind imediat reprodusă și de gazetele

---

[1] *Ibidem*, p. 140.

românești. Ea avea caracterul unui test decisiv, Carol urmărind să amenințe cercurile politice din țară cu abdicarea în cazul în care nu erau acceptate punctele sale de vedere.

De asemenea, el aprecia că după încheierea războiului franco-prusac marile puteri vor discuta situația românilor, așa cum făcuseră în 1856, după războiul Crimeii; totodată, considera că Europa va lua act de realitatea că România avea o Constituție care semăna cu o haină prea largă pentru un trup firav; în consecință, va decide modificarea acestei Constituții în sensul întăririi puterilor domnitorului. Dar situația internațională se schimbase, marile puteri având puncte de vedere prea divergente, pentru a lua în discuție problemele din România; nici opinia publică europeană – atât de activă în 1856-1859 – nu mai era receptivă la

cele ce se întâmplau în principatul de la gurile Dunării. Se crease chiar un climat de ostilitate, întreținut mai ales de acționarii germani afectați de falimentul lui Strousberg. Aceștia erau susținuți de cancelarul Bismarck, care – la rândul său – făcea presiuni asupra lui Carol pentru răscumpărararea căilor ferate. Nicolae Iorga remarca un fapt oarecum surprinzător: „Bismarck a uitat atunci că principele de la București e un Hohenzollern, a uitat vechea corespondență cu dânsul și chiar vechile servicii pe care le putuse aduce aici, în Orient, și ne-a pus cuțitul în gât: cum zic acționarii, așa să plătim”[1].

La 30 ianuarie/11 februarie 1871 deputatul N. Blarenberg a interpelat guvernul asupra scrisorii lui Carol, întrebând de ce acesta nu o declara falsă,

[1] N. Iorga, *Politica externă...*, p. 98.

întrucât prin ea se aduceau jigniri poporului român[1]. El a calificat amenințarea domnitorului de a părăsi țara ca „un act de dezertare, un act de înaltă trădare”. La rândul său, Ghica-Comănești a susținut că principele Carol a dat țării „un ultimatum”, care nu putea fi acceptat. Ostilitatea față de Carol îi crea lui C.A. Rosetti momente de exaltare; ziarul său „Românul” scria că se apropia ziua de 11 februarie care era „o zi sfântă, o adevărată sărbătoare”, deoarece ea amintea de „revoluția” care a dus la detronarea lui Alexandru Ioan Cuza[2]. În această atmosferă incandescentă, Mihail Kogălniceanu și-a dat din nou măsura capacității sale de mare om de stat, capabil să se detașeze de problematica zilei curente și să se

1 *Ibidem*, p. 153.

2 „Românul", din 11 februarie 1871.

înalțe la dimensiunile istoriei. El a înțeles foarte limpede că trebuiau readuse calmul și luciditatea în viața politică, iar confruntarea dintre Parlament și domnitor să înceteze imediat. În consecință, el a propus o moțiune cu următorul cuprins: „Camera, foarte mișcată de lămuririle ce i le-a dat primul ministru, exprimând devotamentul ei tronului și dinastiei, care sunt garantate prin Constituțiune, și plină de încredere în viitorul țării și în neclintita hotărâre de a rămâne atașată Constituțiunii, trece la ordinea zilei”[1]. Au urmat discuții furtunoase, dar, până la urmă, moțiunea a fost adoptată cu 92 voturi pentru, 8 contra și 6 abțineri. Din diferite localități ale țării (Pitești, Huși, Tecuci, Piatra Neamț ș.a.) au fost trimise telegrame prin care Carol era rugat să nu abdice

[1] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 5/1871, f. 1.

și era asigurat de devotamentul cetățenilor respectivi[1].

Totuși, situația continua să fie tensionată. La 24 februarie/8 martie 1870 A.D. Holban, raportorul Comisiei de anchetă privind afacerea Strousberg, a susținut că domnitorul Carol era complice în acordarea concesiunii căilor ferate române și deci responsabil pentru falimentul societății.

Pe de altă parte, încercările guvernului de a obține votarea bugetului și a legii finanțelor – care să-i permită achitarea anuităților către consorțiul Strousberg – au eșuat.

Această stare de agitație se desfășura pe un fond internațional dominat de Războiul Franco-Prusian. După o suită de bătălii, care a culminat cu cea de la Sedan (1-2 septembrie), împăratul Napoleon al III-lea a fost silit să capituleze,

---

[1] *Ibidem*, f. 2-9.

pierzându-și tronul. La 23 august/4 septembrie 1870 în Franța a fost proclamată Republica a III-a și s-a constituit un guvern al „apărării naționale”. Trupele prusace au trecut la asedierea Parisului, iar la 6/18 ianuarie 1871 regele Wilhelm I al Prusiei s-a încoronat, în sala oglinzilor din Versailles, ca împărat al Germaniei. La 15/28 ianuarie Parisul a capitulat.

Opinia publică românească a primit cu consternare vestea înfrângerii Franței; umilințele la care era supus poporul francez de către invadatori au sporit și mai mult indignarea împotriva Germaniei și a „neamțului” aflat pe tronul României. Burghezia radicală cultiva această stare de spirit, căutând să o folosească în interes propriu. Ziarul „Românul”, condus de C.A. Rosetti și având ca prim-redactor pe Eugeniu Carada, apărea cu chenar negru în ziua

când anunța că „oardele teutone calcă sacrul pământ” al Parisului. În dispută nu era doar simpatia pentru Franța, ci, în principal, problema evoluției regimului politic din România. Pentru „radicali”, Franța nu era numai „sora latină” care ne-a sprijinit în lupta pentru unirea Principatelor, ci și țara marii revoluții de la 1789, un model al democrației, spre deosebire de Prusia, o țară tipic conservatoare [1]. Semnificative sunt cuvintele lui Ion C. Brătianu, care, vorbind la 4/16 martie în Adunarea Deputaților despre presiunile exercitate de Germania pentru a impune statului român plata cuponului pentru acționarii germani implicați în construirea căilor ferate române, a declarat: „Dacă ne

[1] Mihai Timofte, *România la 1870—1871. Monarhie sau republică. Studiu de caz asupra scenei politice interne şi internaționale,* Iaşi, 1996, p. 6.

va impune cu forța să plătim cuponul, atunci să se știe că nu plătim o datorie, ci rechizițiunea simpatiilor ce am avut și avem pentru națiunea franceză […] Vom plăti, d-lor, însă, chiar în sărăcie, chiar în zdrențe, chiar zdrobiți, simpatiile noastre pentru Franța nu vor slăbi, din contra, ele vor crește mai mult”[1]. Discursul a fost primit cu aplauze de deputați, care țineau să-și exprime solidaritatea cu Franța înfrântă de armata prusacă. Ziarul „Românul” ținea să reamintească faptul că la 11/23 februarie 1866 a fost răsturnat „un domn care a violat Constituția și a risipit banii publici”, aluzia la Carol I fiind mai mult decât evidentă, acum în 1871.

În contrast cu această stare de spirit

[1] Ion C. Brătianu, *Acte şi cuvântări*, vol. I, partea a Il-a, Bucureşti, 1935, p. 319-320; Titu Maiorescu, *Istoria contemporană…*, p. 26-27.

favorabilă Franței, Carol I trimisese împăratului Wilhelm I o scrisoare de felicitare: „Cu o bucurie nespus de profundă îndrept astăzi către M.V. câteva cuvinte, care conțin felicitările mele cele mai sincere pentru îndeplinirea operei gigantice!”[1]. La rândul ei, colonia germană din București a găsit de cuviință să sărbătorească, cu mult fast și în plin centrul Capitalei (sala Slătineanu, ulterior Capșa), ziua de naștere a împăratului Wilhelm I. Participarea consulului prusac von Radowitz la festivitățile din 10/22 martie 1871 imprima acestora un caracter oficial. Dar, abia începuse banchetul când, pe la orele 8 seara, o ploaie de pietre s-a abătut asupra geamurilor sălii Slătineanu. Era reacția populației Capitalei, care nu

1 *Memoriile regelui Carol I*, vol. II, p. 150.

putea tolera un asemenea afront[1]. Manifestanții au început să scandeze lozinci antidinastice și republicane. Clopotele bisericilor sunau în semn de alarmă, felinarele au fost stinse, iar din mulțime se auzeau strigăte: „Trăiască Republica! La Palat!”. Calea Mogoșoaiei (ulterior Calea Victoriei) era ticsită de lume, care se îndrepta spre Palatul domnesc. Alertat, Carol și-a trimis aghiotantul la președintele Consiliului de Miniștri și la prefectul poliției Capitalei, cerându-le să ia măsuri pentru restabilirea ordinei. Întrucât autoritățile păreau paralizate, generalul Alexandru Solomon, comandantul diviziei din București, a intervenit, scoțând armata în stradă. Când președintele Consiliului

[1] Vezi, pe larg, Gheorghe Cristea, *La guerre franco-alle?nande et le mouvement republicam de mars 1871 h Bucarest*, în „Revue Roumaine d’Histoire“, nr. 2/1964.

de Miniștri, Ion Ghica, sosit la fața locului, i-a cerut să retragă trupele spre a nu da naștere la o ciocnire sângeroasă, generalul a replicat: „Demoralizați trupa prin șovăiala d-voastră!” și a dat ordin ca soldații să ocupe toate străzile ce duceau spre Palat și chiar Palatul pentru a-l proteja pe monarh. Mulțimea a fost somată să se împrăștie, dar populația a continuat toată noaptea de 10/22-11/23 martie să ocupe străzile din centrul Capitalei. În aceste condiții, primul ministru Ion Ghica s-a prezentat la Palat după ora unu noaptea, unde Carol I i-a cerut, pe un ton imperativ, să demisioneze, făcându-i cunoscut că va convoca în dimineața zilei respective Locotenența Domnească pentru a-i preda puterea, el fiind hotărât să abdice.

Carol era mai decis ca oricând să

joace totul pe o carte. Sfaturile ce-i veneau din afară mergeau în aceeași direcție. La 1/13 ianuarie 1871, regele Wilhelm al Prusiei îi scria: „Alteța Voastră singură știe de ce elemente dispune țara spre a înlătura o anarhie amenințătoare și de a întemeia o stare de lucruri mai durabilă și mai bună”[1]. Țarul Rusiei îi sugerase: „In România există elemente conservatoare. Teama de tulburările ce ar urma după retragerea voastră va contribui poate să le grupeze în jurul vostru”[2]. La rândul său, Carol-Anton de Hohenzollern, tatăl lui Carol, îi scria la 10/22 februarie o lungă scrisoare care se încheia cu aceste sfaturi: „Sfârșesc cu proverbul: «Bate fierul cât e cald!». Cuptorul trebuincios pare să fie aprins; așadar, la lucru, cu

---

1 *Memoriile regelui Carol I*, vol. II, p. 149.
2 *Ibidem*, p. 157.

tărie și curaj! Rezultatul va fi poate regenerarea! Dacă nu, în numele lui Dumnezeu, retragerea cu toate onorurile, față de o sarcină imposibilă”[1].

În dimineața zilei de 11/23 martie, Carol a trimis după D.A. Sturdza pe care l-a însărcinat să convoace Locotenența Domnească din februarie 1866, instituită după abdicarea lui Cuza. La ora 11 și jumătate la Palat au sosit Lascăr Catargiu și Nicolae Golescu; cel de-al treilea membru al Locotenenței Domnești, colonelul N. Haralambie, nu se afla în București. Pe un ton ferm, Carol le-a adus la cunoștință hotărârea sa de a abdica și a trece Locotenenței Domnești conducerea statului.

Efectul „jocului pe o singură carte” începea să-și dea roadele. Cei doi „îl conjură să renunțe la această hotărâre. Lascăr Catargiu îi arată nenorocirile

---

1 *Ibidem*, p. 161.

ce-ar dezlănțui asupra României prin abdicarea sa: falimentul statului și anarhia generală ar fi urmările de neînlăturat ale acestui demers. Ei nu s-ar putea înfățișa înaintea Camerei după un astfel de act al prințului sub povara unei astfel de răspunderi. De aceea se văd amândoi siliți să refuze misiunea ce li se încredințează”[1].

Acesta a fost „momentul psihologic”. Elita politică românească a realizat, dintr-odată, că nu se putea dispensa de Carol, deoarece România ar fi intrat în haos. Truda mai multor generații și chiar a fruntașilor politici – cei mai mulți participanți la revoluția de la 1848, la Unirea din 1859, foști sfetnici ai lui Cuza-Vodă – s-ar fi risipit în neant. Pe de altă parte, Carol a declarat că „vrea să mai chibzuiască o dată și că ar consimți poate să-și schimbe părerea în

---

[1] *Ibidem*, p. 166.

caz când interlocutorii săi ar fi în stare să-i prezinte un minister capabil să treacă bugetul și legea finanțelor prin Cameră. Dar nu poate da o asigurare formală, și dacă Parlamentul nu răspunde acestei invitații, va părăsi de îndată țara”[1]. Așadar, nu era vorba numai de un „guvern tare”, ci și de modificarea atitudinii Parlamentului, care în repetate rânduri își exprimase ostilitatea față de domnitor. Bucureștiul era în fierbere, armata înconjura Palatul domnesc pentru a împiedica un eventual asalt al mulțimii dezlănțuite.

La ora 13, Ion Ghica s-a prezentat în Adunarea Deputaților, pentru a-și face cunoscută demisia din funcția de președinte al Consiliului de Miniștri. Au sosit apoi Lascăr Catargiu și N. Golescu, care i-au convocat pe deputați în șe-

1 *Ibidem*, p. 166—167.

dință secretă, pentru a le expune situația. În timp ce Lascăr Catargiu cerea pe un ton imperativ acceptarea condițiilor puse de Carol, o mare parte a deputaților protesta cu energie, neezitând să-l atace pe domnitor și instituția monarhică însăși. După mai multe ore de dezbateri, ședința s-a închis fără a se fi luat vreo hotărâre.

În seara aceleiași zile, Carol l-a însărcinat pe Lascăr Catargiu cu formarea noului guvern. Situația continua să fie incertă. Mulțimea, care se adunase în Dealul Mitropoliei, împrejurul Adunării Deputaților, se pusese în mișcare spre Palat. Carol l-a făcut răspunzător pe prefectul Poliției de menținerea ordinei, dar acesta și-a prezentat demisia. Reprezentanții Puterilor Garante au venit și ei la Palat, „spre a fi lângă prinț în clipa primejdiei. Prințul Carol le expune situația; ei îl felicită că nu vrea să

dezlănțuiască o catastrofă”[1]. La miezul nopții, Lascăr Catargiu îl anunță pe Carol că a reușit să formeze guvernul, care urma să depună jurământul a doua zi dimineața. „Prințul le spune că speră ca, cu ajutorul unor bărbați atât de hotărâți să ajungă a domina actuala situațiune, ale cărei greutăți nu li se ascund, și predă primului ministru, după rugămintea sa, decretul de dizolvare a Camerei, pentru caz de nevoie”[2].

Guvernul Lascăr Catargiu s-a prezentat în Cameră în ziua de 11 martie 1871. Primul ministru a dat asigurări că va lucra în spiritul și în litera Constituției. Nicolae Fleva a cerut explicații asupra demisiei guvernului Ghica, deoarece el se bucura de încrederea Parlamentului; de asemenea, a protes-

1 *Ibidem*, p. 167.
2 *Ibidem*, p. 168.

tat împotriva faptului că palatul Camerei era înconjurat de trupe și deci parlamentarii erau obligați să lucreze sub stare de asediu. Ședința s-a reluat în ziua următoare în aceeași atmosferă. Ziarul „Românul” critica modul în care a fost desemnat primul ministru, fără a se ține seama de reprezentarea forului legislativ, ci doar după libera voință a domnitorului Carol I, și adresa următoarele „întrebări fundamentale” către Adunarea Deputaților: „Sacrifica-va ea interesele țării, regimul parlamentar, libertățile și drepturile garantate de Constituțiune? Cu alte cuvinte, trăda-va ea interesele sale?”[1] Răspunsul pe care singur l-a dat: „Nu credem”, se va dovedi pripit.

Practic, momentul critic fusese depășit odată cu numirea în fruntea guvernului a lui Lascăr Catargiu. În timp ce

1 „Românul", din 12 martie 1871.

în Cameră aveau loc dezbateri furtunoase, Carol I a făcut în mod ostentativ o plimbare călare prin oraș, iar populația nu l-a întâmpinat cu ostilitate, ceea ce l-a convins că aceasta nu mai putea fi manevrată de radicali împotriva sa. Următorul pas făcut de domnitor a fost acceptarea propunerii șefului guvernului de a dizolva parlamentul la 16/28 martie. Aceste măsuri energice au avut un puternic impact psihologic. Luați prin surprindere și neavând ei înșiși o linie de conduită clară, „roșii" n-au replicat, astfel că liniștea s-a restabilit „ca prin farmec"[1].

Lascăr Catargiu a organizat alegeri parlamentare în zilele de 2/14-14/26 mai 1871, în urma cărora guvernul a obținut majorități covârșitoare. Carol I și-a atins scopul urmărit[2]. El aprecia în

---

[1] *Memoriile regelui Carol I*, vol. II, p. 170.

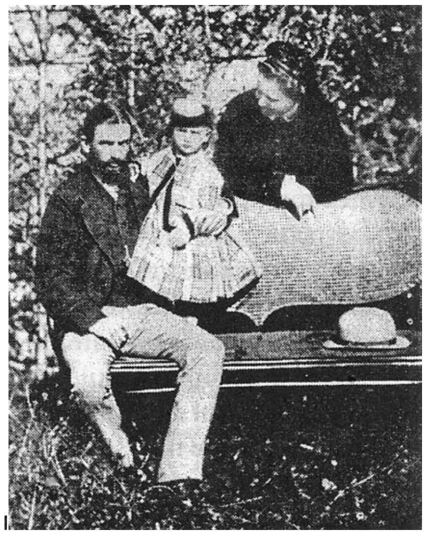
[2] Vezi, pe larg, V. Russu şi M. Timofte,

Mesajul domnesc că „țara este eminamente conservatoare, că lecțiunile trecutului au dat roadele lor și că orice întreprinderi de dezordine nu pot întâmpina în viitor decât o dezaprobare generală”[1]. Într-o scrisoare adresată la 23 martie/4 aprilie 1871 împăratului Germaniei, Carol I arăta: „a trebuit să împing lucrurile la extrem, pentru a scutura apatia elementelor bune. De aceea, am chemat Locotenența Princiară din mâinile căreia am primit în 1866 frâiele guvernului, spre a i le preda. Îngrozite de această primejdie amenințătoare, toate fracțiunile conservatoare s-au unit și au alcătuit noul minister. Azi e o chestiune de

împrejurările şi semnificația instaurării guvernării conservatoare Lascăr Catargiu (martie 1871), în „Anuarul I.I.A.“, Iaşi, XVI, 1979.

[1] Ion Mamina, *Monarhia constituțională…*, p. 203.

onoare pentru mine să susțin din răsputeri pe bărbații care s-au hotărât să ferească țara de complicațiuni serioase”[1].

Domnitorul Carol, principesa Elisabeta şi fetița lor, Maria

În martie 1871, mișcarea antidinastică a suferit o grea lovitură. Cauzele acestei înfrângeri sunt multiple, ele ținând atât de contextul concret istoric, intern și internațional, cât și de perspectivele generale ale unei asemenea mișcări. Acțiunile antidinastice și republicane din anii 1870 și 1871 au fost conduse de burghezia radicală, care urmărea slăbirea autorității domnitorului prin amenințarea cu detronarea și chiar cu înlocuirea monarhiei cu o

1 *Domnia regelui Carol I*, p. 607.

formă de stat republicană. Evenimentele petrecute în Franța, unde s-a proclamat, la 27 martie 1871, Comuna din Paris au demonstrat că situația poate scăpa de sub control, ajungându-se la alte rezultate decât cele dorite de „roșii”. Pe de altă parte, victoria Germaniei în război a împins Franța – ca putere europeană – pe un plan secundar, astfel că liberalii radicali nu mai puteau conta pe sprijinul Parisului într-o eventuală acțiune împotriva lui Carol, considerat exponentul „despotismului” prusac.

După cinci ani de agitații, chiar inițiatorii lor au ajuns la concluzia că problema formei de guvernământ nu putea fi obiect de licitație zilnică. Se impunea stabilitate politică, singura capabilă să asigure o dezvoltare firească a țării. În fața românilor se aflau atâtea

probleme de rezolvat, în plan economic, social, cultural, politic și mai ales național. Agitațiile politice, oricât de mult ar fi fost ele gustate de cetățeni, absorbeau energii și capacități ce puteau fi utilizate cu mai mare folos pentru dezvoltarea statului modern român. În plus, prin caracterul lor foarte subiectiv, adesea demagogic, agitațiile politice creau o imagine deformată asupra realităților românești, a uriașului efort depus pentru modernizarea țării. În acel moment forma de guvernământ, monarhie-constituțională, corespundea necesităților României, angajată într-un efort de recuperare a decalajului existent față de statele din centrul și apusul Europei, ca urmare a secolelor de dominație otomană.

În desprinderea unei concluzii politice majore oamenii de stat români au ținut seama de situația internațională a

țării, de cadrul geo-politic în care se afla România. Ei au înțeles că un regim republican în România nu era agreat de marile imperii vecine: otoman, rus și habsburgic. La 14/26 martie 1871 soseau la București telegrame din Istanbul prin care se anunța că „trupele turcești vor năvăli în România îndată ce vor izbucni tulburări”[1]. Imperiile rus și habsburgic urmăreau statornic ocuparea de noi teritorii românești, marile puteri vecine, tinzând, în fond, spre desființarea statului român. De asemenea, victoria Prusiei asupra Franței și proclamarea imperiului german a influențat conduita politică a oamenilor de stat români. Ion C. Brătianu aprecia, în ianuarie 1871, că detronarea lui Carol putea să provoace României consecințe fatale, iar M. Kogălniceanu considera, în aceeași lună, că părăsirea

[1] Memoriile regelui Carol I, *vol. II, p. 169.*

tronului de către Carol „ar putea să aducă, mai cu seamă în momentele de astăzi, multe pericole asupra țării”[1]. Ei aveau în vedere, desigur, reacția negativă a Germaniei în cazul abdicării lui Carol și proclamării republicii în România. Un reputat istoric aprecia că în asemenea condiții, „sentimentele republicane atât de puternic dezvoltate în opinia publică românească grație activității liberalilor radicali și fracționiști au trebuit să se încline în fața unei rațiuni de stat”.[2]

Încă din 1863, C.A. Rosetti – figura cea mai reprezentativă a liberalilor („roșii”) – scria: „Voim republica, dar fiindcă a voi republica când toată Europa este în monarhie constituțională este a fi smintit sau sicar [ucigaș plătit] al inamicilor națiunii române; am fost,

---

1 Apostol Stan, *op. cit.*, p. 293

2 *Ibidem*, p. 297.

suntem și vom fi pentru guvern constituțional până ce Franța, Germania, Austria vor fi republice”[1]. Cum aceste mari puteri erau conduse de monarhi, era limpede că România nu putea avea un regim republican. Ion C. Brătianu – prietenul apropiat al lui C.A. Rosetti – mergea chiar mai departe, acum, la începutul anului 1871, apreciind că domnitorul trebuia să aibă „voința sa”, pe care miniștrii erau datori să o respecte. În discursul său din 24 martie 1871, Ion C. Brătianu se referea la acțiunile desfășurate în ultimii ani de liberalii radicali: „nu numai că am voit să definim care sunt limitele constituționale ale capului statului, dar am mers până a voi să-l facem cu totul o ficțiune, să-i ridicăm orice individualitate, să-l facem un manechin. Ei, domnilor! Eu nu fac această imputare numai altora,

[1] „Românul”, din 16 noiembrie 1863.

mi-o fac și mie însumi”. Acum, după o analiză atentă a contextului intern și internațional, Brătianu ajunsese la o cu totul altă concluzie: „Capul statului, domnilor, este o individualitate, are o cugetare proprie, are părerile sale, are voința sa”, de care trebuia să se țină seama. Dacă „rezultatele sunt rele, miniștrii singuri răspund, nimic nu trebuie să urce mai sus”[1]. Cu alte cuvinte, nu mai trebuia pus în cauză suveranul, cum o făcuseră liberalii radicali până atunci. Acest discurs marca o nouă orientare ideologică a acestei grupări, abandonarea spiritului revoluționar de la 1848, care animase pe mulți liberali. Așa cum s-a observat, campania pro-republicană desfășurată de radicali în 1870-1871 „a reprezentat ultimul puseu al spiritului revoluționar de la 1848 în

[1] „Dezbaterile Adunării Deputaților[11], nr. 66, şedința din 24 martie/5 aprilie 1871, p. 387.

viața politică românească” din secolul al XIX-lea[1].

La rândul său, Carol I a ținut să precizeze, în discursul rostit cu prilejul deschiderii sesiunii extraordinare a Parlamentului, din ziua de 23 mai/ 4 iunie 1871: „Adevărata libertate n-are nimica de a face cu neregula și anarhia; fără datorii nu există drepturi, fără ordine nu-i libertate”[2]. În mod cert, Carol I a început, în ciuda aparențelor, să se integreze noii sale patrii și intereselor ei; pe de altă parte „el primise o lecție pe care n-o va uita” și anume faptul că marile puteri, la care apelase, nu l-au sprijinit. „Refuzul suveranilor fusese general și el nu găsise ajutor și sprijin

---

1 Alexandru Mamina, *O definire a liberalilor radicali în contextul războiului franco-prusian din 1870-1871*, în „Studii şi materiale de istorie moderna', vol. XIII, 2001, p. 163.

2 *Memoriile regelui Carol I*, vol. II, p. 181.

nici măcar în patria sa de origine! Totuși, deși nu l-a sprijinit, Bismarck îi făcuse un mare serviciu, dându-i sfatul cel bun, de a căuta soluția problemelor sale în *interiorul țării.*[1]

[1] Dan Berindei, *Românii şi Europa în perioadele premodernă şi modernă*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997, p. 353.

Capitolul II

CAROL I – INDEPENDENȚA ŞI REGATUL

1. Calmarea vieții politice interne

După evenimentele din martie 1871, principalele grupări politice, liberale și conservatoare, au acceptat faptul împlinit al existenței monarhiei, fiind preocupate, îndeosebi, ca domnitorul să-și exercite prerogativele în conformitate cu spiritul și cu litera Constituției din 1866. În același timp, urmăreau să influențeze activitatea monarhiei, în scopul obținerii unor foloase cât mai mari, pentru grupările pe care le reprezentau, și – nu odată – chiar pentru persoanele ce se aflau în fruntea lor. Este

semnificativ faptul că unii dintre conducătorii mișcării antimonarhice și republicane din 1870 și 1871 au devenit, cu timpul, slujitori devotați ai Coroanei: Al. Candiano-Popescu – prefect și adjutant regal (1880-1892), Ion C. Brătianu – președintele Consiliului de Miniștri timp de 12 ani (1876-1888), C.A. Rosetti – ministru de Interne (26 mai-16 noiembrie 1878 și 1881-1882).

În Adresa Adunării Deputaților înaintată lui Carol la 1/13 iunie 1871 se afirma: „Nestrămutata hotărâre ce Măria Ta arăți de a continua până la sfârșit misiunea măreață la care ai fost chemat de votul națiunii, a umplut de bucurie sufletele noastre. Ai avut încredere în această țară, care are încredere în Măria Ta. Dacă glasul pasiunilor rele a putut un moment deveni mai cutezător în fața unei moderațiuni care nu

Domnitorul Carol, în campania militară din 1877-1878

era slăbiciune, astăzi el a trecut”; în continuare se afirma că națiunea „voiește stabilitate, liniște; aceste bunuri nu le poate obține și conserva decât la adăpostul acestui tron național, pe care este hotărâtă a-l întări, ridicând prestigiul autorității atât de zdruncinat la noi[1].

Primind Adresa, Carol declara la rândul său: „este timpul domnilor, după atâtea infructuoase încercări, să răspundem o dată la dorința cea mai imperioasă a țării, care este stabilitatea; pe un tărâm fără de consistență și totdeauna agitat nu se poate ridica ceva

[1] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 8/1871, f. 1-2.

durabil”[1]. În fond, domnitorul avea dreptate. Din iulie 1866 până în martie 1871, deci în mai puțin de cinci ani, avuseseră loc 10 schimbări de guverne și 30 de remanieri; durata medie a unui guvern a fost de șase luni; nici o legislatură parlamentară nu și-a încheiat mandatul, Corpurile Legiuitoare fiind dizolvate de șase ori. Țara se afla într-o permanentă criză financiară, deoarece bugetul nu putea fi votat la timp. Desigur, exista o criză între „formele” democratice, occidentale și „fondul” unei societăți care nu putea asimila structuri specifice țărilor dezvoltate; dar în viața politică se manifestau prea mulți veleitari și ambițioși, fără convingeri ferme, care-și urmăreau numai propriile lor interese. Societatea românească trebuia să-și redefinească prioritățile și opțiunile. Iar una dintre condițiile

---

1 *Cuvântările regelui...*, vol. I, p. 123.

esențiale era calmarea vieții politice interne și stabilitatea[1].

Guvernul Lascăr Catargiu, care era, după aprecierea lui Titu Maiorescu, „cea mai tare expresie a ideii conservatoare în limitele Constituțiunii de la 1866”[2], s-a menținut, cu unele remanieri, până la 3/15 aprilie 1876. În iunie 1874 a organizat noi alegeri parlamentare, pe care le-a câștigat fără probleme deosebite. Lascăr Catargiu, care se bucura de un mare prestigiu politic, era un excelent organizator, a știut să calmeze spiritele, stăruind pentru respectarea Constituției și declarând fără echivoc încă de la 13 martie 1866: „eu nu voi permite ca ulița să facă legi”[3]. La

[1] Dan Berindei, *Societatea românească în vremea lui Carol I (1866-1876)*, Bucureşti, Editura Militară, 1992 (cap. VI: *Viața politică internă şi opțiunile ideologice)*.

[2] Titu Maiorescu, *op. cit.*, p. 29.

[3] *Ibidem*, p. 30.

rândul său, Carol I era mulțumit, apreciind că „țara a dobândit conștiința trebuințelor sale reale și că înaintează cu maturitate în dezvoltarea morală și economică”[1].

În contextul ofensivei forțelor conservatoare, s-a înregistrat încercarea de a modifica Constituția, considerată a fi prea liberală. Astfel, Grigore Sturdza, fruntaș conservator, a întocmit așa numita *Petiție de la Iași*[2] care, sub forma unei adrese către Adunările legislative, subscrisă de mai mulți alegători, propunea modificarea Constituției. Pornind de la faptul că libertatea presei era prea mare, se cerea restrângerea acesteia, înscrierea în Constituție a dreptului guvernului de a proclama „starea de asediu” atunci când sigu-

1 Ion Mamina, *op. cit.*, p. 207.
2 Titu Maiorescu, *op. cit.*, p. 39-45.

ranța statului ar fi amenințată, introducerea pedepsei cu moartea în caz de asasinat, modificarea sistemului electoral în sensul creșterii ponderii proprietarilor de moșii, dreptul domnului de a numi 16 senatori dintre personalitățile recunoscute (președinți sau vicepreședinți ai Adunării Legislative, deputați care au făcut parte din Parlament mai mult de trei sesiuni, generali, colonei cu o vechime de trei ani, miniștri sau agenți diplomatici ai țării, cei ce au îndeplinit mai mult de un an funcțiile de președinte al Curții, procurori generali sau consilieri la Curtea de Casație), precum și alte măsuri care – în concepția lui Grigore Sturdza – ”pot scăpa țara noastră de anarhie și de pieire”. Între cei care au semnat această „petiție” s-au aflat: P. Rosetti-Bălănescu, L. Cantacuzino, C.D.

Sturdza, gen. Gh. Ghica, gen. N. Mavrocordat, C. Carp, Gr. Carp ș.a. Depusă în iunie 1871 în Adunarea Deputaților, petiția „n-a avut nici măcar soarta de a fi cetită în Parlament”, deoarece guvernul a cerut „să se lase chestia în suspensie”[1], considerând că lucrurile puteau fi îndreptate fără revizuirea Constituției.

Desigur, poziția guvernului a fost influențată de domnitor, care nu dorea să forțeze prea mult lucrurile, știind că reacția negativă putea să apară imediat și în forme vehemente. Fără a renunța la ideea revizuirii Constituției, Carol I considera că momentul trecerii la înfăptuirea acestui obiectiv nu era potrivit. Asupra monarhului se exercita o continuă presiune – uneori mai puternică, alteori mai slabă – de care el era nevoit să țină seama și să-și modeleze tentativele autoritare, să recunoască și

1 *Ibidem*, p. 45.

să respecte drepturile și libertățile democratice – în primul rând libertatea presei – să se mențină în cadrele stabilite de Constituția din 1866.

Guvernarea conservatoare s-a dovedit a fi rodnică. Au fost adoptate legi pentru încurajarea industriei, pentru modernizarea porturilor, construcția de noi căi ferate. În 1873 s-au stabilit norme privind relațiile dintre Stat și Biserică (alegerea ierarhilor, reorganizarea Seminariilor teologice). De asemenea, a fost votată o nouă Lege de organizare a armatei și de reorganizare a învățământului militar (1872). Pe de altă parte, prin legea tocmelilor agricole țăranii erau siliți, prin forța dorobanților, să efectueze muncile pe moșiile marilor proprietari, fapt ce avea să creeze mari tensiuni în lumea satelor.

Carol a trebuit să caute căi și metode

de acțiune care să-l facă agreat, să câștige încrederea poporului român și prin aceasta să-și consolideze tronul. Domnitorul Carol I și-a continuat practica vizitelor în județe, inspectării unităților militare, participării la unele momente inaugurale, ca de exemplu punerea pietrei de temelie la cheiul porturilor Giurgiu (octombrie 1871), Brăila și Galați (octombrie 1873). De asemenea, a organizat baluri la Palat – prilej de a cunoaște și discuta cu protipendada societății, a fost prezent la inaugurarea primei Expoziții de arte frumoase în România (decembrie 1873) și la deschiderea Jockey-Clubului din București (aprilie 1875).

Domnitorul a trecut prin momente dificile în iulie 1873 când principesa Elisabeta, soția sa, a paralizat, neputând, timp de mai multe luni, să meargă. Dar cea mai grea lovitură a

Domnitorul Carol în 1873

fost moartea fiicei sale, Maria, la 28 martie/9 aprilie 1874, la vârsta de trei ani, șase luni și o zi. Copila s-a îmbolnăvit de scarlatină și, cu toată intervenția medicilor, nu a putut fi salvată. A fost înmormântată în biserica mănăstirii Cotroceni, pentru a fi aproape de părinții săi îndurerați. Carol și Elisabeta nu au mai avut un alt copil, deși cei doi soți și-au dorit un băiat, care să devină moștenitorul tronului. Nu au avut acest noroc, iar dispariția Mariei i-a marcat profund.

Elisabeta a început să fie preocupată aproape exclusiv de ezoterism, spiritism, de artă, literatură, muzică, de

opere sociale și caritabile. S-a produs o înstrăinare față de soțul ei, care avea un spirit practic și nu agrea „viața spirituală” în care trăia Elisabeta. Uneori, pentru a se deconecta, principesa pornea – împreună cu două-trei domnișoare de onoare – în excursii prin Munții Bucegi, plecând dimineața și întorcându-se seara târziu.

Domnitorul Carol I s-a consacrat cu și mai multă îndârjire „meseriei; sale de domnitor, fiind convins că avea misiunea istorică de a ridica la un înalt grad de civilizație poporul român. Concentrat asupra marilor probleme ale țării, domnitorul se simțea deranjat de activitatea și preocupările „derizorii” ale celor din jurul său. Pentru a curma „pălăvrăgelile” domnișoarelor de onoare, la care era prezentă și domnița Elisabeta, suveranul a decis să se stingă lumina de la Castelul Peleș la ora 23 fix.

El însuși apăsa întrerupătorul de unde se aprindea lumina, astfel că la acea oră toate persoanele de la Curte trebuiau să fie deja în camerele ce le erau rezervate[1]. Menținerea la putere a lui Lascăr Catargiu o perioadă lungă, în condițiile în care oamenii politici români erau obișnuiți cu schimbări de guverne la 2-3 luni, a creat o stare de surescitare în tabăra liberală. Un C.A. Rosetti sau Ion C. Brătianu nu puteau accepta direcția conservatoare impusă de guvern, drept care au reacționat extrem de vehement, mai ales prin presă. Ziarul „Românul” era o tribună de luptă împotriva guvernului, dar nici Carol I nu era cruțat, fiind acuzat că încalcă Constituția. La rândul lor, guvernanții (și conservatorii în general) îi

[1] *Din amintirile Elencuței Văcărescu.* Traduse de Măriuca Vulcănescu şi Ioana Fălcoianu, Bucureşti. Editura Paideia, 2000, p. 52.

atacau pe liberali pe motiv că sunt „revoluționari[1], „mazziniști”, că uneltesc împotriva ordinei sociale și constituționale. Liberalii erau acuzați că recurg la diversiuni, pentru a crea dezordine, că au încurajat tulburările antisemite în sudul Basarabiei și Moldova, mișcările țăranilor împotriva taxelor pe băuturile alcoolice, sau ale „bivolarilor” (căruțașilor) din portul Giurgiu (martie 1873), reprimate prin intervenția armatei.

Grupările politice începeau să prindă contururi tot mai clare, să se delimiteze pe criterii doctrinare. În aprilie 1871, Societatea literară „Junimea” s-a angajat și în viața politică. Un rol important l-a avut ministrul Gheorghe Costaforu, care l-a însoțit pe Carol I într-o vizită la Iași și i s-a adresat lui Titu Maiorescu – mentorul „Junimii” – cu cuvintele:

„La ce folos literatura, dacă prin pasivitatea oamenilor de ordine se periclitează tronul și prin urmare țara?”[1]. Problema esențială pentru tinerii de la „Junimea” era: „În ce direcție era îndreptată România de conducătorii ei cei mai luminați? De când și unde începea acea îndreptare? Putem noi merge spre republică?”[2]. Adepți ai evoluției pașnice și adversari ai revoluției, junimiștii au ajuns la concluzia că „ideea dominantă întru conducerea statului român spre îndeplinirea marii sale misiuni în Orient este înrădăcinarea simțământului dinastic în toate păturile poporului”[3]. Junimiștii au constituit gruparea cea mai dinamică a grupării conservatoare aflată la guvern.

Pe de altă parte, liberalii – după patru

1 Titu Maiorescu, *Istoria...*, p. 31.
2 *Ibidem*, p. 33.
3 *Ibidem*, p. 36—37.

ani de opoziție – au început să se organizeze mai temeinic. În ianuarie 1875 ei au constituit un Comitet Central Electoral, care edita și o gazetă – ‚Alegătorul liber” – cu speranța că vor reuși să câștige alegerile parlamentare, organizate tot de guvernul Lascăr Catargiu. Dar speranțele lor s-au năruit în mai 1875, când conservatorii au câștigat majorități covârșitoare. Noile Corpuri legiuitoare s-au întrunit în ziua de 19 mai, dând astfel o legitimitate continuării guvernării conservatoare. Pe altă parte, ziarul liberal „Românul” scria: „Astăzi națiunea nu mai exercită vreun control asupra afacerilor publice, astăzi nu mai avem decât cu numele un echilibru dintre puterile statului, precum el este prevăzut de Constituțiunea jurată de domn. În fapt, nu majoritățile legislative formează ministerele, ci miniștrii își fac majoritatea, și mai că am

zice unanimitatea legislativă”[1].

În ziua de 24 mai 1875, fruntașii liberali s-au întrunit în casa englezului Stephen Lakeman (fost în serviciul Imperiului otoman sub numele de Mazar-Pașa, căsătorit cu o româncă) din strada Biserica Enei din București, unde au făcut legământ să lupte pentru triumful ideilor liberale în viața politică românească. La 4 iunie a fost publicat programul pe baza căruia, în ziua de 5 iunie 1875, tot în casa lui Mazar-Pașa, s-a constituit Partidul Național-Liberal; a fost ales un comitet alcătuit din 25 de membri, dar în fapt conducerea o avea Ion C. Brătianu. Crearea Partidului Național-Liberal a constituit un moment important în istoria românilor, cu deosebire a vieții politice.

Noul partid a început o campanie

[1] „Românul", din 4 iunie 1875.

energică împotriva guvernului Lascăr Catargiu, care – conform obiceiului vremii – a continuat cu critici la adresa domnitorului Carol I, învinuit că nu era un arbitru în disputa politică. Potrivit unor relatări, se preconiza înlăturarea domnitorului și înlocuirea lui cu colonelul Dabija, căruia D.A. Sturdza i se adresa cu apelativul „Măria Ta”. În presă – ”Românul”, „Alegătorul liber”, „Ghimpele” ș.a. – apăreau tot mai multe articole împotriva lui Carol I, iar Ion Câmpineanu declara, în Cameră, că „între țară și Tron este un abis”[1]. D.A. Sturdza publica în ziarul „Politik” din Praga articole antidinastice sub semnătura Erdmann von Hahn, pe care apoi le traducea și publica în „Românul” pentru a „informa” cititorii români asupra modului în care „străinătatea” percepea activitatea lui Carol I. Aceste articole au

[1] Titu Maiorescu, *Istoria*..., p. 51.

fost ceva mai târziu adunate în broșura *Germania, România și principele Carol de Hohenzollern*. Fruntașul liberal Gh. Mârzescu scria și el o broșură grăitoare prin însuși titlul ei: *Spionul prusian sau Principele Carol de Hohenzollern, domn al României*. Asemenea forme de luptă politică – cu mobilizarea „opiniei publice” și organizarea de manifestații împotriva guvernului, cu utilizarea largă a presei, cu tipărirea de broșuri de demascare, cu folosirea unui limbaj violent și cu acuzații reciproce fără acoperire în fapte – au devenit o constantă a vieții publice din România acelei perioade. „Șahul” la rege era des utilizat în lupta opoziției pentru obținerea guvernului, astfel că treptat cetățenii s-au obișnuit cu asemenea practici politicianiste.

Carol însuși era foarte tolerant, chiar atunci când atacurile vizau nu doar

modul de exercitare a funcțiilor sale, ci și viața intimă a membrilor familiei domnitoare. Uneori el chiar încuraja acest joc politic pentru a avea motivația necesară schimbării guvernului. Alteori suveranul era constrâns să țină seama de manifestațiile organizate de opoziție și să ia decizii în consecință.

La sfârșitul anului 1875 și începutul lui 1876, situația guvernului a devenit dificilă. Ministrul de justiție Manolache Costache Epureanu demisionase și trecuse la liberali, generalul Christian Tell îl critica pe șeful guvernului, la fel și Vasile Boerescu, după ce ambii au părăsit banca ministerială. Opoziția a decis să demisioneze din Parlament, refuzând orice colaborare cu guvernul. Se ridicau și probleme financiare privind construcția căilor ferate, dar mai ales externe, generate de izbucnirea crizei balcanice; guvernul Catargiu opta ferm

pentru neutralitate, în timp ce Carol I aprecia că această criză putea fi utilă României, care viza obținerea independenței față de Imperiul Otoman. Profitând de faptul că în alegerile pentru Senat din martie 1876, guvernul nu a obținut victoria scontată, Carol I a cerut demisia lui Lascăr Catargiu. Acesta a acceptat, pentru „a da ministerului [guvernului] viitor timpul pentru a studia chestiunile pendinte și a pregăti soluțiunile cele mai serioase ale țării”[1].

S-a constituit **guvernul condus de generalul Ion Emanoil Florescu**, având o structură preponderent conservatoare. Din cei șase membri ai cabinetului, trei erau generali, de aceea a fost numit „guvernul sabiei”. Acesta a

[1] Ion Mamina, *Monarhia constituțională...*, p. 303. V. pe larg I. Mamina, Regalitatea în România. 1866-1947, Bucureşti, Editura Compania, 2004.

durat doar câteva săptămâni (4-26 aprilie 1876), deoarece a fost primit cu ostilitate de Senat, pe care domnitorul a refuzat să-l dizolve, preferând să încredințeze puterea liberalilor.

La 27 aprilie/9 mai 1876 s-a creat **cabinetul prezidat de Emanoil (Manolache) Costache Epureanu**, primul guvern al „coaliției de la Mazar-Pașa”. Guvernul, în manifestul său electoral, susținea că prin decizia suzeranului de a impune demisia cabinetului prezidat de Ion Emanoil Florescu „a consacrat principiul salutar, că în țările cu un regim constituțional reprezentativ nu guvernele trebuiesc să creeze majoritățile Corpurilor legiuitoare, ci voința liber exprimată a țării să indice Măriei Sale alegerea consilierilor. Acest mare adevăr constituțional rezumă însuși programul ministerului actual. Vom păstra frânele guvernului în cât timp ne

vom bucura de încrederea domnitorului, de sprijinul țării, legal și liber exprimat”[1]. Erau, desigur, vorbe frumoase, dar care, în fond, acopereau o altă realitate decât cea prezentată în programele și manifestele politice. De altfel, guvernul nu a ezitat să folosească aceleași metode pentru a-și asigura succesul electoral. Organizând alegeri parlamentare în iunie 1876, guvernul și-a asigurat majoritatea covârșitoare a mandatelor, cele mai multe aparținând grupării radicale a Partidului Național-Liberal. Președintele Camerei a fost ales C.A. Rosetti, iar una dintre primele acțiuni ale noilor Corpuri legiuitoare a fost darea în judecată a tuturor miniștrilor din guvernul Lascăr Catargiu, cu excepția lui Ion Bălăceanu, Ioan Strat și Emanoil (Manolache) Costache Epu-

[1] *Ibidem*, p. 304.

reanu. Prin voturile exprimate succesiv în zilele de 20, 21 și 22 iulie 1876 s-a constituit o Comisie de cercetare a abuzurilor foștilor miniștri, învinovățiți că au violat Constituția și libertățile publice, au risipit banii publici și au făcut abuz de forța publică[1]. Pentru a-și documenta susținerile, Comisia a solicitat materiale nu numai de la ministere, dar și de la prefecturi, tribunale, parchete, consilii comunale și județene. Miniștrii acuzați au refuzat să recunoască îndreptățirea Comisiei, deoarece nu exista o lege a responsabilității ministeriale, astfel că situația politică s-a menținut tensionată, deși Carol I declarase limpede că nu putea fi de acord cu condamnarea, pe motive politice, a foștilor săi colaboratori. La rândul său,

---

[1] Ion Mamina şi Ion Bulei, *Guverne şi guvernanți (1866-1916)*, Bucureşti, Editura Silex, 1994, p. 42-43.

Manolache Costache Epureanu și-a prezentat demisia din fruntea guvernului, în semn de solidaritate cu foștii săi colegi.

Pe acest fond de încrâncenare politică s-a constituit, la 24 iulie 1876, guvernul Ion C. Brătianu. În timpul acestuia Comisia parlamentară și-a continuat investigațiile, ordonând inspecții la prefecții care slujiseră sub guvernul conservator, prilej cu care s-au ridicat și scrisori personale; la 7 decembrie împotriva foștilor miniștri s-au trimis „mandate de înfățișare” în fața Comisiei, dar aceștia nu s-au prezentat, astfel că au fost aduși cu agenții forței publice. Presa conservatoare îi acuza pe liberali pentru „teroarea” dezlănțuită împotriva adversarilor politici. La 19 martie 1877 raportul Comisiei de anchetă era încheiat, rămânând sub acuzare cinci miniștri: Lascăr Catargiu,

Alexandru Lahovari, Ion Emanoil Florescu, Titu Maiorescu și Petru Mavrogheni. S-a convenit că numai Curtea de Casație se putea pronunța în această problemă, dar Comisia nu a mai desemnat persoanele care să susțină capetele de acuzare[1]. Noile evenimente internaționale au polarizat atenția tuturor factorilor politici, întrucât se contura șansa reală ca România să-și dobândească independența.

2. Domnitorul și Independența

Problema aflată la ordinea zilei era aceea a dobândirii independenței de stat a României, în condițiile în care popoarele din Balcani își manifestau deschis hotărârea de a lichida dominația otomană. Unii oameni politici – în spe-

[1] *Ibidem*, p. 44.

cial Vasile Boerescu și Gheorghe Costaforu – considerau că independența României putea fi obținută pe cale diplomatică. Ei își puseseră speranțe în Congresul de Pace de după Războiul Franco-Prusian din 1870-1871, care să creeze României „o situație similară cu aceea a Belgiei, adică un regat independent, neutru și garantat de marile puteri”[1]. Dar un asemenea congres nu s-a convocat, iar speranțele de a obține pe această cale independența României s-au dovedit a fi iluzorii.

A existat opinia – promovată de domnitorul Carol și de Lascăr Catargiu, președintele Consiliului de Miniștri – că apropierea României de Germania și Austro-Ungaria, care se găseau într-o situație privilegiată după Războiul Franco-Prusian, precum și de Rusia,

[1] N. Adăniloaie, *Independența României*, Bucureşti, Editura Academiei, 1986, p. 70.

care dorea slăbirea Imperiului Otoman, putea duce spre independența României. Întâlnirea la Berlin, în septembrie 1872, a împăraților Wilhelm I, Franz Joseph și Aleksandru al II-lea a conturat o alianță între cele trei mari Puteri, care aveau un rol hotărâtor asupra destinului Europei, inclusiv a sud-estului acestui continent[1]. Domnitorul Carol I s-a arătat preocupat de ameliorarea relațiilor României cu aceste state, în primul rând cu Germania. În acest spirit, Convenția din 5/17 februarie 1872 prin care s-a constituit Societatea Acționarilor Drumurilor de Fier din România, pentru a prelua construirea liniei ferate neterminată de consorțiul condus de Strousberg, a dat satisfacție cancelarului german Otto

[1] Vezi, pe larg, Gh. Cliveti, *România şi Puterile Garante. 1856—1878,* Iaşi, Universitatea „Al. I. Cuza“, 1988, (cap. VII).

von Bismarck.

La 27 aprilie/9 mai 1873, domnitorul Carol I a reluat încercarea de a proclama independența României, punând în discuția Consiliului de Miniștri această chestiune, dar oamenii politici români au apreciat că un asemenea act trebuia pregătit temeinic, fiind necesară măcar adeziunea Rusiei și Austro-Ungariei[1].

Starea de spirit a populației și a oamenilor politici români era cunoscută în cercurile oficiale din Europa. „A aminti românilor că fac parte din Imperiul Otoman – scria consulul francez din Iași în raportul său către ministrul de Externe al Franței, la 20 iunie 1873 – în-

---

[1] Constantin Corbu, *1877—1878. Războiul național şi popular al românilor pentru independență deplină*, Bucureşti, Editura Politică, 1977, p. 76.

seamnă a le contrazice deschis dorințele cele mai scumpe”[1]. Tocmai ținând seama de această realitate, unele guverne ocoleau Poarta Otomană atunci când era vorba despre România. Astfel, cu prilejul organizării la Viena (în mai— noiembrie 1873) a Expoziției internaționale, Ministerul de Externe al Austro-Ungariei a adresat o invitație de participare direct guvernului român. La rândul său, împăratul Franz Joseph l-a invitat pe domnitorul Carol I să viziteze expoziția; acesta a plecat la Viena, în mai 1873, însoțit de ministrul de Externe Vasile Boerescu și de ministrul de Finanțe Petre Mavrogheni. Cu

[1] Constantin Buşe, *Manifestări de independență a României în perioada 1859—1876*, în *Din lupta popondui român pentru independență.* Coordonator Ioan Scurtu, Bucureşti, Tip. Universității, 1977, p. 116.

acest prilej domnitorul a sondat cercurile conducătoare ale Austro-Ungariei asupra atitudinii lor față de proclamarea independenței României. Carol I a declarat ministrului de externe Gyula Andrassy că „legătura sa cu Poarta începe a fi insuportabilă” și că singura soluție de rezolvare a acestei probleme era „declararea independenței statului român”[1]. Domnitorul român a avut în ziua de 18/30 iunie o discuție cu împăratul Franz Joseph, care l-a sfătuit „să lucreze în toate chestiunile cum a făcut până acum, cu băgare de seamă și prudență”[2]. De la Viena, principele Carol s-a deplasat la Ems, în Germania, unde, la 21 iunie/ 3 iulie s-a întâlnit cu țarul

1 George D. Nicolescu, *Parlamentul român (1866-1901)*, Bucureşti, 1903, p. 175.

2 *Memoriile regelui Carol I al României*, vol. II. Ediție Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Scripta, 1993, p. 280.

Aleksandru al II-lea, „dar în convorbire nu se pomenește de politică”. În aceeași stațiune a avut o convorbire cu împăratul Germaniei la 24 iunie/6 iulie, care s-a declarat „fericit văzând cu cât tact și cu câtă pătrundere își îndeplinește tânărul său văr sarcina foarte spinoasă de suveran”[1]. Cu alte cuvinte, nici un fel de încurajări în privința proclamării independenței. În august-septembrie 1874, Carol I, împreună cu soția sa Elisabeta, a făcut o vizită în Marea Britanie, prilej cu care a constatat – așa cum îi scria tatălui său Carol-Anton, la 7 septembrie: „Aici România e *terra incognito*, și simpatia pentru Turcia e așa de mare, încât o încercare de a desrădăcina e fără folos”[2]. De altfel, când a fost primit de prințul de Walles, împreună cu ducele și ducesa de Edinburgh,

1 *Ibidem*, p. 281-282.
2 *Ibidem*, p. 332.

aceștia și-au exprimat regretul „că nu pot contribui cu nimic spre a distra perechea princiară”[1].

În țară, aspirația spre independență devenea tot mai evidentă. O semnificație deosebită a dobândit dezvelirea statuii lui Mihai Viteazul în centrul Capitalei, la 8/20 noiembrie 1874. Luând cuvântul cu acest prilej, Carol I a spus: „Sunt fericit că sub domnia mea s-a ridicat statuia lui Mihai Viteazul, care ne aduce aminte epoca cea mai glorioasă din istoria noastră, epocă în care acest mare domn român a avut fericirea de a lupta pentru apărarea și autonomia țării”. Domnitorul își exprima credința că „timpul de bărbăție nu a trecut și că, în momentul de pericol, România se va scula ca un singur om, spre a îndeplini

[1] *Ibidem*, p. 330.

ca în trecut datoria sa”[1]. Dincolo de formulele diplomatice, cuvântarea constituia un îndemn la lupta pentru realizarea idealului național. Din 1874, toate defilările și manifestațiile populare cu caracter politic s-au desfășurat în fața statuii lui Mihai Viteazul din Piața Universității.

Când Poarta Otomană a încercat să împiedice promovarea de către România a unei politici vamale proprii, ministrul de Externe Vasile Boerescu a replicat că „Principatele, în virtutea capitulațiilor și a suveranității statale, și-au exercitat în curs de secoli acest drept” și că „nu vom cere niciodată Turciei un drept suveran pe care l-am avut și exercitat întotdeauna”[2]. În acest

---

1 *Cuvântările regelui…*, vol. I, p. 182.

2 R. Bossy, *Politica externă a României între anii 1873—1880, privită de la agenția diplomatică din Roma*, Bucureşti, 1928, p. 103-106.

context, semnarea Convenției comerciale și vamale între România și Austro-Ungaria, la 10/22 iunie 1875, a căpătat
o reală semnificație politică. Potrivit Convenției, încheiată pe timp de 10 ani, România putea să-și desfacă în Austro-Ungaria produsele sale agricole fără taxe vamale, sau cu taxe reduse, iar Imperiul Habsburgic beneficia de aceleași condiții pentru produsele sale (mai ales industriale) pe care le livra pe piața românească. Titu Maiorescu scria: „Oricare va fi valoarea economică a acestei Convenții, dealminteri limitată la 10 ani și denunțată înlăuntrul acestui termin, valoarea ei politică a fost din cele mai semnificative. Pentru a o înțelege, trebuie să ne aducem aminte că în chiar firmanul pentru investirea principelui Carol din 23 octombrie 1866, înalta Poartă pune anume

condiția ca statul nostru să nu încheie nici o convenție directă cu vreo putere străină [...] Iar acum o mare putere occidentală, sub inspirarea unui adevărat om de stat, recunoaște în mod ostentativ emanciparea economică a României de sub suzeranitatea Porții și prevestește recunoașterea deplinei independențe”[1]. În 1875, Carol I aprecia că prima Convenție de comerț dintre România și Austro-Ungaria era un act internațional de o mare însemnătate, întrucât conținea în el „germenele independenței României”[2]. La rândul său, ducele de Decazes, ministrul de Externe al Franței, îi declara lui Ion Ghica în toamna anului 1876: „De fapt sunteți independenți, aveți toate prerogativele

[1] Titu Maiorescu, *Istoria contemporană.*, p. 48-49.

[2] N.D. Germani, *Regele Carol I văzut de un fost diplomat*, în *Din viata regelui CarolI*, p. 100.

unui stat suveran; înăuntru faceți cum vreți și ce vreți, în afară încheiați tratate cu puterile Europei”[1].

Desigur marile puteri își făceau propriul lor joc politic. Spre exemplu, în 1874, Gh. Filipescu a fost însărcinat de Carol I să sondeze poziția Rusiei față de independența României. Țarul s-a mulțumit să declare: „Spuneți principelui că-i port, ca și României, un mare interes”[2]. La rândul său, Stremonkov, șeful Departamentului Asiatic din Ministerul de Externe al Rusiei, i-a vorbit diplomatului român despre degringolada Turciei și inevitabilitatea dezmembrării Imperiului Otoman, asigurându-l că România „poate să conteze pe sprijinul Rusiei când se vor întâmpla lucrurile

[1] Apud *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I, p. 585.
[2] N. Iorga, *Politica externă a regelui Carol I*, p. 130.

acestea”. Referindu-se la acest moment, N. Iorga scria: „Văzând, probabil, în figura reprezentantului român o oarecare neîncredere, determinată de cine știe ce amintiri, bănuieli ori influențe, zisul Stremonkov făcu o comparație foarte potrivită: «Știu la ce te gândești: că noi suntem ca acela care îngrașă curcanul ca să-l taie; te asigur că nu este adevărat»”[1].

În această conjunctură sinuoasă, guvernanții români au mers cu perseverență pe calea care trebuia să ducă la independența de stat a României. O atenție specială a fost acordată armatei. După ce a inspectat garnizoanele din București, Brăila, Galați și Focșani în aprilie 1872, domnitorul aprecia că s-au făcut unele progrese, dar starea cazărmilor era „din cele mai deplorabile”, ținuta ostașilor și ofițerilor nu era

[1] *Ibidem*, p. 131.

întotdeauna îngrijită și corectă: „Unele ținute aveau epolete căptușite în diverse culori și unele căciuli de cavalerie căptușite cu catifea în loc de postav. Atât la ofițeri, cât și la soldați cureaua leduncilor și a ranițelor aruncată deasupra contra-epoletului, în loc de a fi petrecută pe dedesupt. Nodul de șiret negru pe pantalonul de mare ținută al ofițerilor de călărași de diferite forme și mărimi, în loc să fie toate uniforme și după ordonanța roșiorilor. Cu noile centurioane de infanterie se va observa ca să fie după șoldul stâng catarama, având înaintea sa baioneta. Chipiul să fie așezat drept pe cap, cuprinzând jumătatea frunții, iar nu unele prea înapoi sau altele prea la o parte. Asemenea cureaua sub bărbii aproape de gât”. După aceste observații de detaliu, Carol I stăruia asupra instrucției, a exercițiilor pe teren, conchizând:

„stricta observare a diferitelor amănunțiuni, fie în ținută, fie în instrucțiune, asigură disciplina care constituie adevărata solidaritate a unei armate”[1]. Domnitorul a inspectat, succesiv, toate garnizoanele militare, făcând, de fiecare dată, observații concrete și cerând măsuri de îmbunătățire a activității și cu deosebire a instrucției. De asemenea, a solicitat organizarea unor concentrări, manevre și marșuri pentru a obișnui trupa cu condițiile câmpului de luptă.

Împlinirea, la 10 mai 1876, a „jubileului” – zece ani de domnie – a fost un prilej de bilanț pe toate planurile, dar mai ales pe cel militar. În ordinul de zi către armată, Carol I aprecia: „Vechile noastre instituțiuni militare sunt astăzi restabilite și organizarea lor solidă va asigura scumpei noastre patrii viitorul

---
[1] *Cuvântările regelui*, vol. I, p. 141-143.

său [...] Din parte-mi, voi fi totdeauna acolo unde interesul țării îmi va însemna locul”[1]. Iar în cuvântul de mulțumire pentru urările ce i-au fost adresate de ministrul de Război, col. G. Slăniceanu, domnitorul a spus: „Sunt convins că și în viitor armata își va îndeplini întotdeauna datoria și se va arăta astfel demnă de încrederea ce țara împreună cu mine punem întrânsa”[2].

Ziua independenței de stat a României se apropia, iar Carol I dorea să-și lege numele de acest eveniment istoric. În 1876, România a încheiat convenții economice cu Rusia, Marea Britanie, Franța și Italia, ca între state suverane, întemeiate pe clauza națiunii celei mai favorizate. Independența României devenea, tot mai mult, o realitate, deși nu

---

[1] *Ibidem*, p. 215.

[2] *Ibidem*.

era recunoscută de jure.

Din 1875, Imperiul Otoman a fost confruntat cu declanșarea unor ample acțiuni militare în Bosnia și Herțegovina. În contextul agravării crizei Imperiului Otoman, ministrul de Externe, Mihail Kogălniceanu, a trimis Porții și Puterilor Garante, la 16/28 iunie 1876, un memoriu prin care cerea: recunoașterea individualității statului român și a denumirii sale istorice; admiterea reprezentantului României în corpul diplomatic; asimilarea supușilor români din Turcia situației celorlalți supuși străini și recunoașterea dreptului ca ei să fie judecați de către agenții diplomatici români; inviolabilitatea teritoriului român și delimitarea insulelor Dunării; încheierea cu Imperiul Otoman a unor convenții comerciale, poștale și telegrafice, precum și a unei convenții de extrădare a răufăcătorilor; recunoașterea

pașaportului român și abținerea consulilor turci de a se amesteca în afacerile privind românii din străinătate; fixarea graniței între România și Turcia la gurile Dunării, pe talvegul brațului principal al acestui fluviu. În fond, se cerea recunoașterea independenței statului român, precizând Porții că dincoace de Dunăre se afla un popor amic și devotat, un popor care se abținea de la orice agresiune, care dorea să aibă cele mai bune raporturi cu sublima Poartă[1]. Răspunsul Istanbulului a fost, după expresia lui N. Iorga, „de o grobienie extraordinară”, în el afirmându-se că „pentru moment, Poarta are să se ocupe de lucruri mai importante decât cele ridicate de România”[2]. În replică, la 20 iulie/1 august 1876, Kogălniceanu

---

[1] Mihail Kogălniceanu, *Texte social-politice…*, p. 300.

[2] N. Iorga, *Politica externă…*, p. 150.

a trimis o circulară către agenții diplomatici ai României[1], care constituia, în fond, o „protestare înaintea opiniei publice contemporane și a istoriei”[2] față de modul în care Europa înțelegea să trateze anumite țări și popoare. El avea în vedere represiunile la care erau supuși creștinii de la sud de Dunăre în rândul cărora se aflau peste 200.000 de români. Scenele de „o revoltantă sălbăticie” care au avut loc „în mai toate orașele și satele Bulgariei” au lăsat puterile europene impasibile. Și Kogălniceanu punea „dureroasa întrebare: Cum Europa civilizată și creștină n-are glas de ridicat decât în favoarea evreilor? Într-adevăr, aduceți-vă aminte mânia Europei care cădea asupra României în 1867, când câțiva evrei, care fuseseră condamnați de tribunalele noastre ca

[1] *Ibidem*, p. 151.
[2] *Ibidem*, p. 154-156.

vagabonzi și care neapelând contra seminției, fuseseră îndreptați la Galați pentru a fi exportați în Turcia, fiind transferați pe cealaltă parte a Dunării, au fost respinși de turci, aruncați în râu și scăpați de agenții români, afară de doi care s-au înecat. Aceeași mânie nu ne-a fost cruțată acum câtiva ani pentru că într-un colț izolat al țării noastre populația românească lovise trei, patru evrei care comiseseră un sacrilegiu în catedrala din Ismail, sacrilegiu constatat în toată forma de autoritățile competente. Și astăzi, când mii de bulgari și chiar români, când mii de creștini sunt omorâți, când atrocitățile cele mai grozave se comit în Bulgaria ziua mare, Europa creștină nu găsește în puterea sa, în regulile civilizației sale, în legile umanității alte mijloace pentru a veni în ajutorul acestor nenorocite populații, decât o tăcere insultătoare?

Această tăcere, România, așa modestă cum este poziția sa, n-ar putea să o păstreze mai multă vreme”. El menționa că „un mare partid politic”, adică Partidul Național-Liberal, „s-a pronunțat categoric în favoarea creștinilor, că armata română ea însăși freamătă sub jugul disciplinei sale, dorind să ia parte la luptă”. Ministrul de Externe aprecia că „este interesul și datoria marilor puteri ale Europei creștine și civilizate de a uza cu un moment mai curând de toată greutatea lor pentru a face să se respecte de armatele Turciei principiile dreptului ginților, datoriile de umanitate și pentru a nu da Europei o astfel de priveliște de barbarie și exterminare de care e întipărit azi războiul sfânt îndreptat împotriva populației creștine din Bulgaria”. Circulara lui Kogălniceanu constituia, după aprecierea lui Iorga, un glas „din cele mai nobile ce

au fost vreodată auzite pentru dreptate și pentru suferința omenească înaintea Europei întregi”[1]. Dar gestul lui Kogălniceanu, atât de categoric și fără nici un fel de menajamente față de Marile Puteri ale Europei creștine, a fost dezavuat de Manolache Costache Epureanu, președintele Consiliului de Miniștri, care a declarat că nu a avut cunoștință de conținutul circularei semnată de ministrul Afacerilor Străine.

Câteva zile mai târziu Epureanu demisiona la 24 iulie/5 august, constituindu-se un **cabinet prezidat de Ion C. Brătianu**, în care funcția de ministru de Externe a fost încredințată lui Nicolae Ionescu. Decizia a aparținut lui Carol I, care, deși era un adept fervent al independenței de stat a României, aprecia că trebuia evitat un conflict cu marile puteri, mai ales cu Rusia și cu

[1] *Ibidem*, p. 157.

Austro-Ungaria.

La 26 iunie/8 iulie 1876 avusese loc întrevederea de la Reichstadt (în Boemia) între țarul Aleksandru al II-lea și împăratul Franz Joseph, în cursul căreia cei „doi mari” și-au dat mâna pe o platformă antiotomană; cu acest prilej și-au împărțit sferele de dominație: Rusia urma să ia cele trei județe din sudul Basarabiei, „pierdute” în 1856 și portul Batumi din Armenia, iar Austro-Ungaria să anexeze Bosnia și Herțegovina. Înțelegerile erau verbale și secrete, dar pentru guvernanții de la București era limpede că problema României a fost obiectul unor discuții care nu puteau aduce nimic bun. La 3/15 ianuarie 1877 s-a încheiat la Budapesta un tratat între Rusia și Austro-Ungaria, care avea la bază cele convenite la Reichstadt[1]. La

[1] Vezi, pe larg, E. Diaconescu, *Acordul de la Reichstadt (1876) şi Tratatul de la Budapesta*

rândul său, Germania și-a declarat sprijinul pentru înțelegerea realizată între cele două Imperii. După câteva decenii, Nicolae Titulescu avea să aprecieze că problema celor trei județe din sudul Basarabiei a apărut „datorită unei idei machiavelice a lui Bismarck. El a vrut ca între Rusia și noi să existe o problemă teritorială, în așa fel ca România să facă întotdeauna parte din frontul german împotriva Rusiei”[1]. Marile Puteri își elaborau strategia pe termen lung, astfel ca obiectivele lor să fie atinse la momentul potrivit.

După înțelegerea de la Reichstadt un război între Rusia și Turcia se contura

(1877), în „Analele Academiei Române[1]'. Memoriile Secțiunii Istorice, seria a IlI-a, tom XXV, 1943.

[1] Nicolae Titulescu, *Basarabia, pământ românesc*. Ediție Ion Grecescu, Bucureşti, Editura Rum-Irina, 1992, p. 53.

cu tot mai multă claritate. Liderii politici români s-au dovedit a fi deosebit de activi. Ei au dorit să afle de la cei doi împărați care urma să fie situația României. În august 1876, Ion C. Brătianu și Eugen Stănescu s-au deplasat la Sibiu, unde s-au întâlnit cu Franz Joseph aflat într-o scurtă vizită în Transilvania. Împăratul a confirmat că a adoptat o poziție comună cu țarul față de conflictul din Balcani, dar nu a dezvăluit conținutul acordului. Carol I a considerat necesară o înțelegere cu Rusia în perspectiva obținerii independenței de stat a României. Acordul nu era ușor de realizat, având în vedere statutul internațional diferit al celor două țări și tendințele expansioniste ale Rusiei. La 29 septembrie/11 octombrie 1876 reprezentanții guvernului român (Ion C. Brătianu – președintele Consiliului de Miniștri, și col. Gh. Slăniceanu – ministru

de război) au avut la Livadia, în Crimeea, o discuție cu țarul Aleksandru al II-lea, cancelarul Al. M. Gorceakov și cu Miliutin, ministrul de Război, privind o eventuală trecere a trupelor ruse prin România în cazul unui război ruso-turc. I.C. Brătianu a ținut să precizeze că, dată fiind noua situație internațională a României – garantată de cele șapte puteri europene – armatele ruse nu puteau trece peste teritoriul ei fără o convenție politică și militară semnată de cele două părți. Țarul și Gorceakov au invocat faptul că România nu era un stat independent și ca atare ea trebuia să lase liberă trecerea trupelor rusești, fără nici un fel de condiții; în caz contrar Rusia va invoca tratatele internaționale potrivit cărora Moldova și Muntenia făceau parte din Imperiul Otoman și „va ocupa aceste

țări fără nici o formalitate”. Primul ministru român a replicat că fără un tratat prealabil nici o armată străină nu va putea intra în țară ca prietenă, iar trupele române se vor opune pătrunderii unei forțe inamice. La amenințările lui Gorceakov că va strivi trupele române care se vor opune, Brătianu a replicat: „Nu mă îndoiesc că ne veți zdrobi, dar totuși ne vom opune și vom vedea dacă va conveni Rusiei, care merge să elibereze creștinătatea din Orient, să zdrobească pe primii creștini pe care-i întâlnește în calea sa!” Până la urmă s-a convenit că înțelegerea era necesară. După încheierea discuțiilor, Ignatiev, ministrul rus la Constantinopol, a venit la președintele Consiliului de Miniștri român, spunându-i să nu ia „în tragic” cuvintele cancelarului Gorceakov, deoarece acesta „a îmbătrânit și se

enervează ușor”, dar să fie sigur că „totul se va aranja”[1]. Așadar, delegații români au urmărit ca Rusia să recunoască independența de stat a României înainte chiar de declanșarea războiului, iar trecerea armatelor țariste pe teritoriul acesteia să fie reglementată printr-o convenție bilaterală. Deși discuțiile au fost tensionate, în esență, guvernul de la București și-a atins obiectivele. Au urmat negocierile secrete, care s-au desfășurat la reședința consulului Rusiei la București, ajungându-se, în ziua de 23 noiembrie, la convenirea textului de bază. Carol I era ținut la curent asupra discuțiilor între I.C. Brătianu și Aleksandru Nedilov, după cum rezultă din memoriile sale: „Principele a cerut ca Rusia să se oblige a garanta

[1] N. Iorga, *Războiul pentru independența României. Acțiuni diplomatice şi stări de spirit*, Bucureşti, 1929, p. 58.

integritatea actuală a României, făcând astfel să dispară temerea apropiată, că Rusia va ridica eventual pretenții pentru retrocedarea unei părți din Basarabia”[1]. Guvernul român a tergiversat semnarea convenției, sperând că România își va putea dobândi independența pe cale diplomatică. Aceste speranțe s-au dovedit a fi iluzorii, deoarece, la 11/23 decembrie 1876, Poarta a adoptat o nouă Constituție, prin care România era considerată „provincie privilegiată a Imperiului Otoman”. Guvernul român a declarat ca „nule și neavenite dispozițiunile Constituției otomane” și a protestat energic contra „violării drepturilor noastre, garantate prin tratate”.[2]

---

[1] *Memoriile regeltii Carol I al României de un martor ocular*, vol. III. Ediție Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Machiavelli, 1994, p. 76.

[2] N. Adăniloaie, *op. cit.*, p. 139-140.

La începutul anului 1877 un nou război între Rusia și Imperiul Otoman era iminent. Încercarea Conferinței de la Londra de a evita conflictul prin încheierea protocolului din 19/31 martie 1877 a eșuat, întrucât Poarta a respins propunerile ce i s-au făcut.

La sugestia lui I.C. Brătianu, domnitorul Carol I a convocat un Consiliu de Coroană. Un asemenea organism nu era prevăzut în Constituție, dar faptul că domnul se afla deasupra partidelor politice și avea rolul de factor moderator în disputele politice, între putere și opoziție, permitea și chiar făcea necesară convocarea Consiliului de Coroană, pentru luarea unei hotărâri care să corespundă intereselor generale ale statului român. Consiliul s-a desfășurat

în ziua de 2/14 aprilie, la Palatul din București[1]. Au participat membrii guvernului, precum și foștii președinți ai Consiliului de Miniștri: Constantin Bosianu, Manolache Costache Epureanu, Dimitrie Ghica, Mihail Kogălniceanu, Ion Ghica, Alexandru G. Golescu. Nu au fost invitați Lascăr Catargiu și Ioan Emanoil Florescu întrucât Camera votase punerea lor sub acuzare pentru „crime și delicte”, iar Nicolae Golescu nu a putut participa fiind bolnav; a mai participat C.A. Rosetti – președintele Adunării Deputaților. S-au discutat două probleme: 1) „Care ar fi poziția dv. dacă ar intra rușii în țară? 2) Care ar fi poziția dv. dacă turcii ar intra în țară la puțin timp după intrarea rușilor?” Discuțiile au fost contradictorii,

---

1 Ion Mamina, *Consilii de Coroană*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997, p. 14-26.

majoritatea participanților pronunțându-se pentru neutralitate. Cu toate acestea, nici Carol I, nici Ion C. Brătianu nu au renunțat la decizia lor.

Diplomația românească a acționat pentru încheierea unui acord cu Rusia, care să faciliteze obținerea independenței de stat a României. La 3/15 aprilie 1877, Mihail Kogălniceanu a fost numit ministru al Afacerilor Străine, iar a doua zi, 4/16 aprilie 1877, el a semnat în București Convenția dintre România și Rusia în baza căreia: „1) Guvernul Alteței Sale domnitorul Carol I asigură armatei ruse, care va fi chemată a merge în Turcia, libera trecere prin teritoriul României și tractarea rezervată armatelor amice. Toate cheltuielile care ar putea fi ocazionate de trebuințele armatei ruse, de transportul său precum și pentru satisfacerea tuturor trebuințelor sale, cad bineînțeles în sarcina

guvernului imperial. 2) Pentru ca nici un inconvenient sau pericol să nu rezulte pentru România din faptul trecerii trupelor ruse pe teritoriul său, guvernul Majestății Sale imperatorul tuturor Rusiilor se obligă a menține și a face a se respecta drepturile politice ale statului român, astfel cum rezultă din legile interioare și tratatele existente, precum și a apăra *integritatea actuală a României"* (subl. ns.)[1].

Șapte zile mai târziu, la 11/23 aprilie 1877, primele trupe rusești au trecut Prutul, la 12/24 aprilie începând Războiul Ruso-Turc. Aflat în drum spre zona de operații, țarul Aleksandru al II-lea a semnat la Chișinău o Proclamație către români în care susținea că armata rusă

---

[1] *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență,* vol. II, Bucureşti, Editura Academiei, 1954, p. 111-112.

se afla în trecere prin România spre sudul Dunării, unde va lupta împotriva Imperiului Otoman. Dincolo de conținutul ei, Proclamația vădea mentalitatea imperială a Rusiei, demonstrată adesea față de români. Această declarație semăna leit cu multe altele, date în situații asemănătoare, când trupele rusești intrau pe teritoriul Principatelor Române, considerate provincii ale sultanului. Cu alte cuvinte, în aprilie 1877, țarul nu-l considera pe Carol I domnitorul unui stat asupra căruia își executa autoritatea. De altfel, i s-a și transmis că principele putea veni să-l salute pe țar, eventual la Chișinău.

Ca urmare a intrării trupelor rusești pe teritoriul României, artileria turcă a bombardat localitățile românești de la Dunăre (Calafat, Giurgiu, Islaz, Bechet, Corabia), la care românii au ripostat în ziua de 26 aprilie/7 mai, bombardând

Vidinul și Turtucaia. Astfel, între România și Imperiul Otoman s-a ajuns, în fapt, la o stare de război. Opinia publică și presa cereau guvernului să proclame de urgență independența de stat a țării. Adresându-se la 14/26 aprilie Corpurilor legiuitoare, convocate în sesiune extraordinară, Carol I aprecia: „Războiul a izbucnit. Stăruințele noastre pe lângă înalta Poartă și Puterile Garante, ca neutralitatea noastră, pentru a cărei menținere, în decurs de un an, am făcut atâtea sacrificii [...] au rămas fără succes”. În aceste condiții, România „nu mai are să conteze decât pe sine” și la nevoie va trebui să recurgă „la brațul” fiilor săi. El cerea parlamentarilor să analizeze această situație și să stabilească „linia de urmare” a guvernului „pentru a face față greutăților războiului, pentru a apăra drepturile și interesele României”. Ca domnitor, „în

capul junei și bravei noastre armate, voi ști a plăti cu persoana mea”[1]. La 25 aprilie/ 7 mai, Carol I constata că raporturile cu Turcia s-au degradat, teritoriul României a fost încălcat, astfel că „vom fi siliți a respinge forța cu forță”[2]. În ziua de 29 aprilie/11 mai, Adunarea Deputaților a dezbătut, în ședință publică, situația creată, adoptând următoarea moțiune: „Adunarea, pe deplin satisfăcută de explicările d-lui ministru de externe, considerând că Turcia prin declarațiunile și actele sale de agresiune în contra României a rupt singură vechile legături ce ne uneau cu dânsa și s-a pus în stare de răsbel față cu statul român; luând act de declarațiunea guvernului că tunul românesc a răspuns deja la declararea de răsbel făcută de

[1] *Cuvântările regelui...*, I, p. 242-243.
[2] *Ibidem*, p. 246.

Turcia, Adunarea Națională recunoaște starea de răsbel ce este creată României prin însuși guvernul otoman; aprobă atitudinea guvernului față de agresiunea străină; se reazimă pe sentimentul de dreptate al marilor Puteri Garante, care de la Tratatul de la Paris au luat sub scutul lor dezvoltarea individualității politice a României; având plină încredere în energia și patriotismul guvernului, îi dă autorizarea ca, cu toate greutățile, să puie toată stăruința și să ia toate măsurile spre a apăra și a asigura existența statului român, astfel ca la viitoarea pace România să iasă cu o pozițiune politică bine definită și națiunea de sine stătătoare să poată împlini misiunea sa istorică”[1]. La 30 aprilie/12 mai Senatul a votat o moțiune similară. Prin aceasta se deschidea

[1] „Monitorul oficial", nr. 112 din 19 mai 1877, p. 323.

calea proclamării independenței de stat a României. Luând cuvântul în Senat la 7/19 mai 1877, domnitorul Carol I constata că românii au fost provocați și atacați pe teritoriul propriu de turci, exprimându-și convingerea că armata română va ști să dea replica necesară[1], în aceeași zi, 7/19 mai, Consiliul de Miniștri, întrunit sub conducerea domnitorului, a analizat oportunitatea proclamării independenței, stabilind ca acest act să se realizeze într-o ședință publică a Parlamentului.

În aceste condiții, la 9/21 mai 1877, Parlamentul s-a întrunit în ședință extraordinară. Potrivit relatărilor vremii, „un public imens și nerăbdător” venise cu mult timp înainte de începerea ședinței, umplând până la refuz toate tribunele. Cei care nu au mai găsit loc în

---

[1] Arh. N.I.C., fond. Casa Regală, dos. 24/1878, f. 108-109.

sală au rămas în curte și pe dealul Mitropoliei, doritori să afle, cu o clipă mai devreme, vestea cea mare, de atâta timp așteptată[1]. Din însărcinarea grupării liberal-radicale, și cu asentimentul miniștrilor, deputatul Nicolae Fleva a adresat o interpelare, solicitând guvernului să răspundă dacă a adus la cunoștința Puterilor Garante ruperea relațiilor de dependență față de Poartă și, prin urmare, „independența absolută a României” [2]. Răspunzând, ministrul Afacerilor Străine, Mihail Kogălniceanu, a declarat: „In starea de răsbel, cu legăturile rupte ce suntem? Suntem independenți; suntem o națiune de sine stătătoare [...] Așadar, domnilor deputați, nu am cea mai mică îndoială și

[1] N. Adăniloaie, *Independența României*, p. 188.
[2] „Monitorul oficial", nr. 118 din 27 mai 1877, p. 3 449.

frică de a declara în fața Reprezentanței Naționale că noi suntem o națiune liberă și independentă”[1]. După dezbateri, Adunarea Deputaților a votat următoarea moțiune: „Camera, mulțumită de explicările guvernului asupra urmărilor ce a dat votul ei din 28 aprilie curent-, ia act că răsbelul între România și Turcia, că ruperea legăturilor noastre cu Poarta și independența absolută a României au primit consacrarea lor oficială”[2]. Moțiunea a fost adoptată cu 79 voturi pentru și două abțineri (N. Ionescu și N.B. Locusteanu). O moțiune cu un conținut ideatic a fost adoptată, în aceeași zi, și de Senat, în unanimitate, ca urmare a interpelării lui Al. Orăscu și a răspunsului

[1] Mihail Kogălniceanu, *Texte social-politice alese*, p. 315-316.
[2] „Monitorul oficial", nr. 118 din 27 mai 1877, p. 34[2]

ministrului Afacerilor Străine, Mihail Kogălniceanu. Astfel, 9 mai a devenit ziua Independenței de stat a României. Moțiunile adoptate nu aveau caracterul unor legi, care – pentru a intra în vigoare – trebuiau semnate și deci promulgate de domnitor. Ele exprimau voința Reprezentanței Naționale, adică a poporului român.

Proclamarea independenței a fost primită cu entuziasm de populație, care-și exprima hotărârea de a consfinți pe câmpul de luptă acest act cu adevărat istoric. În după amiaza zilei de 9 mai a avut loc în București o manifestație spontană la care au participat și „vreo mie de studenți”[1], cu drapele și cu torțe, cântând „Deșteaptă-te române”. În seara aceleiași zile s-au desfășurat manifestații la Iași, Craiova, Buzău

---

1 N. Iorga, *Războiul pentru independența României*, „urești, 1927, p. 99.

și în alte orașe. A doua zi, 10 mai, se împlineau 11 ani de la urcarea lui Carol I pe tron și conform obiceiului, oficialitățile s-au prezentat la Palat pentru a-l felicita. De această dată evenimentul s-a desfășurat sub impresia momentului consumat cu o zi înainte. Domnitorul a fost felicitat de delegația Adunării Deputaților în frunte cu C.A. Rosetti și de cea a Senatului condusă de Dimitrie Brătianu; Carol I a mai fost felicitat de Al. Crețulescu – președintele înaltei Curți de Casație, Emil Gârlișteanu – președintele înaltei Curți de Conturi, de mitropolitul Moldovei, de studenții bucureșteni etc. În cuvântul său, C.A. Rosetti a spus: „Adunarea Deputaților este fericită de-a saluta această mare zi și de-a aclama în Măria Ta pe suveranul neatârnat al românilor”. La rândul său, Carol I și-a exprimat satis-

facția pentru „unanimitatea cu care Senatul și Camera au proclamat ruperea unor legături care de mult își făcuseră timpul”, astfel că „România a reintrat în vechea sa independență, ca națiune liberă, ca stat de sine stătător”. Festivitățile din ziua de 10 mai au căpătat astfel un conținut mai profund, de bucurie și de adeziune la actul proclamării Independenței; pe adresa Guvernului, Domnitorului și Parlamentului au fost trimise sute de scrisori și telegrame din partea autorităților și a cetățenilor. Ziarul „Telegraful” scria: „Ieri s-a petrecut în Capitala țării românești un fapt dorit de secole și care va fi înscris cu litere de aur în analele române. Ideea pentru care au luptat atâția domni patrioți și atâtea generații s-a îndeplinit”[1].

Chiar în ziua de 9 mai 1877, ca o ex-

[1] N. Adăniloaie, *op. cit.*, p. 192.

presie a suveranității absolute a statului român, Parlamentul a votat înființarea ordinului „Steaua României” cu care urmau a fi decorați militarii și civilii ce se distingeau în serviciul adus țării. De asemenea, printr-un proiect de lege – adoptat la 11/23 mai – tributul către Poartă a fost anulat, iar suma respectivă (914.000 lei) era destinată pentru întreținerea armatei[1]. În Mesajul de încheiere a sesiunii Senatului, citit la 15/27 iunie, Carol I afirma: „Constatând imperioasa necesitate de a asigura viitorul, de a feri țara noastră de solidaritatea faptelor și greșelilor străine, de a fi și noi un stat de sine stătător și răspunzător numai de actele noastre, și contând numai pe sentimentele de dreptate, pe binevoitorul sprijin al Puterilor Garante, d-voastră, în ziua de 9

---

[1] *Ibidem*, p. 191.

mai, ați proclamat independența completă a României. […] Vă exprim în numele țării recunoștința mea”[1].

Actul unilateral al liderilor politici români – domnitor, guvern, parlament – nu a avut ecoul internațional așteptat. Nici un stat nu s-a arătat dispus să recunoască independența României. Rusia însăși considera că această chestiune va forma obiectul conferinței de pace care urma să se organizeze după încheierea războiului cu Turcia. De aceea, participarea la război era pentru oficialitățile române nu doar un act de demnitate, ci și o necesitate practică, pentru a putea participa la conferința păcii.

În acel context istoric domnitorul Carol I era, nu numai teoretic, dar și practic, persoana cea mai abilitată să conducă armata română. Potrivit Consti-

---

[1] *Cuvântările regelui…*, vol. I, p. 254.

tuției, el era „capul puterii armate”; prin pregătirea sa militară, Carol I se putea angaja personal în actul de comandă. În Ordinul de zi către armată, semnat de domnitorul Carol la 10/22 mai, se arăta: „În momentele grave prin care trece țara noastră, România întreagă are ochii ațintiți asupra voastră, ea pune în voi toate speranțele sale. În ora luptei aveți înaintea voastră faptele bătrânilor oșteni români; aduceți-vă aminte că sunteți urmașii eroilor de la Racova și de la Călugăreni. Drapelul sub care luptați este în mijlocul vostru însăși imaginea Patriei. Urmați-l dar vitejește, și când odată laurii păcii vor reînverzii pe munții și câmpiile României, patria cu recunoștință va scrie numele bravilor ei apărători pe frontispiciul independenței române”[1].

---

1 *Independența României. Documente,* vol. I, Bucureşti, Editura Academiei, 1977, p. 91.

Încercările guvernului român de a obține cooperarea militară cu armata rusă au fost respinse de guvernul țarist, care aprecia că Imperiul Otoman putea fi lesne învins[1]. Clasa politică românească și în primul rând Carol I dorea ca Independența proclamată să fie consfințită pe câmpul de luptă.

La 26 mai *17* iunie, domnitorul Carol a avut la Ploiești o întrevedere cu țarul Aleksandru al II-lea, căruia i-a oferit colaborarea militară a României. Țarul s-a purtat foarte politicos, la plecare conducându-l la gară, deși era ploaie, dar aceste gesturi se adresau unui principe german și nu domnitorului României independente. La propunerea de

[1] Vasile Petrişor şi Vasile Niculae, *Românii în lupta pentru cucerirea independenței depline de stat. 1877—1878. Repere cronologice,* Editura Politică, 1987, p. 67.

colaborare militară făcută de domnitor, țarul nu a dat nici un răspuns, ceea ce semnifica, în fond, un refuz. La 2/14 iunie, Gorceakov a comunicat, în termeni fără echivoc, că participarea militară a României la război nu era necesară. N. Iorga comenta: „Rușii nu prețuiau prea mult o armată de abia 50.000 de oameni, cu 35.000 puști noi, care li se oferea cu condiția de a i se da arme, pontoane și un milion pentru cheltuieli”[1].

Evoluția evenimentelor militare din sudul Dunării avea să schimbe atitudinea Rusiei. Aici, trupele otomane au organizat o dârză rezistență, astfel că după eșecul armatelor rusești de a cuceri Plevna – cel mai important punct strategic din zona Balcanilor – marele duce Nicolae (comandantul suprem al

---

[1] N. Iorga, *Politica externă a regelui Carol I,* p. 231.

forțelor ruse din Balcani) a adresat la 19/31 iulie 1876 domnitorului român următoarea telegramă: „Turcii, îngrămădind cele mai mari mase la Plevna, ne nimicesc. Rog faceți fuziune, demonstrație și dacă-i posibil trecerea Dunării, ceea ce dorești să faci. Intre Jiu și Corabia această demonstrație este indispensabilă pentru a ușura mișcările noastre”[1]. La 30 iulie/11 august și la 6/8 august 1877 marele duce Nicolae trimitea domnitorului român telegrame cu un conținut similar[2]. Participarea armatei române – refuzată, mai mult sau mai puțin deschis de țar – devenise indispensabilă pentru trupele rusești. Românii nu s-au grăbit să satisfacă aceste

[1] *Pagini din lupta poporului român pentru independență națională. Documente şi texte social-politice*, Bucureşti, Editura Politică, 1967, p. 175.
[2] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 16/1877, f. 14.

cereri, ci au urmărit să stabilească bazele colaborării militare, mai exact relațiile de comandament.

În negocierile cu reprezentanții Rusiei, guvernul român – apreciind că participarea României la război era un act necesar – a ținut să afirme că armata sa trebuia să-și păstreze individualitatea și unitatea de comandament, iar cooperarea cu armata rusă să fie stabilită în mod concret, propunând o discuție în acest scop. La 16/28 august a avut loc în cartierul imperial de la Gorni-Studen întâlnirea lui Carol I cu țarul Aleksandru al II-lea și cu marele duce Nicolae. La întrebarea marelui duce Nicolae dacă domnitorul avea intenția de a comanda personal armata română, Carol a răspuns că aceasta „se înțelege de la sine”. Marele duce a opinat că acest fapt ar produce multe greutăți, deoarece domnitorul român nu ar putea fi

pus sub ordinele unui general rus. „Firește că nu”, a răspuns domnitorul, „însă zece generali ruși ar putea fi puși sub ordinele mele”. După această discuție, țarul l-a condus pe Carol în cortul ce-i era pregătit, unde, peste câteva minute, marele duce Nicolae i-a oferit, în numele lui Aleksandru al II-lea, comanda supremă asupra tuturor trupelor rusești din fața Plevnei. „Mare onoare, și mare răspundere!”[1] notează Titu Maiorescu.

Desigur, din punctul de vedere al onoarei decizia țarului merita cele mai elogioase aprecieri. Dar, așa cum observa N. Iorga, în mod firesc trebuiau cerute anumite angajamente formale, înscrise pe hârtie, care să poată fi mai târziu evocate și invocate ca bază juridică în relațiile dintre cele două state.

---

[1] Titu Maiorescu, *Istoria politică...*, p. 91.

Dar aceste angajamente nu au fost cerute: „Deci, din punct de vedere al onoarei, al mândriei, toată satisfacția; din punct de vedere al bazei atitudinii noastre de până atunci, această bază era părăsită; din punctul de vedere al compensației, al răsplății firești, nimic”[1]. Nici Carol, nici Brătianu, nici Kogălniceanu nu au considerat, în acel context, că ar fi necesare negocieri aprofundate, astfel că România a intrat în război „fără asigurări, fără angajamente, fără perspective”[2]. Faptul că s-a încredințat domnitorului român comanda trupelor de la Plevna era considerat un mare succes, cu consecințe benefice asupra relațiilor ulterioare între Rusia și România.

În ziua de 19/31 august a avut loc la

[1] N. Iorga, *Politica externă a regelui Carol I*, p. 246.
[2] *Ibidem*, p. 247.

Corabia un consiliu de război, la care au luat parte I.C. Brătianu, generalul Alexandru Cernat, coloneii Eraclie Arion, Christodulo Mihail Cerchez, Constantin Barozzi, Nicolae Dabija, Gheorghe Slăniceanu și maiorul Iacob Lahovari, Consiliul hotărând ca armata română să treacă Dunărea pentru a participa efectiv la luptele de pe teritoriul Bulgariei. Ordinul de zi semnat de Carol I la Corabia în ziua de 20 august/l septembrie 1877 glăsuia: „Ostași români! Voi știți cât de mult a suferit patria noastră, în timp de peste 200 de ani, în care vi se răpiseră mijloacele de a mai apăra bărbătește, pe câmpurile de bătaie, drepturile ei. Astăzi aveți ocaziunea de a arăta din nou vitejia voastră, și Europa întreagă stă cu ochii țintiți spre voi [...] Faceți dar să fâlfâie din nou cu glorie drapelul românesc pe câmpul de bătaie, unde strămoșii

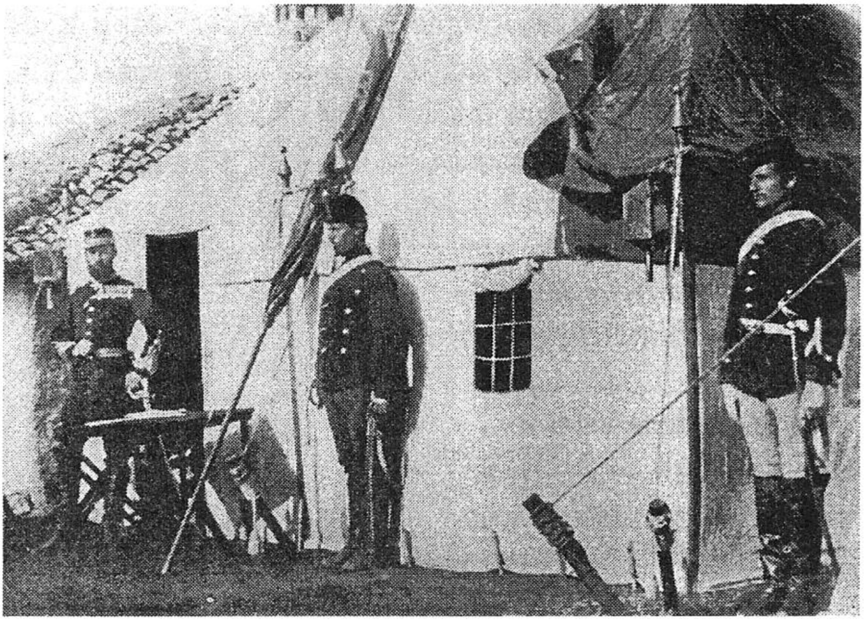
noștri au fost secoli întregi apărătorii legii și ai libertății”[1]. Carol I a trecut Dunărea în aceeași zi pentru a conduce efectiv trupele româno-ruse.

Domnitorul Carol I la Plevna (1877)

Generalul Alexandru Cernat a fost numit comandantul armatei române de operații sub ordinele directe ale domnitorului. Generalul rus P.D. Zotov a devenit șeful statului major al armatelor ruso-române aflate sub comanda lui Carol I. În această calitate, domnitorul român a semnat la cartierul general din Poradim, în ziua de 24 august/5 septembrie, un ordin de zi în care arăta: „Majestatea Sa, împăratul, a binevoit să-mi încredințeze comanda corpurilor 4 și 9 ale armatei imperiale.

[1] *Cuvântările regelui*..., vol. I, p. 257-258.

Domnul Carol I la Poradim (1877)

Armata mea română, din care o divizie se găsește deja pe câmpul de luptă, a trecut Dunărea pentru a se uni cu voi și a lupta alături de voi. Am deplină încredere că fiecare își va face datoria”[1].

Prezența celor 38.000 de ostași români pe frontul de la Plevna a schimbat raportul de forțe în defavoarea turci-

[1] *Independența României. Documente*, vol. I, p. 201.

lor. La 30 august a început cel de-al treilea atac asupra Plevnei, în cursul căruia românii au reușit, cu grele sacrificii, să cucerească reduta Grivița I. Comandamentul român nu a cunoscut exact sistemul de apărare de la Plevna, bazat pe mai multe rânduri de redute, astfel încât, după cucerirea primei redute, armata a nimerit într-o adevărată prăpastie – devenită pentru români „valea plângerii” sau „valea sângelui” – unde foarte mulți și-au găsit sfârșitul, încercarea de a cuceri cea de-a doua redută a eșuat. Și așa muriseră 10.000 de români, între care maiorul Gheorghe Șonțu și căpitanul Nicolae Valter Mărăcineanu. Nu a fost – zice Iorga – o biruință, ci un succes militar (așa cum avea să se menționeze și în textul german al memoriilor lui Carol I): „Intenționat s-a exagerat însă acest succes. Din punct de vedere moral, el

rămâne întreg și astăzi; era cea dintâi dovadă a unei armate despre valoarea căreia cei mai mulți se îndoiau; ostași care nu luptaseră niciodată, generali care nu făcuseră niciodată încercarea pe teren a științei lor, care nu erau deprinși să se înțeleagă între dânșii,

Domnitorul Carol, comandantul suprem al armatelor româno-ruse, în împrejurimile Plevnei (1877)

luptaseră alături și împlântaseră steagul țării pe locul supremei jertfe”[1]. În înaltul Ordin de zi semnat la Poradim, la 5/17 septembrie, Carol I aprecia: „în bătălia de la 30 august, ca și în luptele care au precedat și au urmat această

[1] N. Iorga, *Politica externă a regelui Carol*, p. 254-255.

memorabilă zi, voi ați dovedit că virtuțile străbune n-au pierit în rândul ostașilor români. Sub focul cel mai viu al inamicului ați înfruntat moartea cu bărbăție, ați luat o redută, un drapel și trei tunuri. Țara vă va fi recunoscătoare de devotamentul, abnegația voastră, iar eu, ca domn și comandantul vostru, sunt mândru de voi și vă mulțumesc”. De asemenea, el ordona ca tro-

feele să fie trimise la București, tunurile să fie așezate „la ambele părți ale statuii lui Mihai Viteazul. Umbra măreață a gloriosului domn va vedea astfel că oștenii români au rămas până astăzi fii ai eroilor de la Călugăreni", iar cel de-al treilea tun înaintea marelui corp de gardă de la Palatul domnesc[1].

Carol I s-a pronunțat de la început

Domnitorul Carol felicită pe Osman-Pașa pentru eroica sa rezistență la Plevna (28 noiembrie 1877)

[1] *Cuvântările regelui…*, vol. I, p. 263-264.

pentru evitarea atacurilor frontale, ușor de respins de apărătorii otomani, aflați la adăpostul unor puternice centuri de forturi, legate între ele prin tranșee. Confruntările îndrăznețe, dar neizbutite, din lunile august-septembrie 1877 au dovedit justețea acestei concepții. Singura soluție pentru înfrângerea inamicului era încercuirea și trecerea la războiul de poziție – asedierea sistematică. Din ordinul țarului a venit de la Sankt Petersburg bătrânul general Todtleben, celebrul apărător al Sevastopolului în 1854; el a organizat încercuirea completă a cetății Plevna, tăind orice posibilitate de intrare a proviziilor sau ajutoarelor. După o rezistență de o luna și jumătate, comandantul cetății, Osman-Pașa, a încercat să iasă din încercuire, dar nu a reușit. Fiind rănit, a poruncit să se ridice steagul alb și a trimis un sol la cel mai apropiat

comandant al trupelor inamice. Acesta era colonelul român Cerchez, care a venit imediat. Osman-Pașa i-a comunicat că se predă, oferindu-i sabia. Dar Cerchez nu a primit-o, afirmând că trebuie să-l încunoștințeze pe principele Carol. A sosit însă generalul rus Ganețki, care i-a cerut lui Osman-Pașa sabia, pe care comandantul turc i-a predat-o. Prețiosul trofeu a ajuns în mâinile împăratului Aleksandru al II-lea, care a doua zi a intrat victorios, alături de domnitorul român Carol I, în Plevna. Osman-Pașa a fost adus în fața învingătorilor, iar țarul i-a înapoiat sabia. După căderea Plevnei, ostașii români au cucerit localitățile Rahova, Smârdan și Vidin, aflate pe malul drept al Dunării. În ordinul de zi către armată, semnat de Carol I la Plevna în ziua de 2/14 decembrie 1877, se arăta: „Povestea faptelor mărețe ale

trecutului, voi ați îmbogățit-o cu povestea faptelor nu mai puțin mari ce ați săvârșit, și cartea veacurilor va păstra, pe neștersele ei foi, numele acestor fapte alături de numele vostru”.[1]

Izbânzile militare din sudul Dunării au avut rezultate politice modeste pen-

Defilarea prizonierilor turci înaintea domnitorului Carol, la Plevna (1877)

tru români. Ion C. Brătianu l-a vizitat pe Aleksandru al II-lea, în speranța unor promisiuni ferme, dar țarul s-a

[1] *Ibidem*, p. 270.

mărginit să-i elogieze pe militari. Apreciind vitejia și eroismul ostașilor români, țarul Rusiei l-a decorat, la 3/15 septembrie 1877, pe Carol I cu ordinul „Sfântul Gheorghe”, iar la 29 noiembrie/11 decembrie cu ordinul „Sfântul Andrei” cu spade. La rândul său, Carol I a înmânat țarului Aleksandru al II-lea medalia „Virtutea militară” (la 15/27 noiembrie 1877). Domnitorul a fost primit în țară ca un adevărat erou. Delegații Adunării Deputaților și ai Senatului l-au întâmpinat la Pitești cu urări de bun venit și aprecieri pentru succesul obținut pe câmpul de luptă. Cu acest prilej, Carol a elogiat armata română, care „a deschis o eră nouă de energie și mărire națională”. În aceeași zi, 15/27 decembrie, domnitorul s-a prezentat în fața parlamentarilor, care l-au ovaționat îndelung. Mulțumind, acesta a amintit că în momentul în care a pus

piciorul pe pământul românesc a promis să împartă cu românii „soarta cea bună ca și pe cea rea”, că este mulțumit de faptul că s-a aflat în fruntea armatei române „care și-a vărsat sângele pentru independența patriei”[1].

Ca urmare a înfrângerii militare suferite, Imperiul Otoman a cerut armistițiu. La 10/22 ianuarie 1878, domnitorul Carol I a adresat marelui duce Nicolae o scrisoare prin care cerea ca România, care contribuise la obținerea victoriei, să participe la tratativele de pace. Dar guvernul rus n-a acceptat această cerere, apreciind că România nu era un stat independent. Mai mult decât atât, la 17/29 ianuarie, țarul și cancelarul rus și-au exprimat în mod oficial intenția de a ocupa sudul Basarabiei, oferind în schimb României Delta Dunării și Do-

[1] *Ibidem*, p. 271.

brogea. Această poziție a fost consemnată în Tratatul de la San Stefano, din 19 februarie/3 martie 1878. Opinia publică, Parlamentul și Guvernul României au primit cu indignare vestea pierderii unei părți din teritoriul național. Astfel, ceea ce trebuia să fie „momentul de glorie” – consfințirea internațională a Independenței – a devenit pentru români o cruntă dezamăgire și chiar o revoltă împotriva țării alături de care au purtat războiul pentru confirmarea acestui act istoric. În țară s-a declanșat o adevărată psihoză colectivă împotriva Rusiei, care devenise „inamicul public numărul unu”[1]. Atât Camera, cât și Senatul au adoptat moțiuni prin care cereau guvernului să nu

[1] Vlad Georgescu, *Istoria românilor. De la origini -până în zilele noastre*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1992, p. 177.

cedeze în nici un chip în problema sudului Basarabiei.

Profitând de această atmosferă, președintele Consiliului de Miniștri, Ion C. Brătianu, a propus închiderea discuțiilor privind darea în judecată a guvernului conservator, iar Adunarea Deputaților a acceptat desființarea Comisiei constituită în 1876. Patriotismul de ocazie „găsise cel mai splendid câmp pentru exerciții oratorice”[1].

Reacția Rusiei nu s-a lăsat așteptată, aceasta considerând că atitudinea românilor – mai ales votul Parlamentului – constituia o ofensă adusă țarului. La o serbare dată la Sankt Petersburg, agentul diplomatic român a fost oprit de țar, care i-a atras atenția: „Aș voi ca România să-și aducă aminte de imensele servicii pe care Rusia i le-a făcut,

[1] N. Iorga, *Politica externă a regelid Carol I,* p. 282.

de sângele pe care l-a vărsat pentru dânsa; mi se pare că uită prea ușor”[1].

Domnitorul nu a împărtășit întru totul punctul de vedere al liderilor politici, afirmat extrem de zgomotos. El știa că soarta sudului Basarabiei era pecetluită, prin înțelegerile dintre Marile Puteri. De aceea, într-o lungă discuție avută cu Ion C. Brătianu la 25 februarie/9 martie 1878, Carol a susținut că „după părerea sa, Basarabia e pierdută și zice că România, prin limbajul violent al ziarelor și prin agitații în țară, provoacă fără nici un folos Rusia, făcându-și rău numai sie însăși”[2]. Urmărind cu atenție atitudinea României, cancelarul Gorceakov l-a chemat pe principele Ghica, ministru român la Sankt Petersburg, declarându-i la 21

---

1 *Ibidem*, p. 289.

2 *Memoriile regelui...*, vol. IV, p. 78.

martie/2 aprilie: „împăratul m-a însărcinat să-ți spun să comunici guvernului d-tale, că dacă aveți intenția de a protesta contra menționatului articol [privind cedarea celor trei județe din Basarabia] sau vă veți împotrivi voinței sale, atunci va ordona ocuparea României și dezarmarea armatei române!”[1] Replica Bucureștiului a fost promptă: „Principele Carol nu poate admite că acea amenințare vine de la împărat, iar răspunsul său este următorul: O armată, care a luptat la Plevna în fața împăratului Aleksandru al II-lea, poate să se bată până va fi nimicită, dar nu se va lăsa să fie dezonorată”[2]. Situația devenise critică. Guvernul Brătianu a decis retragerea armatei române pe poziții de apărare în zona Pitești – Curtea de Argeș – Târgoviște, cerând lui Carol să

1 *Ibidem*, p. 89.
2 *Ibidem*.

meargă în mijlocul trupelor. Domnitorul a părăsit Capitala la 20 aprilie/1 mai, făcând o lungă vizită în diferite localități din Muntenia și Oltenia (a revenit în București în ziua de 15/27 mai).

De fapt, reacția emoțională a românilor, inclusiv a guvernanților, nu putea schimba nimic din ceea ce „stăpânii lumii” hotărâseră dinainte. Demersurile diplomatice ale Bucureștiului nu au dat rezultatele sperate, deoarece marile puteri au evitat să recunoască independența de stat a României. Guvernul Franței a declarat că aceasta era o chestiune de competența areopagului internațional; Germania a răspuns că problema independenței României nu poate fi rezolvată până la Congresul de Pace, atenționând că ea atârnă de faptul cum guvernul român se decide pentru a da satisfacția necesară acționarilor în afacerea Strousberg; Anglia și

Austro-Ungaria erau ostile independenței de stat a României. Astfel, toate demersurile diplomației românești de a obține modificarea tratatului de la San Stefano, în sensul eliminării articolului privitor la cedarea județelor din sudul Basarabiei, s-au dovedit zadarnice.

Marile puteri au acționat solidar, pornind de la ideea că România nu era un stat independent și ca atare nu putea participa efectiv la negocierile de pace. Totuși, domnitorul Carol I a decis ca o delegație a guvernului român să fie prezentă la Congres. În *Memoriul domnitorului Carol*, datat Cotroceni, 13/25 iunie 1878, se aprecia: „noi suntem forțați să acceptăm ceea ce convine Europei să ne dea, în timp ce noi susținem cu tărie: Noi nu vă cerem nimic! Independența a fost singurul nostru țel – pe aceasta noi am cucerit-o cu armele în

mână, o mărire teritorială n-a fost obiectul ambițiilor noastre”. Domnitorul conchidea că „în momentul actual forța este aceea care primează în fața dreptului, va veni însă o zi când dreptul va fi cel mai tare; aceste zile vin totdeauna mai curând sau mai târziu și nu trebuie să nu contăm pe viitor”[1]. Acest memoriu – care de fapt era un mandat acordat delegației României – arată limpede că domnitorul nu-și făcea nici un fel de iluzii în legătură cu menținerea județelor din sudul Basarabiei revendicate de Rusia. La Congresul de la Berlin, deschis în ziua de 1/13 iunie 1878, pentru a revizui pacea de la San Stefano, reprezentanții României, Greciei și Serbiei au fost admiși să participe cu vot

[1] Teodor Pavel, *între Berlin şi Sankt Petersburg. Românii în relațiilegermano-ruse din secolul al XlX-lea*, Cluj, Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 184-185.

consultativ și numai la ședințele în care se discutau interesele lor. Eforturile lui Ion C. Brătianu – președintele Consiliului de Miniștri, și ale lui Mihail Kogălniceanu – ministrul Afacerilor Străine de a participa cu drepturi depline la lucrările Congresului pentru a apăra interesele țării, s-au lovit de rezistența fermă a marilor puteri. La 12/24 iunie ei au înaintat un memoriu cancelarului Bismarck, președintele Congresului, prin care se cerea: nici o parte din teritoriul în ființă să nu fie dezlipită de România; teritoriul ei să nu fie supus unui drept de trecere în profitul armatelor rusești; România, în baza titlurilor ei seculare, să intre în posesia gurilor Dunării; independența României să fie consfințită în mod definitiv și teritoriul ei să fie neutru; România să primească despăgubiri de război proporțional cu forțele militare puse în linia de bătaie. În ziua

de 19 iunie/1 iulie 1878, reprezentanții României au fost admiși la ședința Congresului, unde au fost „auziți, dar nu ascultați”. N. Iorga avea să scrie: „Primiți în cele mai bane forme ale diplomației, ridicându-se toți membrii Congresului în picioare și Bismarck, el însuși, făcând câțiva pași înainte, ei [Brătianu și Kogălniceanu] au fost admiși numai pentru a citi memoriul, pentru a fi apoi reconduși cu aceleași forme onorabile”[1].

Tratatul încheiat la 1/13 iulie 1878 prevedea autonomia Bulgariei, independența Serbiei și Muntenegrului, administrarea Bosniei și Herțegovinei de către Austro-Ungaria. Tratatul recunoștea independența de stat a României, care primea Dobrogea și Insula

[1] N. Iorga, *Politica externă a regelui Carol*, p. 310.

Șerpilor, dar i se impunea să cedeze Rusiei cele trei județe din sudul Basarabiei[1]. Recunoașterea independenței era condiționată; art. 44 al tratatului prevedea: „în România, deosebirea credințelor religioase și a confesiunilor nu va putea fi opusă nimănui ca un motiv de excludere sau de incapacitate în ceea ce privește bucurarea de drepturi civile și politice, admiterea în sarcini publice, funcțiuni și onoruri sau exercitarea diferitelor profesiuni și industrii în orice localitate ar fi. Libertatea și practica exterioară a oricărui alt cult vor fi asigurate tuturor supușilor pământeni ai statului român, precum și străinilor și nu va pune nici un fel de piedică atât organizației ierarhice a diferitelor comunități religioase, cât și raporturilor

---

[1] *Documente privind istoria României. Războiul de Independență*, Bucureşti, Editura Academiei, 1955, p. 382—384.

acesteia cu capii lor spirituali. Naționalii tuturor Puterilor, comercianții sau alții, vor fi tratați în România fără deosebire de religie, pe piciorul unei desăvârșite egalități". Acest articol viza în mod special situația evreilor din România și el a fost adoptat în urma unei susținute campanii desfășurate de Asociația Israelită Internațională, condusă de Adolphe Isaac Cremieux.

Hotărârile Congresului de la Berlin au fost acceptate de români mai curând cu amărăciune, decât cu bucurie. Recunoașterea Independenței de stat – act fundamental pentru istoria României – apărea ca un fapt firesc, iar nu ca o concesie făcută de marile puteri. Românii erau convinși că ei și-au cucerit independența pe câmpul de luptă, prin jertfa lor de sânge. Integrarea Dobrogei era o decizie normală, acesta fiind un străvechi teritoriu românesc, de care-și

legase numele Mircea cel Bătrân. În 1878 ei aveau un puternic sentiment de frustrare, de mare nedreptate ca urmare a pierderii celor trei județe din sudul Basarabiei. Carol I trăia și el aceeași stare de spirit. În Mesajul rostit cu prilejul deschiderii sesiunii extraordinare a Parlamentului, la 15 septembrie, domnitorul aprecia: „Europa a primit România în familia statelor independente, înapoindu-i gurile Dunării și întinzându-i posesiunile până la Mare. Totodată, marele tribunal a chemat România la un dureros sacrificiu, la cedarea județelor noastre de peste Prut. Nu există român, de la domn până la ultimul cetățean, care să nu deplângă dezlipirea unei părți din pământul strămoșesc decretată de Europa. Însă, pe lângă această dureroasă simțire, d-voastră ca mandatari ai națiunii, ca patrioți ne-

clintiți, d-voastră aveți dreptul și datoria de a privi, de a cumpăni cu sânge rece și grelele împrejurări în care ne aflăm, și așa de a lua o hotărâre care să nu ne compromită prezentul, și chiar să asigure viitorul țării noastre”.[1] La 15/27 septembrie, Adunarea Deputaților și Senatul, întrunite în ședință extraordinară, au luat act de cele stabilite la Berlin, declarând că se supuneau hotărârilor Europei.[2] Cedarea efectivă a celor trei județe din sudul Basarabiei s-a efectuat la 1/13 octombrie 1878, prin retragerea autorităților române, fără semnarea vreunui document, care să fie interpretat ca o recunoaștere oficială a acestei cedări teritoriale.

Războiul de independență intrase deja în istorie, iar liderii politici, în

---

[1] Cuvântările regelui, *vol. I, p. 289.*

[2] „Monitorul oficial", nr. 255 din 16/28 noiembrie 1878.

frunte cu Carol I, au căutat să-l folosească pentru a dobândi capital politic. Guvernul prezidat de Ion C. Brătianu a organizat primirea triumfală a armatei române în Capitala țării la 8/20 octombrie 1878. În ordinul de zi publicat cu acest prilej, domnitorul elogia eroismul ostașilor români, care „prin sângele lor, au pus pe fruntea României coroana independenței, precizând: „nu am fericire mai mare decât aceea de a vă zice: Vă mulțumesc, copii!”.[1] În rondul I pe Șoseaua Kisellef s-a construit un Arc de Triumf pe capitelul căruia era scris: „Apărătorilor Independenței. Orașul București apoi erau menționate localitățile în care ostașii români s-au acoperit de glorie: Grivița, Opanez, Plevna, Rahova, Arcer Palanka, Lom Palanka, Smârdan, Vidin.[2] Carol s-a

[1] *Ibidem*, p. 292-293.

[2] Virgiliu Z. Teodorescu, *Arcul de Triumf*,

așezat în fruntea oștirii și a intrat în București, fiind ovaționat de mulțime. La festivități au participat reprezentanți ai tuturor județelor. După defilare a urmat o recepție la Palatul domnesc, unde s-a toastat pentru armata română și pentru „eroicul ei Căpitan”. [1] în amintirea luptelor și victoriilor obținute mai multe străzi din București au primit denumiri simbolice: Calea Victoriei, Calea Rahovei, Calea Griviței, Smârdan; de asemenea, mai mulți tineri recent căsătoriți (însurăței) au fost împroprietăriți; între satele de însurăței s-a aflat și Curcani (jud. Ilfov), nume dat oștenilor români pe frontul din Bulgaria.

Bucureşti, Editura Militară, 1995, p. 13-14.

[1] Documente privind istoria României. Războiul de Independență, *Bucureşti, Editura Academiei, 1955, p. 382-384,* 114

Alipirea Dobrogei la România s-a desfășurat într-o atmosferă festivă, în ziua de 14/26 noiembrie 1878. În proclamația către dobrogeni, Carol I afirma că armata română nu intra în acest teritoriu ca forță de cucerire: „Religiunea voastră, familia voastră, pragul casei voastre, vor fi apărate de legile noastre, și nimeni nu le va putea lovi, fără a-și primi legiuita pedeapsă”. Ca o primă măsură de ușurare a greutăților populației, domnitorul anunța desființarea dijmei de orice natură pentru anul 1879. De la 1 ianuarie 1880 aceasta va fi înlocuită „prin o dare bănească mai dreaptă și mai ușoară pentru agricultori”[1], la fel și celelalte dări. Vechea posesiune a lui Mircea cel Bătrân urma să se integreze treptat în cadrul statului român, ținându-se seama de particularitățile generate de cele patru secole și

---

[1] *Cuvântările regelui…*, vol. I, p. 298.

jumătate de stăpânire otomană. Prezența lui Carol I a avut un caracter simbolic, deoarece în Dobrogea se aflau încă trupe rusești. Principele a vizitat pentru prima dată, pe îndelete, teritoriul dintre Dunăre și Mare în octombrie 1879. Legea pentru organizarea Dobrogei, adoptată la 9 martie 1880, stabilea o integrare treptată și organică a acestei provincii în cadrul statului român, respectându-se tradițiile istorice, culturale și religioase ale locuitorilor săi. Perioada de tranziție avea să dureze până în 1909, când s-a adoptat legea pentru acordarea drepturilor politice locuitorilor din județele Constanța și Tulcea.

Opoziția conservatoare continua să atace guvernul Brătianu, pe care-l făcea vinovat pentru insuccesele în domeniul politicii externe. În acest context, Ion C. Brătianu a efectuat o masivă remaniere guvernamentală, iar la 27

noiembrie 1878 a prezentat un nou program, în care aprecia: ‚Astăzi independența patriei noastre fiind un fapt împlinit, silințele tuturor trebuie să aibă de țintă nestrămutată întărirea acestei noi pozițiuni [...] în afară, ministerul va căuta a păstra cele mai bune relațiuni cu toate puterile”.

Independența de stat a României a fost recunoscută succesiv de Austro-Ungaria (septembrie 1878), Rusia (octombrie 1878), Turcia (noiembrie 1878), dar a întâmpinat o puternică rezistență la guvernul Germaniei, fapt ce-l determina pe Carol I să-i scrie tatălui său că această atitudine îl mâhnește adânc. Practic, Otto von Bismarck, căruia i s-au alăturat Franța și Marea Britanie, folosea prilejul pentru a determina guvernul român să acorde drepturi politice pentru evrei și să răscum-

pere acțiunile fostei societăți Strousberg, investite în căile ferate din România. Ambele chestiuni erau dificile, iar pentru rezolvarea lor Carol I a trebuit să se implice masiv. Guvernul prezidat de Ion C. Brătianu s-a pronunțat pentru modificarea art. 7 și a obținut acordul Corpurilor legiuitoare pentru organizarea alegerilor pentru Adunarea Națională Constituantă.

Scrutinul, desfășurat în mai 1879, a dat câștig de cauză guvernului, care a obținut peste două treimi din mandate, astfel că putea să-și impună punctul de vedere la revizuirea Constituției. În Mesajul adresat Adunării Constituante la 22 mai/3 iunie 1879, domnitorul sublinia că, preocupat de a pune capăt luptelor „care de secoli însângerează Peninsula Balcanică și tulbură periodic pacea Europei, Congresul de la Berlin a voit, în noua ordine de lucruri ce se

Domnitorul Carol la 1879

crea în Orient, să întemeieze pacea prin suprimarea inegalității diferitelor naționalități și religiuni. Deși România era cu totul în afară din cercul acestor lupte, totuși, printr-o regretabilă și persistentă confuziune, Europa ne-a înglobat și de astă dată în lumea orientală. Articolul 7 din Constituțiune da, din nefericire, o armă contra noastră acelora care aveau interes să prelungească neînțelegerea, și astfel paraliza acțiunea noastră contra uneltirilor răuvoitoare. Din cauza aceasta n-am reușit încă deplin a convinge diplomația că națiunea română nu a fost niciodată și nu este nici astăzi animată de spirit de intoleranță și că,

din contră, ea a împins adesea ospitalitatea până la neprevedere”. Carol I a amintit că după căderea Constantinopolelui mulți creștini din Orient, care au fugit din calea Semilunei triumfătoare, au găsit azil în Țările Române, unde au fost primiți „cu căldură și fără rezervă”. Mai târziu, „când israeliții, persecutați în alte state, au năvălit cu grămada la noi, această imigrațiune a fost încurajată de ospitalitatea tradițională a românilor, de toleranța ce găseau aici. Când însă această imigrațiune, ajutată în parte de nepăsarea și nestabilitatea guvernelor de atunci a luat, mai cu seamă în județele de peste Milcov, în proporțiuni mari și se prezenta cu caracterul unei adevărate invaziuni; când această aglomerațiune puternică a unui element străin apasă greu asupra dezvoltării comerțului și industriei naționale și mai cu seamă

asupra poporațiunilor rurale, nepregătite a lupta contra exploatării muncii și a activității lor, atunci temerile și îngrijorările s-au ridicat, firește, în sânul națiunii, și astfel, în diferite rânduri, guvernele au crezut că pot înlătura pericolul prin restricțiile legislative, în rândul cărora în cele din urmă a fost și art. 7 din Constituțiune”. În Mesaj se constata că aceste restricții „fără a garanta în mod eficace interesele noastre economice, n-au servit decât a expune țara la cele mai nedrepte îndoieli de intoleranță religioasă”. De aceea, Carol I stăruia ca Parlamentul să modifice acest articol, rămânând ca „în chestiunile de detaliu” să se găsească soluții care să nu fie „contrarii intereselor noastre cele mai vitale”[1].

Modificarea art. 7 din Constituție s-a desfășurat pe fondul unei mari opoziții,

[1] *Ibidem*, p. 315-316.

mai ales în Moldova, unde evreii erau mai numeroși, reușind să acapareze aproape tot comerțul și să devină arendași. Ei erau percepuți ca o categorie parazitară, ce exploata munca orășeanului și țăranului român. Comisia de revizuire constituită de Adunarea Deputaților a elaborat, în iunie 1879, un proiect de lege în care se aprecia că nu existau israeliți români, iar naturalizarea se va acorda în mod individual și prin lege specială. Șeful guvernului, Ion C. Brătianu, a declarat că nu putea accepta un asemenea proiect, care plasa România în conflict cu Europa. El și-a prezentat demisia la 4 iulie 1879, iar Carol I a inițiat ample consultări politice pentru rezolvarea crizei ivite. Rolul decisiv l-au avut presiunile externe, care erau foarte mari. Otto von Bismarck – cea mai puternică personali-

tate politică a timpului – afirma că „România intră în posesia independenței sale numai după rezolvarea chestiunii evreiești. Pe cât timp hotărârile Congresului de la Berlin nu sunt aduse la îndeplinire, România e un stat supus, asupra căruia va intra în tratative cu puterea suzerană, Turcia”[1]. Cancelarul german ținea să precizeze că guvernul său „dorește să continuie la cârmă cabinetul Brătianu, deoarece el s-a declarat contra proiectului majorității”[2]. La 11 iulie, Carol l-a investit pe Ion C. Brătianu cu formarea guvernului, iar acesta s-a pronunțat pentru soluționarea problemelor ivite prin Tratatul de la Berlin. După dezbateri violente în Cameră, proiectul Comisiei parlamentare a fost respins, iar la 6/18 octombrie 1879 textul art. 7 a căpătat o redactare

1 *Memoriile regelui Carol I*, vol. IV, p. 244.
2 *Ibidem*, p. 250.

prin care se admitea egalitatea religioasă (evreii nemaifiind discriminați), dar cetățenia era acordată în mod colectiv numai evreilor care participaseră la războiul pentru Independență, ceilalți obținând-o individual, prin lege specială, pentru fiecare în parte. În noua formă, art. 7 a fost adoptat de Adunarea Deputaților cu 132 voturi pentru, 9 contra și 2 abțineri, și de Senat la 11 octombrie cu 56 voturi pentru, 2 contra și o abținere[1]. Comentând adoptarea acestui articol, Carol I scria: „a căzut o greutate de pe inimile tuturor”[2]. Noul articol a fost promulgat – sub formă de lege – la 12/24 octombrie 1879, fiind publicat în „Monitorul oficial” din ziua următoare.

---

[1] Ion Mamina, *Monarhia constituțională în România. Enciclopedie politică. 1866—1938*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2000, p. 28.

[2] *Memoriile regelui Carol I*, vol. IV, p. 279.

Cea de-a doua problemă de care Germania condiționa recunoașterea independenței de stat a României a constituit-o afacerea Strousberg. În Cameră s-a adoptat, la 27 noiembrie/9 decembrie 1879, un amendament la contract, prin care se cerea mutarea la București a sediului societății care a preluat construcția căilor ferate în România. Intervenția Germaniei a fost promptă. Carol I nota la 3/15 decembrie 1879: „Depeșele din Berlin devin așa de amenințătoare, încât miniștrii sunt consternați. Guvernul român cerea ca Senatul să respingă modificarea făcută convenției de Cameră, așa ca să poată face vizibil un vot al Camerei. Situația este foarte gravă”[1].

Este greu de stabilit ce stare de spirit aveau oamenii politici români care au acționat în 1866 pentru aducerea unui

---

1 *Ibidem*, p. 298.

principe străin, în care vedeau chezășia obținerii sprijinului Europei, în primul rând a țării de origine a acestuia, iar acum, în 1879, Germania se afla în fruntea statelor care refuzau să recunoască independența României și făceau presiuni pentru a-i impune condiții umilitoare. Cert este că domnitorul se afla într-o situație extrem de neplăcută. Intervențiile pe lângă tatăl său, principele Carol-Anton de Hohenzollern, pe lângă împăratul Wilhelm I (căruia i se adresa cu „scumpul meu văr”) nu au dus la nici un rezultat pozitiv pentru România. De aceea, Carol a purtat lungi și repetate discuții cu oamenii politici români, pentru a-i convinge că elementul fundamental era recunoașterea independenței de stat, astfel încât să accepte sacrificiile financiare cerute de Germania. Până la urmă, Camera a votat, la 15/27 ianuarie

1880, convenția căilor ferate în forma impusă de Germania, care stabilea un preț de nouă ori mai mare comparativ cu valoarea investițiilor străine. Apoi la 8/20 februarie 1880, guvernul de la București a primit o notă identică prin care Imperiul German, Marea Britanie și Franța recunoșteau independența României.

3. Carol I – cel dintâi rege al României

După cucerirea Independenței de stat a României prestigiul lui Carol I a crescut considerabil. El și-a demonstrat atașamentul deplin față de țara în fruntea căreia se afla, conducând personal trupele române; a dovedit o demnitate remarcabilă în raporturile cu „țarul tuturor rușilor”, obținând comanda trupelor ruso-române de la Plevna; s-a

aflat în Bulgaria, pe câmpul de luptă, timp de șase luni, a înfruntat ploaia, viscolul, a mers în mijlocul soldaților, încurajându-i. Coliba sa acoperită cu paie de la Poradim era expresia vieții modeste, aspre pe care o ducea Carol I. Titu Maiorescu a sesizat profunda mutație survenită în statutul domnitorului: „pe acest domnitor românul îl simte pentru întâiași dată ca domnitorul *său*, la el se uită, de el este mândru, în el a prins încredere. Și atunci când se întorc din război, soldații și ofițerii, cu fala biruinței smulse după atâtea jertfe, statul român are o armată și un popor care a început să-și simtă misiunea, să se perceapă ca un întreg și să-i împământenească domnitorul până atunci străin, iar de acum încolo întrupat cu aspirația națională ca o nădejde și o chezășie a viitorului”[1]. În același

[1] Titu Maiorescu, *Istoria politică…*, p. 114.

timp, principipesa Elisabeta devenea „Doamna”, cea care a îngrijit pe răniți, care a alinat suferințele celor întorși de pe front fără o mână sau un picior, cea care făcea traduceri din literatura română pentru ca scriitorii români să fie cunoscuți în străinătate, care scria povești și poezii inspirate din folclorul românesc, care prețuia portul național, într-un cuvânt este atașată trup și suflet României.

Desigur, activitatea concretă a lui Carol I și a soției sale Elisabeta a avut un rol important în crearea acestei noi stări de spirit, dar nu mai puțin adevărat este că oficialitățile au avut și ele o contribuție – poate chiar mai mare – în dezvoltarea „mitului”. Spre exemplu, în Adresa Consiliului de Miniștri din 3/15 decembrie 1880, înaintată lui Carol I, se afirma: „Când domnitorul țării, uitând pericolul vieții sale, a scuturat

pulberea seculară ce acoperea drapelul românesc și în capul ostașilor români a mers să redeștepte virtuți războinice puse de mulți la îndoială, a săvârșit o faptă eroică și patriotică. Când buna noastră doamnă, cu sacrificiul repausului și cu pericolul vieții sale a mers în mijlocul sfâșietoarelor dureri ale războiului, spre a lega ea însăși rănile celor căzuți în luptă, a îndeplinit o faptă mărinimoasă și patriotică”[1].

Începând cu anul 1879, ziua de 10 Mai a început să fie sărbătorită, cu o dublă semnificație: urcarea pe tron a domnitorului Carol I și proclamarea independenței de stat. Desigur, era o oarecare licență prin juxtapunerea celor două evenimente, întrucât independența a fost proclamată la 9 mai 1877; dar oamenii politici români au considerat că nu era util ca cele două evenimente să

---

1 *Cuvântările regehci Carol I*, I, p. 352.

fie sărbătorite separat, mai ales că diferența era de numai o zi; s-a mers chiar mai departe, punându-se în umbră data de 8 mai, pentru a se acredita ideea că Independența a fost votată la 10 mai. De asemenea, ziua de 30 august – când armata română a cucerit reduta Grivița – a devenit o zi de sărbătoare, marcată prin manifestări culturale și religioase în întreaga țară. Cu acest prilej se aduceau omagii ostașilor care s-au jertfit pe câmpul de luptă, dar mai ales comandantului lor, Carol I. Au fost instituite medalii și ordine, ce erau acordate veteranilor, precum și personalităților politice.

Modificarea statutului internațional al României prin obținerea independenței impunea și o schimbare a rangului domnitorului. Titulatura de rege nu a convenit Austro-Ungariei, care se temea că el ar exercita o prea mare

atracție pentru românii din Transilvania. De aceea s-a găsit o formulă de compromis[1]. La 9/21 septembrie 1878, Consiliul de Miniștri a hotărât ca domnitorul Carol I să poarte titlul de „Alteță Regală”, făcându-se un prim și important pas spre proclamarea Regatului României. În acest context, pentru a asigura stabilitate și continuitate dinastiei de Hohenzollern, Consiliul de Miniștri a insistat pentru reglementarea succesiunii la tron[2]. Deoarece Carol I nu avea copii, s-a trecut la aplicarea articolului 83 din Constituție care prevedea: „în lipsă de coborâtori în linie bărbătească ai Măriei Sale Carol I de

[1] Corneliu Mihail Lungu, *Relațiile româno-austro-ungare. 1875-1900*, Bucureşti, Editura Silex, 2002, p. 83.

[2] Arh. N.I.C., fond. Casa Regală, dos. 9/1880, f. 2-3.

Hohenzollern-Sigmaringen, succesiunea tronului se va cuveni celui mai în vârstă dintre frații săi sau coborâtorilor acestora”[1]. Principele a discutat această chestiune în vara anului 1880, când a făcut o călătorie în Germania, cu tatăl său (care acum era bolnav, deplasându-se cu un scaun cu rotile), cu cancelarul Bismarck, precum și cu împăratul Wilhelm I, șeful Casei Regale. La 21 noiembrie/3 decembrie 1880 principele Carol-Anton a comunicat în scris că aderă la prevederile Constituției României privind succesiunea la tron în casa princiară de Hohenzollern. Dar atât fratele mai mare al lui Carol, principele Leopold de Hohenzollern, cât și nepotul cel mai în vârstă au notificat că renunță la calitatea de moștenitori ai tronului României, astfel că succesiunea a

[1] „Monitorul oficial1', nr. 142 din 1/13 iulie 1866.

revenit lui Ferdinand[1], cel de-al doilea fiu al principelui Leopold. Prin „pactul de familie” din 21 noiembrie/ 3 decembrie 1880, patronat de însuși împăratul Germaniei, Wilhelm I, șeful familiei de Hohenzollern, Ferdinand de Hohenzollern, nepotul lui Carol I, a fost confirmat ca moștenitor al Tronului României. La 1/13 decembrie, Senatul și la 4/16 decembrie Adunarea Deputaților au votat legea prin care Ferdinand de Hohenzollern devenea moștenitorul Coroanei României. Principele făcuse liceul la Düsseldorf, școala militară la Kassel, obținând în 1885 gradul de locotenent; de asemenea, urmase cursurile Universităților din Tübingen și Leipzig.

Problema proclamării României ca

[1] Ferdinand-Victor-Albert-Meinrad, principe de Hohenzollern, s-a născut la 12/24 august 1865; era fiul principelui Leopold de Hohenzollern şi al principesei Antoa- neta, infanta Portugaliei.

Regat și a lui Carol I ca rege a format obiectul multor discuții pe plan intern și internațional. În martie 1880, primul ministru Ion C. Brătianu a făcut o vizită în Germania, prilej cu care a abordat problema regatului. Cancelarul Bismarck – satisfăcut că problema răscumpărării căilor ferate se rezolvase în sensul cererilor sale – a fost întru totul de acord. Cancelarul german a obținut și asentimentul Vienei, argumentând că astfel se facilita aderarea României la o alianță germano-austro-ungară[1]. Celelalte mari puteri nu au avut obiecții la proclamarea regatului României. Dispute aprinse au avut loc pe plan intern. În principiu, toate grupările politice erau de acord cu Regatul, dar asupra momentului și a modali-

[1] Teodor Pavel, *între Berlin şi Sankt Petersburg*, p. 216-217.

tăților concrete de oficializare a acestuia existau serioase divergențe. Carol și primul ministru I.C. Brătianu urmăreau să dea acestei acțiuni aspectul unui deplin consens politic și solidarități naționale. Conservatorii doreau să participe la guvern în condiții egale cu liberalii, pe care nu încetau să-i acuze că ar fi animați de idei republicane.

La 28 februarie/12 martie 1881 Carol consemna că Vasile Boerescu i-a adus la cunoștință dorința guvernului de a proclama România ca Regat la 8/20 aprilie 1881, ziua de naștere a domnitorului. Dar, la 13/25 martie în Adunarea Deputaților au avut loc dezbateri furtunoase, în timpul cărora Titu Maiorescu a acuzat guvernul liberal și pe partizanii săi că „nutresc în fundul inimii idealuri republicane și că niciodată nu vor putea fi un partid de ordine și de sprijin

al dinastiei”. Pentru a dovedi netemeinicia acuzației, liberalii au propus proclamarea imediată a Regatului. Aflând de această inițiativă, Carol a acceptat, deși – după opinia sa – trebuia să se aștepte până după înmormântarea lui Aleksandru al II-lea, ucis în urma unui atentat la 1/13 martie 1881.

Din cuvântul generalului D. Lecca se observă limpede mobilul politic imediat al acestei hotărâri: „Reprezentanța poporului trebuie să ia inițiativă pentru proclamarea Regatului spre a nimici astfel insinuările de ieri ale opoziției cum că dinastia e încă în România o plantă fragedă. Aceasta nu e adevărat”[1]. În consecință, el a depus proiectul de lege prin care Parlamentul, în puterea dreptului de suverani-

[1])(D.A.D.“, nr. 60, şedința din 14/26 martie 1881, p. 1815.

tate a națiunii, „Proclamă de rege al României pe Alteța Sa Regală prințul Carol I”. Propunerea fiind primită în unanimitate, s-a depus proiectul de lege care prevedea:

Articolul I. România ia titlul de Regat. Domnitorul ei, Carol I, ia pentru sine și moștenitorii săi titlul de rege al României.

Articolul II. Moștenitorul tronului va purta titlul de principe regal”[1].

Deși actul proclamării Regatului fusese de mult pregătit, având o reală semnificație – internă, dar mai ales internațională – el părea, în acele împrejurări, a fi „riposta dată de liberali obiecțiunilor formulate în ajun de reprezentanți ai junimiștilor și conservatorilor”[2]. Dezbaterile asupra proiectului de

---

1 „Monitorul oficial[1]', nr. 60 din 15 martie 1881.

2 Paraschiva Câncea, *Viața politică din România în primul deceniu al independenței de stat,*

lege au dovedit că toți fruntașii politici susțineau instituția monarhică. Între cei care au luat cuvântul s-au numărat C.A. Rosetti, N. Ionescu, N. Fleva, care s-au dezis de vechile lor idei și acțiuni republicane. Astfel, C.A. Rosetti – după o succintă evocare a luptelor politice desfășurate de-a lungul anilor – conchidea: „Prin urmare, domnilor, recunoscător soartei care mi-a dat această fericire rară în analele istoriei, vă zic că ați încoronat și viața mea, și aceasta numai pentru că am putut să mă țin de d-voastră”[1]. Iar N. Ionescu a declarat: „pentru noi, numele de rege, numele de Regat, pe care-l aplicăm suveranității noastre, nu este astăzi decât afirmarea

---

București, Editura Ştiințifică, 1974, p. 85.

[1] C.A. Rosetti, *Gânditorul. Omul.* Studiu, antologie şi note de Radu Pantazi, Bucureşti, Editura Politică, 1969, p. 314-315.

mai mult că am intrat în familia statelor europene”[1].

Proiectul a fost adoptat în unanimitate de ambele Corpuri legiuitoare.[2] Apoi, parlamentarii, având în frunte pe principele Dimitrie Ghica (președintele Senatului) și C.A. Rosetti (președintele Adunării Deputaților) a prezentat legea lui Carol I. În ziua de 14/26 martie 1881 a avut loc ceremonia la Palat, în cadrul căreia a fost promulgată legea privind proclamarea Regatului. În raportul Consiliului de Miniștri, citit la ceremonie, se arăta: „România, constituită în Regat, completează și încoronează opera regenerării sale. Ea își dă un nume, care este în acord cu poziția ce a dobândit ca stat independent. Domnul

[1] „D.A.D.“, nr. 60, şedința din 14/26 martie 1881, p. 1819.

[2] Au lipsit, „fără arătare şi motive“, 42 deputați şi 27 senatori.

României este suveranul său, și acest suveran luând titlul de rege, nu face decât să continuie a exercita suveranitatea domnului”[1]. Nu era deci vorba de o mărire a prerogativelor constituționale, ci de o titulatură nouă, în acord cu statutul de independență absolută a României. La rândul său, Carol I a spus: „Țara este de părere că în situația pe care a dobândit-o acum și în puterea ei națională dovedită prin fapte, trebuie să se ridice la rangul de Regat. Eu primesc dar titlul de rege, nu pentru mine, ci pentru mărirea României”[2].

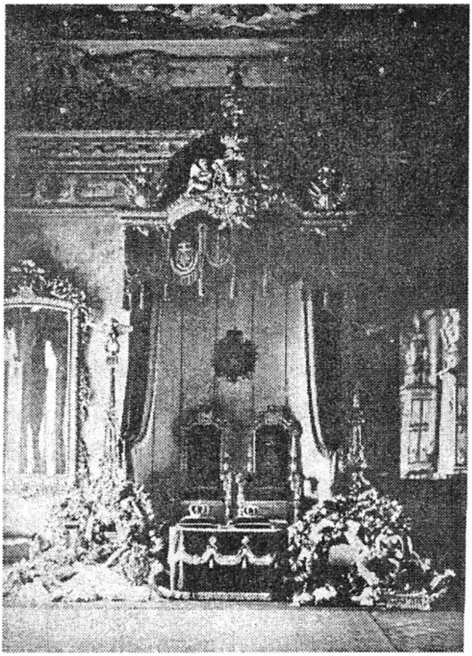
Din cauza doliului proclamat după asasinarea țarului Aleksandru al II-lea nu s-a dat zilei de 14 martie o semnificație festivă. Mai mult, disputele poli-

---

[1] „D.A.D.“, nr. 60, şedința din 14/26 martie 1881, p. 1809.

[2] *Memoriile regelui Carol I*, vol. IV, p. 382.

tice în legătură cu proclamarea Regatului au continuat. Din șirul articolelor publicate cu acest prilej, este de remarcat cel semnat de Titu Maiorescu în ziarul conservator „Timpul”: „Suntem convinși, că astăzi, când Rosetti și Brătianu au propus coroana regală pentru Carol I de Hohenzollern, dânșii și adepții lor politici își vor aduce aminte cu recunoștință de fapta Partidului Conservator și îndeosebi de ministerul Lascăr Catargiu de la 11 martie 1871, care, în momentul când principele Carol de Hohenzollern și augusta sa soție erau gata să părăsească tronul României, le-au garantat siguranța publică și mersul regulat al puterilor constituționale în România, l-au înduplecat să rămână în fruntea acestei țări, și numai

Sala Tronului cu darurile de la încoronarea din 1881

astfel au dat putință lui Rosetti și Brătianu de a felicita în martie 1881 de rege al României pe principele de la martie 1871. Suntem convinși de asemenea – scria malițios Titu Maiorescu – că atunci, când în șirul natural al schimbărilor constituționale se vor retrage de la guvern liberalii de astăzi și se vor afla în opoziție cu un guvern conservator, vor continua a fi și în această fază a formelor constituționale supuși tot așa de credincioși ai Majestății Sale regele României”[1].

Datorită funeraliilor pentru țarul Aleksandru al II-lea (desfășurate la

[1] „Timpul", din 21 martie 1881.

15/27 martie 1881), festivitățile consacrate proclamării regatului au fost amânate pentru 10/22 mai, când se împlineau 15 ani de la urcarea lui Carol pe tron.

Intre timp, la 5/17 aprilie, Ion C. Brătianu și-a dat demisia din funcția de șef al guvernului sub motiv că era obosit, dar în fapt, dorind să realizeze o „concordie națională”, cu prilejul serbărilor de încoronare. Intenția sa nu s-a putut realiza datorită opoziției conservatorilor, astfel că Ion I.C. Brătianu l-a propus pe fratele său, Dimitrie Brătianu.

Guvernul Dimitrie Brătianu, constituit la 10/22 aprilie, a organizat festivitățile încoronării. Pentru Carol I s-a confecționat o coroană de oțel, din unul dintre tunurile turcești capturate la Plevna, iar pentru Elisabeta o coroană de aur. Coroanele au fost sfințite la Mitropolie în ziua de *91* 21 mai, după care

au fost aduse la Palatul regal, în sunetul muzicii militare. Aici s-a organizat o festivitate la care au participat membrii guvernului, ofițerii superiori, iar seara s-a făcut retragerea cu torțe.

Încoronarea propriu-zisă s-a desfășurat în ziua de 10 mai, deoarece Carol I a dorit ca acest act să coincidă cu împlinirea a 15 ani de la urcarea sa pe tronul României.

În dimineața zilei de 10/22 mai,. evenimentul încoronării a fost anunțat prin 21 salve de tun. La ora 10[1], regele și regina au plecat de la palatul Cotroceni la Gara de Nord, unde începea cortegiu încoronării; de aici, regele călare și regina într-o trăsură trasă de opt cai au pornit în fruntea cortegiului – alcătuit din jandarmi, militari, persoane oficiale – până la Mitropolie. Suveranii

[1] *Cuvântările regelui Carol I,* vol. I, p. 365.

au fost întâmpinați de mitropolitul primat și alte înalte fețe bisericești. Pe dealul Mitropoliei se aflau delegații județelor (circa 6.000 persoane). Regele și regina s-au închinat la icoanele din biserică, după care au luat loc la tribuna amenajată în aer liber; a urmat oficierea serviciului divin. Patru generali au adus coroanele regale, iar mitropolitul primat și mitropolitul Moldovei au dat binecuvântarea solemnă: 101 focuri de tun au anunțat evenimentul. Primul ministru Dimitrie Brătianu a prezentat regelui și reginei un pergament conținând legea de proclamare a Regatului, pe care cei doi l-au semnat, pentru a se păstra în Arhivele Statului. După sfințirea coroanelor, cortegiul a pornit spre Palat, Carol I și Elisabeta fiind aclamați de mulțime. În sala tronului, coroanele au fost aduse de președinții Corpurilor legiuitoare. Primindu-le, regele a ținut

un discurs în care a apreciat: „Prin serbarea de azi se încheie în mod strălucit o perioadă de 15 ani, bogată în lupte grele și în fapte mari [...] Cu mândrie dar primesc această coroană, care a fost făcută din metalul unui tun stropit cu sângele eroilor noștri și care a fost sfințită de biserică. O primesc ca simbol al independenței și puterii României!” Carol I a încheiat cu următoarele cuvinte: „Să trăiască iubita noastră Românie, astăzi încoronată prin virtuțile sale civice și militare”[15]. Festivitățile au continuat și în următoarele două zile, cu defilarea breslelor și trecerea în revistă a trupelor, cu banchete, mese și focuri de artificii la care au participat mii de oameni. Regatul României, aspirația atâtor români care doreau o țară liberă și independentă, era o realitate. Iar Carol I a devenit cel dintâi rege al României.

În timp, cele trei momente istorice diferite – 10 mai, 9 mai, 15 martie – au fost contopite în unul singur pentru omagierea dinastiei[1]. Unui act real (începutul domniei lui Carol I) i s-au adăugat două licențe istorice: proclamarea Independenței (votată la 9 mai 1877) și a Regatului (legea fiind promulgată, deci aflată în vigoare de la 15 martie 1881). Inițiativa a aparținut ministrului Instrucțiunii Publice și Cultelor, Spiru C. Haret; la 22 aprilie 1897 ministrul a transmis o circulară în care aprecia că „cea dintâi datorie a școalei, care trece înaintea oricărei alteia, este de a forma buni cetățeni și cea dintâi condițiune pentru a fi cineva bun cetățean este de a-și iubi țara, fără rezervă și de a avea o încredere nemărginită într-însa și în

---

[1] N. Adăniloaie, *Data proclamării independenței naționale a României*, în „Studii şi articole de istorie", LXVI, 2001, p. 145-149.

viitorul ei. Toată îngrijirea celor însărcinați cu educarea tinerimii, acolo trebuie să tindă [...] Hotărâm dar ziua de 10 Mai ca zi de serbare școlară în toată țara și o vom serba chiar din anul acesta.” La 29 mai 1897, în „Monitorul oficial” s-a publicat, sub semnătura regelui Carol I, Legea care stabilea: „Ziua de 10 Mai se instituie ca zi de serbare școlară pentru toate școlile din țară.”

Capitolul III

ROTATIVA GUVERNAMENTALĂ

1. Regele Carol I și „vizirul” Ion C. Brătianu

Abia s-au încheiat festivitățile încoronării că lupta politică a și reînceput. Ținta atacurilor dezlănțuite de conservatori erau liberalii și mai ales șeful lor, Ion C. Brătianu. În timp, se crease o anumită afinitate între Carol I și Ion C. Brătianu, personalități puternice, pragmatice, care nu se lăsau intimidate de atacurile adversarilor politici. Regele a putut constata, de-a lungul anilor, că Ion C. Brătianu dovedise multă pricepere și spirit practic în rezolvarea multiplelor probleme cu care se confrunta

România. Fruntașul liberal abandonase ideile revoluționare (mazziniste), renunțase la agitații politice sterile și acționa cu multă dibăcie pentru rezolvarea chestiunilor concrete; între acestea, crearea și dezvoltarea industriei naționale și a unui sistem financiar și de credit modern, înfăptuirea unor reforme moderate care să ducă la consolidarea economică și politică a țării.

Carol I avea deplină încredere în președintele Partidului Național-Liberal, dar pentru echilibrarea vieții politice dorea să se creeze un al doilea pol de putere, astfel încât să se poată institui un sistem alternativ de guvernare. La 3 februarie 1880 s-a constituit Partidul Conservator, în fruntea căruia a fost ales Manolache Costache Epureanu, apoi, după moartea acestuia, la 7 septembrie 1880, conducerea a fost preluată de Lascăr Catargiu. Carol I a privit

cu multă satisfacție vestea întemeierii Partidului Conservator și mai ales alegerea în fruntea acestui partid a lui Lascăr Catargiu. Domnitorul îi scria tatălui său: „Alegerea lui mi-a făcut mare plăcere și m-aș bucura dacă conservatorii ar deveni capabili de guvernământ, căci liberalii nu pot sta mereu la cârmă”[1]. Din această formulare rezultă limpede că el se gândea la o rotativă guvernamentală între liberali și conservatori.

Președintele Consiliului de Miniștri, Dimitrie Brătianu, se dovedea a fi depășit de evenimente, astfel că, la 8/20 iunie 1881 și-a prezentat demisia. Regele Carol I a apelat la C. A. Rosetti, dar acesta a declinat oferta, declarând că „națiunea vrea pe Ion Brătianu”. În aceste condiții, regele l-a numit în frun-

1 *Memoriile regelui Carol I*, vol. IV, p. 372.

tea guvernului pe Ion C. Brătianu. Trecuseră patru ani de guvernare liberală – cât dura o legislatură parlamentară completă – iar Ion C. Brătianu conducea țara din iulie 1876, retrăgându-se pentru scurtă vreme, din aprilie până în iunie 1881.

Guvernul Ion C. Brătianu, constituit la 9/21 iunie 1881, a fost întâmpinat cu ostilitate de opoziția conservatoare, dar și de unele fracțiuni liberale; Ion C. Brătianu era poreclit „vizirul”, pentru a aminti de primul sfetnic al sultanului, care era menținut în funcție prin grația „înălțimii Sale Serenissime”.

Dincolo de anumite exagerări în planul luptei politice, este cert că, după consacrarea Independenței și a Regatului, România a cunoscut o puternică dezvoltare, iar Carol I și Ion C. Brătianu și-au pus tot mai accentuat amprenta

propriei lor personalități asupra evoluției țării.

O problemă care a frământat clasa politică românească după cucerirea independenței de stat a României a fost aceea a extinderii dreptului de vot, în sensul unei democratizări a vieții publice. Principalul promotor al acestei idei a fost C. A. Rosetti, care a lansat lozinca: „După cucerirea Plevnei externe să cucerim și Plevna cea internă”. Rosetti cerea introducerea votului universal, dar Ion C. Brătianu aprecia că, deocamdată, se impunea reducerea colegiilor electorale de la patru la trei. La rândul lor, conservatorii erau împotriva oricărei revizuiri a Constituției, considerând că societatea românească nu era pregătită pentru noi reforme. Ei cereau să se renunțe la sistemul preluării unor „forme” avansate din Occi-

dent, care nu aveau un „fond” în România și se pronunțau pentru o dezvoltare organică, naturală a societății românești, printr-un „progres măsurat”.

În decembrie 1882 propunerea de modificare a Constituției a fost depusă în parlament, declanșându-se astfel procedura de revizuire. La 4 martie 1883 ambele Camere au acceptat declarația de revizuire a unui număr de 28 de articole, care se refereau mai ales la problemele electorale, precum și la înlocuirea cuvântului „domn” cu cel de „rege”. Alegerile pentru Adunarea Constituantă au dat, conform tradiției, câștig de cauză guvernului. Regele Carol I se străduia să țină cumpăna dreaptă între forțele aflate în dispută. În Mesajul adresat Corpurilor legiuitoare la 10/22 mai 1883 el afirma: „Trimiși de încrederea națiunii, pe lângă altele și cu misiunea de a revizui legea electorală, nu

mă îndoiesc că veți ști a rezolva toate greutățile nedeslipite de o chestiune atât de delicată și de importantă. Însuflețindu-vă de principiile care au prezut la constituirea statului român, ținând seama de experiența făcută în timp de șaptesprezece ani și de împrejurările particulare ale țării noastre, veți reuși, în înțelegerea cu guvernul meu, să găsiți, pentru exercitarea dreptului electoral, soluționarea cea mai nimerită, care va asigura din ce în ce mai mult interesele generale, va asigura din ce în ce mai mult independența și moralitatea votului”[1].

Dar în tabăra liberalilor au apărut puternice contradicții, mai ales între Ion C. Brătianu și C. A. Rosetti, dar și între frații Ion și Dimitrie Brătianu, ultimul părăsind, în ianuarie 1884, Partidul Național-Liberal. După vii discuții,

[1] *Cuvântările regelui Carol I,* vol. I, p. 400.

care au durat aproape un an, s-a trecut la votarea fiecărui articol modificat în parte, operațiune ce s-a desfășurat între 28 martie și 7 iunie 1884. S-a hotărât modificarea a 25 de articole din Constituție, referitoare la principiile legii electorale, noul titlu de Regat al României, încorporarea Dobrogei, libertatea presei, instituirea unei comisii legislative permanente, desființarea gărzii naționale. Prin votul majorității, numărul colegiilor electorale s-a redus de la IV la III; s-a extins dreptul de vot prin scăderea censului și prin scutirea de cens la colegiul II a tuturor celor care absolviseră clasele primare. Prin modificarea Constituției s-a stabilit forma de organizare a statului român ca Regat; atribuțiile regelui au rămas cele ale domnitorului din 1866. De asemenea, s-a modificat articolul 24 privitor la re-

gimul presei, introducându-se precizarea că se interzicea arestul preventiv în delictele de presă, dar s-a eliminat alineatul care prevedea că cenzura era suprimată și nu va putea fi reînființată. Delictele de presă se judecau de juriu, „afară de cele care s-ar comite în contra persoanei regelui și familiei regale sau contra suveranilor statelor străine”. Aceste delicte se vor judeca de tribunale ordinare „după dreptul comun”.[1] Prin acest articol se urmărea asigurarea intangibilității instituției monarhice, scoaterea regelui Carol I și a familiei sale de sub atacurile presei. În fapt această prevedere nu s-a aplicat, literatura antimonarhică și republicană cunoscând în continuare o amplă dezvoltare, fără ca guvernele să intervină cu măsuri coercitive împotriva promoto-

[1] „Monitorul oficial“, nr. 51 din 8/20 iunie 1884.

rilor ei. Evident, au fost și unele excepții, care confirmă regula.

Pentru a „lega” cât mai strâns familia domnitoare de „solul” românesc și a-i crea o situație materială cât mai bună, comparabilă cu a altor monarhii din Europa, s-au adoptat măsuri corespunzătoare. Încă de la venirea în țară, Carol a primit în dar două moșii având peste 45.000 ha, în județele Iași și Neamț. Lista civilă, stabilită în 1866 la 2 milioane franci aur pe an a crescut la 3,5 milioane franci în 1881 și la 5 milioane franci în 1894. Pe lângă aceste sume, statul român acorda suveranului câte 20.000 franci lunar pentru întreținerea familiei.[1]-[2] În ziua de 4 iunie 1884 a fost propus, din inițiativă

---

[1] Pentru Republică în România, *p. 47.*

[2] Desigur, o imagine reală poate fi realizată printr-un studiu comparativ privind ponderea listei civile în bugetul statului în diferite state

parlamentară, proiectul Legii pentru înființarea Domeniilor Coroanei. Împotriva acestuia au vorbit deputații P. Cernătescu și N. Ionescu, precum și senatorul V. Maniu, afirmând că proiectul era anticonstituțional, conferea suveranului atribuții care nu erau înscrise în legea fundamentală a țării. Proiectul a fost aprobat de Adunarea Deputaților la 5 iunie, cu 77 voturi pentru, 16 contra și 4 abțineri. Dincolo de forma în care a fost depus proiectul și de încercarea guvernului de a crea impresia unei largi adeziuni publice, practic el a fost inițiat de I. C. Brătianu, care a urmărit ca și pe această cale să

europene: România-1 1/23, Belgia-1, Suedia-1 1/23, Norvegia-1 1/23, Italia-1 1/5, Spania-1 1/3, Grecia-2, Portugalia-2, Danemarca-2 1/12, Serbia-3 1/14, Bavaria-4 {*Dotațiunea Coroanei*, Bucureşti, 1884, p. 6). Practic, instituția monarhiei era mult mai costisitoare în majoritatea statelor europene decât în România.

câștige încrederea lui Carol I. De altfel, pentru a asigura votarea proiectului, guvernul a decis postarea de militari la ușa Parlamentului pentru ca deputații să nu părăsească incinta Adunării Deputaților.

Domeniile Coroanei erau alcătuite din 12 moșii, aflate în județele: Brăila, Dolj, Ilfov, Neamț, Prahova, Rm. Sărat, Suceava și Vaslui, având o suprafață totală de 132.110 ha[1]. Susținând proiectul de lege, raportorul N. Gane aprecia: „Regalitatea câștigată de noi pe câmpul de luptă nu este un cuvânt deșert, un titlu dat suveranului nostru fără nici o consecință; este din contra o ridicare a însăși națiunii române pe o treaptă mai înaltă; este un drept cucerit, care-și are greutatea sa în cumpăna intereselor Europei. Cu cât Coroana va fi mai sus,

1 „D.A.D.“, nr. 165, şedința din 5 iunie 1884, p. 2 625.

cu atât și țara noastră va fi mai sus”[1]. Terenurile respective rămâneau în proprietatea statului, iar Casa Regală beneficia de uzufructul acestora. Primul administrator al Domeniilor Coroanei a fost Ion Kalinderu, un personaj interesant, membru al Academiei Române, care a rămas „celebru” prin studiul său privind „barba la romani”. În calitate de administrator al Domeniilor Coroanei, Kalinderu s-a dovedit a fi un bun gospodar, propunându-și – și în parte reușind – ca acestea să constituie un adevărat model pentru zona în care se aflau și să asigure o viață civilizată țăranilor care le lucrau. După moartea lui, în 1913, administratorul Domeniilor Coroanei a devenit Barbu Știrbey. Exploatarea moșiilor respective se realiza pe baze științifice, fiind folosiți specialiști aduși din Germania și Elveția,

---

[1] *Ibidem*, p. 2 613.

dar și unii români pricepuți în cultura pământului și în unele meserii. Au fost construite școli pentru copiii din satele unde se aflau Domeniile Coroanei, locuințe pentru administratori și personalul de serviciu, s-au înființat ateliere, biblioteci, dispensare etc. Dar țărănimea română era prea săracă pentru a putea urma modelul oferit de un Kalinderu sau Barbu Știrbey, cei mai mulți săteni fiind mulțumiți că obțineau câștiguri mai bune muncind pe Domeniile Coroanei, decât pe cele ale boierilor.

Susținând dezvoltarea economică a României, regele Carol I s-a implicat în activități industriale, devenind acționar la fabricile de postav, de bere, de conserve, de brânzeturi, de ciment, a deschis marele depozit de vinuri „Pivnițele Rhein”, a preluat acțiuni la fabrica de hârtie Bușteni, la întreprinderea forestieră „Goetz”, la societatea de

asigurare „Dacia”, la întreprinderile forestiere „Cloșani”, la rafinăriile „Astra-Română”, „Româno-Americană”, „Concordia”, „Steaua Română” ș.a. De asemenea, familia regală a obținut pachete de acțiuni la Banca de Scont, Banca Marmorosch, Blank et comp., Banca Românească, Banca Generală Română etc.

După votarea legii Domeniilor Coroanei, parlamentul constituant a fost dizolvat, organizându-se alegeri pe baza noii legi electorale. C.A. Rosetti, profund nemulțumit de faptul că nu s-a adoptat propunerea sa privind reforma electorală și-a anunțat despărțirea definitivă de Ion C. Brătianu, „Românul” devenind un ziar personal. În replică, la 10 iulie 1884 a apărut „Voința națională”, ca „organ al Partidului Național-Liberal”. Noile alegeri parlamentare, desfășurate în noiembrie

1884, au fost câștigate de guvern, care a obținut 172 locuri în Cameră și 109 în Senat; junimiștii au câștigat 11 și, respectiv, 3 locuri, iar Partidul Național Conservator le-a boicotat. În timp ce opoziția se agita în stradă și prin presă, contestând vehement rezultatul alegerilor, regele declara în Mesajul de deschidere a Corpurilor legiuitoare: „Am simțit totdeauna cea mai vie bucurie aflându-mă în mijlocul reprezentanților națiunii. Astăzi însă sunt cu atât mai fericit, că salut în dumneavoastră pe trimișii țării aleși în urma revizuirii Constituțiunii, care a așezat legea electorală pe baze mai largi și a garantat încă mai mult liberul exercițiu al votului”[1].

Guvernul liberal nu părea să ia în

[1] Ion Mamina, *Monarhia constituțională…*, p. 223.

seamă criticile ce i se adresau și își continua imperturbabil activitatea. Având sprijinul și susținerea regelui, Ion C. Brătianu a desfășurat o amplă acțiune pentru încurajarea și dezvoltarea economiei naționale. Încă din aprilie 1880, Carol I a promulgat legea privind înființarea Băncii Naționale a României. Conducerea acestei bănci a fost asigurată de Eugeniu Carada, un finanțist de excepție, dar care n-a vrut să-l recunoască pe Carol I ca șef al statului român, drept care a refuzat orice funcție ministerială; Carada era foarte apropiat de familia Brătianu și, deoarece el nu avea copii, se ocupa de creșterea băieților primului ministru. Pe întreg cuprinsul țării s-a creat o rețea de bănci deosebit de eficiente în manevrarea politicii de credite. Au fost înființate mai multe întreprinderi industriale, precum fabrica de hârtie „Letea" din

Bacău și fabrica de postav Buhuși, care au început să producă în 1885. O puternică dezvoltare și modernizare a cunoscut industria extractivă, România fiind principala țară producătoare de petrol și derivate din Europa. De asemenea, industria lemnului, mai ales cea de cherestea, s-a extins, îndeosebi în Moldova. La dezvoltarea economică a României o importantă contribuție a adus populația de religie mozaică. Iacob Marmorosch și Mauriciu Blank au pus bazele Băncii Marmorosch, Blank et comp., în 1863, care a devenit una dintre cele mai mari instituții de acest fel din România. Circa 20% dintre întreprinderile industriale mari existente în 1902 fuseseră fondate de evrei, cele mai multe înregistrându-se în industriile chimică, alimentară, îmbrăcămintei, textilelor și pielăriei. Un număr important de evrei au primit brevetul

„Furnizor al Curții Regale”[1], acordat de Carol I, care aprecia calitatea produselor oferite de aceștia. Rețeaua căilor ferate a cunoscut o amplă dezvoltare, trenul devenind un mijloc de transport extrem de eficient, mai ales pentru mărfurile de mare tonaj. Din inițiativa regelui Carol I au început, în septembrie 1884, lucrările de fortificații pe linia Focșani-Nămoloasa-Brăila, pentru a stăvili o eventuală agresiune din partea Rusiei.

În noiembrie 1880 au început lucrările de canalizare a râului Dâmbovița; acest râu crea mari probleme locuitorilor Bucureștilor, din cauza faptului că se revărsa adesea și producea inundații catastrofale. Avea un curs sinuos, cu

[1] Avram Rosen, *Participarea evreilor la dezvoltarea industrială a Bucureştiului din a doua jumătate a secolului alXIX-lea până în anul 1938*, Bucureşti, Editura Hasefer, 1995, p. 49.

multe mlaștini în care se înmulțeau țânțarii, un adevărat pericol pentru sănătatea locuitorilor Capitalei. La inaugurarea lucrărilor a participat și Carol I, care a scos prima lopată de pământ. În fapt, lopata era un obiect de artă, limba sa fiind din argint, iar coada din lemn de abanos. Pe limbă era scris: „Cazma întrebuințată la începerea lucrărilor Dâmboviței în ziua de 2 noiembrie 1880, sub domnia lui Carol I. Președinte al Consiliului de Miniștri, I.C. Brătianu. Primar D. Cariagdi. Ajutori: Gr. Securie, dr. Sergiu, N. Manolescu. Direcția: profesor N. Culmann și Bürklu-Ziegler, D. Matac reprezentant, inginer C. Simion, întreprinzător A. Boisquerin”[1]. Albia râului s-a adâncit cu șase metri, pe fundul albiei s-a amena-

[1] C. Bacalbaşa, *Bucureştii de altădată (1878-1884)*, Bucureşti, Editura Emi- nescu, 1993, p. 76.

jat o podină din stejar pe grinzi și piloni; de-a lungul râului s-au construit două străzi (splaiuri) largi, s-au plantat arbori, iar podurile din lemn au fost înlocuite cu 7 poduri din piatră și 5 din fier.

În 1888 s-au realizat în București primele trotuare din bazalt artificial, astfel ca pietonii să fie protejați de circulația tot mai multor trăsuri și apoi de automobile. În Capitala României au început lucrări de sistematizare a străzilor și s-a trecut la reglementarea construcțiilor, care trebuiau făcute după un anumit plan, respectându-se normele de urbanism. Dintre edificiile publice construite în acești ani menționăm Banca Națională a României (1883-1885), Ateneul Român (1885-1886), iar dintre cele particulare Casa Vernescu și Casa Monteoru (1887-1889). La 25 septembrie/7 octombrie

1883 s-au încheiat lucrările de construcție a castelului Peleș, începute în august 1875. Marcând semnificația momentului, Carol I declara: „Am clădit acest castel ca un semn trainic că dinastia aleasă liber de națiune este adânc înrădăcinată în astă frumoasă țară și că răsplătim dragostea poporului noastru cu încrederea nemărginită care avem în viitorul scumpei noastre patrii”. [1] Oamenii politici români, oportuniști din fire, s-au „orientat” rapid, mulți dintre ei construindu-și vile în Sinaia, astfel că mica localitate montană a devenit al doilea centru politic al României (după București).

[1] Cuvântările regelui Carol I, *vol. I, p. 405.*

Elita politică și intelectuală trăia, cu adevărat, la standarde europene, atât în ceea ce privește locuința, mobilierul, vesela, dar și alimentația, petrecerea timpului liber, participarea la viața publică. Pe de altă parte, marea masă a populației – țărănimea – își ducea existența de pe o zi pe alta, într-o tot mai neagră mizerie. Contrastul dintre sat și oraș era izbitor, precum și dintre centrul localităților urbane și periferia lor. În mod cert, societatea românească era una dintre cele mai stratificate din Europa acelei perioade.

Regele Carol I și regina Elisabeta (1883)

Un adevărat avânt au cunoscut învățământul, știința și cultura. Regele Carol I obișnuia să viziteze școli, să participe la serbările școlare, să ofere premii elevilor silitori. De un mare respect se bucurau cele două universități – de la București și de la Iași – în care-și desfășurau activitatea profesori de înaltă ținută științifică. La 27 mai/8 iunie 1879, Carol I a fost solicitat de Academia Română să-i devină președinte de onoare, ca un semn de gratitudine pentru „înaltul nostru protector”. El a acceptat, declarând că este „mândru” că sub domnia sa a fost creat acest înalt for științific[1]. În această calitate a luat parte la mai multe ședințe ale Academiei, exprimându-și aprecierea și sprijinind activitatea acesteia. Astfel, în ședința din 23 martie/4 aprilie 1884, Carol I a susținut necesitatea elaborării unei

1 *Ibidem*, p. 318.

lucrări monumentale: *Etymologicum Magnum Romaniae*, care să conțină toate cuvintele existente în limba română; pentru realizarea acestei lucrări regele a pus 6.000 lei la dispoziția Academiei Române[1]. Interesant este că lucrarea a fost inițiată de Bogdan Petriceicu-Hasdeu, cel care, cu ani în urmă, criticase în termeni vehemenți pe Carol I și instituția monarhică, în ansamblul ei. Timpul tocise conflictele, iar viața demonstrase că, dincolo de originea sa germană, Carol I era un domnitor devotat țării pe care o conducea.

În domeniul politicii externe, România a reușit să iasă din izolarea în care a intrat în 1878-1880, un merit esențial revenindu-i lui Carol I. El a convins clasa politică de faptul că Germania lui Bismarck devenise prima putere a Eu-

---

[1] *Ibidem*, p. 408.

ropei, iar ostilitatea vădită a Rusiei impunea ca România să găsească principalul său punct de sprijin la Berlin. În mai 1882 se crease Tripla Alianță, alcătuită din Germania, Austro-Ungaria și Italia, în cadrul căreia Berlinul avea rolul de primă vioară. Un tratat între România și Germania ar fi dat asigurări certe țării noastre. Relațiile dintre cele două state nu au fost lipsite de tensiuni. Cancelarul Otto von Bismarck a exercitat presiuni asupra lui Carol, afirmând că era „foarte nemulțumit de partidul și de oamenii politici care sunt acum la putere în România, acuzându-i că ar fi înțeleși cu Rusia în exterior și cu socialiștii în interior”[1]. Acuzațiile erau cu totul în afara realității, dar când veneau din partea celui mai influent om politic

[1] Corneliu Mihail Lungu, *Transilvania în raporturile româno-austro-ungare,* Bucureşti, Editura Viitorul Românesc, 1999, p. 139.

din Europa ele nu puteau fi nesocotite. Pe de altă parte, Carol I nu putea face abstracție de situația românilor din Transilvania, supuși unui regim de desnaționalizare din partea guvernului de la Budapesta. Crearea Partidului Național Român, în aprilie 1881 și programul adoptat cu acest prilej au avut un puternic ecou în România. Regele aprecia că printr-o alianță cu Germania s-ar putea obține ameliorarea regimului aplicat românilor ardeleni. Deoarece Bismarck făcuse din alianța Germaniei cu Austro-Ungaria piatra unghiulară a politicii sale externe, el a ținut să se știe că o alianță București-Berlin, impunea cu necesitate, și chiar prioritar, o alianță București-Viena. În acest context, Carol I a reușit să-și materializeze văditele simpatii pentru țara sa de origine, prin încheierea unui tratat de alianță[1]. El a

[1] Vezi, pe larg, Gheorghe Nicolae Căzan şi

fost pregătit încă din iulie 1883, când Ion C. Brătianu s-a aflat în concediu la băile Franzenbad, prilej cu care s-a întâlnit cu cancelarul Bismarck la Friedrichsruhe. Regele Carol I a fost invitat la Berlin ca naș la botezul unui fiu al prințului Wilhelm (viitorul împărat Wilhelm al II-lea). La 18 august, Carol I, însoțit de I. C. Brătianu, s-a întâlnit cu împăratul Wilhelm I la Potsdam, exprimându-și dorința ca România să încheie o alianță cu Germania. Regele a fost sfătuit să discute și cu Franz Joseph, împăratul Austro-Ungariei, astfel că acesta s-a deplasat la Viena. La 25 august, cei doi oameni politici, Carol I și Franz Joseph, au convenit că o alianță între România și Austro-Ungaria era

---

Şerban Rădulescu-Zoner, *România şi Tripla Alianță. 1878-1914*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1979, (cap. III).

utilă. Ion Bălăceanu, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar la Viena, avea să-și amintească despre trecerile lui Carol I prin capitala Imperiului Habsburgic: „niciodată, dar niciodată, regele și regina nu dădeau un ban bacșiș nici în hoteluri, nici la Curtea Austriei unde li se punea totdeauna la dispoziție un personal complet de oameni și trăsuri. Numai la ocazii mari regele dădea lacheilor imperiali medalia «Serviciul Credincios», a cărei valoare trebuie să fi fost de un franc și jumătate! Dar cum Majestățile lor erau doar în trecere, nu îndrăznea nimeni să-i trateze cu răceală de teamă să nu se strice cu autoritățile austriece, în schimb ministrul la Viena, întorcându-se singur pe aceleași drumuri, se vedea silit, de

voie de nevoie, să repare neglijența Majestăților lor!”[1] La sfârșitul lunii august și începutul lui septembrie, I. C. Brătianu a avut întâlniri cu Gustav von Kálnoky, ministrul de externe al Austro-Ungariei și cu Otto von Bismarck, convenind asupra textului de bază al tratatului, care a fost apoi negociat în detaliu. La 13 octombrie acesta a fost definitivat. În ziua de 18/30 octombrie 1883, miniștrii de externe D.A. Sturdza și Kálnoky au semnat la Viena, în numele împăratului Franz Joseph și al regelui Carol I, tratatul prin care România și Austro-Ungaria se angajau să-și vină în ajutor în cazul unui atac neprovocat. În aceeași zi la acest tratat – încheiat pe o perioadă de 5 ani – a aderat și Germania. Art. 2 prevedea că obli-

[1] Ion Bălăceanu, *Amintiri politice şi diplomatice*, p. 232.

gația de „casus foederis” din partea României intervenea atunci când Austro-Ungaria ar fi atacată „din partea statelor limitrofe cu România”[1]. În fapt, aceste state erau Serbia și Rusia. La rândul ei, România era asigurată în cazul unui atac din partea Serbiei, Bulgariei și Rusiei. Practic, ascuțișul principal era îndreptat împotriva unui eventual atac din partea Rusiei.

Interpelat în Adunarea Deputaților, la 29 octombrie/10 noiembrie 1883, despre călătoriile sale în străinătate și rezultatele obținute, Ion C. Brătianu a răspuns evaziv, că a urmărit o apropiere a României de Germania și Austro-Ungaria, dar nu a precizat că s-a încheiat un tratat de alianță. La vremea

[1] Vezi textul tratatului, în Arh.N.I.C., fond Casa Regală, dos. 23/1883, f. 1-6; A Slivăț şi M. Tudorică, *Tratatul româno-austro-ungar*, „Revista arhivelor”, nr. 2/1967.

respectivă, tratatul a avut o reală semnificație: România a ieșit din izolarea politică de care era amenințată și a evitat posibilitatea unei înțelegeri între Austro-Ungaria și Rusia pe seama sa; țara și-a consolidat pozițiile în sud-estul Europei, a dobândit anumite garanții de securitate, putându-se consacra operei de dezvoltare internă. Totodată, tratatul a consolidat pozițiile dinastiei de Hohenzollern și prin aceasta încrederea Marilor Puteri – Austro-Ungaria și Germania – în politica României, pe care o considerau un factor de stabilitate în această zonă a Europei. Se poate aprecia că „aderarea la Puterile Centrale în 1883 semnifica, pe un plan mai larg, îndepărtarea decisivă din orbita imperiilor oriental-asiatice și consolidarea legăturilor României cu aria de civilizație central

și vest-europeană”[1]. Dezvoltarea relațiilor economice și mai ales culturale ale României cu Germania și Austria au influențat pozitiv societatea românească și cu deosebire elitele intelectuale.

În același timp, se cuvine subliniat faptul că, încheiată într-o anumită conjunctură, din rațiuni de stat, alianța cu Austro-Ungaria n-a fost niciodată populară în România, din cauza politicii de asuprire națională exercitate de monarhia habsburgică asupra românilor din Transilvania și Bucovina. Înțelegând această realitate, Carol I a ținut tratatul secret, el nefiind cunoscut decât de câțiva oameni politici români, și aceasta cu prilejul semnării și prelungirii lui[2]. De teama că ar fi putut fi respins, textul tratatului nu a fost supus

1 Teodor Pavel, *op. cit*, p. 205.
2 Vezi, pe larg, Gheorghe Brătianu, *La politique*

spre ratificare de către Parlament.

Existența tratatului n-a putut evita starea de tensiune între România și Austro-Ungaria, generată de voința poporului român – de pe ambele versante ale Carpaților – de a trăi în granițele unuia și aceluiași stat. Astfel că istoria relațiilor dintre România și Imperiul Habsburgic a fost presărată cu numeroase incidente. Chiar cu câteva luni înainte de semnarea tratatului dintre cele două state, la 5 iunie 1883, cu prilejul dezvelirii statuii lui Ștefan cel Mare la Iași, senatorul Petre Grădișteanu, în discursul său, și-a exprimat speranța că regele Carol I – prezent la festivitate – ”va recăpăta pietrele prețioase care lipsesc încă din coroana lui Ștefan cel Mare”[1]. Aluzia a provocat un

exterieure du Roi Charles I-er de Roumanie, Bucureşti, 1940.

[1] „Românul", din 15 iunie 1883.

grav conflict diplomatic, guvernul român trebuind să dezavueze – printr-un comunicat publicat în „Monitorul oficial – declarațiile lui Grădișteanu. Dar conflictele se vor amplifica în anii următori, întrucât guvernul de la Budapesta promova o politică extrem de ostilă față de români, ca și față de celelalte naționalități din cuprinsul Ungariei.

Politica independentă a României, intensul ei proces de modernizare au exercitat o adevărată atracție pentru popoarele din zona sud-est europeană. Din acest punct de vedere este de menționat că regentul bulgar Ștefan Stambulov i-a propus lui Carol I, în 1886, tronul Bulgariei, sub forma unei „uniuni personale”. În consens cu toți oamenii politici români, Carol I a refuzat, înțelegând că Rusia și Austro-Ungaria nu erau dispuse să tolereze ca un

Hohenzollern să domnească atât în România, cât și în Bulgaria[1].

Concentrându-se asupra politicii externe, regele i-a dat „mână liberă” lui Ion C. Brătianu în privința activității interne, inclusiv în ceea ce privește schimbarea miniștrilor. Șeful executivului era adesea nemulțumit de activitatea miniștrilor, drept care recurgea la remanieri foarte dese, preluând el însuși conducerea mai multor departamente. Această manieră de conducere l-a înstrăinat de cei mai vechi și buni prieteni – C.A. Rosetti, Mihail Kogălniceanu, Dimitrie Brătianu – care-și legaseră, și ei numele de făurirea României moderne. Mai mult, aceștia i-au devenit adversari înverșunați, mergând până la a face pact cu conservatorii

[1] N. Iorga, *Locul românilor în istoria universală*, p. 433.

pentru a-l răsturna pe „vizir” de la putere. Foarte sigur pe „steaua” lui, Ion C. Brătianu a început să trateze cu dispreț opoziția la ale cărei interpelări refuza să răspundă, el apărând tot mai rar în Parlament. Își stabilise reședința la moșia Florica de lângă Pitești, de unde conducea cu o mână sigură treburile României.

Comportamentul „vizirului” irita în mod vizibil opoziția, care cerea regelui demiterea guvernului Ion C. Brătianu și formarea unui cabinet de coaliție. Deoarece aceste apeluri au rămas fără rezultat, opoziția a devenit tot mai agresivă. Alegerile comunale din noiembrie 1886—mai 1887 au fost marcate de încăierări de stradă la Botoșani, Galați, Buzău, Turnu Severin, Rm. Vâlcea. Fără a pune efectiv sub semnul întrebării instituția monarhică, opoziția față de îndelungata guvernare a lui I.C.

Brătianu a îmbrăcat uneori formele unei adevărate ostilități față de Carol I.

O susținută campanie a desfășurat ziarul „Lupta” condus de Gh. Panu, în favoarea liderilor liberalilor radicali. Urmărind îndeaproape activitatea regelui, Panu ajungea la concluzia că acesta încălca legea fundamentală a țării; întrucât Constituția era un contract între două părți – rege și cetățeni – iar una din părți, adică monarhul, nu o respecta, soluția „nu poate fi decât demiterea”[1]. În aprilie 1887, Gh. Panu publica articolul *Omul periculos* în care aprecia că încheierea convenției comerciale provizorii cu Austro-Ungaria, pe care o considera dăunătoare statului român, se datora regelui Carol I: „Instigatorul acestei manoperi, omul care a impus voința sa străină ministerului și Camerei, este acea ființă care de ani este la

[1] Paraschiva Câncea, *op. cit.*, p. 226.

noi instrumentul străin, este acel personagiu egoist și neiubitor de țară care se numește rege și care în realitate nu este decât când o catană nemțească, când un ulan prusac”. În continuare, Gh. Panu scria: „Astăzi mai mult decât oricând, este constatat că izvorul tuturor relelor, omul care comite abuzuri și permite guvernului să facă totul este regele. El este samsarul tuturor trădărilor intereselor naționale, el este sufletul blestemat al regimului care ne guvernează”. Și conchidea: „Pericolul cel mare este acest om, trebuie deci pus la rezon. Trebuie ca țara în picioare să-i zică cuvintele care s-ar părea că pentru dânsul au fost inventate: *Il faut se soumettre ou se demettre*[1]. A mai tolera în condițiile actuale influența sa nefastă este a voi să vedem țara subjugată și

[1] Trebuie să se plece sau să plece.

politicește și economicește”[1]. Guvernul aprecia că, prin acest articol, Gh. Panu a depășit cadrul normal al discuțiilor privind rolul politic al regelui, ajungând la insulte și calomnii „în directă atingere cu Codul penal”. Într-adevăr, acuzat de *Ies majestate*, Panu a fost chemat în judecată și condamnat la doi ani închisoare și 500 lei amendă[2]. Pentru a evita detențiunea, Gh. Panu s-a refugiat la Paris, de unde a trimis ziarului „Lupta” o suită de articole, intitulată *Pentru ce critic pe rege*, în care afirma că acesta era complicele lui Ion C. Brătianu, care, știindu-se ocrotit și încurajat, încălca legile, falsifica alegerile etc. El concluziona în articolul *O explicație*, publicat în „Lupta” din 2 decembrie 1887: „am făcut procesul regalității și,

---

1 „Lupta“, din 1 aprilie 1887.

2 Paraschiva Câncea, *op. cit.*, p. 227.

discutând purtarea incorectă a lui Carol colectivistul[1], concludem la suprimarea nu numai a lui, ci chiar a principiului în puterea căruia el își bate joc de țară, a principiului regalității. De aici urmează că ziarul «Lupta» [...] urmărește în domeniul politico-social suprimarea regalității”.

Și gruparea tinerilor conservatori acuza pe rege că sprijină guvernul Ion C. Brătianu, că urmărește să divizeze opoziția, că nu impune respectarea Constituției etc. În lupta lor împotriva liberalilor, conservatorii nu ezitau să-l amenințe pe Carol cu detronarea și proclamarea republicii. Ziarul acestei grupări, „Epoca”, publica la 16 februa-

[1] Expresie atribuită guvernului I.C. Brătianu, care, din „oportunism", a tratat un acord cu junimiştii pentru realizarea unei „colectivități" mai largi în conducerea țării.

rie 1886 un articol intitulat sugestiv: *Republica sau monarhia*, pentru ca la 19 februarie același an să conchidă „Măria Ta... să știi că, dacă nu vei alunga de la putere pe miniștrii actuali, te vom alunga noi de pe tron”. Nicolae Filipescu, conducătorul tinerilor conservatori, declara la un banchet oferit cu prilejul aniversării ziarului „Epoca”: „în fața voinței națiunii, regele va trebui să se plece sau să plece”[1].

După ce în anul 1886 liberalii disidenți conduși de Dumitru Brătianu s-au mulțumit cu critici „pertinente” și apeluri „respectuoase” adresate regelui, în martie 1887 ei cereau pe un ton imperativ schimbarea guvernului, făcând cunoscut că în caz contrar „se vor arunca într-o opozițiune disperată care

[1] Apud Paraschiva Câncea, *op. cit.*, p. 229.

poate deveni chiar anarhică și să amenințe chiar existența tronului”[1]. Opoziția unită avea o structură oarecum bizară, fiind alcătuită din Partidul Liberal-Conservator, Partidul Liberal-Democrat, liberaIii dizidenți, liberalii moderați moldoveni și unii junimiști. Pe toți îi unea ura împotriva guvernului prezidat de Ion C. Brătianu.

De la amenințări verbale, s-a trecut la fapte. În aprilie 1887, când regele s-a deplasat la Iași pentru a participa la sfințirea Mitropoliei din localitate, opoziția de aici, în frunte cu profesorii universitari Gh. Mârzescu și Miltiade Tzoni, a lansat un manifest prin care cerea populației să nu iasă în întâmpinarea suveranului; când trăsura regală a ajuns în dreptul unei clădiri centrale (Hotelul Traian), la o fereastră a fost

[1] P. Grădişteanu, *Să ne înțelegem*, în „Națiunea", din 8 martie 1887.

desfășurat un mare steag negru, „iar un fluierat strident a răsunat îndelung ca o sirenă de vapor”[1]. Guvernul a hotărât ca Gh. Mârzescu și Miltiade Tzoni – acuzați de a fi insultat pe rege – să fie judecați de o comisie specială a Universității din București. Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, D.A. Sturdza, preciza că împotriva profesorilor respectivi trebuia pronunțată „pedeapsa destituirii”, dar comisia și-a declinat competența, arătând că rolul comisiilor universitare era acela de a soluționa cazuri strict legate de învățământ, iar nu probleme de natură politică. La procesul ce le-a fost intentat, cei doi profesori au fost apărați de fruntași ai opoziției precum N. Fleva, G. Vernescu, Al. Lahovari, N. Ionescu, G. Pallade. Completul de judecată a decis

[1] G. G. Mironescu, *Amintire de copil*, în *Din viața regelui Carol*, p. 196.

scoaterea lor din culpă; puternica manifestație de simpatie ce le-a fost arătată cu acest prilej de bucureșteni constituia o expresie elocventă a solidarității cu cei ce se ridicaseră împotriva regelui.

În toamna anului 1887 situația devenise extrem de încordată, întrucât guvernul liberal a decis organizarea de alegeri parlamentare pe care urmărea să le câștige, pentru a-și putea continua activitatea încă un mandat. Această hotărâre a generat reacția extrem de vehementă a opoziției, care nu a ezitat să-l pună în cauză pe Carol I. La 15 noiembrie, când regele citea Mesajul pentru deschiderea Corpurilor legiuitoare, opoziția unită distribuia un manifest către cetățeni în care se afirma: „Țara este azvârlită în groaza alternativă de a alege între despotism și revoluțiune. Dar nu! Un factor important există încă

în sistemul nostru constituțional: regele are dreptul și datoria de a veghea în libera expresiune a voinței alegătorilor, la exercițiul franc și sincer al acestui drept de suveranitate națională”. După un șir de acuzații grave aduse guvernului liberal, manifestul se încheia cu o adevărată amenințare la adresa lui Carol I: „Suveranul, căruia țara i-a încredințat destinele sale, știe, trebuie să știe că dacă nu-i va cruța această dureroasă încercare, poporul român, blând și lung îndurător, va arunca în fine răspunderea, nu asupra acelora care înconjoară Coroana, ci asupra aceluia care o poartă”[1]. Manifestul era semnat de D. Brătianu, Lascăr Catargiu, G. Vernescu, generalul Florescu, N. Fleva, Al. Lahovari, C. Boerescu, Petre Grădișteanu, G. Pallade.

Alegerile parlamentare desfășurate

---

[1] Titu Maiorescu, *Istoria politică...*, p. 151.

în ianuarie 1888 au fost câștigate de guvern, care și-a asigurat noi majorități parlamentare. Opoziția nu putea accepta că aceasta era voința „poporului suveran”, ci acuza guvernul că a câștigat prin violență și fraudă. Gheorghe Mârzescu și Miltiade Tzoni (foști liberali) au publicat broșura intitulată *Regimul corupției și al terorii sau guvernul lui I.C. Brătianu* (Iași, 1888), în care șeful cabinetului era gratulat cu expresia „sinistrul bătrân”. Brătianu nu mai era fruntașul Revoluției de la 1848, unul dintre făuritorii Unirii din 1859, cel care a contribuit la instaurarea dinastiei străine, la lupta pentru obținerea independenței României, la proclamarea regatului, la puternica dezvoltare din ultimul deceniu în toate domeniile vieții economice și culturale; el era pur și simplu un periculos „dictator”, un

„sinistru” distrugător al instituțiilor democratice ale statului român.

Cascada de insulte cădea asupra lui Ion C. Brătianu, iar ele se îndreptau, prin ricoșeu, și împotriva lui Carol I. Patimile politice s-au mai potolit între 1-13 martie 1888, când regele a fost plecat din țară pentru a participa la funeraliile împăratului Wilhelm I al Germaniei, șeful Casei de Hohenzollern.

Ion C. Brătianu a încercat (în februarie 1888) tratative pentru formarea unui guvern de coaliție, în care scop și-a prezentat demisia. El a căutat să atragă și grupările opoziționiste la guvern, pentru a pune capăt agitațiilor. Dar negocierile au eșuat, deoarece I.C. Brătianu a respins propunerea de a se constitui un guvern cu misiunea limitată la organizarea alegerilor parlamentare. În aceste condiții, regele a încredințat din nou mandatul lui Ion C.

Brătianu, ceea ce a declanșat o adevărată furtună în rândurile opoziției. La 13/25 martie 1888 a fost organizată o întrunire în București, cu participarea unor delegați din mai multe orașe (Brăila, Galați, Râmnicu Sărat, Ploiești, Pitești, Focșani, Craiova, Botoșani, Giurgiu), la care s-a adoptat o rezoluție prin care se cerea regelui, pe un ton imperativ, să demită guvernul. Cetățenii au fost convocați pentru a doua zi spre a li se comunica răspunsul monarhului la moțiunea ce avea să-i fie prezentată de G. Vernescu.

Regele, abia întors în țară, „se găsi – după cum scria N. Iorga – înaintea luptelor de stradă în fața Palatului. [...] Panu, grațiat, fusese primit cu un entuziasm pe care nu-l îndreptățea grosolănia atacurilor lui contra regelui, înfățișat ca un avar și un exploatator.

Avântul violent al tânărului conservator N. Filipescu comanda acțiunea de răsturnare”[1]. Jandarmeria și armata au intervenit brutal, încercând să oprească înaintarea mulțimii[2], dar presiunea a fost atât de puternică încât valul manifestanților a rupt cordoanele, invadând piața Palatului. Deputații opoziției au intrat în Palat, cerând să fie primiți de rege, însă acesta nu a acceptat decât să acorde audiență lui G. Vernescu în ziua următoare. Carol I căpătase o experiență politică suficientă pentru a-și da seama că opoziția nu urmărea să-l răstoarne, ci doar să-l intimideze. De aceea, și-a păstrat calmul, reușind să domine situația, sfidându-i pe manifestanți.

C. Gane descrie astfel scena: „În tim-

---

1 N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. X, p. 246.
2 Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 4/1888, f. 1.

pul acesta, regele, de la o fereastră, privea liniștit spectacolul. Regele Carol, sus, la o fereastră deschisă, și Lascăr Catargiu pe peron, în fața unei uși închise! 1871-1888! O pagină de psihologie, mai mult încă decât o pagină de istorie. Dar mulțimea crește. Ea strigă: «Trăiască regele! Jos Brătianu!» Carol I salută cu un deget și pleacă de la fereastră – iar peste cinci minute, deodată, se aude un ropot de cai și escadronul de jandarmi călări intră în curte, cu sabia scoasă, șarjând mulțimea”[1]. Mai multe persoane au fost rănite. Chiar în aceeași seară, comercianții Capitalei au organizat un banchet în onoarea lui Ion C. Brătianu, care s-a desfășurat în sala Teatrului. Acest fapt apărea ca o sfidare din partea șefului guvernului, iar opoziția a căutat să împiedice intrarea

[1] C. Gane, *P.P. Carp şi locul lui în istoria politică a țării*, vol. I, Bucureşti, 1936, p. 364.

invitaților în sală. A intervenit din nou poliția, împrăștiindu-i pe agitatori. Participanții au adus un elogiu lui Ion C. Brătianu, evidențiind realizările guvernului său. Președintele Consiliului de Miniștri a rostit un vibrant discurs, fiind ovaționat de admiratorii săi, care l-au condus, în triumf, până acasă. Martoră a scenei, fiica sa, Sabina Cantacuzino, avea să scrie: „Fu într-adevăr ca o apoteoză și ca o încheiere a carierei politice a tatii”[1].

La rândul ei, opoziția a adresat un apel *Către cetățenii Capitalei*, în care se afirma: „Guvernul a provocat un măcel. Aniversarea proclamării Regatului Român a fost pătat cu sânge! Pe când poporul era măcelărit pe ulițe, în sala Teatrului, la adăpostul unui cordon de baionete, îmbuibații regimului, beți de

---

1 Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei Brătianu*, vol. I, p. 165.

sânge și de trufie, sărbătoreau gloria șefului lor. Cetățeni! Sângele fraților voștri n-a curs în zadar. Curaj înainte, pentru lege și pentru țară!”[1] între semnatarii apelului se aflau: N. Fleva, G. Pallade, N. Blaremberg, Take Ionescu, Al. Djuvara, Nicolae Filipescu, Ioan Lahovari, Gheorghe Panu, Gh. Mârzescu, Iacob Negruzzi, Al. Marghiloman.

A doua zi, 15 martie, au fost lipite pe ziduri „fluturași” în chenar negru: „în semn de doliu pentru sângele nevinovat vărsat ieri la guvern, deputații opoziției vor merge azi În *corpore*, pe jos, cu capetele descoperite, de la clubul Unirea de pe Bulevard la Cameră”[2]. Într-adevăr, în acea zi deputații opoziției, însoțiți de mulți cetățeni au pornit spre clădirea Parlamentului. Dar, aici, din ordinul generalului N.

---

[1] Titu Maiorescu, *Istoria politică …*, p. 154.

[2] *Ibidem.*

Lecca, președintele Adunării Deputaților, armata a ocupat curtea Mitropoliei, neîngăduind decât intrarea deputaților. Mulțimea însă a forțat intrarea, iar militarii au tras focuri de intimidare în aer; în învălmășeala produsă, „un glonte atinse pe un nenorocit de ușier”[1], care a murit pe loc. Au venit noi forțe de ordine (jandarmi călări și roșiori), care au fost primite cu pietre de mulțime. În ciocnirea produsă au fost rănite mai multe persoane din ambele tabere. A urmat „o scenă nemaipomenită: printre deputații emoționați la culme, prin strigătele de spaimă ale doamnelor de la tribună, înaintează deodată procurorii și judecătorii de instrucție, și încep să caute după arme prin buzunarele mandatarilor națiunii bănuiți de opoziție [...] Deputații Fleva și Filipescu se văd arestați sub pretext

[1] N. Iorga, *op. cit.*, p. 247.

de flagrant delict și conduși în temnița de la Văcărești. Era vorba să se arunce asupra lor vina omorului”[1]. În viața parlamentară românească nu se mai înregistrase un caz similar, când forța militară să intervină chiar în incinta Camerei și să aresteze persoane care, conform Constituției, reprezentau „națiunea”. Dar atmosfera s-a încins și mai tare. Consiliul de Miniștri se ținea sub paza militarilor înarmați, membrii guvernului erau admonestați pe stradă.

Vestea izbucnirii, la 20 martie 1888, a răscoalei țăranilor din satele aflate în jurul Capitalei – care a cuprins ulterior județele Ilfov, Prahova, Ialomița, Dâmbovița – a precipitat deznodământul marilor agitații politice. Carol I a înțeles că nu-l mai putea ține „în brațe” pe Ion C. Brătianu și că se impunea o

[1] Titu Maiorescu, *Istoria politică...*, p. 155.

schimbare de guvern. În aceeași zi, 20 martie, regele a cerut lui Ion C. Brătianu să demisioneze, punându-se astfel capăt „viziratului”, adică celei mai lungi guvernări din istoria modernă a României (1876—1888, cu o scurtă întrerupere între aprilie-iunie 1881). Regele a numit în fruntea guvernului pe fruntașul conservator Theodor Rosetti, pentru a calma confruntările politice care luaseră un curs periculos.

2. „Douăzeci de ani de dominație a coroanei”

Anul 1888 marca încheierea „viziratului” și punerea în funcțiune a „rotativei guvernamentale”, în care rolul decisiv aparținea Coroanei. Viața politică din România se maturizase, sistemul democratic începea să funcționeze,

elita politică se constituise în două partide, cu ideologii și programe distincte, care aveau organizații (cluburi) în toate județele și dispuneau de cadre capabile să asigure funcționarea mecanismului statului.

Au urmat – așa cum aprecia N. Iorga – ”douăzeci de ani de dominație a Coroanei”, în care regele a știut să țină în mână balanța puterii, folosind sistemul rotativei guvernamentale, prin alternarea la conducerea țării a conservatorilor cu liberalii. Astfel, s-au succedat: conservatorii (martie 1888 - octombrie 1895), liberalii (octombrie 1895-aprilie 1899), conservatorii (aprilie 1899-februarie 1901), liberalii (februarie 1901-decembrie 1904), conservatorii (decembrie 1904-martie 1907), liberalii (martie 1907-decembrie 1910), conservatorii (decembrie 1910-ianua-

rie 1914), liberalii (ianuarie 1914-ianuarie 1918).

La prima vedere, sistemul era simplu: regele chema la putere un partid, acesta organiza alegerile și le câștiga, folosind cele mai variate metode și mijloace – de la actele de violență împotriva candidaților opoziției (prin bătăușii de profesie, tocmiți cu ziua), sau a alegătorilor care nu votau listele guvernamentale (între trucurile folosite era și gaura făcută în tavan, deasupra cabinei de vot de unde se observa cu cine a votat cetățeanul și dacă nu era guvernamental i se presărau pe căciulă câteva fire de făină albă, semn pe care bătăușii îl cunoșteau bine) – până la schimbarea sau chiar furtul urnelor care conțineau prea multe voturi în favoarea partidelor aflate în opoziție. Regele știa bine despre existența unor

asemenea metode, dar le accepta, pentru că ele confirmau propriile lui decizii politice.

În fapt, acest sistem a asigurat o anumită stabilitate vieții politice, a diminuat convulsiile care puteau duce la mișcări de mare amploare. Pe de altă parte, el nu a contribuit la dezvoltarea spiritului civic al masei de alegători. După aprecierea unui cunoscut istoric, era „o viață politică anostă”[1]. În fond, nu programul sau ideologia contau, în primul rând, ci pândirea momentului potrivit pentru lovirea adversarului; de aceea, accentul s-a pus pe descoperirea sau inventarea unor „afaceri”, pe specularea unor declarații insuficient argumentate și chiar pe evidențierea unor defecte sau calități personale

[1] Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1997, p. 253.

(D.A. Sturdza era „nebun”, Take Ionescu avea „gură de aur” etc.). La sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea, în România circulau două butade, lansate de cunoscutul om politic P.P. Carp: „Majestate, dați-mi guvernul și vă dau Parlamentul” și „în România nu sunt guverne parlamentare, ci parlamente guvernamentale”[1].

Guvernul Theodor Rosetti a depus jurământul în ziua de 22 martie 1888. Prima măsură a noului cabinet a fost eliberarea deputaților arestați, care au fost primiți în „triumf', Nicolae Fleva anunțând victoria dreptului asupra abuzului și violenței.

Guvernul a debutat într-o atmosferă

[1] *Istoria Parlamentului şi a vieții parlamentare din România până la 1918.* Coordonatori: Paraschiva Câncea, Mircea Iosa, Apostol Stan, Bucureşti, Editura Academiei, 1983, p. 166.

tensionată, răscoalele țărănești declanșate în timpul cabinetului liberal continuând să se extindă. A intervenit armata, care – potrivit relatărilor din presa vremii – a restabilit ordinea cu prețul uciderii a mai multor zeci și a arestării a mii de țărani. Guvernul junimist condus de Theodor Rosetti nu avea o bază parlamentară, astfel că regele a decis închiderea sesiunii Corpurilor legiuitoare la 3 aprilie 1888; ele au fost convocate abia la 8 septembrie, pentru a asculta Mesajul de dizolvare, în vederea organizării unor noi alegeri generale. Acestea s-au desfășurat în octombrie 1888, încheindu-se cu victoria guvernului. Junimiștii au lansat programul „Era nouă”, în care preconizau organizarea temeinică a țării în cadrul constituțional existent; se avea în vedere intervenția statului în raporturile

sociale și luarea în considerare a situației concrete în România.

Parlamentul a luat în dezbatere proiectul de lege pentru înstrăinarea unei părți din bunurile statului în folosul țăranilor, în speranța – mărturisită de regele Carol I – că ea va „liniști spiritele rătăcite” și va introduce „o mai mare echitate în raporturile dintre proprietari și săteni”[1]. La 7/19 aprilie 1889 a fost promulgată legea pentru vânzarea către țărani a moșiilor statului, în total 546.593 ha; de această lege au beneficiat 106.714 familii, dar problema pământului continua să fie extrem de presantă în România la sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea. În 1894, 1898 și 1899 au izbucnit alte răscoale țărănești, care au avut o mai

[1] Ion Mamina, *Monarhia constituțională*..., p. 227.

mare intensitate în județele din Moldova (Tecuci, Fălciu, Tutova, Covurlui, Bacău). Mișcările țărănești au fost stimulate de înființarea unor cluburi socialiste la sate, cu deosebire în județele Teleorman, Vlașca, Romanați și Olt. Bătrânii conservatori au reușit cu greu să-și strângă rândurile în jurul lui Lascăr Catargiu, personalitate cu o vastă experiență și un real prestigiu politic și moral. Orgoliile, uneori nemăsurate, subminau activitatea guvernului, în care figurau personalități precum P.P. Carp, Alexandru Marghiloman, Titu Maiorescu. Pe de altă parte, lupta politică între guvernul conservator și opoziția liberală a căpătat adesea aspectul unei răfuieli publice. Inspirându-se din practica guvernului Ion C. Brătianu, deputatul Nicolae Blaremberg a propus, în ianuarie 1889, darea în judecată a vechilor miniștri. La

aceste propuneri s-au raliat Lascăr Catargiu, Gh. Panu, Al. Enacovici și alți conservatori, în timp ce Take Ionescu și Mihail Kogălniceanu s-au declarat împotrivă. Contra au fost și doi miniștri: P.P. Carp și Titu Maiorescu. La 9 februarie 1889, Camera a aprobat constituirea unei „Comisii de informații”, care să strângă materialul necesar pentru acuzarea guvernului liberal. Raportul prezentat în ianuarie 1890 a fost respins cu majoritate de voturi, astfel că a prelevat punctul de vedere al junimiștilor de a se renunța la o asemenea practică dăunătoare pentru viața politică. Într-adevăr, după Unirea din 1859 fuseseră dați în judecată circa 40 miniștri; practic, nu rămăsese nici un om politic important care să nu fie implicat într-un proces, fapt ce crea – atât în țară, cât și pe plan european – impresia

că „țara era guvernată de hoți”[1].

Guvernul Rosetti, măcinat de permanente conflicte interne, a demisionat la 22 martie 1889. După unele ezitări, regele Carol I l-a însărcinat cu formarea noului cabinet pe Lascăr Catargiu, liderul Partidului Conservator.

Guvernul Lascăr Catargiu a depus jurământul la 29 martie 1889. Au urmat aprinse discuții în legătură cu dizolvarea parlamentului. Regele a convocat, la sfârșitul lunii octombrie 1889, o ședință a Consiliului de Miniștri. A predominat punctul de vedere susținut de George Manu și Alexandru Lahovari privind menținerea parlamentului existent, fapt ce l-a determinat pe Lascăr Catargiu să-și prezinte demisia.

---

[1] Apostol Stan, *Putere politică şi democrație în România. 1859-1918*, Bucureşti, Editura Albatros, 1995, p. 205-

În ziua de 5 noiembrie 1889 s-a format **guvernul prezidat de generalul George Manu.** Președintele Consiliului de Miniștri a obținut acceptul junimiștilor de a participa la guvern. Lascăr Catargiu s-a arătat nemulțumit, apreciind că noii miniștri au ajuns la putere prin „ușa din dos” a Palatului. Guvernul avea de rezolvat problema trimiterii în judecată a guvernului liberal. Raportul a fost prezentat de N. Blaremberg – care a vorbit 36 de ore, dintre care 20 de ore le-a consacrat discursului propriu-zis – dar a fost respins la 30 ianuarie cu 86 voturi contra și numai 67 pentru[1]. Carol I era mulțumit de acest rezultat, el neacceptând ideea trimiterii guvernului în justiție pentru activitatea desfășurată.

---

[1] *Istoria Românilor,* vol. VII, tom II. Coordonator: acad. Gheorghe Platon, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 177.

În 1890 s-au înregistrat câteva premiere în România: introducerea telefonului și a iluminatului electric în București. De asemenea, s-a conturat bulevardul „cel mare”, trasat și realizat între șoseaua Mihai Bravu și biserica Cotroceni, prin acțiunea energică a primarului Pake-Protopopescu. S-a inaugurat localul Școlii Comerciale, s-a pus piatra de temelie la Palatul Justiției și la podul de peste Dunăre (arhitect Anghel Saligny). Situația financiară a țării s-a îmbunătățit, un rol important avându-l ministrul Menelas Ghermani. La începutul anului 1891, criza din rândul conservatorilor s-a relansat. Pretextul a fost proiectul legii instrucțiunii, elaborat de ministrul Titu Maiorescu. Regele a convocat Consiliul de Miniștri pentru a discuta situația. S-a propus dizolvarea Senatului, care era ostil guvernului,

dar George Manu și-a prezentat demisia.

În aceste condiții s-a format **guvernul condus de generalul Ioan Emanoil Florescu**, la 21 februarie 1891; acesta era o improvizație, întrucât el conținea liberali, conservatori și junimiști; postul cheie – Ministerul de Interne – era condus de Lascăr Catargiu. În aprilie 1891 s-au organizat noi alegeri parlamentare, câștigate de guvern. Cea mai importantă lege adoptată de acest parlament a fost tariful general al drepturilor de vamă, care reglementa – pentru prima dată într-un mod unitar – relațiile comerciale internaționale ale României.

După mai multe cabinete, mai mult sau mai puțin improvizate, la 27 noiembrie 1891 s-a format **guvernul Lascăr Catargiu**, care se va menține patru ani, până la 3 octombrie 1895. Alegerile

parlamentare din februarie 1892 au dat câștig de cauză guvernului, Partidul Conservator și Partidul Constituțional obținând în cameră 151 locuri, în timp ce Partidul Național-Liberal a câștigat numai 23.

În timpul guvernării conservatoare regele Carol I a avut de făcut față unor probleme privind familia domnitoare. La 19 aprilie/1 mai 1889 principele Ferdinand, moștenitorul Coroanei, s-a stabilit în România. O admiratoare a sa îl descria astfel: „Înalt și subțire, cu chipul luminos, cu o gură frumos arcuită, cu părul auriu deasupra unei frunți limpezi, cu ochii albaștri sclipitori și mari, prințul Ferdinand nu închipuia în nici un fel rasa germanică. Trăsăturile lui, exprimând numai cinste tinerească și armonie într-un oval perfect, aveau aceeași înfățișare de medalie romană ca și chipul mai puțin atrăgător

al regelui Carol I”[1]. Alții, mai puțin amabili, constatau că principele avea urechile mari și depărtate de cap („clăpăuge”), că avea picioarele prea scurte și se bâlbâia aproape la fiecare propoziție.

Principele moștenitor a luat cuvântul în Senat la 9/21 mai, exprimându-și dorința de a studia „în toate amănuntele sale” mecanismul politic al țării[2] pe care urma s-o conducă. Cu meticulozitatea și exigența cunoscută, regele Carol I a început să-l inițieze pe Ferdinand în tainele „meseriei” de rege. După o astfel de lecție prințul „ieșea copleșit de griji; înțelegea cât de greu va apăsa pe umerii săi moștenirea ale că-

---

[1] *Din amintirile Elencuței Văcărescu.* Traduse de Măriuca Vulcănescu şi Ioana Fălcoianu, Bucureşti, Editura Paideia, 2000, p. 53.

[2] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 4/1889, f. 1.

rei îndatoriri unchiul său nu i le ascundea. Regele Carol nu vedea în trandafiriu nici evenimentele, nici oamenii. Sceptic, neîncrezător, plin de gânduri reticente pe care le dădea în vileag cu cel mai mic prilej, el turna amarul în sufletul viitorului rege; și pentru a-l căli mai bine, îl strunea fără cruțare”[1].

Lui Ferdinand, regele i-a îngăduit să frecventeze serile literare și muzicale organizate de regina Elisabeta. Aici a cunoscut-o mai bine pe una dintre domnișoarele de onoare: Elencuța (Elena) Văcărescu, de care s-a îndrăgostit. Aceasta se descria astfel pe sine: „Eram tânără

Elencuta Văcărescu

[1] *Din amintirile Elencuței Văcărescu*, p. 56.

și veselă, cu frumusețea prospețimii unui obraz de culoarea garoafelor trandafirii, ochii aurii, vii ca focurile ciobanilor, buzele-mi rumene, dinții albi ca neaua, mersu-mi sprinten și hotărât, mâinile-mi gingașe, dar voluntare, iar între privirea mea și părul meu ca pana corbului, sprâncenele-mi lungi îmi subliniau aerul de mândrie. Nimic nu ținea pasul cu vioiciunea cuvintelor și mișcărilor mele, cu agerimea gândului meu și a izbucnirilor închipuirii mele. Mai degrabă mică de stat, socoteam că prin iuțeala cuvântului mă ridicam la înălțimea celor care mă înconjurau”[1]. La rândul său, Robert Scheffer, secretarul reginei Elisabeta, aprecia că Elena Văcărescu era o „tânără cu forme durdulii, nici distinsă, nici elegantă, dar care avea prospețime și ceea ce se numește

[1] *Ibidem*, p. 58.

«frumusețea diavolului»” [1]. Atras în cercul reginei Elisabeta, principele Ferdinand n-a rezistat „formelor” oferite cu dezinvoltură – în timpul unei audiții muzicale sau al unui recital de poezie inițiate de regină – astfel că dorința carnală s-a transformat rapid în cerere în căsătorie, urmată de logodnă. Potrivit unor informații furnizate chiar de Elena Văcărescu, schimbarea inelelor de logodnă a avut loc în prezența regelui Carol I și reginei Elisabeta, în mai 1891. Ea avea să scrie: „Prințul și cu mine schimbaserăm inelele de logodnă în fața regelui și a reginei, după un prânz plin de voie bună și armonie. Regele atinsese cu mâna lui aceste inele

[1] Robert Scheffer, *Orient regal. Cinci ani la Curtea României.* Cuvânt înainte de Pamfil Şeicaru. Traducere de Rodica Pânzaru, Bucureşti, Editura Saeculum şi Editura Vestala, 1997, p. 37.

pe mâinile noastre unite. În acea clipă solemnă prințul îmi dăruise o statuetă a Maicii Domnului Veșnic Ajutătoare, iar eu îi dăruisem lui o icoană a Fecioarei Maria”[1].

Dar actul unei asemenea căsătorii nu era îngăduit din rațiuni politice; aducerea unei dinastii străine avusese ca scop și menținerea domnitorului deasupra frământărilor interne, în poziția de arbitru. Se aprecia că exista pericolul ca el să devină aservit familiei din care provenea soția și deci să se reia vechile dispute pentru domnie. Regina Elisabeta a încurajat

Principele Ferdinand

[1] Elencuța Văcărescu, *op. cit.*, p. 107.

idila dintre cei doi, dar în fața opoziției Consiliului de Miniștri[1] și a oamenilor politici în general, Carol I i-a cerut lui Ferdinand să aleagă între Elena Văcărescu și tron. S-a creat o adevărată dramă: în 1891 regina Elisabeta a plecat în străinătate – mai întâi la Veneția, apoi la domeniul părintesc de la Wied – anunțându-și intenția de a divorța de Carol I; la rândul său, Ferdinand s-a retras la Sigmaringen, amenințând cu sinuciderea[2], în timp ce

[1] În, legătură cu acest episod, C. Bacalbaşa scria: „Consiliul de Miniştri fiind chemat să-şi spună cuvântul, s-a împotrivit categoric. Lascăr Catargiu a fost consultat, ca şi ceilalți miniştri. S-a făcut mult haz când s-a aflat felul de a-şi spune părerea a bătrânului moldovean. La stăruințele reginei, Lascăr Catargiu a răspuns «Majestate, aiasta nu se poate», decât dacă principele Ferdinand devine «particoler»“ (Constantin Bacalbaşa, *Bucureştii de altădată*, vol. II, p. 135).

[2] *Terence Elsberry*, Mărie ofRomania. Intimate

Elena Văcărescu a luat și ea calea exilului, renunțând pentru totdeauna de a reveni în România.[1] Drama, cu larg răsunet european, l-a inspirat pe Pierre Loti, care a scris *L'Exile*, și pe d'Annunzio, în *Il*

Principesa Maria

Life ofTwentieth Century Queen, *New York, [1972], p. 39; Al. Săndulescu*, Duiliu Zamfirescu şi marele său roman epistolar, *Bucureşti, Editura Minerva, 1986, p. 15.*

1 Spre a nu oferi teren pentru mari neînțelegeri în cadrul familiei regale şi pentru noi agitatii în viața politică, Elena Văcărescu s-a stabilit Ia Paris, unde s-a remarcat ca o poetă de talent şi a adus numeroase şi însemnate servicii României; a fost membră a delegației române la Conferința Păcii de la Paris din 1919-1920, a făcut parte din Comisia de cooperare intelectuală a Societății

Piacere.[1]

Până la urmă, rațiunea de stat a învins sentimentele, fie ele oricât de sincere și de curate. În martie 1892, Maria Aleksandrovna, mare ducesă a Rusiei și împăratul Wilhelm al II-lea au pus la cale o întâlnire „de familie” la München, unde au fost invitați regele Carol I și prințul moștenitor Ferdinand, precum și principesa Maria (Missy), nepoata reginei Victoria a Marii Britanii. Cei doi – Ferdinand și Maria – s-au plăcut, astfel că, în luna mai s-au logodit. În vara anului 1892, regele Carol I s-a deplasat la Londra cu scopul de a-i

Națiunilor, a fost aleasă vicepreşedinta Comisiei pentru protecția copilului şi tineretului, a făcut parte din delegația României la Conferința de pace din 1946-1947. A murit în 1947; în 1959 osemintele sale au fost aduse în țară şi depuse în capela familiei de la Cimitirul Bellu.

[1] Ion Stăvăruş, *Elena Văcărescu*, Bucureşti, Editura Univers, 1974, p. 53.

mulțumi reginei Victoria pentru onoarea ce i-a făcut, acceptând ca una dintre nepoatele sale să se mărite cu principele moștenitor al României. Cu acel prilej, regele a fost decorat cu „Ordinul Jartierei”, ceremonia desfășurându-se în capela castelului Windsor. Carol a trebuit să îmbrace pantaloni până la genunchi și ciorapi de mătase, costum ce i se părea mai mult decât ridicol pentru un ofițer prusac. Tatăl logodnicei, ducele de Edinburgh, nu era încântat de ideea ca fiica sa să plece într-o țară îndepărtată și necunoscută.[1] Totuși, s-a lăsat convins. La 29 decembrie 1892/10 ianuarie 1893, principele Fer-

[1] Guy Gauthier, *Missy, regina României.* Traducere din franceză de Andreea Popescu, Bucureşti, Editura Humanitas, 2000, p. 44-45.

dinand s-a căsătorit cu Maria de Edinburgh[1], nepoata reginei Victoria a Marii Britanii. Peste mai mulți ani, în memoriile sale, Maria avea să-și exprime mirarea că tânărul Ferdinand, de o timiditate ieșită din comun, a avut „curajul să-mi facă propunerea de căsătorie”[2]. Prezent la nunta lui Ferdinand cu Maria, desfășurată la Sigmaringen[3], regele Carol I a salutat „unirea ce s-a săvârșit și s-a sfințit, ca o asigurare pentru viitorul României”, Tinerilor, le-a urat să petreacă „ziua de miere” cât

---

[1] Maria Alexandra Victoria, născută la 3/17 octombrie 1875, era fiica lui Alfred duce de Edinburgh şi Saxa-Coburg-Gotha, şi a Măriei Aleksandrova, mare ducesă a Rusiei.

[2] Regina Maria, Povestea vieții mele, vol. I, Iaşi, Editura Moldova, 1990, p. 218.

[3] *Vezi detalii în Diana Fotescu*, The marriage ofprincess Mărie of Edinburgh and *Ferdinand Crown prince of Romania*, în „Royalty Digest. A Journal of Record”, vol. X, nr. 11, mai 2001.

mai frumos. Maria avea să noteze: „Văzui pe Nando [Ferdinand] cum îngălbenește; își ridică și el curtenilor paharul, ca răspuns, dar mâna îi tremura și din acea clipă își pierdu toată veselia; rămase tăcut, cu gândul departe, mâhnit parcă până în fundul inimii. Îndată ce ne sculărăm de la masă, mă trase într-un colț: cu ochii plini de tulburare și cu nările în freamăt, mă întrebă: «Ai auzit?» «Ce să aud?» «A zis ziua de miere» «Și de ce nu?» «Nu înțelegi ce-a vrut să zică? A vrut să spună că în loc de o lună de miere, n-are să ne dea decât o zi! Uite așa e el! Nu-i pasă de sentimentele altora și nici nu le înțelege. La unchiu’ așa merge: numai muncă și nici o plăcere, cât e anul de lung și oricare ar fi anotimpul. Lui nu i-a trebuit lună de miere; se vede că nu e ca toată lumea; e întreg numai al datoriei, fără

nici o slăbiciune și vrea să facă toată lumea ca el. Așa e întotdeauna; orice plăcere trebuie jertfită. N-are nici o simțire, nici o înțelegere față de dorințele și nevoilor celor tineri. E lipsit de orice milă». Și ochii lui Nando se umplură de lacrimi”[1]. Totuși, Maria Alekсandrovna va obține din partea lui Carol ca tinerii căsătoriți să petreacă o „lună de miere” la castelul Krauchenwies din Munții Bavariei.

Regele Carol I anunța cu mândrie de la tribuna Parlamentului căsătoria nepotului său, apreciind că era „un eveniment fericit, de la care țara așteaptă asigurarea viitorului său. Legăturile ce această cununie formează între Casa mea și Casa ilustră a Marii Britanii și Irlandei, vor întări și dezvolta relațiunile amicale folositoare pentru toți, ce din

[1] Regina Maria, *Povestea...*, p. 234-235.

vechime se află întocmite între amândouă popoarele, englez și român”[1].

În ziua de sâmbătă, 23 ianuarie 1893, cei doi tineri au fost primiți în România cu mult fast. Bucureștenii au fost încântați să o vadă pe tânăra prințesă coborând din tren într-o rochie de catifea verde, peste care purta o manta mov cu căptușeala de vulpe argintie. Frumusețea ei era de-a dreptul cuceritoare. La gară, tânăra pereche a fost întâmpinată de regele Carol I, de membrii guvernului și alți demnitari. Primarul Grigore Triandafil le-a oferit pâine și sare, iar principesa Maria a primit 150 buchete de flori. Apoi, duminică, 24 ianuarie, cortegiul regal s-a îndreptat spre Mitropolie, unde s-a oficiat serviciul divin. Simultan a fost organizată căsătoria a 31 perechi de tineri, din toate județele

---

[1] Ion Mamina, *Monarhia constituțională...*, p. 232.

României. Fiecare pereche – împreună cu familia, cu preotul și cu un drapel pe care era înscris numele județului – era instalată în câte un car împodobit cu covoare naționale și cu verdeață; la mijloc se afla un brad cu beteală. Carele erau trase de patru boi albi. În fruntea carelor se afla un alt car tras de patru boi negri, în care cânta taraful de lăutari. Aceste care au pornit de la biserica Sfântu Spiridon spre Ateneul Român, oprind în fața Palatului Regal, unde fiecare pereche a primit o pungă de catifea roșie în care se aflau 25 monede de aur, oferită de principesa Maria, o medalie comemorativă din partea regelui Carol I, portretul perechii princiare dăruit de principele Ferdinand. Apoi s-a oferit tuturor o masă cu dulciuri și șampanie; regele, principesa Maria și principele Ferdinand au ciocnit un pahar

cu toate perechile de proaspeți căsătoriți. Seara, familia regală a fost prezentă la Teatrul Național, unde s-a jucat piesa „Visul unei nopți de vară” de Shakespeare, iar C. Nottara a recitat versuri scrise de Dimitrie Olinescu. În cea de a treia zi, luni, 25 ianuarie, s-a desfășurat „balul Primăriei” în foaerul Teatrului Națonal. Balul a fost deschis de prințul Ferdinand, care a dansat cu doamna Triandafil și de principesa Maria, care a făcut pereche cu primarul Triandafil. Toate doamnele au primit în dar câte un evantai-carnet de fildeș alb, cu portretele regelui, reginei și perechii princiare. Principesei Maria i s-a oferit, din partea Primăriei, și un inel de aur încrustat cu briliante[1].

Ca urmare a căsătoriei, lista civilă a principelui Ferdinand a fost urcată de

[1] Constantin Bacalbaşa, *op. cit.*, p. 193-198.

la 300.000 lei aur (stabilită în momentul venirii lui în țară), la un milion de lei – moștenitorul tronului devenind cap de familie. Pentru tânăra familie s-a construit, în anii 1893-1895, Palatul Cotroceni din București, după planurile arhitectului francez Paul Gottereau, pe locul vechilor case domnești. De asemenea, pentru moștenitorul tronului s-a ridicat castelul Foișor la Sinaia. La 3/15 octombrie 1893, principesa Maria a născut un băiat, care a devenit moștenitorul moștenitorului coroanei. Regele era literalmente fericit; trecând peste rezerva sa naturală, a intrat în camera tinerei mame și sărutând-o pe frunte, i-a spus: „Mulțumesc”[1]. Copilul a fost botezat în religia ortodoxă, primind numele Carol. Re-

[1] Guy Gauthier, *op. cit.*, p. 61; vezi şi Robert Scheffer, *op. cit.*, p. 35-36.

gele anunța plin de mândrie de la tribuna Camerei: „Nașterea pe pământul României a tânărului principe Carol a strâns și mai mult puternicele legături ce unesc dinastia mea cu soarta acestei țări și asigură pentru vecie viitorul ei”[1].

Regina Elisabeta a revenit în București în noiembrie 1894, după un autoexil de trei ani, împăcându-se cu faptul căsătoriei lui Ferdinand, în conformitate cu „rațiunile de stat”. La 15 noiembrie s-au organizat serbări publice prilejuite de împlinirea a 25 de ani de la căsătoria lui Carol I cu Elisabeta (nunta de argint); pe lângă oficialitățile române – miniștri, parlamentari, primari, prefecți, înalți clerici etc. – la festivități au participat și membrii corpului diplomatic, care au înmânat suveranului scrisori de felicitare din

[1] D.A.D., nr.1, şedința din 15 noi 1893, p.1.

partea șefilor statelor pe care le reprezentau[1]. Relațiile ei cu principesa Maria nu au fost niciodată apropiate. Erau două firi cu totul diferite: regina Elisabeta – visătoare, iubitoare de artă, plăcându-i discuțiile lungi în salonul ei, cânta la pian sau citea din propriile-i creații literare, primind cu încântare felicitările asistenței, alcătuită mai ales din doamne în vârstă, dar uneori și din cărturari de elită, români sau străini; între aceștia Vasile Alecsandri, Pierre Loti, Sarah Bernhardt. Această retragere în lumea artelor se datora faptului că soțul ei era prea rigid și acaparat cu totul de problemele statului, militare și politice, dar și pentru că și-a dorit foarte mult să aibă copii, dar nu a avut

[1] Valeriu Florin Dobrinescu şi Ion Pătroiu, *Carol I văzut de un diplomat francez*, în *Omagiu istoricului Ioan Scurtu*, p. 126.

acest noroc. „Aș fi vrut să am doisprezece copii; nu ai niciodată destui”, spunea adesea regina Elisabeta. Neputând să fie mamă, era mama tuturor celor care căutau un adăpost la ea”. Oferea ajutoare oricui apela la sprijinul ei, fără să analizeze dacă aceștia aveau într-adevăr nevoie de bani; și nu odată a fost păcălită de escroci versați care se pripășeau în preajma ei. Principesa Maria – dinamică, voluntară, cochetă – nu agrea acea atmosferă stătută. Îi plăcea să facă plimbări în aer liber, să călărească, să discute cu cât mai multă lume, din toate straturile sociale. Carol I i-a atras de la început atenția că nu trebuia să aibă prieteni, pentru că, „așa ceva era periculos într-o țară ca România, unde intrigile și invidia întreceau întotdeauna devotamentul și fidelitatea”[1]. Regele îi dăduse ca doamne de

[1] Lilly Marcon, *Regele trădat. Carol al II-lea al*

companie două femei bătrâne (Greceanu și Mavrogheni) care căutau să o educe, dându-i sfaturi peste sfaturi, care pe tânăra prințesă mai mult o enervau decât o ajutau să se integreze într-o societate ce nu putea fi a ei. Pentru a cunoaște mai bine lumea românească, regele organiza recepții „riguroase și învechite”, îi impunea prințesei să primească „numai matroane durdulii și vorbărețe”[1]. Evident nu aceasta era calea pe care dorea să meargă soția moștenitorului Coroanei. Spre surprinderea generală – dar mai ales a regelui – principesa Maria încăleca pe cal și pleca să vadă satele și bisericile, să discute cu oamenii, fapt ce i-a creat rapid o mare popularitate și simpatie. Vizitele „domniței” – care se-

României, Bucureşti, Editura Corint, 2003, p. 35.

[1] Guy Gauthier, *op. cit.*, p. 55.

măna cu Ileana Cosânzeana din povești – rămâneau pe veci întipărite în mintea și în sufletele românilor. Principesa nu ezita să se ia la întrecere cu ofițerii de la arma cavalerie, punându-i deseori în dificultate. Luând act de această realitate, în 1896 regele i-a acordat gradul onorific de colonel al Regimentului 4 de Husari.

Regele a decis ca principele moștenitor și soția sa să reprezinte familia domnitoare română la festivitățile de încoronare a țarului Nicolae al II-lea (mai 1896). În atmosfera de petrecere, principesa Maria s-a lăsat „dusă de val”. La Moscova, ea a trăit „prima iubire extraconjugală”, cel ales fiind marele duce Boris Vladimirovici[1].

Revenită la București, principesa a trebuit să accepte viața de la Curte, care

---

[1] Lilly Marcou, *op. cit.*, p. 44.

se desfășura după un ceremonial extrem de rigid impus de regele Carol I. Preocupat să asigure prestigiul monarhiei, Carol I s-a aflat în situația, tragică pentru un om, de a fi mereu izolat, de nu a avea nici un prieten, de a nu putea depăși anumite convenții protocolare. Soția sa, Elisabeta, mărturisea că „și în somn el poartă Coroana pe cap” [1]. Moartea fetiței, lipsa unui alt copil, deosebirile de temperament între el și soție, au contribuit la accentuarea însingurării în care trăia. Persoana lui Carol I inspira respect, dar niciodată dragoste umană, atât de necesară, totuși, unui autentic conducător. Rigiditatea dusă la extrem, spiritul de ordine ce părea unora a fi disciplină militară se manifesta în viața de zi cu zi, ca și în momentele solemne.

---

1 Grigore Antipa, *Câteva amintiri despre regele Carol I*, în *Din viața regelui Carol I*, p. 30.

Se pare că regele nu a avut nici o amantă și că i-a rămas fidel soției sale Elisabeta, chiar dacă aceasta se îngrășase și nu-i inspira o atracție specială. Își făcea, din când în când, datoria de bărbat, mai curând dintr-o obligație conjugală. „Gurile rele” au acreditat ideea că această fidelitate s-a datorat eșecului său în tentativa de a cunoaște și o altă femeie. Cum nu-și putea permite să facă avansuri unei doamne din lumea bună (temându-se că s-ar afla imediat, iar prestigiul său ar fi știrbit), a decis să apeleze la o femeie de rând, pe care a întâlnit-o într-una din plimbările lui solitare prin munții din jurul castelului Peleș. A stabilit să o viziteze în aceeași seară, la ora 22^{00}. Pe la ora 21 în Sinaia a început o ploaie torențială; Carol nu putea concepe să nu respecte ora stabilită, astfel că a pornit spre adresa știută, aflată la vreo trei km de

castel. Dar, pe drum, fiind întuneric și noroi, și-a pierdut un galoș. Ce a făcut la tânăra româncă nu s-a aflat, dar regele a trăit câteva ore de panică, atunci când a constatat că îi lipsește un galoș care avea imprimată pe talpă litera „C" (Carol). Dimineața, a dat ordin gărzii militare să caute „obiectul", care a fost găsit la un copil ce-l descoperise în fața casei, pe stradă, și acum îl cerceta cu atenție. De atunci Carol a decis să nu mai încerce o altă experiență, astfel că – așa cum scria N. Iorga – "Nu i s-a cunoscut public nici o legătură, ceea ce, după domnia lui Cuza-Vodă trebuia să fixeze un puternic contrast"[1].

Aceasta nu înseamnă că „problema"

[1] N. Iorga, *România contemporană de la 1904 la 1930. Supt trei regi. Victoria unei lupte pentru un ideal moral şi național* (în continuare: *Supt trei regi).* Ediție Valeriu Râpeanu şi Sanda Râpeanu, Bucureşti, Editura Pro, 1999, p. 4.

nu-l preocupa. Cu prilejul balurilor organizate la Palat – și erau cam trei-patru pe an – i se prezenta lista cu persoanele ce urmau să fie invitate. Regele cerceta cu atenție lista cu doamnele și tăia unele nume, spunând cu glas tare: „Stricată!” Despre această practică s-a aflat rapid, iar doamnele aflate pe „tabel” trăiau ceasuri de mare emoție; cele care nu primeau invitația deveneau „persona non grata”, iar reputația lor era serios șifonată. Au existat și situații când soții cereau explicații, deoarece fuseseră atinși în onoarea lor de familiști. Astfel, Petre Grădișteanu, apreciind că era „o eroare la mijloc”, care a dus la scoaterea de pe lista invitaților a soției sale Nika, a intervenit la mareșalul Palatului, George Filipescu: „Mareșalul a explicat însă că nu fusese o eroare, ci consecința unei hotărâri luate de sus. Grădișteanu a început să

urle, dar Filipescu i-a întors spatele"[1]. Carol I nu proceda arbitrar, ci în deplină cunoștință de cauză, fiind bine informat despre comportamentul doamnelor din înalta societate. Într-o discuție cu aghiotantul său, regele aprecia: „Nevestele generalilor mei, în mare parte, sunt o calamitate pentru onoarea bărbaților lor"[2]. Altădată, i-a spus aceluiași aghiotant despre Bessy Ionescu, soția lui Take Ionescu: „Această femeie este a tuturora, afară de a bărbatului ei"[3]. Regele Carol I a avut parte și de o întâmplare cu totul excepțională: cu prilejul vizitei la Sinaia a regelui Milan al Serbiei, oaspetele a fost

[1] Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri, vol.* I, partea I. Ediție Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991, p. 108-109.
[2] Alexandru Candiano-Popescu, *Amintiri din viață-mi*, vol. II, p. 80.
[3] *Ibidern*, p. 9.

găzduit la Palat, împreună cu unchiul său Alexandru Catargi. Peste mai mulți ani, Carol avea să-i mărturisească lui Bălăceanu despre Catargi: „Știți ce a făcut acest mizerabil? A introdus noaptea femei ușoare în palatul meu; i-am spus să nu mai calce vreodată pe acolo!”[1]

Curios este că acest om atât de rigid și de calculat a decis ca la mansarda castelului Peleș să se aranjeze „camera bețivilor”, dotată cu căni pentru bere, pat pentru cei ce nu puteau coborî scările etc. Carol însuși se retrăgea din când în când în această cameră, împreună cu câțiva amici din suita sa (de origine germană, pricepuți băutori de bere). Aceste petreceri erau ținute în cel mai strict secret, deoarece Carol I știa că mulți ziariști îi urmăreau orice mișcare pentru a-l ataca.

La sfârșitul secolului al XIX-lea și la

---

[1] Ion Bălăceanu, *Amintiri…*, p. 286.

începutul celui următor, „șahul la rege” era subiectul predilect al multor ziare și o cale de sporire a tirajului[1]. Pe această linie s-au evidențiat ziare și reviste ca: „Adevărul”, „Drepturile omului”, „Lupta”, „Republica română”, „Facla”. S-au remarcat prin articolele lor antidinastice ziariști, scriitori și oameni de cultură, precum Al. Beldiman, C. Miile, N.T. Orășanu, N. Fleva, Gh. Panu, Bogdan Petriceicu-Hasdeu, Al. Macedonski, Al. Vlahuță, Traian Demetrescu, Ion N. Roman, Anton Bacalbașa, N. D. Cocea, Tudor Arghezi. Spre exemplu, ziarul „Adevărul” apărea în ziua de 10 mai în doliu (chenar negru), iar pe frontispiciu ave? scris cu litere mari:

[1] Vezi ampla lucrare *Gândirea social-politică antimonarhică şi republicană din România.* Antologie, studiu introductiv şi note de Gheorghe Ghimeş, Bucureşti. Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979.

„Să te ferești român de cui străin în casă” (aluzie la Carol I). Directorul ziarului, Alexandru Beldiman, în corespondența pe care o ținea, lipea singur mărcile pe plicuri, de fiecare dată timbrele cu chipul lui Carol fiind puse cu capul în jos. Gazeta „Republica română” scria la 20 mai 1890: „să căutăm o adevărată soluție trebuitoare neapărat țării și națiunii românești și care soluție nu poate fi alta decât: înlăturarea cu orice preț a monarhiei și mai cu seamă a dinastiei străine. Schimbarea formei de guvernământ și concretizarea prin legi, și aplicarea în fapt a principiilor liberale proclamate prin Constituție. Atunci țara va intra în suveranitatea ei, când capul statului ar fi un președinte de Republică, de neam, sânge și religie cu a românilor. Numai atunci România va fi liberă și indepen-

dentă. Numai atunci suveranitatea poporului nu va fi o parodie.” La rândul său, gazeta „Contemporanul”, prin versurile poetului Traian Demetrescu, punea în gura lui Carol I aceste cuvinte:

„Am fost german, voi fi german
Și sunt.
O, țară, vitreg mi-este al tău
Pământ!
Dacă pe Tronu-ți stau cu-așa
Plăcere,
E pentru că tu-mi ești izvor
De-avere!”[1].

La rândul său, Constantin Miile scria:

„Vivat rex, vivat! Oh? Altădată
Poporu-n strade altfel răcnea
Și-un cap de rege jos cădea.

---

[1] *Poezia „Contemporanului"*, Bucureşti, Editura Tineretului, 1961, p. 149.

Așa poporul era, odată,
Mândru de dânsul, rău cu cei răi
Și țara mândră de fiii săi”[1].

Spre sfârșitul sec. al XIX-lea s-a afirmat și în România mișcarea socialistă, care avea un evident caracter republican. Semnificative sunt aprecierile ziarului „Munca” din 9 decembrie 1890: „Cine zice socialist nu poate să nu înțeleagă republică. Forma regalității nu poate să fie cu nici un chip forma de guvernământ socialist [...] republica adevărată, republica socialistă, nu va veni decât o dată cu izbânda socialismului”[2]. Iar Constantin Dobrogeanu-Gherea preciza: „Noi, socialiștii-democrați, dacă vroim sincer dezrobirea muncitorilor, dacă voim desființarea monar-

---

1 *Ibidem*, p. 103.
2 „Munca" nr. 42 din 9 decembrie 1890.

hiei fie în capul ei un rege sau un președinte, atunci trebuie să căutăm să distrugem rădăcinile, temeliile acestor instituțiuni. Dacă noi vom putea organiza pe muncitori și a-i face să capete stăpânirea politică, dacă prin această stăpânire politică vom reuși ca mijloacele de producere, unelte și pământ, să nu fie în mâna unei singure clase, ci în mâna întregii națiuni, dacă prin aceste mijloace am pus în neputință de a se exploata și jefui om pe om și, prin urmare, atunci nici o clasă nu mai atârnă de alta, nici o clasă nu mai poate stăpâni prin silnicie pe alta, atunci domnia burgheziei va dispărea, domnia silniciei și a jafului nu vor mai fi, alcătuirea societății de azi va pieri cu toate instituțiile ei: armată, regalitate, poliție etc”[1].

[1] Socialismul şi republica, ibidem, *nr. 12 din 10 mai 1892.*

Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România, creat în aprilie 1893, aprecia că republica socialistă „nu poate fi un câmp de luptă imediată”[1]. Programul Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, adoptat în 1893, prevedea: „întoarcerea Domeniilor Coroanei la stat. Restrângerea prerogativelor regale și mai ales a dreptului vie a schimba ministerele și a

[1] *Vezi, pe larg, Vasile Niculae,* Republica în concepția şi acțiunea mişcării muncitoreşti şi socialiste din România până la crearea P.C.R., *în „Anale ist.“, nr. 5/1972; Ion Iacoş şi Alexandru Porțeanu,* Poziția antimonarhică a mişcării muncitoreşti şi socialiste la sfârşitul secolului al XlX-lea şi începutul secolului al XX-lea, *în „Studii. Rev. ist.“, nr. 6/1972; Ion Iacoş,* Ideea de Republică în gândirea mişcării revoluționare şi democratice din România, *în „Anale. ist.“, nr. 6/1987; N. Petreanu,* Republica în conştiința poporului român *(cap. I şi II).*

dizolva și proroga toate Corpurile legiuitoare”[1]. Acționând în acest spirit, deputatul socialist Vasile G. Morțun a propus în 1891 un proiect de lege care prevedea: „Față de nevoia ce are țara de moșiile date ca apanagiu Coroanei, pentru îndestularea muncitorilor agricoli, propunem următorul proiect de lege: *Articol unic:* Cele 12 moșii care alcătuiesc donațiunea Coroanei, instituită în 1884, se vor relua în stăpânire de stat, se vor parcela și pune imediat în vânzare în conformitate cu legea vânzării bunurilor statului”[2]. Evident, acest proiect n-a avut o finalitate practică.

În timp ce unii gazetari și scriitori,

[1] Documente din istoria mişcării ynuncitoreşti din România. 1893-1900, *Bucureşti, Editura Politică, 1969, p. 58.*

[2] V. G. Morțun, *Apanagiile şi liberalii conservatori*, Bucureşti, 1891, p. 33-34.

precum și unii fruntași politici și chiar un partid (P.S.D.M.R.) criticau instituția monarhică și în mod special pe regele Carol I, exista și un curent invers: de proslăvire a monarhiei și suveranului. Guvernele, cei mai mulți oameni politici și de cultură au acționat în direcția creării unui „mit” al regelui Carol I, prezentat ca un voievod din povești, trimis de Dumnezeu pe pământ pentru a conduce România și a o înălța în rândul statelor civilizate ale lumii. Regele Carol I era „viteaz”, „erou”, „înțelept”, „generos”, „părintele patriei”. La solicitarea Ministerului Instrucțiunii, în manualele școlare s-au introdus lecții speciale consacrate domniei lui Carol I, portretul regelui era prezent, obligatoriu, în toate instituțiile publice, orice sărbătoare națională începea cu *Imnul Regal*, care era imnul de stat al României. Mai multe edificii publice, între

care podul de la Cernavodă, Fundația Universitară din București au primit numele „Carol I”. În aproape toate orașele din țară străzile principale se numeau „Carol” și „Elisabeta” (în București, Bulevardul Carol I se întindea de la Calea Moșilor la Universitate, iar Bulevardul Elisabeta de la Universitate până la podul Elefterie). Au fost publicate cărți consacrate domniei lui Carol I, care erau larg răspândite. Între acestea *Povestea unei Coroane de oțel*, scrisă de George Coșbuc, la solicitarea Casei Școalelor, în care era elogiat domnitorul Carol I, viteazul oștean, care a cucerit, prin luptă eroică, independența României, fiind un exemplu mobilizator pentru ostași: „Oștirea, văzând pe căpetenia ei în bătaia focului turcesc, a prins suflet. Flăcăii noștri erau destul de inimoși și gata să intre în luptă, dar

când au văzut pe Domnitor amestecându-se printre ei, îmbărbătând pe cei slabi și lăudând pe cei îndemânatici și inimoși, le-a crescut inima de bucurie și de mândrie. Cunoșteau acum cu toții că acesta e omul pe care l-a trimis Dumnezeu să-i ducă în război cu biruință”[1]. Lucrarea s-a tipărit în 2.000 exemplare (un tiraj foarte mare pentru acea vreme), fiind trimisă la toate bibliotecile sătești și folosită pentru premierea școlarilor fruntași la învățătură[2].

Împlinirea a 25 de ani de domnie a prilejuit organizarea unor festivități de omagiere a lui Carol I. Au fost publicate unele lucrări, precum cea semnată de George Dabija Bengescu, intitulată *Majestății Sale Carol I Regele României la*

---

1 G. Coşbuc, *Povestea unei Coroane de oțel*, Bucureşti, 1899, p. 16.

2 Arh. N.I.C., fond Casa Şcoalelor, dos. 14/1899, f. 20-29.

10 mai 1891, la serbarea celui de-al 25-lea an al încoronării sale.

Zaharia Boiu a scris *Odă la jubileul de 25 de ani al suirei pe Tron a Majestății Sale Regelui Carol I al României 10/22 mai 1881*, în care se puteau citi următoarele versuri:

„Purtai în piept suspinul tău
Nutrind o tainică credință
Sădită-n el de Dumnezeu
Credința că al Tău părinte
Traian cel mare, imortal
Aici, printre străine ginte
Ți-a destinat un tron regal...
Și dup-a zilelor plinire
Credința ta se întrupa
Dinspre Apus un mândru mire
Duios la tine alerga
Tu, fiica Romei veșnic june
El, al Germaniei surcel...

Orologiul lumii sună azi al secolului pătrar
De când Carol – România una s-au făcut prin dar…
Cântece vesele cerul pătrundă
Vinul ca apele curgă în undă…
Nuntă măreață e, haideți la masă
Mire e Regele, Țara Mireasa.”

Peste cinci ani, în 1896, la împlinirea a 30 de ani de domnie s-au organizat noi serbări, s-au publicat versuri, s-au scris ode de preamărire a lui Carol I. Cu acel prilej, Academia Română a publicat lucrarea *Treizeci de ani de domnie a regelui Carol I*, în două volume, cuprinzând cuvântările rostite de acesta cu diverse ocazii.

Totuși, regele nu arăta nici așa cum îl prezentau criticii lui de la ziarul „Adevărul” și alte gazete, nici cum îl zugrăveau lăudătorii, mai mult sau mai

puțin cointeresați din punct de vedere material. Carol I era atent atât la criticile, cât și la elogiile ce i se aduceau. Pentru a evita atacurile anti-dinastice, dar și în conformitate cu propria-i fire, Carol I a căutat să se impună printr-o viață personală exemplară, prin exactitate și corectitudine. El nu a îngăduit existența unei camarile și a interzis reginei Elisabeta să se amestece în treburile politice ale României. La castelul Peleș, regele Carol primea adesea vizitatori din întreaga țară, mai ales elevi, cărora le arăta viața modestă pe care o ducea, neezitând să arate că-și cârpește singur ghetele. Gestul era în același timp un îndemn la muncă și chivernisirea cu grijă a banului și a averii proprii. Intre darurile pe care le oferea români-

lor cu prilejul Crăciunului, „ceasornicul era nelipsit”[1], tocmai pentru a atrage atenția asupra punctualității și a folosirii chibzuite a timpului, pe care mulți îl risipeau fără folos, inclusiv oamenii politici. La rândul ei, regina Elisabeta se interesa mai ales de arta populară românească, de muzică și de literatură, plăcându-i să fie înconjurată de cei mai valoroși cărturari români la „șezătorile” pe care le organiza la Palat. Ea însăși a publicat mai multe lucrări literare și a făcut traduceri, pe care le-a semnat cu pseudonimul Carmen Sylva.

Regele Carol I, dobândind o bogată experiență politică și devenind tot mai sigur de sine, a părăsit cu totul ideea modificării legii fundamentale și a urmărit să asigure funcționarea normală

---

[1] G.P. Georgescu, *Amintiri din cei 7 ani ca adjutant pe lângă regele Carol I*, în *Din viața regelui Carol I*, p. 87.

a mecanismului constituțional, manifestând el însuși o largă toleranță față de cei care-i criticau anumite decizii sau îi contestau dreptul de a ocupa tronul României. Spre exemplu, deși avea, potrivit Constituției, dreptul de a refuza semnarea legilor, Carol I nu a uzat niciodată de acest drept. Faptul este deosebit de semnificativ pentru înțelegerea și aprecierea reală a formei de guvernământ din acea perioadă. Carol I era convins că îndeplinea un rol civilizator în țara pe care o conducea, cultivând și în rândul membrilor familiei regale o asemenea mentalitate. Nicolae Iorga, sesizând acest aspect și fiind solicitat să țină lecții de istorie pentru Carol, fiul lui Ferdinand și nepotul regelui, mărturisea: „am ținut să învederez ce nu i se spusese lui Carol I: că aici nu e o mână de barbari, care să trebuiască

a fi ridicați de o dinastie energică și inteligentă la rangul națiunilor civilizate, ci un vechi și nobil popor care-și are locul, deși pe nedrept necunoscut, în istoria lumii”[1].

În anul 1891 au încetat din viață două personalități marcante ale istoriei moderne a românilor: Ion C. Brătianu[2] și Mihail Kogălniceanu. Cu șase ani înainte (în 1885) murise C. A. Rosetti, un alt fruntaș politic de primă importanță. Astfel, dispăreau, rând pe rând, cei mai experimentați oameni de stat români,

---

[1] N. Iorga, *O viață de om. Aşa cum a fost*, Bucureşti, Editura Minerva, 1972, p. 473.

[2] Ion C. Brătianu a încetat din viață la Florica în ziua de sâmbătă 4/16 mai 1891. Fiica sa, Sabina Cantacuzino, scria: „Duminică sosi regele, îl primi mama înconjurată de toți copiii ei. Se aplecă de-i sărută tatei mâna şi zise plângând: «Am pierdut pe cel mai bun amic ce aveam.» Şezu apoi lângă mama o oră şi la plecare ceru o şuviță de păr“ (*Din viața familiei Brătianu*, p. 187).

care duseseră o activitate bogată, începută cu mult înainte de angajarea lui Carol I în conducerea României. Golul creat a permis o și mai puternică evidențiere a personalității regelui Carol I, care apărea ca un „bătrân al nației”, un „tată bun” și înțelept.

După moartea lui Ion C. Brătianu survenită în noiembrie 1892, în fruntea Partidului Național-Liberal a fost ales Dimitrie Brătianu. Acesta a murit după câteva luni, iar locul său în fruntea partidului a fost luat de Dimitrie A. Sturdza. Noul președinte și-a început activitatea în forță, elaborând un nou program al Partidului Național-Liberal, schimbând mai multe cadre la nivel central și local, după care a declanșat campania de răsturnare a guvernului conservator. În aprilie 1893, D. A. Sturdza a decis să organizeze o manifestație împotriva proiectului de lege a

maximului, intenționând să ajungă în fața Palatului. Dar liberalii au fost împiedicați de armată[1]. Atacul împotriva regelui devenise o practică. Ziarul „Voința națională" publica un *Apel către țară*, care se încheia cu avertismentul: „Regele să aleagă: nu voește să se desfacă de asasinii săi? Poporul român este stăpân pe el și dator să-și croiască o altă soartă"[2].

Asemenea manifestări și „exerciții verbale" la care recurgeau liberalii nu mai aveau credibilitate în opinia publică, deoarece aceasta începuse să-și dea seama că atacurile împotriva Coroanei aveau doar scopul de a exercita presiuni asupra monarhului pentru a-i chema la putere. De altfel, se spunea că D. A. Sturdza mergea la Palat după fie-

---

1 Titu Maiorescu, *op. cit.*, p. 208.

2 *Ibidem*, p. 320.

care manifestare antimonarhică a partidului său, pentru a se dezvinovăți: „Nu eu, Majestate”[1]. Îndată ce căpătau puterea, „vajnicii antidinastici” deveneau „prea supușii și prea plecații servitori” ai regelui (formulă introdusă și în actele oficiale de la noi). D. A. Sturdza – care nu o dată l-a atacat pe monarh – nu ezita să sărute mâna regelui Carol la recepțiile de la Palat[2], încercând să introducă acest obicei ca element de protocol.

Nici politica externă nu a scăpat criticilor opoziției, mai ales în privința relațiilor cu Austro-Ungaria și a atitudinii față de românii din Ungaria. Cel mai incisiv a fost D. A. Sturdza, președintele Partidului Național-Liberal, care, în articolele de ziar, în discursurile ținute la întruniri publice a atacat în termeni

---

[1] C. Gane, *op. cit.*, p. 147.

[2] Constantin Bacalbaşa, *op. cit.*, vol. II, p. 99.

foarte duri politica guvernului de la Budapesta, iar guvernul conservator, condus de Lascăr Catargiu, a fost calificat ca „trădător”. Ziarul „Voința națională” din 2 martie 1894 denunță „tovărășia maghiaro-conservatoare”. S-a ajuns chiar la confruntări de stradă cu poliția, în aprilie 1893 și septembrie 1894, fruntașul liberal antrenând în acțiunea sa împotriva guvernului și mulți studenți, revoltați de atitudinea exprimată de Lascăr Catargiu potrivit căreia România „nu se va amesteca niciodată în afacerile interne ale unei Puteri”[1].

Aceste acțiuni se desfășurau pe fondul intensificării luptei românilor din Transilvania împotriva politicii de deznaționalizare promovată de guvernul de la Budapesta[2]. În 1892, Partidul Na-

[1] Titu Maiorescu, *Istoria politică...*, p. 202.
[2] Vezi, pe larg, Corneliu Lungu (coord.), *De la*

țional Român a alcătuit un *Memorandum* (memoriu) în care se prezenta pe larg situația românilor din Regatul Ungariei și se cerea recunoașterea „națiunii române”. Memoriul a fost înaintat împăratului Franz Joseph, care nu l-a citit, ci l-a trimis guvernului Ungariei. *Memoriul*, tradus în mai multe limbi (germană, franceză, maghiară, italiană), a avut un larg ecou internațional. Guvernul maghiar nu numai că nu a satisfăcut cererile românilor, dar a intentat proces semnatarilor *Memorandumului*. Acest proces a creat o stare de puternică efervescență pe întreg spațiul locuit de români[1]. În România au

Pronunciament la Memorandum. 1868-1892. Mişcarea memorandistă, expresie a luptei naționale a românilor, Bucureşti, Arhivele Statului din România, 1993.

[1] Vezi pe larg, V. Netea, *Istoria Memorandului*, Bucureşti, 1947; Şerban Polve- rejan, Nicolae Cordoş, *Mişcarea memorandistă în documente*

fost organizate zeci de adunări în cadrul cărora se exprima deplina solidaritate cu memorandiștii și se condamna politica represivă a autorităților ungare, se trimiteau telegrame regelui Carol I prin care i se cerea să intervină în favoarea românilor ardeleni[1]. În telegrama trimisă de locuitorii județului

(1885-1897), Cluj, Editura Dacia, 1973; Corneliu Mihail Lungu (coord.), *Diplo?nația europeană şi mişcarea memorandistă (1892-1896),* Bucureşti, Arhivele Statului din România, 1995.

[1] În legătură cu poziția regelui Carol I, fruntaşul ardelean Teodor Mihali scria în 1928: „Azi, când împrejurările au făcut ca secretele de altădată să poată fi mărturisite, pot spune că în dorința lui de a asigura o mai bună soartă românilor din Ardeal, regele Carol este acela care ne-a sugerat acțiunea Memorandumului. Acest demers al nostru a fost făcut în urma directivelor primite de la Bucureşti. Iată de ce, după înfrângerea pe care am suferit-o din punct de vedere al rezultatelor pozitive, ajungând Ia celebrul pro-

Suceava se arăta: „La 25 aprilie toți fruntașii poporului român de peste munți sunt amenințați cu temnița pentru că au îndrăznit a arăta durerile lor împăratului [...] Sire, cetățenii din județul Suceava întruniți azi îndreptăm gândul nostru de supuși credincioși către regele nostru. Un popor întreg vă cere sprijinul pentru dreptatea fraților săi. Spuneți pentru ei cuvântul de prietenie către Majestatea Sa împăratul Austro-Ungariei”[1]. În telegrama expediată din Turnu Măgurele citim: „Credem, Sire, c-a sosit timpul ca Majestatea Voastră să vă spuneți cuvântul în

---

ces care trebuia să totalizeze 52 de ani închisoare pentru conducătorii românilor din Transilvania — regele Carol a simțit obligația morală a unei intervenții pe lângă împăratul Franz Joseph, în favoarea fruntaşilor români deținuți” (Teodor Mihali, *Amintiri politice despre Unire*, în „Generația Unirii[11], nr. 3 din 10 mai 1929).

[1] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 2/1894, f. 2.

această chestiune, mijlocind a se rezolva cauza fraților noștri în sensul dreptății ce au”[1]. Cetățenii din Craiova telegrafiau: „în numele legăturilor noastre de sânge cu frații noștri, în numele propriei noastre existențe, vă conjurăm a interveni pe lângă Majestatea Sa împăratul Austro-Ungariei”[2]. Regele Carol I n-a putut să nu dea curs acestor cereri. El a luat inițiativa unor întrevederi cu miniștrii de Externe ai Austro-Ungariei și Germaniei, în speranța că guvernul ungar va fi determinat să acorde drepturile cerute de românii ardeleni. Dar întrevederea lui Carol I cu ministrul de Externe austro-ungar nu s-a încheiat cu rezultate pozitive, iar de la Berlin a primit promisiuni formale[3].

---

1 *Ibidem*, f. 11.

2 *Ibidem*, f. 18.

3 Ştefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, Bucureşti, vol. I, Editura Academiei,

În raportul însărcinatului cu afaceri al Austro-Ungariei la București, din 27 iunie/9 iulie 1894 – după o discuție cu ministrul plenipotențiar al Germaniei în România, care avusese o întrevedere cu Carol I – se arăta: „Mi-a povestit în mod strict confidențial că Majestatea Sa s-a exprimat din nou foarte îngrijorat, ba chiar iritat, cu privire la atitudinea neconciliantă a cabinetului ungar în problema transilvană [...] Ca aliat fidel al Austro-Ungariei, el a crezut că poate pretinde mai multă considerație din partea factorilor hotărâtori din Viena și Budapesta. Este de aceea firesc să nu fie încântat de procedeul din imperiul vecin și de situația dificilă în care a fost pus”[1]. În august 1895, regele

1983, p. 272.

[1] *1918 la români. Desăvârşirea unității național-statale a poporului român. Documente externe 1879—1916*, vol. I, Bucureşti, Editura Ştiințifică

Carol I și regina Elisabeta au făcut o vizită în localitatea Ischl din Austria, unde s-au întâlnit cu împăratul Franz Joseph; cu acel prilej s-a discutat despre amnistierea românilor condamnați în urma mișcării Memorandiste. Decretul împăratului a urmat în scurt timp, dar atitudinea oficialităților de la Budapesta a continuat să fie ostilă față de români. Reprezentantul Legației Franței în România scria la 19 septembrie 1895: „Problema românilor din Transilvania este singurul punct delicat care ar fi putut compromite buna înțelegere” cu Viena; „ea nu a dispărut, ea există în continuare în stare latentă și depinde de regele Carol și de cabinetul de la Viena să se ocupe ca ea să nu redevină acută”[1].

şi Enciclopedică, 1983, p. 242.

[1] *Vezi, pe larg, Pavel Teodor,* Mişcarea românilor pentru unitatea națională şi

Promovând politica de prietenie cu Germania și Austro-Ungaria, regele României nu s-a considerat aliatul guvernului ungar[1]. Semnificativ este și articolul publicat de un ziar german care apărea la Budapesta, în care este relatată o discuție a lui Ioan Slavici cu Carol I: „— L-am întrebat pe Majestatea Sa dacă dorea să-l salute pe rege, care se afla atunci în Ungaria. — Regele? Care rege? m-a întrebat Majestatea Sa. — Regele Ungariei, doar! — Nu cunosc nici un rege al Ungariei; nu cunosc decât pe împăratul Austriei, care este prietenul meu și pe care vreau să-l văd; mă duc să-l întâlnesc la Viena, la Praga, sau la Graz, dar în Ungaria, niciodată. — Majestate, pot fi publicate aceste cuvinte?

---

diplomația Puterilor Centrale (1878—1895), *vol. I, Timişoara, Editura Facla, 1979.*

[1] *Corneliu Mihail Lungu (coord.),* Diplomația europeană şi mişcarea Memorandistă, *p. 498.*

— Ceea ce spun eu toată lumea poate și trebuie să audă”[1].

Lupta politică internă s-a întețit în 1894-1895, ca urmare a disputelor dintre grupările conservatoare. Pretextul era noua lege a minelor, dar în fapt se avea în vedere retragerea opoziției liberale din parlament. S-a ajuns la o vie dispută privind durata Corpurilor legiuitoare. Junimiștii din guvern și-au prezentat demisia, socotind că trecuseră patru ani de existență a parlamentului. În aceste condiții, generalul Manu și Gheorghe Grigore Cantacuzino l-au sfătuit pe Carol I să cheme la guvern pe liberali, pentru a detensiona situația politică. Regele a apelat la Dimitrie A. Sturdza, act ce consemna revenirea liberalilor la putere după o opoziție de șapte ani. Astfel, rotativa

[1] *1918 la români. Documente.*, vol. I, Bucureşti, Editura Academiei, 1978, p. 250.

guvernamentală se aplica, prin voința suveranului.

Guvernul D.A. Sturdza, care a depus jurământul la 4 octombrie 1894 a suscitat, prin atitudinea sa, numeroase controverse. Noul șef al guvernului trebuia să reia tradiția guvernărilor eficiente conduse de I.C. Brătianu, deși – în timp – se manifestase ca un frecvent opoziționist al acestuia, acuzându-l de atitudini antidinastice. Dar, ajuns în fruntea Partidului Național-Liberal, D. A. Sturdza s-a ambiționat să ducă mai departe opera lui I. C. Brătianu. În timpul opoziției, D. A. Sturdza se impusese printr-o amplă campanie în favoarea românilor din Transilvania. Dar, spre surprinderea opiniei publice, ajuns în fruntea guvernului României, el și-a schimbat radical poziția.

Într-o întrunire desfășurată la Iași, la 13 octombrie, D. A. Sturdza a declarat:

„ în chestiunea națională situația noastră este clară și netedă. Avem să ne abținem cu toții de la orice act de agitație în afacerile interioare ale statelor vecine și în special ale monarhiei austro-ungare”[1]. Astfel, ajuns la guvern, D.A. Sturdza adopta același punct de vedere cu Lascăr Catargiu, pe care, la vremea respectivă, îl declarase trădător.

În alegerile parlamentare din noiembrie 1895, guvernul a obținut o „strălucită victorie”, câștigând 173 de locuri, în timp ce opoziția a câștigat doar 10 de mandate. Aparatul de stat nu a îngăduit să fie alese personalități conservatoare de prim rang, precum Lascăr Catargiu, P.P. Carp, Take Ionescu ori generalul Manu. Conservatorii au obținut doar patru locuri în Adunarea Deputaților și trei în Senat.

---

1 Titu Maiorescu, *Istoria politică...*, p. 216.

Poate cel mai important eveniment din timpul acestei guvernări a fost vizita împăratului Franz Joseph în România. Acesta a participat în ziua de 15 septembrie 1896 la inaugurarea lucrărilor canalului de la Porțile de Fier, prin care se facilita navigația pe Dunăre. La această festivitate au participat regele României și cel al Serbiei. Apoi, la invitația regelui Carol I, împăratul Franz Joseph s-a deplasat la București. Aici înaltul oaspete a fost întâmpinat de primarul C.F. Robescu cu pâine și sare pe o tavă de argint aurit, împreună cu două cupe lucrate identic cu tava și cupele aparținând tezaurului de la Pietroasa, pe care i le-a dăruit. Casa de comerț Capșa a realizat „superbe albume" având portretele împăratului și ale regelui împreună cu drapelele austriece și românești; au fost confecționate cutii și săculețe umplute cu bomboane

„Franțois Joseph”, special create pentru această ocazie. Cu multă mândrie, regele României i-a putut arăta împăratului Austro-Ungariei fortul de la Chitila, care făcea parte din ampla lucrare de fortificații pentru apărarea Capitalei. De la București la Sinaia, împăratul și regele s-au deplasat cu un tren special[1]. Toate gările erau împodobite cu drapele, flori și verdeață, iar oficialitățile salutau pe cei doi suverani; de asemenea, numeroși cetățeni, inclusiv țărani îmbrăcați în costume naționale, mulți dintre ei călări, fuseseră mobilizați pentru acest eveniment. În gara Sinaia regele Carol I și înaltul său oaspete au fost întâmpinați de familia regală (regina Elisabeta, principele Ferdinand,

---

[1] Descrierea după Maria Ioniță, *Secvențe dintr-o vizită oficială la Peleş a împăratului Franz Joseph I: septembrie 1896*, în „Muzeul Național" XIV, 2002, p. 239-245.

principesa Maria), de președintele Consiliului de Miniștri (D.A. Sturdza) și de alte oficialități, precum și de „o mare mulțime de oameni”. După o scurtă ședere în „marele salon de onoare” special amenajat de regina Elisabeta, cortegiul s-a deplasat cu trăsurile la castelul Peleș, având o oprire la mănăstirea Sinaia, unde starețul Nifon a oferit împăratului Franz Joseph un album cu vederi din localitate și de pe Valea Prahovei. La castelul Peleș a fost amenajată o cameră specială pentru împărat. Acesta a făcut o excursie în împrejurimi, oprindu-se la Poiana Stânii (sau Stâna Regală), unde – de pe o stâncă transformată în terasă – a admirat peisajul Munților Carpați; respectiva stâncă a primit numele „Franz Joseph”. Într-unul din toasturile sale (rostit în București), Carol I declara: „Prezența Majestății Voastre printre noi este o

adevărată serbare națională și înalță în mod strălucit valoarea ce Majestatea Voastră atribuie tânărului Regat de la Dunărea de Jos, care privește viitorul cu încredere, mulțumită prea bunelor raporturi stabilite între statele noastre”[1]. Bineînțeles că regele nu a spus nici un cuvânt despre soarta românilor din Transilvania, supuși unui agresiv proces de maghiarizare, dar în discuțiile particulare acest subiect nu a fost ocolit.

O inedită criză de guvern s-a creat în noiembrie 1896, ca urmare a faptului că D.A. Sturdza îl suspecta pe Nicolae Fleva, ministrul de Interne, că „și-a plantat oamenii săi” la nivelul județelor, subminând autoritatea președintelui Consiliului. La rândul său, P.S. Aurelian care reprezenta „gruparea drapelistă” (după numele ziarului

---

[1] Cuvântările regelui Carol I, *vol. II, p. 175.*

„Drapelul”) îl critica pe D.A. Sturdza, mai ales pentru politica sa economică. Nicolae Fleva și-a prezentat demisia din funcția de ministru de Interne, devenind unul dintre cei mai vajnici adversari ai guvernului Sturdza. Opoziția a primit cu satisfacție aceste disensiuni. De asemenea, conservatorii au folosit cazul mitropolitului Ghenadie Petrescu pentru a lovi în guvern[1]. S-a cerut intervenția regelui pentru clarificarea situației, au fost organizate mari

[1] Ghenadie a fost ales mitropolit în 1893, în timpul guvernului conservator, dar el s-a raliat la propunerea Iui D.A. Sturdza privind administrarea aşezămintelor brâncoveneşti. Partidul Conservator a reacționat, Sfântul Sinod constatând la 20 mai 1896 că Ghenadie nu avea titlurile academice necesare pentru a îndeplini înalta demnitate de mitropolit, drept care a fost îndepărtat din scaun, fiind trimis la mănăstirea Căldăruşani. Sturdza s-a raliat rapid deciziei Sinodului, schimbându-şi atitudinea inițială.

întruniri publice. În fruntea agitatorilor se afla Nicolae Fleva; la 16 noiembrie 1896, mulțimea s-a îndreptat spre Dealul Mitropoliei, pentru a cere parlamentarilor să rezolve situația. A intervenit poliția, mai multe persoane au fost rănite. Ziarul lui Fleva – ”Dreptatea” – a apărut cu chenar negru, cu un titlu uriaș: *„S-a vărsat sângele creștinilor”*. A doua zi, 17 noiembrie, a avut loc o adunare de protest în sala „Dacia”; la 18 noiembrie manifestanții au luat cu asalt sala Senatului, aflată în clădirea Universității, lovind mai mulți studenți. Pentru a calma spiritele, regele a intervenit, cerând demisia lui D. A. Sturdza.

S-a constituit la 21 noiembrie 1896 **guvernul prezidat de Petre S. Aurelian**, care a reușit să rezolve „conflictul” religios. Sfântul Sinod a revenit

asupra deciziei de revocare a mitropolitului Ghenadie; acesta și-a prezentat demisia lui Lascăr Catargiu, iar șeful Partidului Conservator a înaintat-o regelui. La 8 decembrie 1896 în funcția de mitropolit primat al României a fost învestit Iosif Gheorghian, în cadrul unei ample ceremonii desfășurate la Palat, unde, la invitația regelui, au fost prezenți toți foștii miniștri. D.A. Sturdza s-a simțit vexat de soluția dată în cazul Ghenadie, drept care a început să atace guvernul condus de P.S. Aurelian. În aceste condiții, la 26 martie 1897, P. S. Aurelian și-a prezentat demisia, argumentând că „deși având încrederea Coroanei și sprijinul Parlamentului", se retrăgea „în interesul unității partidului". Pentru a nu lăsa criza să se întindă, regele a cerut demisia lui P.S. Aurelian, numindu-l pe D.A. Sturdza în funcția de președinte al Consiliului de

Miniștri.

Guvernul D.A. Sturdza a intrat în funcțiune la 31 martie 1897; în acest guvern a intrat, pentru prima dată, Ion I. C. Brătianu, fiul lui Ion C. Brătianu, care a preluat conducerea Ministerului Lucrărilor Publice. O rodnică activitate a desfășurat ministrul Instrucțiunii, Spiru C. Haret, inițiatorul legilor privind învățământul secundar și superior, care au avut un rol important în așezarea acestuia pe temelii moderne, cu adevărat europene.

În aprilie 1897 s-a aflat că principele Ferdinand, moștenitorul tronului României era grav bolnav de tifos. În noaptea de 15/16 mai 1897 s-a răspândit vestea că principele a murit, ceea ce a creat o mare emoție în rândul opiniei publice. Totuși, după o lungă suferință, în luna august Ferdinand și-a revenit, dar boala și-a pus, definitiv, amprenta

asupra fizicului său. Martha Bibescu scria că principele Ferdinand avea o altă înfățișare: „Era atât de palid și de urâțit, atât de îmbătrânit, cu chipul îndesat între urechi, cu ceafa cumplit chealā, cu barbă, în sfârșit atât de schimbat încât te cuprindea o disperare”[1]. Tânărul blond și plin de viață devenise un om îmbătrânit înainte de vreme, trăind tot mai retras în lumea cărților și a timbrelor, el fiind un filatelist pasionat. Mai avea o preocupare constantă: regulamentele militare, pe care le studia cu asiduitate, pentru a propune unchiului său, regele Carol I, îmbunătățirile pe care le considera necesare. Principele moștenitor se dezinteresa de educația copiilor, această sarcină revenindu-i soției sale și guver-

[1] Martha Bibescu, *Un sacrificiu regal. Ferdinand al României*, Bucureşti, 2000, p. 15.

nantei numită de rege. Carol I îi repartizase principesei Maria un aghiotant: pe locotenentul Gheorghe (Zizi) Cantacuzino, un bărbat de 27 ani „nu prea înalt, subțire, brunet, amuzant și elegant”. Măriei i-a plăcut de acest locotenent, obținând numirea lui ca profesor de gimnastică pentru prințul Carol, astfel că puteau fi mult timp împreună.

Preocupat de creșterea prestigiului internațional al României, în septembrie 1897, regele Carol I a înapoiat vizita împăratului Franz Joseph, fiind primit la Viena cu toate onorurile. Cu acest prilej s-a înregistrat un incident, care a fost mult speculat de adversarii regelui. Oprindu-se la Budapesta, Carol I a oferit mai multe decorații (la propunerea ministrului prezident Banffi), între care și lui Jeszenszky Sandor, fostul procuror de la Cluj, care-i insultase pe

românii implicați în procesul Memorandumului, obținând condamnarea lor. Cu toată reacția vehementă a românilor ardeleni și a opiniei publice din Regat[1], D.A. Sturdza a contrasemnat, în octombrie 1897, decretul de decorare a lui Jeszenszky. Mergând pe aceeași linie, guvernul D.A. Sturdza a decis să nu mai plătească suma de 38.500 lei bisericii Sfântul Nicolae din Scheii Brașovului pentru subvenționarea școlilor românești din acel oraș. Opoziția conservatoare a folosit această schimbare de atitudine a lui D.A. Sturdza, declanșând o campanie energică împotriva guvernului, acuzându-l de trădare națională.

În iulie 1898, Carol I, însoțit de principele Ferdinand, a efectuat o vizită în

[1] Vasile Netea, *Spre unitatea statală a poporului român. Legăturile politice şi culturale între anii 1859—1918,* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1979, p. 227.

Rusia, întâlnindu-se cu țarul Nicolae al II-lea la Sankt Petersburg și Țarskoe-Selo. Într-unul din toasturile rostite cu acest prilej, regele a evocat lupta comună în războiul din 1877-1878, exprimându-și „dorința vie și sinceră” ca această vizită „să poată stabili cele mai bune raporturi și să contribuie la strângerea relațiunilor de amiciție” dintre România și Rusia[1]. Era un pas important făcut spre normalizarea raporturilor dintre cele două țări, după tensiunea din anii 1878-1879.

Pe plan intern s-a înregistrat o activizare a opoziției. La 14 martie 1899 a avut loc o mare întrunire în sala „Dacia”, la care au vorbit N. Fleva, N. Filipescu, P.P. Carp, Barbu Ștefănescu-Delavrancea, Gh. Gr. Cantacuzino; oratorii au cerut regelui să se distanțeze de

[1] *Cuvântările regelui Carol I,* vol. II, p. 213.

primul ministru D.A. Sturdza și să demită guvernul liberal. Dar conservatorii erau dezbinați, iar regele nu dorea să colaboreze cu „fracții” ci cu partide unitare, care să asigure o guvernare rodnică.

În acest spirit, Carol I a purtat discuții cu Lascăr Catargiu și cu P.P. Carp, cerându-le să se înțeleagă, în perspectiva formării unui guvern conservator. Demersul a dat rezultate. La 17 martie 1897, Gh. Gr. Cantacuzino a prezentat în Senat o declarație, semnată de Al. Marghiloman, N. Fleva, Take Ionescu, Lascăr Catargiu, P.P. Carp, Titu Maiorescu, G. Panu ș.a. În care se afirma: „subscrișii deputați (senatori) consideră prezența la guvern a lui Dimitrie Alexandru Sturdza o atingere a demnității naționale și, de aceea, făcând abstracție de orice deosebire de partid, se

declară hotărâți a se opune pe toate căile legale, în primul rând prin obstrucționism parlamentar, la o mai departe funcționare a actualului ministru-prezident al statului român”[1].

Spre deosebire de campaniile de răsturnare a guvernelor organizate de liberali, acum, în 1899, conservatorii nu l-au atacat pe rege. Ei au adoptat o tactică folosită pentru prima dată în România: discursuri interminabile în Adunarea Deputaților și interpelări numeroase, fapt ce bloca lucrările Parlamentului. Din punctul de vedere al limbajului folosit împotriva adversarilor politici și al apelului la „popor”, conservatorii nu s-au deosebit de liberali. În ziua de 28 martie 1899, Partidul Conservator a organizat o mare întrunire la sala „Dacia”, urmată de o manifes-

---

1 Titu Maiorescu, *Istoria politică…*, p. 258.

tație în fața clubului liberal. Cum asemenea manifestații se încheiau cu spargerea geamurilor clubului respectiv și ale caselor miniștrilor, guvernul a cerut ca poliția să împrăștie mulțimea; în urma ciocnirilor dintre forțele de ordine și „poporul suveran” s-au înregistrat mai mulți răniți. Din nou, opoziția a acuzat guvernul că a vărsat „sânge nevinovat”. A doua zi regele a primit demisia lui D.A. Sturdza, încheindu-se astfel o lungă guvernare liberală.

Succesiunea revenea de drept Partidului Conservator. În consecință, Carol I a decis chemarea lui Lascăr Catargiu la Palat pentru formarea noului cabinet, dar președintele Partidului Conservator a murit în aceeași zi, 30 martie 1899, în urma unui atac de cord. Decesul lui Catargiu a reprezentat o pierdere serioasă pentru rege, deoarece între cei doi oameni politici a existat o

reală afinitate; în plus Catargiu și-a legat numele de prima guvernare „tare” din timpul domniei lui Carol I. În același timp, prin dispariția lui Lascăr Catargiu se producea și în conducerea Partidului Conservator un schimb de generații. Chiar dacă, pentru scurt timp președinția partidului a fost preluată de Gheorghe Gr. Cantacuzino (ca și la liberali în 1891, prin Dimitrie Brătianu), tineretul, reprezentat de Petre P. Carp, Titu Maiorescu și Alexandru Marghiloman s-a impus rapid. Practic „vechea gardă” politică părăsea scena, astfel că regele Carol I rămânea personalitatea cu cea mai mare experiență politică, iar autoritatea sa, devenea tot mai pregnantă.

La 11 aprilie 1899 s-a constituit **guvernul Gheorghe Grigore Cantacuzino.** Pe lista noului guvern figura și

Gheorghe Panu, care abandonase cu totul campania antidinastică și acum se dorea ministru. Fără succes însă, deoarece regele nu l-a acceptat. Gheorghe Gr. Cantacuzino i-a relatat lui Constantin Bacalbașa: „Când m-am prezentat la rege cu lista ministerială, Gheorghe Panu figura la departamentul Lucrărilor Publice, iar doctorul Istrati nu figura. Însă regele Carol s-a opus spunându-mi: «Nu-l refuz pe d. Panu fiindcă m-a atacat, căci am dovedit de când sunt pe tron că am iertat pe toți cei care m-au lovit, dar d. Panu s-a făcut vinovat de un fapt mai grav, nu s-a supus legilor țării. Când a fost condamnat de tribunale trebuia să rămâie și să-și facă osânda, iar nu să fugă în străinătate. Un om care nu s-a supus legilor țării, nu poate fi ministru.»” Totuși, ca o compensație, Carol a acceptat ca Panu să fie numit președintele Consiliului de

Administrație al Căilor Ferate Române.

Alegerile parlamentare din mai 1899 s-au încheiat cu victoria Partidului Conservator, care a obținut 168 de locuri în Adunarea Deputaților și 92 în Senat. Această masivă susținere electorală era departe de a reflecta adevărata stare de spirit a românilor, succesul fiind asigurat de aparatul de stat.

Ca și precedenta guvernare conservatoare, din 1888, și aceasta s-a confruntat cu o răscoală țărănească, de această dată în județul Olt. Din nou a intervenit armata, înregistrându-se 17 țărani morți și 24 răniți[1]. O altă problemă dificilă a fost creată de seceta prelungită, în urma căreia animalele au rămas fără hrană, deoarece iarba s-a uscat. Pentru a face față situației, ministrul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor, Nicolae Fleva, a obținut

[1] *C.* Bacalbaşa, *op. cit.*, p. 261.

din partea Camerei un credit de 2 milioane lei pentru cumpărarea de fân din Ungaria. Ministrul a apelat la niște samsari, care au cumpărat fân stricat, iar când nutrețul a ajuns în țară a început să plouă, astfel că „fânul lui Fleva" a rămas nefolosit. De ridicol s-a acoperit și ministrul Constantin Istrati care – "preocupat" de grelele probleme ale Ministerului Lucrărilor Publice – a dat, în septembrie 1899, un ordin prin care se interzicea purtarea corsetului de către fetele de la pensioanele private, întrucât acesta era „un articol de toaletă antiigienic și o piedică a funcționării organelor splanhnice"[1]. Același ministru conservator a fost acuzat de cameleonism politic de ziarul liberal „Voința națională", amintindu-i-se că a figurat printre colaboratorii săi. C. Istrati a replicat că nu a fost în redacția

[1] Titu Maiorescu, *Istoria politică...*, p. 268.

organului central de presă al Partidului Național-Liberal decât „o singură dată, pentru a protesta în contra unor murdării”. Dar ziarul a tipărit, în numerele din 24 și 25 septembrie 1899, articolele pe care le-a publicat în ziarul liberal „Domnul actual ministru conservator” și adresa o întrebare ospiciilor de alienați mintali, dacă nu cumva G. Istrati a fost internat la vreunul dintre ele[1].

Cel mai puternic motiv găsit de liberali pentru a ataca guvernul condus de Gheorghe Gr. Cantacuzino a fost „afacerea Hallier”[3]. La mijlocul lunii decembrie 1899 a fost reziliat contractul privind construirea portului Constanța, încheiat cu antreprenorul Hallier, ca fiind foarte costisitor[2]. Liberalii au

[1] *Ibidem*, p. 268-269.

[2] În iulie 1895 şi martie 1896 (deci sub guvernare liberală) s-au încheiat două contracte cu antreprenorul francez A. Hallier pentru

organizat manifestații de stradă și procesiuni cu steaguri negre la statuia lui Mihai Viteazul. Revolta a devenit și mai puternică atunci când sentința arbitrală, dată la 24 martie 1900, obliga guvernul român să plătească 2,7 milioane lei, peste suma recunoscută inițial. Agitațiile opoziției s-au intensificat, astfel că regele a decis să-i ceară demisia lui Gheorghe Grigore Cantacuzino, dar să mențină Partidul Conservator la putere.

---

lucrările hidraulice în portul Constanța; în martie 1899, Hallier a anunțat că părăseşte întreprinderea, deoarece nu mai dispunea de fonduri. În timpul guvernului Cantacuzino s-a încheiat o nouă convenție, prin care se admitea ca diferendul să fie judecat de un tribunal de arbitri, în majoritate străini. Procesul a început la 29 februarie 1900 şi se desfăşura în limba franceză, avocații străini (între care Raymond Poincare, viitorul preşedinte al Franței) purtându-se extrem de arogant față de români.

În ziua de 7 iulie 1900 s-a constituit guvernul **Petre P. Carp** având o coloratură junimistă. P.P. Carp era una dintre cele mai prestigioase personalități ale vieții politice din România, cu o activitate publică de peste 30 de ani. Era recunoscut prin claritatea și fermitatea convingerilor sale, printr-o inteligență și cultură remarcabile. În același timp, P.P. Carp era un om extrem de incomod, ironic, tăios, lipsit de suplețe și care credea în infaibilitatea sa. „Avea darul să irite dușmani, partizani, prieteni și să scoată din sărite pe rege. S-a spus de multe ori că ar fi fost un mare om de stat într-o monarhie absolută. Probabil, mai probabil însă, că ar fi reușit să intre în conflict cu monarhul a doua zi după ce i s-ar fi încredințat puterea”[1], aprecia Mihail Polihroniade.

---

[1] Mihail Polihroniade, *Viața politică a României sub Carol I,* în *Regii României.* O istorie

Chiar a doua zi după formarea guvernului s-a anunțat fuziunea „bătrânilor” conservatori cu „Junimiștii”, sub președinția lui Gh. Gr. Cantacuzino. Dincolo de declarațiile festiviste, unitatea era cu totul relativă.

În aceeași lună, opinia publică a luat cunoștință de asasinarea profesorului Ștefan Mihăileanu în București, de către un bulgar. Cercetările justiției au scos la iveală faptul că, în realitate, ținta asasinatului era regele Carol I; scopul urmărit era declanșarea unei crize în Balcani care să se rezolve prin anexarea Macedoniei de către Bulgaria. Emoția a fost cu atât mai mare cu cât, la 16/29 iulie, fusese asasinat regele Italiei, astfel că s-a creat o adevărată psihoză colectivă, extrem de periculoasă.

Disciplina în rândul conservatorilor

---

adevărată, *Editura Tess Expres, 1998, p. 22.*

era cu totul relativă. Măsurile financiare propuse de P.P. Carp au întâmpinat opoziția lui Take Ionescu, a generalului Manu și a lui Gh. Gr. Cantacuzino. În fața acestei situații P.P. Carp și-a anunțat demisia la 26 ianuarie 1901, dar au intervenit miniștrii Germaniei și Austro-Ungariei la București, amenințând că băncile din aceste țări nu vor mai acorda nici un împrumut României. În aceste condiții, Carp a revenit asupra demisiei. Confruntarea a ajuns în parlament, unde Take Ionescu a propus o moțiune de încredere în guvern, care a fost respinsă cu 75 voturi contra 74, astfel că, la 12 februarie 1901, P. P. Carp a

trebuit să-și prezinte demisia. Regele Carol I n-a mai stăruit în numirea unui nou guvern conservator, și a recurs la obișnuita rotativă, apelând la președintele Partidului Național-Liberal.

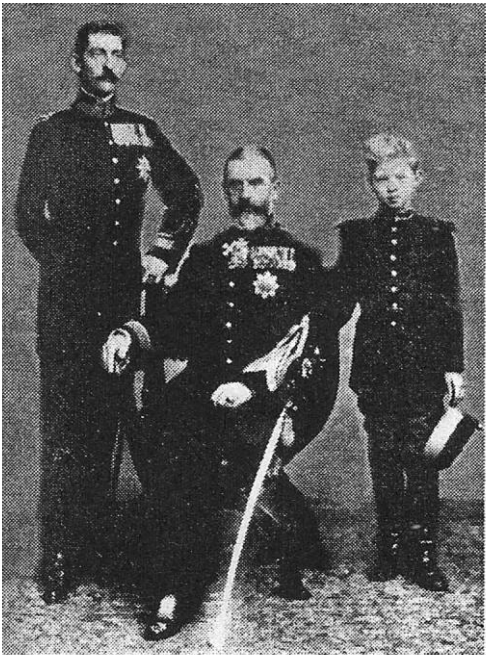

Regele Carol I și principele Carol în 1899

Guvernul D.A. Sturdza s-a constituit la 14 februarie 1901. În martie a organizat alegeri parlamentare, pe care le-a câștigat de o manieră categorică (174 mandate în Adunarea Deputaților și 105 în Senat), opoziția rămânând doar cu 8 deputați și 6 senatori. Guvernul a reușit să reechilibreze bu-

getul și a luat măsuri vizând diminuarea tensiunii la sate prin înființarea băncilor populare (1903) și a obștilor sătești (1904). Sub îndrumarea ministrului Instrucțiunii Spiru C. Haret, învățătorii au desfășurat o vie activitate extrașcolară, menită să ridice nivelul intelectual, moral și material al țărănimii.

Viața politică agitată nu era pentru Carol I un spectacol, deoarece el, autorul schimbărilor de guvern, suporta o presiune nervoasă uriașă – mai ales că trebuia să-și cenzureze drastic orice cuvânt și cel mai neînsemnat gest. Regele cu cât înainta în vârstă, cu atât devenea mai rigid în relațiile interumane. Pentru principesa Maria, viața în preajma regelui era un adevărat chin. Ea nu era dispusă să „transceadă” în lumea artelor precum regina Elisabeta, pe care o compătimea în modul cel mai sincer

pentru resemnarea ei. Principesa Maria, frumoasă și cochetă, plăcându-i viața de societate, constituia o prezență insolită la Curte, unde regele Carol I impusese o comportare sobră, rigidă, studiată, distantă. În doi ani de căsătorie principesa a născut doi copii, dintre care un băiat, ce devenea moștenitorul moștenitorului tronului. Își făcuse datoria față de țară. Faptul că soțul ei, principele Ferdinand, după boala grea de care suferise nu-și mai putea îndeplini, la „nivelul exigențelor” îndatoririle conjugale nu a determinat-o pe Maria să se „călugărească”. Avea doar 20 de ani și o viață de trăit, astfel că nu își făcea nici un fel de complexe; era atrăgătoare, inteligentă, îi plăcea să fie curtată și, mai ales, să-și aleagă amanții după pofta inimii ei, chiar din rândul tinerilor ofițeri aflați în serviciul Palatului. Pe de altă parte, principesa știa să

Principele Ferdinand, Regele Carol I şi Principele Carol

se facă plăcută, iubită de cei din jur, care vedeau în ea o viitoare regină nu numai frumoasă, dar și inteligentă, nonconformistă, apropiată de cei mulți, care erau încântați să o vadă și să o admire.

Felul ei de a fi, relațiile extraconjugale de notorietate publică i-au atras repetate reproșuri din partea regelui Carol I[1]. Dar principesa nu a ținut seama de rigorile impuse de suveran, pe care-l „gratula” cu calificativul de „tiran bătrân”. Confruntarea regele Carol – principesa Maria s-a desfășurat mai bine de un deceniu, la cotele cele

[1] Terence Elsberry, *op. cit.*, p. 56.

mai înalte. Carol – în calitate de șef al Casei Domnitoare – își impunea voința în toate problemele, începând cu cele privind servitorii, domnișoarele de onoare, guvernanta și până la stabilirea persoanelor cu care aveau voie să converseze. Metoda folosită pentru a-și impune voința era aceea de a prezenta punctul său de vedere ca fiind unul oficial. Viitoarea regină Maria își amintea: „Unchiul ne strivea voința”, afirmând că acționa „în numele guvernului său; de câte ori trebuia să se impună vreo stavilă neplăcută, vreo jignire sau vreo renunțare tinerei și mult încercatei noastre căsnicii, regele o făcea în numele opiniei publice, iar miniștrii, în perindarea lor, erau întrebuințați, unul după altul, ca sperietori, astfel încât în tot timpul tinereții mele, cuvântul de «ministru» era sinonim cu «capul răutăților». În ochii mei, înfățișau o sectă

specială, al cărei scop era de a înlătura orice era plăcut, de a împiedica orice libertate și de a face din viața toată un chin nesuferit”[1]. Un conflict extrem de dur a izbucnit în legătură cu guvernanta aleasă pentru principele Carol. Regele a pretins că „el singur era în stare să găsească o guvernantă și că deja o găsise”; principesa Maria a intuit că unchiul său voia să aibă „un spion”, care să fie „aliata Marelui Inchizitor”. Când i-a prezentat-o pe domnișoara Winter, englezoaică, prietenă cu familia de Wied, care „o crescuse pe regina Olandei”, principesa Maria a avut un adevărat șoc: „Femeia aceasta avea toate însușirile ce nu le puteam suferi: era lătăreață, greoaie, cu ochii mari, bulbucați și ficși, cogeamite nasul cărnos și o gură respingătoare; era vul-

[1] Maria, regina României, *Povestea…*, p. 166.

gară, de o vulgaritate pe care nu o putea cântări deplin decât cineva din aceeași naționalitate cu ea. Glasul ei era vulgar și grosolan, vorba-i mitocănească și neșlefuită”[1]. Evident, principesa nu o putea suferi pe această guvernantă și a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a o elimina din anturajul ei. În anul 1900, principesa a decis să ia „taurul de coarne”: a plecat în Germania, la Gotha, unde a născut cel de-al treilea copil (principesa Marioara), anunțând că nu se mai întoarce în țară dacă nu era concediată domnișoara Winter, guvernanta principelui Carol, pe care o suspecta că, în mod intenționat, îi făcea o educație proastă, urmărind să-l îndepărteze de mama sa. Regele a trebuit să cedeze și, cu mult regret, a renunțat la domnișoara Win-

[1] *Ibidem*, p. 167-168.

ter. În locul ei a fost numită domnișoara Folliott, de origine irlandeză, pe care Maria a acceptat-o. Dar aceasta nu avea autoritatea necesară asupra tânărului prinț, astfel că regele a apelat la un bărbat, elvețianul Mohrlen. Nici de această dată nu a avut noroc, pentru că Mohrlen era homosexual și s-a îndrăgostit de principele Carol[1]. A fost totuși menținut la Curte până în 1911.

Principesa Maria a avut, la 10 mai 1902, un incident cu o domnișoară de companie. Incidentul era, în fond, cu totul minor: în acea zi principesa Maria a participat la defilarea oficială și a invitat-o pe această domnișoară În trăsura ei; întrucât pe o bancă se afla principesa împreună cu fiica ei Marioara (Mignon), „invitata" a trebuit să se

[1] Paul al României, *Carol al II-lea, regele României*, Bucureşti, Editura Holding Reporter, 1991, p. 12.

așeze pe bancheta din față, cu spatele la cai. „Domnișoara” s-a simțit jignită și i-a prezentat regelui situația „intolerabilă” în care a fost pusă, iar acesta-i-a scris principesei Maria, sugerând că impunea o explicație. Principesa, ofensată la rândul ei, a decis să-și facă dreptate singură, deoarece soțul ei, principele Ferdinand, „se simțea dinainte învins, fără nădejde, căci știa prea bine că niciodată nu era ascultat”. Principesa l-a convocat pe primul ministru D.A. Sturdza, declarându-i că nu s-a „născut sclavă” și că este hotărâtă să plece din țară, că voia să fie „liberă, liberă, liberă”, să devină „o ființă umană, nu mai sunt o marionetă obligată să dansez pe strunele muzicii care vă convine”. „Veți explica plecarea mea cum veți dori”[1] a conchis soția moștenitorului Coroanei. Aflând despre

[1] Pakula Hannah, *The Last Romantic*, New York,

această reacție atât de vehementă, regele – urmărind să evite cu orice preț un scandal, care ar fi umbrit prestigiul instituției pe care o reprezenta – a cedat. L-a trimis pe Ioan Kalinderu, omul său de încredere, cu „ramura de măslin în mână”, spunându-i că nu era nimerit să plece imediat în străinătate, sugerându-i să facă o plimbare pe domeniul de la Gherghița de lângă Ploiești. Dându-și seama că obiectivul său a fost atins, principesa Maria a acceptat. Așa cum constata un biograf avizat, din acel moment „prințesa domnitoare va fi, după rege, prima personalitate a familiei domnitoare”[1]. Suveranul a început să accepte că „tinerețea își are drepturile ei”. Din 1907 principesa Maria a început să cultive relații tot mai strânse cu Barbu Știrbey, personalitate

1984, p. 162.

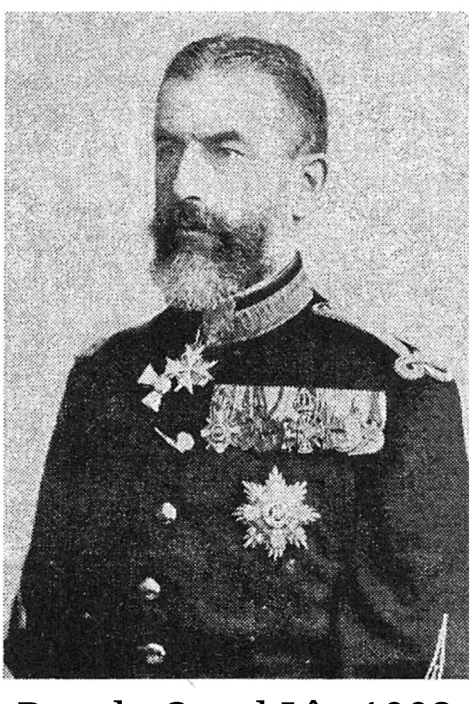
[1] *Ibidem.*

puternică, având o ținută tipic englezească. Înalt, suplu, cu alură sportivă, având ochi negri și sprâncene groase, Barbu Știrbey a devenit cel mai statornic amant al principesei și apoi reginei Maria. Carol I s-a împăcat cu ideea că nepoata sa avea un amant respectabil; drept care în 1913 l-a numit pe Barbu Știrbey în funcția de administrator al Domeniilor Coroanei. Dintre cei șase copii născuți de Maria[1], se pare că cel puțin unul – principesa Ileana – avea ca tată natural pe Barbu Știrbey. Legătura a fost tolerată de principele Ferdinand, care – la rândul lui – își găsea „plăcerile” în timpul aplicațiilor militare, când se afla în compania unor tinere „focoase” (mai ales țigănci). Pe de altă parte, Nadia Știrbey, soția lui

[1] Aceşti copii erau: Carol (1893), Elisabeta (1894), Marioara (1900), Nicolae (1903), Ileana (1909), Mircea (1913).

Barbu, era încântată de faptul că principesa Maria rămânea adesea, peste noapte, la palatul de la Buftea, considerând că era o onoare să o găzduiască pe soția principelui moștenitor, o femeie atât de agreabilă, de frumoasă și de inteligentă. Legătura lui Barbu Știrbey cu principesa Maria a fost încurajată de Ion I. C. Brătianu, cumnatul său și fruntaș al Partidului Național-Liberal.

Viața de familie la Curtea regală nu se desfășura întotdeauna așa cum Carol I voia să fie percepută de români, adică să constituie un model pentru toți românii. De altfel, însuși regele avea o slăbiciune pentru nepotul său, principele Carol,

Regele Carol I în 1903

despre care spunea că este „un adevărat român, deoarece înjură și împrumută bani”. Constantin Argetoianu preciza în memoriile sale cum și-a început principele viața sexuală: „Regele Carol I socotind că vârsta lui nepotu-său cerea anumite inițieri, se sfătuise cu Petricari (general, guvernator al principelui] asupra modalităților de executare și amândoi căzuseră de acord asupra lui Alexandru Davila (cumnatul lui Petricari) ca procurist și specialist. Davila a pus la dispoziția prințului apartamentul său și o fetișcană curățică, aleasă printre nenumăratele prietene ale celui mai popular din donjuanii noștri. După îndeplinirea ritualurilor, a doua zi, fetița s-a dus la Davila să se jelească: «M-a omorât nene Alecule, de 14 ori – niciodată mai puțin»”.[1] Regele Carol I a primit cu vie

[1] Constantin Argetoianu, *Memorii*, vol. IX.

satisfacție vestea despre „bărbăția” nepotului său. Prima dragoste adevărată a principelui Carol a fost Ella Filitti, o tânără frumoasă și cultivată, „înaltă și zveltă, cu o fețișoară radioasă și surâzătoare”[1]. Carol o alinta Păsărică, iar aceasta păstra discreția necesară, mulțumindu-se cu satisfacțiile pe care i le oferea tânărul principe.

După trei ani de la instalare, guvernarea liberală, deși a reușit să țină sub control situația generată de criza economică de la începutul secolului, începea să dea semne de „oboseală”.

De această dată, nu era vorba despre o campanie energică a opoziției, care să impună o „schimbare”, ci de fricțiuni chiar în sânul formațiunii guvernamentale. „Oculta” condusă de Carada

---

Ediție Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Machiavelli, 1997, p. 76.

[1] Lilly Marcou, *op. cit.*, p. 63.

urmărea să-l propulseze în prim-plan pe Ion I.C. Brătianu; principalul său rival era Vasile Lascăr, ministrul de Interne, care inițiase un proiect de lege privind organizarea comunelor rurale, fiind hotărât să facă din administrație „o a doua magistratură[41], să înlăture abuzurile și corupția. Carol I era plăcut impresionat de activitatea lui Vasile Lascăr și dorea alegerea acestuia în funcția de președinte al Partidului Național-Liberal. Adoptarea proiectului propus de V. Lascăr i-ar fi sporit prestigiul, astfel că „oculta ‘ a declanșat acțiunea de înlăturare a guvernului prezidat de D.A. Sturdza. Pentru a-l sili să-și depună mandatul, mai mulți miniștri au demisionat, dar primul ministru a încercat să găsească înlocuitori. Până la urmă, la 20 decembrie 1904, D.A. Sturdza și-a prezentat demisia,

apreciind că în Partidul Național-Liberal s-au ivit neînțelegeri și că, fiind necesare noi alegeri parlamentare, nu se putea prezenta în fața electoratului „decât cu un partid întreg unit, iar nu cu un partid rupt în două[1]. El făcea aluzie la conflictul mocnit între președintele partidului și „oculta” care-l sprijinea pe Ion I. C. Brătianu, care se lansase deja în cursa pentru șefia liberalilor. Se încheia un nou ciclu al „rotativei guvernamentale”, astfel că succesiunea revenea – de această dată – Partidului Conservator. Regele avea în vedere o asemenea soluție încă din ianuarie 1904, când conservatorii au obținut victorii în alegerile parțiale pentru colegiul I, atât la Adunarea De-

---

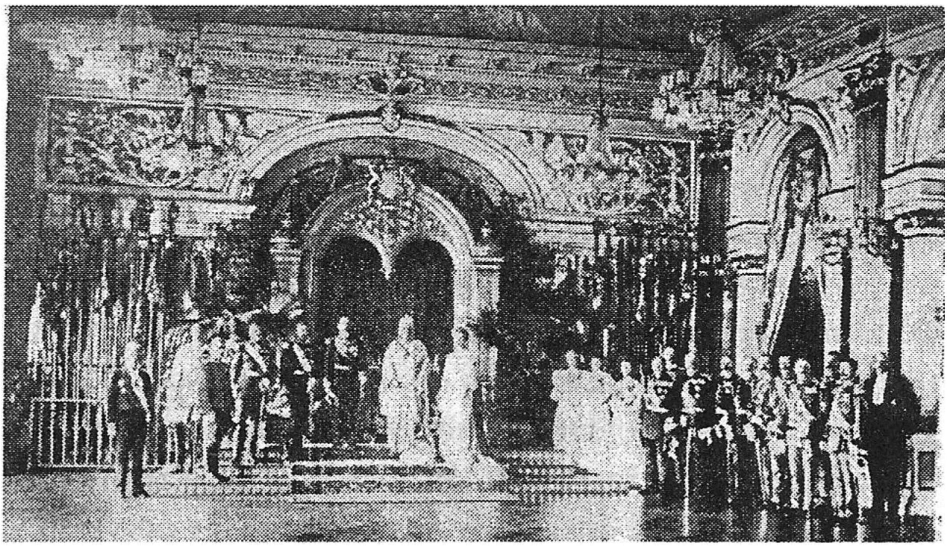
[1] Ion Bulei,. *Conservatori şi conservatorism în România*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2000, p. 297.

putaților, cât și la Senat. El dorea o colaborare a tuturor conservatorilor, purtând discuții cu Titu Maiorescu, P.P. Carp, Al. Marghiloman, Gh. Gr. Cantacuzino și Take Ionescu. Nu s-a ajuns la un acord, ambițiile politice fiind prea mari, pentru a se ajunge la acordul dorit de suveran.

3. Bilanț după 40 de ani de domnie

La 22 decembrie 1904 s-a constituit **guvernul Gheorghe Gr. Cantacuzino**, în care primul ministru deținea și Internele, în timp ce generalul Iacob Lahovari era ministru de Externe, Take Ionescu – ministru de Finanțe, iar Alexandru Bădărău – ministru de Justiție.

Noul ciclu guvernamental includea un moment important din istoria monarhiei: împlinirea a 40 de ani de la urcarea lui Carol I pe tronul României. Guvernul Gheorghe Grigore Cantacu-

Sala Tronului la jubileul de 40 de ani de domnie a regelui Carol I

zino a trecut la organizarea de alegeri parlamentare în februarie 1905. În timpul campaniei electorale, junimiștii, nemulțumiți că nu fuseseră incluși în guvern, s-au aliat cu liberalii, dar victoria a aparținut Partidului Conservator,

care a obținut 168 mandate în Adunarea Deputaților și 98 în Senat. Se crease deja un „mecanism” prin care partidul aflat la putere își asigura majoritățile parlamentare; prefectul, primarul, polițistul, jandarmul, bătăușii de profesie își făceau întotdeauna „datoria”. „Românul este guvernamental”, adică sprijină puterea, era explicația cea mai des întâlnită, atunci când unii își exprimau nedumerirea față de rezultatele înregistrate la urne. De asemenea, era larg răspândită ideea că nu se poate cere unui partid să realizeze atunci când se află la putere ceea ce promisese în opoziție, astfel că acuzațiile că ar fi demagog nu erau luate în seamă.

Parlamentul s-a deschis la 23 februarie 1905, cu obișnuitul Mesaj regal. Problema cea mai dificilă era cea a bugetului, în condițiile în care seceta din anul

precedent (1904) afectase puternic culturile agricole.

Duelul oratoric s-a purtat între liberali și junimiști pe de o parte, și guvern pe de altă parte. Dintre miniștri, deosebit de energic se dovedea a fi Take Ionescu, pe care regele îl socotea cel mai „inteligent și abil om politic[1].

Preocuparea fundamentală a guvernului prezidat de Gh. Gr. Cantacuzino a fost organizarea marilor acțiuni menite să marcheze 40 de ani de domnie a lui Carol I și 25 de ani de la proclamarea Regatului. În acest scop au fost identificate obiectele și materialele care puteau fi aduse într-o expoziție națională, care să sugereze dezvoltarea României în cei 40 de ani și cu deosebire după cucerirea independenței de stat și proclamarea regatului. Pe acest

1 Ion Mamina şi Ion Bulei, *op. Cit.*, p. 115.

fond, la 13 martie 1906 a avut loc o manifestație a tineretului din București împotriva prezentării de spectacole de teatru în altă limbă decât cea română. Inițiatorul acestei mișcări a fost tânărul profesor universitar Nicolae Iorga. La Teatrul Național urma să se joace o piesă în limba franceză, la care să asiste și principele moștenitor Ferdinand împreună cu soția sa, principesa Maria. Studenții au ocupat Piața Teatrului, dar forțele de ordine au intervenit pentru a-i împrăștia[1]. Totuși, piesa nu s-a mai jucat, fapt ce-l determina pe Iorga să aprecieze: „Era cel dintâi caz, de la 1848 până atunci, în care a triumfat o răscoală”[2].

În Mesajul de deschidere a Corpurilor

---

[1] Petre Țurlea, *Nicolae Iorga în viața politică a României*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1991, p. 24-25.

[2] N. Iorga, *Supt trei regi*, p. 22.

legiuitoare, la 8/21 mai 1906, regele Carol I afirma: „Atotputernicul Dumnezeu a vrut să împlinesc 40 de ani în scaunul domniei. În toată această vreme, pururea am împărtășit cu întreg poporul și bucuriile și nevoile. Și astăzi, când se încununează în siguranță și în belșug munca vieții mele, împreună cu toți românii mă veselesc și fericit mă simt că cea dintâi vorbă a mea este cu reprezentanții națiunii. [...] Sărbătoarea de astăzi, care nu este numai a mea, ci a întregului popor, care s-a învrednicit să ajungă unde a ajuns, prin muncă necurmată și prin înțelepciune, strânge și mai mult legăturile de-a pururea binecuvântate dintre dinastia mea și națiunea română”[1]. O idee similară se

[1] *Cuvântările regelui Carol I*, vol. II (1887-1914). Ediție îngrijită de Constantin C. Giurescu, Bucureşti, Fundația pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II“, 1939, p. 353.

regăsea și în cuvântul de răspuns la felicitările adresate de guvern: „Cu mare satisfacție privesc acest răstimp de 40 ani, bogați în fapte însemnate, în capul cărora strălucește transformarea României din Principatele Unite într-un Regat, întemeiat pe voința națională și prețuit de lumea întreagă”[1].

În sesiunea extraordinară a parlamentului, întrunită cu prilejul jubileului regal, au fost adoptate câteva legi care vizau ameliorarea situației materiale a populației. Astfel, s-au votat: legea prin care statul prelua asupra sa o pătrime din datoriile contractate de țărani la băncile populare pentru cumpărarea de porumb pentru hrană în anii 1904-1905; legea pentru deschiderea pe seama Ministerului de Interne a unui credit extraordinar de 2,5 milioane lei pentru construirea a 32 de spitale, câte

[1] *Ibidem*, p. 354.

unul în fiecare județ; legea pentru alcătuirea unui fond al asistenței sanitare a sătenilor ș.a.

Cu ocazia festivităților organizate de guvern, regele Carol I a primit felicitări din partea corpului diplomatic, a Sfântului Sinod, a Corpurilor legiuitoare, a primarilor, a înaltei Curți de Casație, înaltei Curți de Conturi, Camerelor de Comerț, Armatei, Academiei Române, profesorilor și studenților Universității din București. S-au scris poezii, s-au compus cântece, s-au realizat plachete, albume, afișe prin care era proslăvit regele Carol I[1]. Propagandiștii regimului au decis să apeleze la istorie, constatând că se împlineau nu numai 40 de ani de la urcarea lui Carol pe tron și 25 de la proclamarea regatului, ci și 1800

---

[1] Vezi pe larg, *Amintiri despre jubileul de 40 de ani de domnie a M.S. Regelui Carol I. 1866-1906*Bucureşti, Imprimeriile Statului, 1906.

ani „de la întemeierea neamului român prin Traian împăratul”. Actul comemorativ, înscris pe pergament, avea stema României, portretele regelui Carol și reginei Elisabeta; pe o coloană se aflau efigiile lui Traian, Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, iar pe cealaltă Columna lui Traian; în partea de jos era un legionar roman, lângă podul lui Apolodor din Damasc de la Turnu Severin și un dorobanț de la 1877 alături de podul de la Cernavodă, construit de Anghel Saligny; alte desene reprezentau intrarea lui Carol în București la 10 mai 1866 și încoronarea acestuia la 10 mai 1881. Astfel, Carol I era integrat în istoria românilor, dar și în cea universală, fiind pus alături de împăratul Traian.

Poezia *Povestea neamului* conținea asemenea versuri:

„Și în vreme ce tot neamul românesc sărbătorește
40 de ani spre cinstea regelui ce ne slăvește
Se-mplinesc 18 veacuri de când falnicul Traian
În ținuturile dace așeză popor roman.
Mândr-asemănare între doi viteji plini de credință
Căci trec amândoi talazul Dunării prin biruință.”

În broșura *Regele Carol I ca pedagog*, publicată de Ion Găvănescul (Editura Minerva, 1906), Carol I era prezentat ca un strălucit continuator, peste veacuri, a eroismului românilor: „în această înfățișare sublimă a văzut țara pe eroul de la Plevna, în fruntea vitejilor descendenți ai legionarilor lui Traian și ai biruitorilor de la Călugăreni”. Aceeași

idee apărea și în versurile dedicate jubileului:

> „Apărând creștinătatea, falnicul mântuitor
> Carol Vodă azi la Istru soare nou, strălucitor
> Luminează sfânta cruce pentru care-odinioară
> Craiul Frederich cel Negru și cu Mircea se luptară
> […] Și stăpân acum pe țara dintre Dunăre și Mare
> Unde numai Mircea-n vremuri puse trainice hotare
> […] Veselește-te, Slăvite Rege, căci ți-a fost ursit
> Ca Ștefan cel Sfânt și Mare să domnești mai strălucit."

La 7 septembrie 1906 a avut loc ceremonia primirii Lupoaicei, oferită în dar

de primăria orașului Roma. Aceasta a fost amplasată în fața bisericii Sf. Gheorghe-Nou, iar ulterior a fost mutată în Piața Romană.

Mii de oameni au lucrat la amenajarea Expoziției pe dealul Filaretului, în Parcul Libertății, cum fusese numit la 1848, care acum, cu prilejul jubileului, avea să devină „Parcul Carol”. S-a depus o muncă uriașă, deoarece terenul avea stânci, râpe, mlaștini, arbori bătrâni de diferite esențe. S-au construit pavilioane, s-au trasat alei, s-au amenajat izvoare, cascade. Ghirlandele din flori și becurile multicolore dădeau o imagine feerică întregului ansamblu expozițional[1].

Prezent la deschiderea Expoziției jubiliare în ziua de 6/19 iunie 1906, regele

[1] Ion N. Lahovari, *Expoziția jubiliară din 1906*, Bucureşti, Atelierele Socec, 1907.

Carol I a declarat: „Privirile retrospective ce aruncați asupra României de ieri, cu date și fapte așa de nimerite, pun la iveală, în mod izbitor, progresele îndeplinite de România de astăzi. Salut dar, cu o adâncă bucurie sufletească, prima noastră expoziție națională, adevărată serbare a muncii românești și vrednică încoronare a 40 de ani de lupte și silințe”[1].

Expoziția a avut o reală semnificație națională. Participarea unui mare număr de români din Transilvania și Bucovina la festivitățile jubileului regal, desfășurat în România în anul 1906, primirea entuziastă de care aceștia s-au bucurat, au constituit o puternică manifestare a voinței de unire a întregului popor român, în cadrul unuia și aceluiași stat[2]. Sesizând acest aspect

---

1 *Cuvântările regelui Carol I,* vol. II, p. 365.

2 Ştefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la*

fundamental, Nicolae Iorga consemna: „Bucureștii din acea vară 1906 devenise în adevăr capitala poporului românesc. Nu era suflet simțitor care să nu simtă altfel după asemenea priveliști. Se pregătise numai ceva pentru trecut, acela personificat de un rege obosit, bolnav și trist, și corurile bănățene, ardelene, bucovinene chemau, peste toate legăturile, simpatiile și fidelitățile lor, viitorul[1].

Corurile țărănești din Ardeal și Banat, după ce au cântat la Arenele Romane din București, s-au deplasat la Sinaia. Și aici au interpretat cu deosebire cântece patriotice, mai ales „Deșteaptă-te ro-

---

Alba Iulia, încununare a ideii, a tendinței şi a luptelor de unitate a poporului român, Cluj, 1968, p. 219-221.

[1] N. Iorga, *O viață de om*, Bucureşti, Editura Minerva, 1972, p. 405.

mâne”, celebrul imn al lui Andrei Mureșanu. Când regele a intrat în mijlocul acestor talentați mesageri ai aspirațiilor milioanelor de ardeleni și bănățeni, un bătrân corist a îngenuncheat, a sărutat mâna suveranului și a exclamat: „Acum slobozește doamne pe robul tău căruia i-ai îngăduit să vadă pe împăratul tuturor românilor”[1].

Parcurgând pavilioanele Expoziției, dar analizând și datele concrete sugerate doar de acestea, se putea desprinde o concluzie de netăgăduit: la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea, România a cunoscut o dezvoltare impresionantă. Energiile creatoare ale românilor s-au manifestat plenar, iar societatea s-a dovedit aptă să asimileze formele și structurile moderne. Fără îndoială, un merit

---

[1] *Din viața regelui Carol I,* Bucureşti, 1939, p. 310-311.

important revenea celor care s-au aflat în fruntea țării și care, prin politica promovată, au încurajat acest amplu proces de modernizare. Dintre toți liderii politici se detașa cu pregnanță Carol I, principele german venit pe meleagurile românești nu pentru satisfacerea unei ambiții personale, ci cu hotărârea de a contribui la înălțarea statului în fruntea căruia se afla. De aceea, progresele realizate de România erau indisolubil legate de numele său. În cei 40 de ani de domnie, s-a dezvoltat industria națională, România a fost acoperită cu o rețea de căi ferate, s-au construit depouri și gări (între care și Gara de Nord din București), s-au amenajat docurile și antrepozitele de la Brăila și Galați, s-au pus bazele navigației fluviale și maritime moderne. S-a realizat sistemul național de apărare, a fost constru-

ită linia fortificată Focșani-Nămoloasa-Galați și centura de apărare a Bucureștiului. Suveranul a înțeles necesitatea modernizării economiei românești și a participat la inaugurarea unor mari obiective: tăierea canalului Sulina (5/17 mai 1894), începerea lucrărilor de amenajare a portului maritim Constanța (16/28 octombrie 1886). De asemenea, Carol I a fost prezent la inaugurarea unor reprezentative instituții de cultură și a câtorva construcții monumentale; la punerea pietrei de temelie a Palatului de Justiție (7/19 octombrie 1890) și inaugurarea lui (la 15/27 octombrie 1895), începerea lucrărilor la podul de la Cernavodă (9/21 octombrie 1890) și inaugurarea lui (14/26 septembrie 1895), la punerea pietrei fundamentale a Palatului Poștelor (20 octombrie/1 noiembrie 1894), punerea pietrei

de temelie a Palatului Casei de Depuneri (8/20 1897), la inaugurarea palatului Universității din Iași (21 octombrie/2 noiembrie 1897) etc. Suveranul a luat cuvântul la inaugurarea statuii lui Ștefan cel Mare din Iași (5/17 iunie 1883), la sfințirea bisericii episcopale din Curtea de Argeș (12/24 octombrie 1886) ș.a.

De fiecare dată, regele a ținut discursuri, subliniind semnificația momentului și exprimându-și satisfacția că acestea se realizau în timpul domniei sale. Spre exemplu, la inaugurarea Fundației Universitare – care a coincis cu împlinirea a 25 de ani de la urcarea sa pe tron – Carol I a spus: „Astăzi, după mai mult de un pătrar de veac de jertfe și silințe, statul român a ajuns a răspândi binefacerile luminii în toate straturile poporului. Datorăm aceasta nu numai bărbaților politici care au înțeles

însemnătatea acestei puternice pârghii a ridicării națiunii, ci și corpului profesoral care și-a îndeplinit cu râvnă și cu stăruință înalta sa chemare. Dorind să las în urma mea o mărturie vie a sentimentelor ce mă însuflețesc către țară și a arăta totodată necurmatul interes ce am pentru instrucțiune, am închinat tinerelor generațiuni acest lăcaș de studiu cu falnica menire de a contribui la răspândirea și înflorirea științei în România”[1].

Cuvinte înălțătoare a rostit și la inaugurarea podului de la Cernavodă: „Săvârșirea podului peste Dunăre, dorit de un sfert de veac de mine, este astăzi un fapt împlinit și uriașă se ridică înaintea noastră această falnică operă, ca o mărturie vădită a tăriei Regatului. Geniul omenesc, în care se răsfrâng progresul

[1] *Cuvântările regelui Carol I,* vol. II, p. 157-158.

și avântul puternic al României a învins toate greutățile, a înlăturat toate piedicile, spre a executa această lucrare trainică și nepieritoare, care trebuie să arate lumii că vrednic este poporul român de frumoasa sa chemare la gurile Dunării și pe pragul Orientului [...] Mândru pot fi dar, că sub domnia mea s-a conceput și isprăvit de inginerii noștri acest măreț pod, care va atrage o însemnată parte a comerțului european pe căile noastre ferate, fiindcă astăzi stăpânim linia cea mai scurtă între Mările Nordice și țările din Orient"[1].

Expoziția și toate serbările jubileului s-au desfășurat într-o atmosferă euforică, ele constituind un real succes. Costul expoziției a fost mare: 6.600.000 lei, din care au fost recuperați doar 1.500.000 lei. Ministrul Domeniilor, Ion

---

1 *Ibidem*, p. 162-163.

Lahovari, aprecia că, având în vedere semnificația momentului aniversat, n-a fost o cheltuială prea mare și nici un „sacrificiu disproporționat”[1].

Dar nu toți cetățenii României și toate forțele politice împărtășeau starea euforică pe care o cultivau guvernanții. Unii erau ostili regelui Carol I, alții rezervați, iar nu puțini socoteau că discursurile și automulțumirea guvernanților acopereau o realitate complexă, chiar dramatică.

Cu prilejul jubileului regal din 1906, cercul socialist „România muncitoare” a publicat manifestul intitulat *Patruzeci de ani de sărăcie, de robie și rușine*[2], scris de Cristian Racovski, în care se arăta contrastul frapant dintre fastul în

---

[1] Ion N. Lahovari, *op. cit.*, p. 12.

[2] *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România 1900-1909*, Bucureşti, Editura Politică, 1975, p. 333-383.

care trăiau clasele dominante, exploatatoare și situația grea a maselor. Documentul scotea în relief faptul că suveranul „a căutat de la începutul domniei sale să-și identifice interesele economice cu ale ciocoilor și capitaliștilor, și astăzi a reușit să ajungă unul dintre cei mai mari proprietari și capitaliști din țară. Regele e părtaș ca acționar la mai multe mari stabilimente industriale, ca fabricile de postav, de lumânări, de geamuri și altele. Il veți găsi apoi în societățile de asigurare, ca «Dacia», în bănci și alte așezăminte funciare. Așadar, primele titluri pe care le găsim la rege sunt cele de patron și de cămătar. Ca atare, interesele lui sunt strâns legate cu acelea ale clasei sale. Și el îngrămădește averi peste averi pe seama muncii lucrătorului, și el exploatează pe țărani, care pe domeniile lui, și mai ales pe cele particulare, administrate

de d-l Basset, sunt tot așa de despuiați ca și țăranii oricărui ciocoi român”. Socialiștii își afirmau cu hotărâre convingerile lor republicane: „Pentru noi, socialiștii, care suntem republicani și împotriva regimului monarhic în general, n-are nici o însemnătate persoana care șade pe tronul României. Cu alte vorbe, noi nu suntem antidinastici și nu înșelăm poporul, dezgropând din când în când, cum fac politicienii noștri când vor să sperie pe rege, moaștele lui Cuza. Deosebirea dintre un rege și altul e fără însemnătate, după cum fără însemnătate e deosebirea dintre un patron și altul. Poate să fie un rege mai deștept sau mai cinstit decât un altul, tot dușman al poporului rămâne, căci puterea lui este condiționată de slăbiciunea poporului [...] Regele Carol e și el un rege cu toate păcatele meseriei

sale. Toată deșteptăciunea și toată știința lui n-a întrebuințat-o decât ca să ascundă de ochii lumii adânca mizerie materială, politică și morală a țării noastre, să acopere zdrențele noastre cu mantia lui de purpură”. Aflat în opoziție, Partidul Național-Liberal s-a arătat reticent față de modul în care s-a organizat și se desfășura jubileul. Fruntașul liberal Ion I.C. Brătianu declara: „Ca să obținem stima pe care o merităm, trebuie ca cineva să-și dea seama de situația reală, să ne studieze mult mai profund și mai serios decât se poate face într-o expozițiune”[1]. De altfel, liberalii au boicotat serbările jubileului; la inaugurarea expoziției a fost prezent doar fostul ministru Vasile Missir.

---

[1] D.A.D., nr. 54 şedința din 23 februarie 1906, p. 940.

Între cei mai severi critici ai „jubileului” s-a numărat și I.L. Caragiale, care a publicat poezia *Mare farsor și mari gogomani*, din care cităm:

„Un comediante de bravură
Joacă de patruzeci de ani,
Făcând enormă tevatură,
În faț-a niște gogomani
....
Că-n loc să poarte o tichie
Ca un farsor ce este, el
Și-a pus pe cap cu fudulie
O cască mândră de oțel
....
Acuma-nbătrânit în slavă,
Sub casca lui de caraghios
Și cam zaharisit la glavă,
Vrea chiar triumful grandios
Nobil metal nu e oțelul,
Dar scump destul, destul de greu.
Ca rol, fu mare mititelul!

Hai, gogomani, la jubileu!”

O atitudine critică au adoptat și unii oameni politici aparținând clasei conducătoare. În memoriile sale, Constantin Argetoianu scria despre mecanismul politic care funcționa în România: „Dând țara pe mâna a două partide pentru comoditatea lui personală, regele Carol I a osândit-o la cea mai cumplită înfrângere la prima încercare mai serioasă a forțelor ei. Rotativa asigurând puterea fiecărui partid, fiecare din ele s-a istovit în lupta personală și în loc să se preocupe numai de interesele obștești, a ridicat pe primul plan interesele particulare [...] Grație acestei comodități în cele rele, nu au putut realiza în cele patru decenii decât *aparențele* unui stat organizat. În momentul marilor prefaceri ale Europei și ale lumii, ne prezentam cu vitala noastră

problemă agrară nerezolvată, cu o armată de fațadă, cu o aparență de administrație, de justiție și de educație națională și numai cu finanțele în destul de bună stare mulțumită bogățiilor noastre naturale care, deși deplorabil administrate și exploatate fără rost, puteau fi valorificate în conjuncturile economice internaționale din acele vremuri binecuvântate”[1].

În acea atmosferă de automulțumire și de fast cu care oficialitățile marcau cei 40 de ani de domnie a lui Carol I, Nicolae Iorga scria un vehement articol privind situația țăranului român: „Îngrijiți-vă, o, voi, eminenți cârmuitori de țară și de drumuri frumoase, pe care să le semănați cu femei de la târguri și cu

[1] Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri, vol.* II, Ediție şi indice adnotat de Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991, p. 36-37.

bugetivori de cancelarii îmbrăcați în haine de gală pentru a juca pe cât se poate mai strălucit rolul de țăran român. Iar pe vita câmpului respingeți-o-n pumni, ascundeți-o în vizuini, ca să nu strice bucuria risipei din anul jubiliar. Tăiați mâna pelagroasă care scrie pe pereții auriți ai șalelor de banchete un nou «Mane, Takel, Fares» de amenințare”[1].

Anul 1906 s-a încheiat, pentru Carol I, într-o atmosferă de „extaz”, bătrânul rege privind cu satisfacție la realizările din cei 40 de ani de domnie. Expoziția s-a închis la 23 noiembrie 1906, după ce a fost vizitată de câteva sute de mii de oameni.

---

[1] N. Iorga, *Ascundeți țeranii*, în „Neamul românesc”, din 1 octombrie 1906.

Capitolul IV

AMURGUL ȘI SFÂRȘITUL CELEI MAI LUNGI DOMNII DIN ISTORIA ROMÂNILOR

1. „România întreagă trebuie refăcută” Problema reformelor

Nu se stinseseră încă ecourile jubileului, când societatea românească a fost confruntată cu cea mai gravă criză din timpul domniei lui Carol I: răscoala din 1907. Problema țărănească fusese tratată cu superficialitate de clasa politică, deși desele răscoale ar fi trebuit să constituie un semnal de alarmă pentru ea, inclusiv pentru rege. Semnificativ este Mesajul adresat Corpurilor Legiuitoare

la 15/28 noiembrie 1905 în care se prezentau principalele direcții de acțiune în vederea rezolvării problemelor cu care se confrunta societatea românească: dezvoltarea economiei, consolidarea finanțelor, legislația muncii, a învățământului etc. În Mesaj se afirma: „Buna stare a populației noastre rurale trebuie să fie grija noastră de căpetenie”, menționându-se, în mod expres, crearea unui fond special pentru îmbunătățirea stării sanitare a satelor[1]. Același limbaj s-a folosit și în 1906, ocolindu-se problema esențială: o nouă reformă agrară. Unul dintre admiratorii regelui, cunoscutul scriitor Cezar Petrescu – care a și scris o broșură cu iz propagandistic în favoarea monarhiei – încerca să dea o explicație: „Trăiau plugarii în împilare veche. Munceau pe-un pământ care nu era al lor; îi

1 *Cuvântările regelui Carol I*, vol. II, p. 347.

storceau arendașii nesățioși și stăpâni vremelnici, fără adânci legături cu glia. Știa regele că acolo se află o rană vie și anii nu-i îngăduiau s-o tămăduiască. Îndreptări săvârșise numai pe-alocuri. Hotărâse în cugetul său una mai adâncă. Timpurile nu-i lăsau răgaz. Nu i-au lăsat niciodată. S-au ivit întotdeauna griji mai grabnice așteptând dezlegarea”[1]. Explicația avea menirea să-l „acopere” pe rege, deși suveranul era dator să-și găsească „răgaz” pentru cei 90% din locuitorii României, care trăiau într-o neagră mizerie. Recensământul din 1905, pe care oamenii politici îl cunoșteau, arăta că circa 5.000 de gospodării (0,6% din totalul gospodăriilor rurale) stăpâneau 6.450.000 ha (60% din totalul terenului agro-silvic), în timp ce 921.000 de gospodării dețineau 4.150.000 ha (39% din suprafața

[1] Cezar Petrescu, *Cei trei regi*, p. 63.

agro-silvică); 24% dintre gospodăriile țărănești erau complet lipsite de pământ, iar 34% aveau mai puțin de 3 ha, neputându-și asigura existența zilnică[1]. Unii lideri politici sesizaseră gravitatea „chestiei țărănești” și au căutat căi de rezolvare; între aceștia s-a aflat Spiru Haret, care a încurajat înființarea de bănci populare, obști sătești, crearea de cercuri pentru citit conduse de învățători. Dar oamenii politici români erau obsedați de ideea „proprietății sacre și inviolabile”, astfel că nu concepeau să ia în calcul posibilitatea unei redistribuiri a pământului arabil. La sfârșitul sec. al XIX-lea se înregistraseră repetate răscoale țărănești, dar clasa politică nu s-a alarmat, ba chiar s-a „obișnuit” cu ele.

---

[1] Apud D. Şandru, *Reforma agrară din 1921 în România*, Bucureşti, Editura Academiei, 1975, p. 18-20.

Conservatorii – aflați la putere – erau mai curând absorbiți de rivalitățile personale. Deoarece Take Ionescu devenise tot mai influent în Partidul Conservator, gruparea lui Gheorghe Grigore Cantacuzino a început tatonările pentru un acord cu cea condusă de P.P. Carp, în vederea realizării unei mari coaliții conservatoare. Astfel, Take Ionescu ar fi fost împins pe o poziție inferioară în partid. Manevrele erau în toi, când s-a aflat că, la 8 februarie 1907, a izbucnit o nouă răscoală, în satul Flămânzi, județul Botoșani. La început, guvernanții n-au tratat-o cu seriozitatea necesară, dar, în câteva săptămâni, răscoala s-a extins în toată Moldova, apoi și în Muntenia și Oltenia, fapt ce a creat o adevărată panică în rândul clasei politice.

În acea atmosferă tensionată, când

țăranilor „cuțitul le ajunsese la os”, prezența unor agitatori în lumea satelor, sau numai ideea că ar exista îndemnul de ridicare la luptă, a avut un mare impact psihologic. Aceștia erau „studenții”, care în 1906 manifestaseră pentru apărarea limbii române, ei erau „luminătorii” satelor. Nicolae Iorga remarca: „Într-o mentalitate stăpânită de superstiții, <studentul> începu să apară ca mântuitorul revoluționar, și de pe urma unor scrieri sentimentale ale reginei Elisabeta, răspândite cine știe cum la sate, se formă o legătură, între soția suveranului, devenită apărătoare a săracilor, și între propagandiștii, reali sau închipuiți, pe care o imaginație înflăcărată și-i reprezenta ca străbătând țara călări în toiul nopții ca să aducă noul crez de mântuire.” Țăranul român, răbdător din fire și tratat ca „vita de la plug” a devenit dintr-o dată „actor

pe scena istoriei”, arătând stăpânirii că totul are o limită, că „rasa în aparență stoarsă are încă puterea de a-și răzbuna, cerând fără logică, cu atât mai puțin în formule clare, dezrobirea”[1]. O bună parte a intelectualilor – între care N. Iorga, Ioan Cantacuzino, Dimitrie Voinov, George Coșbuc, I.L. Caragiale, Vasile M. Kogălniceanu – s-au solidarizat cu răsculații, cerând să li se facă dreptate.

Dar tăvălugul devastator trebuia oprit, astfel că guvernul conservator condus de Gheorghe Gr. Cantacuzino și-a prezentat demisia, iar Carol I a încredințat puterea liberalilor.

Guvernul D.A. Sturdza a depus jurământul în ziua de 12 martie 1907. În acest guvern Ion I. C. Brătianu a preluat conducerea Ministerului de Interne,

[1] N. Iorga, *Supt trei regi*, p. 22-23.

iar generalul Averescu a devenit ministru de Război. Pentru viața politică românească – unde contestarea adversarului era o normă de conduită – la 13 martie 1907 s-a înregistrat un fapt neobișnuit: guvernul liberal a fost primit cu aplauze de majoritățile parlamentare aparținând Partidului Conservator. Aceste aplauze „nu veneau numai de la niște politicieni care știau că un guvern liberal era singura soluție, dar veneau de la niște oameni cărora le era teamă. Și acesta era sentimentul care-i domina atunci"[1]. Teama față de răscoala țărănească aflată în plină desfășurare. Mai mult, Take Ionescu a urcat la tribuna Adunării Deputaților pentru a exprima deschis sprijinul pentru guvernul liberal: „Să ne bată la toți inima

[1] Ion Bulei, *Sistemul politic al României modeme. Partidul Conservator,* Bucureşti, Editura Politică, 1987, p. 301.

împreună pentru scăparea patriei!”[1] Apelul făcut de Take Ionescu nu era doar patetic. Țara intrase în haos, iar mare parte din armata austro-ungară fusese concentrată în Transilvania, fiind gata să intervină în România; era deci un prilej pentru Imperiul Habsburgic de a-și consolida pozițiile în zona sud-est europeană[2]. Liderii partidelor politice de guvernământ – D.A. Sturdza, P.P. Carp, Take Ionescu, I. Lahovari – și-au strâns mâinile „timp de mai multe minute”; într-un acces de sinceritate, D.A. Sturdza l-a sărutat pe Take Ionescu, numindu-l „omul viitorului”[3].

[1] „D.A.D.“, nr. 49, şedința din 14 martie 1907, p. 828.

[2] *Marea răscoală a țăranilor din 1907*, Bucureşti, Editura Academiei, 1967, p. 591.

[3] Ion Bulei, *op. cit.*, p. 301.

Liberalii, care până atunci îi acuzaseră pe conservatori de incapacitate, și-au început guvernarea cu promisiuni. În Manifestul dat publicității la 15/28 martie 1907, guvernul aducea la cunoștința țăranilor că „regele a încuviințat” luarea unor măsuri pentru „a îndestula cereri drepte și legitime”, între care: desființatea taxei de 5 lei, a legii pentru asigurarea în contra lipsei de porumb provenite din secetă, a taxei către stat pentru decalitrul de vin; arendarea pământului satului și așezămintelor publice direct la țărani; întărirea băncilor populare; o nouă lege a învoielilor agricole; o lege pentru înființarea Casei Rurale ș.a. După precizarea că „acestea sunt dorințele M.S. regelui și ale guvernului său”, Manifestul exprima hotărârea de „a înfrâna cu energie neorânduielile și a pedepsei cu asprime pe cei care ar căuta să se folo-

sească de prădăciuni”[1].

Dacă promisiunile erau doar paleative – pentru că nu vizau problema fundamentală, care generase ridicarea țăranilor la luptă, și anume lipsa de pământ – amenințările au fost imediat traduse în faptă, procedându-se la una dintre cele mai crunte represiuni din întreaga istorie a României. „Bătrânul rege” a încuviințat această represiune, în calitatea sa de „cap al puterii armate”.

La 15/28 martie 1907, regele adresa un Mesaj Corpurilor legiuitoare, în care afirma: „Vă mulțumesc călduros că în aceste momente grele, care ne umplu pe toți de întristare, m-ați înconjurat cu iubire și devotament. Să rugăm pe Atotputernicul Dumnezeu să ne ocrotească

[1] *Manifestul guvernului*, în „Dimineața", din 15 martie 1907.

și să conducă pașii noștri”[1]. Prin înaltul Ordin de zi către armată, din 29 martie/ 11 aprilie 1907, Carol I mulțumea pentru contribuția acesteia la înfrângerea răscoalelor: „Evenimente grave s-au dezlănțuit asupra noastră, zguduind instituțiile statului până la temeliile lui și punând în primejdie munca de o jumătate de veac. În aceste împrejurări armata a fost chemată să restabilească liniștea tulburată. Fără șovăire, ea și-a îndeplinit datoria și, în toate unghiurile țării, ostașii au răspuns grabnic la apel [...] Vă mulțumesc cu inima caldă și privesc cu dragoste și nemărginită încredere spre scumpa mea armată, care s-a arătat la înălțimea chemării sale”.

După „potolirea” răscoalei, Carol I a hotărât să păstreze chiar el documentele, pentru a împiedica dezvăluirea întregului adevăr asupra represiunii. În

---

1 *Cuvântările regelui Carol I,* vol. II, p. 377.

1912, când la putere se aflau conservatorii, s-a descoperit că circa 30 de dosare din 1907 dispăruseră de la Ministerul de Interne. Al. Marghiloman, ministrul de Interne și N. Filipescu, ministrul de Război, au denunțat public pe liberali care, în timpul guvernării lor din 1907— 1910, au sustras dosarele pentru că ele conțineau documente privind „instigațiile” la răscoală ale liberalilor, sau poruncile de „măcelărire în masă” a țăranilor. După cinci săptămâni de agitații pe această temă, Carol I i-a declarat lui Marghiloman: „Dosarele sunt la mine”.[1] -[2] Imediat, conser-

[1] Alexandru Marghiloman, *Note politice*, vol. I, Bucureşti, 1927, p. 103.

[2] Dialogul lui Marghiloman cu regele a continuat astfel: „— Ar trebui să se întoarcă la minister, chiar de ar trebui sigilate. — Da, poate le voi lega chiar eu împrejur cu o sfoară. — Dar de ce să se creadă că ministerul conservator poate

vatorii au renunțat la dezbaterile privind represiunea din 1907. Comentând acest act, într-un virulent pamflet, N.D. Cocea scria: „Azi, dosarele pline de sânge țărănesc închegat, dovezile crimelor brătieniste, în loc să stea în lăzile Ministerului de Interne, zac pecetluite în birourile Majestății Sale. Azi, Palatul e gazdă de hoți, regele complice de asasini. Azi, cetățenii dornici de oprirea țării din cursa-i spre prăpastie vor trebui să strige: Jos regele oligarhic! Jos complicele asasinilor din 1907! Jos găsdui-

---

păstra un secret privitor la armată mai puțin bine ca domnul Brătianu? — Toate acestea le-a făcut ieşirea domnului Filipescu? — Dar ce pot răspunde unei interpelări? — Veți putea spune că dosarele sunt acolo unde trebuie să fie; oricând pot avea dosare la mine; am dosare de la Afacerile Străine” (Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, p. 103).

torul hoților de dosare! Trăiască republica!”[1].

Cert este că numărul victimelor nu a putut fi stabilit. Ziarul „Adevărul”, condus de C. Miile, adversar înverșunat al Brătienilor, a indicat 11.000 de morți; Nicolae Iorga scria despre „mii de țărani împușcați”[2], regele Carol I spunea ministrului Marii Britanii la București că „cifra era de ordinul multor mii”[3]. Într-o lucrare recentă se apreciază: „Rezultatul general al represiunii s-a soldat cu mii de victime, la care s-au adăugat zecile de mii de arestați, urmăriți și judecați, pentru participare directă sau adeziune la răscoală”.[4]

---

1 *Regele complice al asasinilor. Palatul gazdă de hoți*, în „Facla“, din 10 martie 1912.

2 „Neamul românesc", din 29 aprilie 1909.

3 Nicolae Minei, *Imense latifundii şi mizerabile parcele*, în „Magazin istoric”, nr. 3/1972, p. 52.

4 *Istoria Românilor,* vol. VII, Tom II. Coordonator: acad. Gheorghe Platon, p. 101.

Poate cea mai exactă apreciere privind represiunea mișcărilor țărănești din 1907 aparține generalului Alexandru Averescu, făcută într-o scrisoare adresată patriarhului Miron Cristea în februarie 1938: „În martie 1907 a izbucnit pe neașteptate o revoltă în țara noastră care s-a întins cu o iuțeală uimitoare de la un capăt la celălalt al țării. A început în nordul Moldovei, având un caracter antisemit. Cu cât se întindea spre sud, cu cât pierdea acest caracter și lua pe cel agrar, alimentat de agitatori străini, iar aceștia se slujeau de agenți tineri pe care țăranii îi numeau studenți. În ziua de 13 martie, înțeleptul nostru suveran de atunci, regele Carol I, mi-a făcut înalta cinste de a-mi încredința conducerea Ministerului de Război, pentru restabilirea ordinii în țară, acordându-mi întreaga sa încredere. Mi-am întocmit numaidecât

planul de acțiune și în cursul unei singure săptămâni, după punerea lui în aplicațiune, ordinea era restabilită. […] Prințul moștenitor de atunci, în urmă regretatul rege Ferdinand I, era comandantul Corpului 2 Armată. Pentru ca familia regală să nu aibă nici un amestec direct cu acțiunea de potolire, am pus diviziile direct sub ordinele mele. Comunicam personal prin poștă, telegraf și telefon cu comandanții de divizie […] Au fost incendieri, omoruri, schingiuiri, violuri de femei și fete, în sfârșit orori. Cum am aflat de acest lucru, am dat ordin prin telegraf a se pune capăt oricărei acțiuni de reprimare fără aprobarea mea personală […] Am putut, găsindu-mă în mijlocul unei răzvrătiri de fapt și generale, să ordon și să restabilesc ordinea repede și fără vărsări de sânge. Cu toate ororile din

Oltenia, au pierit în aceste răscoale numai 2.500 în toată țara, cuprinzând și militarii asasinați”[1]. Desigur „numai 2.500” victime este o formulă acoperitoare, dar această cifră are un grad ridicat de credibilitate, deoarece provine de la persoana direct implicată în restabilirea ordinii.

Discuțiile asupra numărului de morți și a răspunderilor au continuat ani în șir. Dar regele Carol I nu a acceptat ca această situație dramatică să devină obiect de dispută politică. Astfel, când fruntașul conservator Nicolae Filipescu a readus în discuția publică problema represiunilor din 1907 Mihail Pherekyde s-a prezentat în audiență la rege spre a-i cere ca, „dacă în adevăr la 1907 s-au săvârșit omoruri inutile din ordinul miniștrilor, regele, în virtutea dreptului ce-i acordă Constituția, să trimită

1 „Magazin istoric”, nr. 4, aprilie 1991, p. 20-22.

în judecată pe miniștrii de la 1907. Dar – așa cum s-a comunicat și în presă – regele a răspuns că nu există nici un cuvânt ca să fie trimis în fața Curții de Casație fostul guvern, fiindcă, venit la putere în 1907, în împrejurări foarte grele, el și-a făcut datoria pe deplin și atunci și în cursul guvernării sale spre deplina satisfacție a Coroanei”[1]. Dincolo de orice dispute și conotații politice, este cert că în primăvara anului 1907 s-a consumat o „tragedie națională”[2], de care clasa conducătoare nu poate fi absolvită. Istoricul Guy Gauthier – bun cunoscător al istoriei românilor, care a și scris o teză de doctorat privind relațiile româno-franceze

[1] Constantin Bacalbaşa, *Bucureştii de altădată*, Bucureşti, Tipografia Universul, 1933, p. 42.
[2] Keith Hitchins, *Desăvârşirea națiunii române*, în *Istoria României*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1998, p. 403.

între anii 1916-1926 – aprecia că în 1907 s-a produs o „ruptură între monarhie și popor”, că „pata de sânge mânjește monarhia”, că „un oprobiu internațional s-a aruncat asupra României”[1]. La Congresul al VII-lea al Internaționalei a Il-a Socialiste, din vara anului 1907, delegații – între care și cunoscutul militant politic francez Jean Jaures – au condamnat energic represiunile din România.

După 1907 se constată un adevărat avânt al literaturii antimonarhice și republicane. Între cei care au pus în cauză pe suveran s-a aflat și George Coșbuc, autorul istoriei Coroanei de oțel. Acum, în 1907, el se adresa lui Carol I cu cuvintele:

„Nu ți-ai iubit poporul Maiestate
Sau nu l-ai înțeles și e tot una

[1] Guy Gauthier, *op. cit.*, p. 123.

De sus și până jos s-a-ntins minciuna
Ea leagă și dezleagă-n țară toate”.

O foarte acidă analiză a societății românești a făcut I. L. Caragiale, care a publicat broșura *1907 din primăvară până în toamnă.* El nu a aprobat formele violente pe care le-a luat răscoala țăranilor, dar găsea unele explicații plauzibile: „poate că nici într-un stat, din Europa cel puțin, nu există atâta extravagantă deosebire între realitate și aparență, între ființă și mască”[1]. Rădăcina răului se afla în faptul că țăranii nu aveau pământ și erau crunt exploatați de arendași. Din „stoarcerea” muncii țăranilor „a rezultat și luxul nechibzuit al proprietarilor și înavuțirea

[1] I.L Caragiale, *1907 din primăvară până în toamnă,* Bucureşti, Tipografia „Adevărul", 1907, p. 6.

nemăsurată a arendașilor și câștigurile enorme ale băncilor, și bacșișurile administrației publice și, mai încă, ridicarea mereu crescândă a veniturilor statului”. Imaginea luptei politice în România este redată astfel de I.L. Caragiale: „Administrația e compusă din două mari armate. Una stă la putere și se hrănește; alta așteaptă flămânzind în opoziție. Când cei hrăniți au devenit impotenți prin nutrire excesivă, iar cei flămânzi au ajuns la completă famină, încep tulburările de stradă… Plebea, clienții, cu studenții universitari și școlarii de licee, conduși uneori de profesori universitari, cer numaidecât răsturnarea guvernului. Facțiunea de la putere, supranutrită, este incapabilă de a ține piept torentului popular, adică facțiunii răzbite de foame; iar regele, gelos de reputația europeană de liniște

și ordine a statului său, este silit să concedieze, *avec force compliments*, cabinetul, care avea aproape unanimități în Parlament, pentru a însărcina pe capul opoziției cu formarea unui nou cabinet, cu dizolvarea Parlamentului și a tuturor consiliilor județene, urbane și rurale, cu convocarea colegiilor electorale pentru constituirea unui nou Parlament și a unor noi consilii – care toate, după bunele obiceiuri consacrate, sunt firește aproape unanime partizane ale noului guvern. Care va să zică, în loc să derive guvernul din majoritatea reprezentanței naționale, derivă unanimitatea acesteia de la guvern”. Țara era dominată de corupție: „cu un zâmbet de amărăciune, românul numește țara lui patria bacșișului și a hatârului”. Clasa politică, ruptă de realitățile din țară, s-a străduit, după răscoală, să găsească instigatori: „Nu le

vine politicienilor noștri să creează că dezastrul este urmarea fatală a sistemei lor politice, și caută explicația la kilometri departe, când, dacă ar fi în stare să se uite bine, ar putea-o găsi sub vârful nasului”. Regele, „într-un moment de profundă mâhnire” a decis să spună „adevărul fără înconjur” și anume: „Cauza dezastrului în care a căzut țara este numai – da, numai nenorocita politică, ce o fac partidele și bărbații noștri de stat de patruzeci de ani încoace”[1].

La 13 martie 1910, când se împlineau trei ani de la izbucnirea marii răscoale țărănești, N. D. Cocea a început să editeze „Facla”, care a devenit una dintre cele mai temute gazete antimonarhice și republicane. La 21 iulie 1912 în „Facla” apărea sub semnătura Al. Filimon (pseudonimul lui Alexandru Filipescu)

---

[1] *Ibidem*, p. 24.

articolul *Ploșnița* în care se prezenta imaginea dezolantă (pelagră, sifilis, analfabetism, foame, represiuni) a unei țări peste care „domnește regele samsar, fabricantul de bere, de brânză, de sticlă și de hârtie, proprietarul de case și pământuri încălcate, deținătorul acțiunilor tramvaielor comunale, inițiatorul tuturor cartelurilor și trusturilor, samsarul fabricilor Krupp și intermediarul tuturor băncilor germane, păstrătorul dosarelor însângerate, ploșnița care își suge viața din mizeria unei țări de robi”.

Profund iritat, regele Carol I a hotărât să intenteze proces gazetei „Facla”. Aflând această veste, gazeta scria în numărul său din 28 iulie 1912: „Majestatea Sa la bară cu redacția «Faclei»! Quelle aubaine![1] Ce șansă pentru noi, modeștii mânuitori ai condeiului, să

[1] Ce chilipir!

stăm față – chiar și înaintea unei magistraturi ariviste, putrede și pătimașe – cu Statthalter-ul german al coloniei latine de la gurile Dunării! Ce minunat prilej pentru noi, fiii brazdei românești, să putem scuipa adevărul regelui brânzei și hoitului magistraturii […] Acolo, la bara unde ne va chema, vom spune celui trimis să ne jupoaie și să ne umilească ce gândesc toți în țara aceasta, ce puțini cutează să spună totuși […] Și vom fi pedepsiți. Dar ne vom fi făcut datoria, vom fi făcut să triumfe adevărul”.

În fața acestei atitudini, Carol și-a dat seama că nu era de nivelul regelui României să se judece cu un simplu particular, care urmărea să folosească procesul pentru a amplifica acțiunile antidinastice, punând în joc nu numai principii, ci și viața intimă a familiei regale. N.D. Cocea era prea bine cunoscut

pentru virulenţa campaniilor sale politice, pentru incisivitatea atacurilor sale, iar Carol nu-i putea face faţă în calitate de prim cetăţean al ţării. Desigur, ar fi putut uza de prevederea constituţională, care interzicea atacurile împotriva suveranului, dar Carol I n-a făcut nici de această dată un gest care, în mod sigur, ar fi sporit intensitatea campaniei antidinastice. Raţiunea politică a învins.

După răscoala din 1907, pentru orice om politic a devenit limpede că problema ţărănească trebuie să-şi găsească o rezolvare, că societatea însăşi trebuie primenită. Regele Carol I era şi el conştient de această realitate. La 21 martie 1907 îi spunea lui Al. Marghiloman: „România întreagă trebuie refăcută, că totul s-a prăbuşit”[1]. Asemenea

[1] Alexandru Marghiloman, *Note politice*, vol. I, Bucureşti, 1927, p. 60.

cuvinte rostite numai după câteva luni de la „extazul” jubileului, marcau, în fond, intrarea domniei lui Carol I pe o linie descendentă, sugerau începutul unei adevărate „agonii”.

N. Iorga aprecia: „Regele Carol, jignit în adâncul sufletului său de catastrofa socială produsă a doua zi după jubileul său interveni printr-o proclamație care, lăsând să se întrevadă o amnistie pentru țăranii care zăceau în temniță, ori erau aruncați cu grămada în luntri, pe Dunăre, făgăduia opera de reforme cu care conștiința sa îi spunea, desigur, că era de mult dator, dar nu îndrăznise s-o atace pentru a nu găsi înainte coaliția tuturor elementelor unei clase dominante sprijinite cu toată strălucirea ei pe robia țăranului”[1].

În 1907, Carol I se pronunța și el pen-

[1] N. Iorga, *Supt trei regi*, p. 25.

tru apărarea proprietății „sacre”. Primind la 26 aprilie/9 mai 1907 o delegație a Societății Agrare – organizația moșierimii – care l-a rugat să-și întrebuințeze influența pentru ca proprietarii și arendașii care au avut de suferit de pe urma răscoalelor țărănești să fie despăgubiți de stat, Carol a apreciat că cererea lor este îndreptățită, declarând că el veghea „cu aceeași grijă asupra săracilor, ca și asupra siguranței bogaților”[1].

Alegerile parlamentare din mai 1907 s-au desfășurat într-o atmosferă sumbră. Ecoul represiunii era foarte puternic, iar mii de țărani zăceau în închisori. Pe întreg cuprinsul țării erau urmăriți „instigatorii” la răscoală. Partidul Național-Liberal a obținut 166 mandate în Adunarea Deputaților și 95

---

[1] Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, p. 60.

în Senat; opoziția conservatoare a câștigat 15 și respectiv 17 locuri. În Mesajul rostit la 7 iunie, Carol I a spus: „Liniștea internă și pacea dintre cetățeni sunt o necesitate de primă ordine pentru dezvoltarea normală și propășirea neîntreruptă a țării. Aveți o frumoasă chemare, aceea de a stabili un echilibru satisfăcător între păturile sociale, care formează baza existenței statului” [1] . Aceeași idee era reluată în Mesajul de deschidere a sesiunii ordinare a Corpurilor legiuitoare, la 15/28 noiembrie 1907, când regele menționa: „Proprietatea mare și țărănimea sunt păturile sociale pe care se reazimă mai ales buna stare și progresul oricărui stat; de aceea se cere ca în relațiunile lor să domnească buna înțelegere și armonia cea mai perfectă”[2].

---

[1] D.A.D., nr. 1, şedința din 7 iunie 1907, p. 1.

[2] *Cuvântările regelui Carol I*, vol. II, p. 379.

Când guvernul liberal a venit cu proiectele de legi privind învoielile agricole, Casa Rurală, monopolul cârciumilor la sate, asociațiile țărănești, desființarea trusturilor arendășești – care puneau unele stavile în calea abuzurilor proprietarilor și arendașilor – regele Carol I a avut serioase rezerve, afirmând că se viola dreptul de proprietate.

În răspunsul la Adresa Adunării Deputaților, din 29 noiembrie/12 decembrie 1907, regele preciza: „Este de netăgăduit că proprietatea mare alcătuiește partea cea mai însemnată a bogăției țării și că propășirea întregii noastre agriculturi atârnă de menținerea ei. Însă o ușurare a condițiilor de trai a țăranului și îndrumarea sa spre o muncă mai spornică sunt de asemenea necesități recunoscute de toți. Împăcarea acestor nevoi, deopotrivă însemnate,

trebuie căutată pe tărâmul bunei înțelegeri și al dreptății, singurele temelii pe care se poate lucra cu înțelepciune”[1]. Era limpede că regele nu se gândea la înfăptuirea unei reforme agrare prin exproprierea marilor proprietari și împroprietărirea țăranilor. De altfel, o asemenea opțiune nu era împărtășită nici de șeful Partidului Național-Liberal, D.A. Sturdza, președintele Consiliului de Miniștri. Dar pozițiile lui D.A. Sturdza erau puternic subminate de „oculta” manevrată de Eugeniu Carada, care urmărea să-l propulseze în prim planul vieții politice pe Ion I.C. Brătianu. Însă D.A. Sturdza se încăpățâna să se mențină la putere, deși starea sănătății sale devenea tot mai precară, iar accesele de furie îl cuprindeau adeseori.

Regele cunoștea situația din Partidul

[1] *Ibidem*, p. 390.

Național-Liberal, dar privea cu o oarecare suspiciune pe Ion I.C. Brătianu, care i se părea cam radical în idei. În decembrie 1907, luând cuvântul în Adunarea Deputaților, Brătianu declarase: „Proprietatea mare își are rostul ei deosebit, după ceea ce înseamnă acest cuvânt în gura fiecăruia dintre noi. Dacă prin proprietate mare înțelegem ceea ce există în alte state sub acest nume, proprietate de 500 sau 1.000 hectare, acesta este admisibil; când însă proprietatea ajunge la zece mii de hectare, atunci, în limba țărilor civilizate, nu se mai numește proprietate mare, ci proprietate latifundiară. Și nu cunosc nici o operă sociologică care să apere proprietatea latifundiară”[1].

După furtunosul an 1907, nici 1908

1 „D.A.D.", nr. 16 şedința din 11 octombrie 1907, p. 184.

nu s-a dovedit a fi de bun augur pentru rege. În cele două mari partide de guvernământ s-au produs mutații importante, pe care suveranul le-a privit cu multă suspiciune, temându-se că ele îi vor pune în cumpănă sistemul instituit de el, al rotativei guvernamentale, care devenise „metoda și idealul său”[1]. În Partidul Național-Liberal presiunea „tinerilor” care urmăreau să-l propulseze la conducere pe Ion I.C. Brătianu devenise extrem de puternică, iar regele o recepta ca pe o amenințare la adresa modului său de conducere. N. Iorga scria: „Stăpânirea unui om greu accesibil, care nu știa decât să poruncească, și nu se bănuia niciodată care va fi porunca ieșită din preocupații personale, din simpatii adesea inexplicabile, insondabile în originea lor, era cu atât

[1] C. Xeni, *op. cit.*, p. 197.

mai de nesuferit, cu cât partidul se înnoise prin elemente noi, care aduceau cu totul alte principii și se îndreptau după o mentalitate cu totul alta”[1].

Hotărârea lui Take Ionescu de a „rupe” Partidul Conservator l-a nemulțumit adânc pe rege, mai ales că noul partid – Conservator-Democrat, creat la 3/16 februarie 1908 – a dobândit rapid o mare popularitate. Într-o discuție cu Dimitrie Greceanu, Carol I îi spunea: „D-voastră, conservatorii, ați făcut o mare greșeală despărțindu-vă de Take Ionescu. Liber, el poate fi un om periculos. Trebuia să-l înăbușiți cu sărutări”[2]. Condus de asemenea idei, regele nu i-a încredințat niciodată lui Take Ionescu mandatul de a forma guvernul, deși Partidul Conservator-Democrat

---

1 N. Iorga, *Supt trei regi*, p. 27.
2 C. Xeni, *op. cit.*, p. 216.

obținea succese electorale semnificative. De altfel, Carol i-a declarat categoric lui Al. Marghiloman că un guvern Take Ionescu ar fi „o nenorocire națională”[1]. Ostilitatea regelui față de Take Ionescu era generată de atitudinea negativă a acestuia față de Germania și de simpatiile lui pentru Franța. Pentru Carol o politică filogermană era criteriul esențial de apreciere a eventualilor săi colaboratori[2].

Deocamdată, în 1908, Carol îl sprijinea pe D.A. Sturdza, președintele Consiliului de Miniștri, deși acesta era un om încăpățânat, orgolios, dar și bolnav. Regele îi mărturisea principesei Maria: „Ai să vezi, copila mea, cât e de obosi-

---

1 Alexandru Marghiloman, *Note politice*, vol. I, Bucureşti, 1927, p. 77.

2 Anastasie Iordache, *Take Ionescu*, Bucureşti, Editura Mica Valahie, 2001, p. 135.

tor, când îmbătrânești, să lucrezi cu oameni a căror minte e prea adânc ancorată în prejudecăți nestrămutate și în formule. Îți simți propria minte obosită și necontenitele dezbateri te obosesc”[1]. Ajuns la vârsta de 75 de ani și fiind bolnav de nervi, D.A. Sturdza a acceptat, la 15 decembrie 1908, să plece la tratament în Franța. De acolo a adresat, la 27 decembrie 1908 o scrisoare către regele Carol I, pe care-l anunța că nu putea duce mai departe sarcina de președinte al Consiliului de Miniștri.

Regele Carol I în 1908

[1] Regina Maria, *Povestea vieții mele,* vol. II, Bucureşti, Editura Eminescu, 1991, p. 333.

Textul scrisorii, redactat de fiul său, Alexandru Sturdza, a ajuns în mâinile suveranului, care a ținut să adreseze cuvinte măgulitoare: „Neprețuitele servicii ce ați adus țării și Coroanei, ca bărbat de stat și ca om al științei, vor rămânea neșterse în inima tuturor și vă vor asigura o veșnică recunoștință. Din adâncul sufletului meu, vă mulțumesc pentru nestrămutata dumneavoastră credință[1]. Dar D.A. Sturdza nu s-a putut bucura de conținutul acestui mesaj, întrucât boala de nervi l-a doborât, trăind o lungă agonie, până în 1914.

Deocamdată, se punea problema succesiunii. Potrivit unei relatări ulterioare făcute de Ion I.C. Brătianu lui Alexandru Lapedatu, regele ar fi preferat să-l numească pe Emil Costinescu în fruntea guvernului, deoarece acesta

[1] Ion Mamina şi Ion Bulei, *op. cit.*, p. 128.

era un vechi lider al Partidului Național-Liberal și râvnea să ajungă președintele acestuia; un motiv în plus pentru rege erau „legăturile politice și financiare cu lumea germană” [1] pe care le avea Costinescu. Cel care a înclinat balanța în favoarea lui Brătianu a fost Spiru C. Haret, care deținea interimatul președinției Consiliului de Miniștri; el a convocat conducerea partidului și a declarat că erau două persoane îndreptățite la succesiunea lui D. A. Sturdza și anume Emil Costinescu și Mihail Pherekyde, dar socotea că, în interesul partidului, persoana cea mai indicată era Ion I. C. Brătianu, care se bucura de apreciere atât în țară cât și în străinătate. Mihail Pherekyde l-a susținut pe Brătianu, iar Costinescu

---

1 Alexandru Lepedatu, *Amintiri*, Prefață, note şi comentarii de Ioan Opriş, Cluj-Napoca, Editura Albastră, 1998, p. 215.

s-a raliat și el acestei propuneri. Când Spiru C. Haret s-a prezentat la rege pentru a-i comunica decizia forului de conducere a partidului „Carol I fu vădit contrariat. L-ar fi vrut pe Costinescu. Nu se descoperi însă, ci zise că deoarece aceasta este hotărârea miniștrilor săi, el trebuie s-o accepte”[1]. Procedeul folosit de conducerea Partidului Național-Liberal era neobișnuit; conform Constituției, regele îl desemna pe șeful guvernului, neexistând nici o prevedere restrictivă, sau obligația de a lua în considerare opțiunea unui partid. Dar „oculta” a decis să forțeze nota, pentru a-l impune pe Ion I.C. Brătianu. Și a reușit. După multe ezitări, regele l-a numit în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri pe Ion I.C. Brătianu, reprezentant al tinerilor liberilor

Guvernul Ion I.C. Brătianu a depus

---

[1] *Ibidem.*

Regele Carol I în 1909

jurământul în ziua de 27 decembrie 1908. Foarte curând, reticențele lui Carol I față de „tânărul liberal” au dispărut, iar decizia luată de suveran s-a dovedit a fi benefică. Ion I.C. Brătianu era un om cultivat, manierat, cu o puternică forță de argumentare, receptiv la orice idee care putea conduce la o soluție pozitivă. Carol I și-a depășit toate reticențele și a colaborat cu multă plăcere cu noul său prim sfetnic. Regele îi spunea principesei Maria: „în ziua de azi, a lucra cu Ionel Brătianu e pentru mine o mare odihnă; are o minte primitoare, îmi urmează gândul până la capăt, îmi înțelege fără vorbă dorințele și nu e în veșnică opunere cu mine. E plin

de dorința de a învăța; în ochii lui eu sunt un înțelept, pe când vechiul meu prieten, Sturdza, e atât de îndărătnic, încât ne obosim unul pe altul”[1].

Guvernul și-a concentrat atenția spre detensionarea situației din lumea satelor, inițiind proiecte de legi privind învoielile agricole, înființarea Casei Rurale, obștile sătești de arendare etc. pe care Parlamentul le-a votat, iar regele le-a promulgat.

Guvernul a organizat manifestările prilejuite de împlinirea a 70 de ani de viață a suveranului, la 8 aprilie 1909; cu acest prilej, România a fost vizitată de principele Friederich Wilhelm, moștenitorul tronului Germaniei. De asemenea, la 27 iunie s-a aflat în România principele Franz Ferdinand, moștenitorul Coroanei Austro-Ungariei. Regele

1 Regina Maria, *op. cit.*, p. 333.

Carol I a fost mândru să-l salute la castelul Peleș, ca o „nouă mărturie despre simpatia și neclintitul interes ce M.S. Împăratul și Rege, Franz Joseph îl arată mie și țării mele”[1].

Înaintând în vârstă, Carol I a devenit mai puțin rigid, cel puțin în relațiile cu membrii familiei sale. Purta discuții mai lungi cu principesa Maria, constatând că aceasta era o fire deschisă și extrem de agreabilă. Îl iubea pe principele Nicolae (zis Nicky) care făcea multe ghidușii, oferindu-i momente de adevărată destindere. Cu inconștiența specifică vârstei, micuțul Nicky îndrăznea „să-l tragă de barbă și să-i ascundă chipiul sau bastonul”[2]. Era o dovadă că și oamenii mari, chiar cei mai rigizi, vibrează la sufletul unui copil. Regina Maria avea să-și amintească: „Nicky

1 *Cuvântările regelui Carol I,* vol. II, p. 410.

2 Guy Gauthier, *op. cit.*, p. 110.

era bucuria sa. El nu mai putea să se separe de Nicky și un surâs deosebit era rezervat acestui drăcușor, care cucerise inima austeră a regelui”[1].

Politică însă evita să discute; din când în când seara, regele ținea „interminabile monologuri” după care – fără a mai îngădui celorlalți membri ai familiei să-și exprime un punct de vedere – pleca la culcare. Ferdinand, principele moștenitor, asista la asemenea reuniuni, cu trabucul în gură, fără să scoată o vorbă.

Țara continua să progreseze. În septembrie 1909 s-a inaugurat portul Constanța, după o muncă intensă de 15 ani, desfășurată sub conducerea inginerului Anghel Saligny. În 1910 au fost acordate drepturi politice depline pentru toți locuitorii din Dobrogea, considerându-se că etapa de integrare a acestei

---

[1] Maria Regina României, *op. cit.*, p. 311.

provincii în cadrul statului român se încheiase.

La 11 ianuarie 1909, Ion I.C. Brătianu a fost ales președintele Partidului Național-Liberal, act ce marcă și o nouă orientare a acestuia. În discursul rostit cu prilejul alegerii sale, Ion I.C. Brătianu a spus: „opera noastră este o operă de progres, de ordine și de pace”[1]. În iunie 1910, Ion I.C. Brătianu s-a pronunțat public pentru revizuirea Constituției, în vederea înfăptuirii reformei agrare și a celei electorale[2]. Realizarea acestui obiectiv impunea o pregătire politică adecvată și mai ales obținerea sprijinului din partea regelui Carol I și a Partidului Național-Liberal. De aceea, la 28 decembrie 1910/11 ianuarie 1911, Ion I.C. Brătianu a prezentat demisia

---

1 „Viitorul", din 13 ianuarie 1909.

2 *În chestia revizuirii*, în „Adevărul", din 19 iunie 1910.

guvernului. Regele Carol I a încredințat, în aceeași zi, conducerea noului guvern lui Petre P. Carp, liderul Partidului Conservator.

Guvernul Petre P. Carp, constituit la 29 decembrie 1910, era mai curând expresia unei conjuncturi politice, decât a voinței suveranului. Relațiile dintre Carol I și noul prim-ministru nu erau dintre cele mai bune. Teoretic, regele avea toate motivele să-l aprecieze pe Carp, deoarece acesta era un filogerman convins și un om de o înaltă ținută morală. În fapt însă se ciocneau două caractere extrem de puternice, care nu se agreau reciproc. Spirit voluntar, Carp nu respecta „eticheta”, spunându-și tranșant, fără formule protocolare, opiniile. Din această cauză P.P. Carp l-a călcat adesea pe nervi pe Carol I, care evita să-i riposteze, pentru a nu primi replici și

mai dure. Duiliu Zamfirescu relata următoarea scenă: „Devenit ministru și președinte de Consiliu, morga d-sale [a lui P.P. Carp] față de suveran trecea peste toate marginile și nu arareori spunea în mod crud ceea ce s-ar fi putut spune cu delicatețe sau s-ar putea tăcea cu elocvență. Așa, bunăoară, înainte de a părăsi ministerul și a lăsa locul d-lui Maiorescu, într-o violentă explicație cu Majestatea Sa, care afirma că armata română nu avea cele trebuincioase pentru a intra în campanie, d-l Carp zise regelui: «Dacă nici de asta nu te-ai ocupat de aproape, ce ai făcut timp de 45 de ani?»”[1].

Guvernul a organizat, în februarie 1911, alegeri parlamentare pe care le-a câștigat fără dificultate (160 mandate în Adunarea Deputaților și 85 în Senat).

---

[1] Al. Săndulescu, *Duiliu Zamfirescu şi marele său roman epistolar*, p. 172-173.

Un adevărat succes a înregistrat Partidul Conservator-Democrat, care se dovedea un veritabil partid de opoziție (10 deputați și 11 senatori). Este semnificativ faptul că în timpul campaniei electorale conservatorii-democrați nu au ezitat să-l atace pe Carol I. În ziarul .Acțiunea” au apărut articole de fond cu titlurile: „Guvernul M.S. Regelui”, „Bandiții regelui”, „Regele petrece”, „Jos minciuna, Majestate!” Se pare că o asemenea atitudine era agreată de o parte a cetățenilor, care și-au dat voturile lor Partidului Conservator-Democrat.

Cel mai important act de politică internă adoptat din inițiativa guvernului prezidat de P.P. Carp a fost legea din februarie 1912 pentru încurajarea industriei naționale, îndeosebi pentru întreprinderile care utilizau produse agricole sau extrase din subsolul țării. De

asemenea, s-a adoptat legea meseriilor, care prevedea organizarea meseriașilor (patroni și lucrători) în bresle, precum și legea „proprietăților de mână moartă”, potrivit căreia terenurile stăpânite de persoanele juridice cu caracter de utilitate publică treceau în proprietatea statului în scopul vinderii lor, în loturi, la țărani.

Ca și în 1901, P.P. Carp avea să fie subminat din interior de colegii săi conservatori. La 3 aprilie 1907, P.P. Carp fusese ales președintele Partidului Conservator, care fuzionase cu junimiștii, iar în februarie 1908 „scăpase” de Take Ionescu, plecat pe un nou drum, prin crearea Partidului Conservator-Democrat. Totuși, apele nu s-au limpezit în Partidul Conservator. De această dată rolul principal în crearea unei atmosfere tensionate i-a revenit lui Alexandru Marghiloman, care îndeplinea

funcția de ministru de Interne. El susținea că Societatea Tramvaielor a fost înființată în 1909 de liberali în dauna „comunei” București; în consecință a pornit o campanie împotriva acestora și a inițiat un proiect de lege prin care vechiul contract era anulat. Proiectul a fost votat în ziua de 15 decembrie 1911, dar liberalii și conservatorii-democrați – în semn de protest – s-au retras din parlament. Ion I.C. Brătianu declara: „Opoziția nu poate să asiste la o violare atât de îndrăzneață a Constituției și părăsind Corpurile legiuitoare lasă guvernului întreaga răspundere a urmărilor actelor ce se săvârșesc”[1]. În stilul său caracteristic, P.P. Carp acuza opoziția că vrea „revoluție”, dar că revoluțiile se fac pe idei și nu pe afaceri. La rândul său, Nicolae Filipescu îi ataca

[1] *Discursurile lui Ion I.C. Brătianu.* Publicate de George Fotino, vol. III, Bucureşti, 1935, p. 519.

pe liberali pentru cruzimea cu care au reprimat răscoala din 1907[1]. Tensiunea politică a crescut brusc. Regele Carol I a ratificat „legea Marghiloman”, deși nu era de acord cu conținutul ei, deoarece nu dorea să fie amestecat în afaceri, lăsând ca, ulterior, justiția să aprecieze.

Liberalii, ajutați de Take Ionescu – un excepțional avocat și agitator politic – au pornit lupta pentru dărâmarea guvernului, acuzându-l de ilegalitate. Ei s-au adresat și justiției; în februarie 1912, Tribunalul Ilfov a declarat „legea Marghiloman” ca neconstituțională. În martie 1912, înalta Curte de Casație și Justiție dădea același verdict. În aceste condiții, la 28 martie/10 aprilie 1912, P. P. Carp a trebuit să demisioneze.

Regele a făcut apel la Titu Maiorescu,

---

[1] Anastasie Iordache, *Ion I.C. Brătianu*, Bucureşti, Editura Albatros, 1994, p. 148.

iar acesta a acceptat să formeze un nou guvern conservator, deși Carp – urmat de Marghiloman, N. Filipescu, Barbu Ștefănescu-Delavrancea – s-a pronunțat pentru retragerea partidului în opoziție.

Guvernul Titu Maiorescu a depus jurământul la 28 martie 1912, într-o atmosferă încărcată, atât pe plan intern, cât și extern. Disensiunile din Partidul Conservator l-au îngrijorat pe Carol I, care i-a cerut primului ministru să-l atragă în guvern pe Take Ionescu, președintele Partidului Conservator-Democrat, a cărui popularitate creștea de la o lună la alta. În urma insistențelor lui Carol I, Maiorescu a tratat cu Take Ionescu pentru constituirea unui guvern de coaliție; la 14 octombrie 1912, Take Ionescu a primit Ministerul de Interne; în aceeași zi au intrat în guvern Alexandru Marghiloman (la Finanțe) și

Nicolae Filipescu (la Agricultură și Domenii), astfel că P.P. Carp a rămas izolat. În alegerile parlamentare din noiembrie 1912, Partidul Conservator-Democrat a înregistrat un adevărat triumf: 85 mandate în Adunarea Deputaților și 47 în Senat, în timp ce Partidul Conservator a obținut 64 locuri de deputat și 46 de senator. Și Partidul Național-Liberal, aflat în opoziție, a avut rezultate semnificative: 39 deputați și 24 senatori.

Regele Carol I în 1913

Între timp, situația din zona Balcanilor și sud-est europeană s-a deteriorat, începând din 1908: Bulgaria și-a proclamat independența față de Imperiul Otoman, Austria a anexat Bosnia și Herțegovina, în 1911 a avut loc războiul între Turcia și Italia, în 1912 Bulgaria, Serbia, Grecia și Muntenegrul au pornit lupta de eliberare de sub dominația otomană.

Sub conducerea lui Carol I, România promova o politică de echilibru între Marile Puteri, urmărind cu atenție evoluția situației internaționale, cu deosebire cea din Balcani. Această politică s-a dovedit utilă, o elocventă expresie fiind aceea că în aprilie 1909 Carol I pri-

mise bastonul de feld-mareșal al armatei germane, iar în decembrie 1912 pe cel de mareșal al armatei ruse.

În condițiile accentuării contradicțiilor dintre statele balcanice, România și-a impus o neutralitate activă, militând pentru aplanarea divergențelor și menținerea statu-quo-ului teritorial. Discutând la 16/29 octombrie 1912 cu ministrul Bulgariei în România, Titu Maiorescu, președintele Consiliului de Miniștri, a spus: „în limitele tratatului de la Berlin, neutralitatea României este firească. Dacă se vor produce însă schimbări teritoriale în Balcani, România va avea să-și spuie cuvântul”[1]. Peste două zile, la 18 octombrie, a izbucnit primul război balcanic, între Bulgaria, Serbia, Grecia și Muntenegru pe de o parte și Imperiul Otoman de cealaltă

---

[1] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 16/1912, f. 7.

parte. În Mesajul regelui Carol I prezentat în Parlament la 26 noiembrie 1912 se arăta: „România, în dorința ei de a contribui la localizarea războiului, a păstrat

Regele Carol I si generalul Averescu

neutralitatea față de statele beligerante din Peninsula Balcanică, urmărind însă cu luare aminte desfășurarea unor evenimente, care ating numeroase interese ale statului nostru [...] România este privită ca un factor important în concertul european și la regularea definitivă a chestiunilor deșteptate prin criza balcanică, glasul ei va fi ascul-

tat”[1]. Ca urmare a înfrângerii Imperiului Otoman, în ziua de 30 mai 1913 s-a încheiat tratatul de pace de la Londra. Curând însă, la 16/29 iunie 1913, Bulgaria, incitată de Austro-Ungaria (care urmărea slăbirea Serbiei), a început lupta împotriva foștilor săi aliați, declanșând astfel al doilea război balcanic[2].

În această atmosferă, regele Carol I aprecia că își putea încorona lunga-i domnie cu un statut internațional prestigios. Nicolae Iorga scria: „în dorința de a influența cu orice preț politica generală, el se ocupa de drumul sârbesc în Adriatică, de soarta Salonicului, de Albania autonomă, pe care ar susține-o și cu bani – avea, de la regina, planul de

---

1 „D.A.D.“ nr. 1, şedința din 26 noiembrie 1912, p. 1.

2 Nicolae Ciachir şi Gheorghe Bercan, *Diplomația europeană în epoca modernă*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1984, p. 444.

a face rege al ei pe nepotul acesteia, pașnicul și greoiul prinț de Wied, care începea să caute pe hartă țara viitoarei sale domnii – șt i-ar da și o jandarmerie macedo-română. I se părea chiar că vede în România un puternic partid care ar vrea războiul imediat cu Rusia nepregătită; și aceasta în momentul când era momit cu proiectul căsătoriei

Principesa Maria

prințului Carol cu una din Marile Ducese”[1]. Pe de altă parte, băiatul născut de principesa Maria în iunie 1913 a primit numele de Mircea, amintind de Mircea cel Bătrân, stăpânitor al cetății Dârstor.

[1] N. Iorga, *Supt trei regi.* Ediție Valeriu şi Sanda Râpeanu, 1999, p. 114-115.

Încă de la 8/21 iunie 1913, Titu Maiorescu spunea ministrului Austro-Ungariei la București: „dacă ar izbucni războiul dintre aliații balcanici, conform aprobării date deja de rege, România ar mobiliza imediat și ar ocupa mai întâi toată linia Turtucaia-Balcic”[1]. La 27 iunie/10 iulie începea intervenția României în acest al doilea război balcanic, act ce constituia primul pas concret spre desprinderea din alianța cu Austro-Ungaria; când trupele române au trecut Dunărea, soldații scandau: „în Ardeal!” fapt ce exprima o înaltă conștiință națională. Regele Carol I a încredințat comanda trupelor principelui moștenitor Ferdinand, care în aprilie 1911 devenise general de corp de armată. Suveranul a ținut să asiste la momentul trecerii Dunării, așa cum făcuse

[1] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 16/1912, f. 37.

în 1877, dar nu s-a încumetat – datorită vârstei și a stării de sănătate – să însoțească trupele în lupta cu inamicul. Oarecum surprinzător, la aflarea știrii că România a intrat efectiv în război, Bulgaria a fost nevoită să ceară pace, astfel încât a fost evitată o confruntare militară efectivă.

Negocierile de pace s-au desfășurat la București, finalizându-se la 28 iulie/10 august 1913. Prin tratatul încheiat, se trasa noua hartă în Peninsula Balcanică; sudul Dobrogei (Cadrilaterul), teritoriu împărțit în două județe – Durostor, după vechiul nume roman al cetății Silistra, stăpânită odinioară de Mircea cel Mare, și Caliacra – a intrat în componența României. Pacea de la București a constituit „un important moment al relațiilor internaționale. Era prima în care hotărâri importante fuseseră luate de micile state din sud-est,

fără amestecul direct al marilor puteri”[1].

Participarea la războiul balcanic a avut și importante consecințe interne. În primul rând s-a observat că armata nu era, cu adevărat, pregătită și echipată pentru război. Discursurile despre grija pe care statul o purta ostașilor s-au dovedit a fi, în mare parte, demagogice. Un mare număr de militari a murit de holeră. Constantin Argetoianu, care a participat la campania din sudul Dunării, scria: „Mureau oamenii ca muștele, și seara se înșirau

Principele Ferdinand

[1] *România în anii primului război mondial,* vol. I, Bucureşti, Editura Militară, 1987, p. 34.

câteva camionete la poarta fiecărui spital ca să ia și să îngroape morții din timpul nopții. Ii încărcau cum îi găseau și punându-i unii peste alții îi duceau la gropi mari comune pline cu var, unde-i îngropau fără sicriu și fără Dumnezeu”[1]. În timpul războiului s-a remarcat, pentru prima dată, prin energia și curajul ei, principesa Maria. Ea a obținut de la rege permisiunea de a se ocupa de tabăra de la Zimnicea, unde erau aduși bolnavii de holeră. Și-a dovedit capacitatea organizatorică și mai ales calitatea de a alina sufletele unor oameni aflați în grea suferință. Cei care s-au întors teferi în țară erau animați de o nouă stare de spirit; ei au văzut că în Bulgaria țăranii aveau case îngrijite, că acolo nu erau moșii întinse. În consecință, au început să vorbească despre

---

[1] Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine…*, vol. II, p. 33.

nevoia unei reforme agrare în România.

Cel care a sesizat noua stare de spirit a fost Ion I.C. Brătianu; el îmbrăcase uniforma militară și plecase pe front. După revenirea în țară a avut mai multe discuții cu regele, la Sinaia, căutând să-l convingă de necesitatea reformelor, ca un act de dreptate socială. De altfel, Carol I începuse și el să împărtășească o asemenea idee, exprimând-o cu multă prudență. Astfel, la inaugurarea statuii lui Alexandru Ioan Cuza din Iași (26 mai/8 iunie 1912), Carol I a găsit tăria de a elogia pe cel al cărui tron îl ocupa: „Domnitorul Alexandru Ioan Cuza a avut gloria de a lega numele său de acest mare fapt istoric [Unirea], început prin alegerea sa și adus la deplină înfăptuire prin încordata sa stăruință. Sunt însă și alte fapte mari, mai personale, care îndreptățesc cinstirea

care i se aduce astăzi. Pe lângă unire, acest monument, ridicat prin recunoștința obștească, mai însemnează dezrobirea țăranilor, secularizarea bunurilor mănăstirești și îndrumarea țării către neatârnare. Voința hotărâtă a lui Cuza-Vodă și pătrunzătoarea înțelepciune a sfetnicilor săi găsesc în sfârșit dreapta și frumoasa lor răsplată. Primul rege al României își îndeplinește o sfântă datorie către primul domnitor al țărilor surori unite, aducând în fața acestui monument prinosul de cinste ce se cuvine memoriei lui Cuza-Vodă, care va rămâne de-a pururea neștearsă în amintirea poporului”[1].

Apreciind că terenul era pregătit, la 7 septembrie 1913, Ion I.C. Brătianu a publicat o scrisoare către conducerea Partidului Național-Liberal prin care cerea trecerea la înfăptuirea reformei agrare

[1] *Cuvântările regelui Carol I,* vol. II, p. 457.

și a celei electorale[1]. Întrunit la 20 octombrie 1913, Congresul Partidului Național-Liberal a înscris în programul partidului reformele, după care a început o vastă campanie de întruniri publice în favoarea acestora. Pe de altă parte, Partidul Conservator a organizat acțiuni de contrapropagandă, afirmând că dreptul de proprietate era sacru și inviolabil, prevăzut ca atare în Constituția țării și el nu putea să fie încălcat. La rândul lor, Partidul Conservator-Democrat și Partidul Naționalist-Democrat au susținut reformele preconizate de liberali, în timp ce Partidul Social-Democrat se pronunța pentru acordarea votului universal și exproprierea totală a pământului moșieresc și darea lui în arendă pe termen lung la obștile de țărani[2].

1 „Viitorul", din 8 septembrie 1913.

2 *Documente din istoria mişcării muncitoreşti*

Evident că în această dispută rolul monarhiei era foarte important. În Raportul Comitetului Executiv al Partidului Social-Democrat prezentat la Congresul acestui partid din aprilie 1914 se arăta: „Noi trebuie să afirmăm cu vehemență în fața idealului monarhic idealul nostru republican și la strigătul «Trăiască monarhia!» să strigăm «Trăiască Republica Română!» [1]. Această poziție era determinată de concepția generală republicană a social-democraților, dar și de poziția monarhiei față de reformele anunțate.

Cu fermitatea care-l caracteriza, I.I.C. Brătianu a reușit să obțină consimțământul regelui Carol I pentru realizarea reformelor, condiționat de „moderațiune”, de temperarea stângii Parti-

---

din România. 1910—1915, Bucureşti, Editura Politică, 1968, p. 737-738.

[1] *Ibidem*, p. 738.

dului Național-Liberal și de înțelegerea cu conservatorii asupra modificării Constituției[1]. Reformele se bucurau de susținerea opiniei publice, în timp ce Partidul Conservator se declara ostil acestora. Guvernul, constituit într-o anumită conjunctură internațională, generată de războaiele balcanice, devenise – după semnarea păcii de la București – teatrul unor confruntări tot mai acerbe. Vechii conservatori erau ostili colaborării cu Take Ionescu, impusă de regele Carol I; la rândul său, Take Ionescu nu dorea să-și compromită cariera politică prin alianța cu cei pe care-i criticase cu atâta vehemență în 1908-1909. Constatând că nu mai putea

[1] I. G. Duca, *Memorii*, vol. I. Ediție şi schiță biografică de Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Expres, 1992, p. 8-9; Alexandru Marghiloman, *Note politice, vol.* I, p. 27, 212, 216.

conduce corabia guvernului, Titu Maiorescu a decis să demisioneze la 31 decembrie 1913. În aceste condiții, Carol I a decis să încredințeze puterea lui Ion I.C. Brătianu, președintele Partidului Național Liberal.

Guvernul Ion I.C. Brătianu, constituit la 4 ianuarie 1914, avea ca principal obiectiv modificarea Constituției. Alegerile parlamentare din februarie au dat câștig de cauză liberalilor, care au obținut 116 locuri în Adunarea Deputaților și 97 în Senat. Astfel, calea revizuirii Constituției era deschisă. În Mesajul tronului, din 21 februarie, Carol I aprecia: „întărirea conștiinței naționale, răspândirea învățământului, o mai strânsă solidaritatea socială, o oștire tot mai puternic organizată și consolidarea finanțelor statului prin sporirea muncii și a economiei națio-

nale ne vor da putința să păstrăm neștirbită și să îmbunătățim situația cu care ne mândrim astăzi, situațiune care este rodul străduințelor statornice a acelora care au înțeles în trecut că numai prin închinarea tuturora înaintea interesului obștesc se pot întemeia statele puternice și societățile sănătoase”[1]. Erau, aceste cuvinte și un bilanț al lungii sale domnii, care se apropia de un sfârșit inexorabil.

În mai 1914 au avut loc alegeri pentru Adunarea Națională Constituantă, câștigate de Partidul Național-Liberal. În Mesajul prezentat de rege în ședința de deschidere a Parlamentului la 5 iunie, se exprima speranța că deputații și senatorii vor trece la „o cuminte revizuire a Constituției” pentru a face posibilă înfăptuirea celor două reforme

1 „D.A.D.“, nr. 1, şedința din 21 februarie 1914, p. 1.

„într-un spirit de armonie socială”[1]. La 21 iunie a fost aleasă Comisia pentru studierea reformelor, urmând ca Adunarea Națională Constituantă să-și reia lucrările la 15 noiembrie 1914. Dar izbucnirea războiului a făcut ca regele Carol I să nu vadă legiferate, în timpul domniei sale, reforma agrară și cea electorală.

Dintre evenimentele importante petrecute în rândul familiei regale se remarcă trimiterea, în ianuarie 1914, a prințului Carol la Potsdam pentru a se înrola în Regimentul I al Gărzii Imperiale și a se pregăti în domeniul militar. Aici l-a avut coleg pe vărul său Friedrich, fiul cel mai mare al kaizerului Wilhelm. Prințul Carol devenise o persoană dificilă și greu de suportat. El cunoștea relațiile mamei sale cu principele Știrbey și nu suporta ca tatăl său

---

1 *Ibidem*, nr. 1, şedința din 5 iunie 1914, p. 1.

să accepte această situație. Ajunsese să-l urască pe Barbu Știrbey, dar și pe mama sa, cu care avea dese altercații. Trimiterea la Potsdam i se părea o manevră menită să-l despartă de Elena Filitti. La 27 aprilie 1914, Carol nota în jurnalul său: „Când mă gândesc cât de mult îmi lipsești, cum totul mi se pare pustiu de când tu nu mai ești aici; tu erai totul pentru mine, fără tine totul mi se pare lipsit de viață și viața atât de inutilă [...] Mă gândesc că acum mai puțin de un an de când te strângeam în brațe și ne sărutam ca doi nebuni, ce ore încântătoare am petrecut împreună, oare se vor mai întoarce ele? Acum sunt departe de tine, îmi doresc atât de mult să te am, să te iubesc, așa cum știu eu să te iubesc”. Pe Carol îl bătea gândul de a renunța la calitatea pe care o avea de moștenitor al Coroanei tatălui său: „Pentru că sufletul meu îți

aparține pe de-a-ntregul, Păsărică, mi-au trecut tot felul de gânduri nebunești prin minte. Că dac-aș rupe-o în familia, pentru că aș avea puterea să-i părăsesc, ne-am putea căsători și tu ai putea deveni cu adevărat regina mea”[1]. Acest gând avea să-l anime și peste patru ani, dar pentru o altă femeie.

2.„Regret că n-am murit înainte de începerea acestui război”

Războaiele balcanice prevestiseră noi conflicte pe continentul european. Toate statele se înarmau, își căutau aliați, își afirmau „dreptatea” cauzei proprii. România se afla în atenția ambelor tabere: Puterile Centrale și Antanta, datorită potențialului său uman

[1] Carol II, *Între datorie şi pasiune. Însemnări zilnice*, vol. I. Ediție Marcel Dumitru Ciucă şi Narcis Dorin Ion, Bucureşti, Editura Silex, 1995, p. 3-4.

și material, mai ales pentru bogățiile petroliere, precum și datorită poziției geo-strategice.

Participarea României la cel de-al doilea război balcanic s-a făcut împotriva voinței Austro-Ungariei, dovedind că tratatul din 1883 avea un caracter formal. De altfel, în concepția oamenilor politici români, drumul spre Transilvania trecea prin Bulgaria, lovitura principală – deși indirectă – îndreptându-se împotriva Austro-Ungariei[1]. Un contemporan constata că, după pacea de la București, „o răceală de gheață a intervenit în raporturile dintre România și Austro-Ungaria”[2]. Pe de altă parte, extinderea Serbiei – care tindea

---

[1] Constantin Nuțu, *Rojnânia în anii neutralității (1914—1916),* Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1972, p. 66.

[2] *I. Russu-Abrudeanu*, Păcatele Ardealului față de sufletid vechiului Regat, *Bucureşti, 1930, p. 97.*

să devină ceea ce fusese Piemontul pentru Italia, respectiv o forță de coagulare a slavilor de sud, – a fost considerată de Viena ca „o amenințare latentă” pentru integritatea Imperiului Austro-Ungar[1].

Pentru a influența politica Bucureștiului, regimul dualist a numit în calitate de ministru plenipotențiar în România pe experimentatul diplomat Ottokar Czernin; acesta a primit misiunea de a obține ratificarea tratatului din 1883 (reînnoit în februarie 1913) de către parlamentul român, făcându-l astfel public[2]. Când a ridicat această chestiune în cadrul unei audiențe la Carol I, Czernin avea să constate: „Groaza care

---

[1] Jean-Michel Gaillard şi Anthony Rowley, *Istoria continentului european de la 1850până la sfârşitul secolului alXX4ea.* Traducere din franceză de Em. Galciu-Păun, Editura Cartier, 2001, p. 283.

[2] *1918 la români*, vol. I, p. 359-364.

l-a cuprins pe rege la auzul acestei propuneri, doar gândul că secretul, așa de puternic păzit, asupra existenței unei asemenea alianțe ar putea fi adus la cunoștința publică, această frică mi-a demonstrat cât de imposibil ar fi de a traduce în viață – în condițiile date – această literă moartă”[1]. Drept care, Czernin comunica la Viena că tratatul cu România nu era altceva „decât un petic de hârtie fără conținut”[2].

---

[1] Apud Constantin Nuțu, *op. cit.*, p. 44.
[2] *Ibidem.*

După tratatul de pace de la București, situația internațională a României s-a consolidat, iar lupta românilor din Transilvania pentru eliberare națională a căpătat un nou impuls. Unul din conducătorii Partidului Național Român, Ștefan Cicio-Pop, scria: „Evenimentele externe recente i-au dat acestui neam multă încredere în puterile sale și suntem convinși că ne vom ajunge ținta”[1].

Regele Carol I și țarul Nicolae II

La 1/14 iunie 1914, țarul Nicolae al II-lea și familia sa au făcut o vizită la

[1] Ştefan Cicio-Pop, *Românii şi guvernul,* în „Românul", din 17/30 septembrie 1913.

Constanța. Aici a fost întâmpinat de regele Carol I și membrii familiei domnitoare. Regina Elisabeta s-a ocupat de pavoazarea portului și a orașului, iar întâlnirea s-a desfășurat în vila ei situată pe malul mării. La coborârea din iahtul imperial s-au intonat imnurile de stat ale Rusiei și României. A urmat un *Te-deum* la biserica mitropolitană, slujba fiind oficiată în limbile rusă și română. Apoi cei doi suverani și suitele lor au făcut o plimbare prin oraș cu trăsurile și au primit defilarea militară. Dejunul a fost servit la vila reginei Elisabeta.

Apoi, după amiază, țarul a oferit un ceai pe iahtul său. Dineul s-a desfășurat într-un pavilion special construit pentru vizita țarului. În acest interval țareviciul Aleksei s-a întreținut mai ales cu principesa Ileana, iar principesa Olga cu principele Carol. Principesa Olga a

lăsat să se înțeleagă că nu accepta să părăsească Rusia, ceea ce însemna că nu agrea o eventuală căsătorie cu principele Carol. Totuși, înainte de a părăsi teritoriul românesc, țarul i-a invitat pe principesa Maria și pe principele Carol să-și petreacă vacanța în septembrie la Livadia, în Crimeea.

Întâlnirea dintre Carol I și țarul Nicolae al II-lea la Constanța (1/14 iunie 1914) – urmată de vizita ministrului de Externe al Rusiei, Serghei Dmitrievici Sazanov, în România și plimbarea ostentativă a acestuia, împreună cu I.I.C. Brătianu la Predeal și în sudul Transilvaniei – semnifica o orientare în politica externă care nu era în spiritul tratatului din 1883. Comentând întâlnirea de la Constanța, ziarul „Românul”, care apărea la Arad, aprecia: „Lumea de acasă și cea străină va putea să cunoască, cu o zi mai degrabă, dreptatea

pretențiunilor românilor din Ungaria. Căci, și aici e cauza specifică a bucuriei noastre, nu se poate vorbi de România fără să fim pomeniți și noi, milioanele de români din monarhia habsburgică”[1].

Asasinarea lui Franz Ferdinand, moștenitorul Coroanei habsburgice, în ziua de 15/28 iunie 1914 la Sarajevo, a acutizat dintr-o dată toate contradicțiile dintre statele europene, oferind prilejul, așteptat, pentru declanșarea primei mari conflagrații mondiale. La 15/28 iulie 1914, Austro-Ungaria a declarat război Serbiei; la 19 iulie/1 august, Germania a declarat război Rusiei, iar la 21 iulie/3 august Franței; la 22 iulie/4 august Marea Britanie a declarat război Germaniei. Și astfel, noi și noi state au fost angrenate în acest „danț caniba-

---

[1] „Românul", din 16/29 iunie 1914.

lic”, după expresia lui N. Iorga, „întocmai precum când călăuzul suie pe munte un șir de excursioniști legați cu funie de dânsul, un moment de amețeală al lui îi trage, unul după altul, pe toți în prăpastie”[1].

Carol I, credincios alianței Puterii Centrale, a depus eforturi pentru a evita un război între Austro-Ungaria și Serbia[2]. Asemenea intervenții, ca și întreaga campanie pacifistă desfășurată pe plan european, nu au dat rezultate. La 14/27 iulie 1914, împăratul Franz Joseph îl anunța pe Carol I despre războiul pe care era hotărât să-l declare împotriva Serbiei, exprimându-și speranța că „vechea ta prietenie și legăturile

---

[1] N. Iorga, *O altă istorie contemporană*, Bucureşti, 1933, p. 130.

[2] Mircea N. Popa, *Primul război mondial. 1914-1918,* Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1979, p. 235.

noastre amicale sunt pentru mine tot atâtea garanții că tu vei avea o înțelegere sinceră a hotărârilor ce am luat în acest caz grav”[1]. După primirea scrisorii, Carol I – de felul său foarte calm și sobru – a devenit agitat. În timpul mesei de seară – la care participau regina Elisabeta, marea doamnă de onoare, doamnele de onoare și col. adjutant Paul Angelescu – regele a apreciat că Serbia „a cedat tuturor cererilor Austro-Ungariei, depășind chiar limitele pe care le-aș fi putut crede, și această declarație de război, fără ca în prealabil să fiu consultat, este o atingere a drepturilor și prerogativelor mele de rege”[2]. Peste câteva zile, la 18/31 iulie, împăra-

[1] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 43/1914, f. 1.

[2] *Mărturii contimporane. Regele Ferdinand.* Adunate de G.N. Budisteanu, 1933, p. 13-14.

tul Wilhelm al II-lea îi scria regelui român: „Gândurile mele se îndreaptă către tine, care ai întemeiat la gurile Dunării un stat civilizat și ai ridicat astfel un zăgaz în fața valului slav. Eu am încredere că tu vei fi credincios prietenilor tăi și că vei împlini *neapărat* datoriile tale de aliat”[1]. În același spirit, Ia 20 iulie/2 august, cancelarul Germaniei, Theobald von Bethmann-Hollweg, îi telegrafia lui Carol I: „Cerem mobilizarea imediată a armatei române și îndreptarea ei împotriva Rusiei”[2].

Ion I.C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri, a încercat să-l convingă pe rege că România nu putea intra în război, deoarece: Austro-Ungaria a început un război ofensiv împotriva

---

[1] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 44/1914, f. 1.

[2] C. Gane, *P. P. Carp şi rolul său în istoria politică a ţării*, vol. II, Bucureşti, 1936, p. 508.

Serbiei, în timp ce tratatul din 1883 avea un caracter defensiv; războiul dus de Austro-Ungaria era îndreptat împotriva naționalităților, principiu care forma rațiunea de a fi a statului român; izbânda Austro-Ungariei însemna consolidarea vrăjmașilor neamului românesc; tratatul de la București, din 1913, stabilise, pentru prima dată în istorie, dreptul statelor din Orientul Europei de a-și hotărî singure soarta. Pe de altă parte, regele l-a rugat pe Ion I.C. Brătianu să încerce să obțină de la guvernul și de la partidul său executarea tratatului. Brătianu a declarat că „fiindcă i se cere, va încerca cinstit, nelăsând pe nimeni să bănuiască gândul și hotărârea sa”[1].

În aceste împrejurări, regele a decis convocarea unui Consiliu de Coroană

---

[1] I.G. Duca, *Memorii*, vol. I. Ediție Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Expres, 1992, p. 47.

pentru 21 iulie/3 august 1914, la castelul Peleș din Sinaia. Au participat membrii guvernului (Ion I.C. Brătianu, Em. Costinescu, Al. Constantinescu, Em. Porumbaru, V.G. Morțun, Al. Radovici, dr. C. Angelescu, Victor Antonescu, I.G. Duca), președintele Adunării Deputaților (Mihail Pherekyde), foștii prim-miniștri (Theodor Rosetti, Petre P. Carp), fruntașii partidelor din opoziție (Alexandru Marghiloman, Ion Lahovari, Ion C. Grădișteanu, Take Ionescu, Constantin Dissescu, Constantin Cantacuzino-Pașcanu). Deși nu era un organism politic prevăzut de Constituție, Consiliul de Coroană se înscria pe linia tradițiilor românești, ca în momente de cumpănă domnitorul să se consulte cu fruntașii politici ai țării[1].

---

[1] Despre desfăşurarea Consiliului de Coroană vezi: Ion Mamina, *Consilii de Coroană*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997, p. 32-51; C.

Carol a intrat în sala de muzică a castelului Peleș din Sinaia „congestionat și emoționat”, însoțit de principele moștenitor Ferdinand, și, fără nici o introducere, a declarat: „Războiul general a izbucnit. Se dă marea luptă în care pentru o întreagă perioadă istorică se vor stabili harta și soarta popoarelor. Desigur că în acest război vor fi învingători și învinși. Dar e neîndoielnic că cei dinainte și irevocabil meniți să fie învinși vor fi neutri. Așa fiind, după

Gane, *P.P. Carp şi rolul său în istoria politică a țării*, vol. II, p. 509-516; C. Xeni, *Take Ionescu. 1858-1922*, p. 269-272; I. G. Duca, *3 august 1914. Consiliul de Coroană de la Sinaia*, în „Magazin istoric" nr. 1/1976, p. 38-44; Al. Marghiloman, *Note politice*, vol. I, p. 230-235; *Consiliile de Coroana'de la Sinaia şi Cotroceni în versiuni inedite*, în „Magazin istoric" nr. 12/1983 (notele lui Victor Antonescu); Ion Bulei, *Arcul aşteptării. 1914-1915-1916*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1981, p. 60-63.

matură chibzuință, convingerea mea adâncă e că datoria României e să execute tratatele ce o leagă de Tripla Alianță”[1].

Pentru a fi mai convingător, Carol I „a scos dintr-o casetă de fier tratatul încheiat de el și contrasemnat de Ion Brătianu tatăl, în 1883, reînnoit sub guvernele Catargiu, Sturdza și Maiorescu, a căror iscălitură o purta. Nimeni altul dintre bărbații noștri politici, care se perindaseră la cârma statului nu văzuse misteriosul document”[2]. Carol considera o chestiune de demnitate ca România să respecte tratatul semnat.

Dar cei prezenți s-au pronunțat pentru neutralitate, arătând că tratatul încheiat în 1883 avea în vedere situația în

---

1 Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 41/1914, f. 1.

2 Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916—1919,* vol. I, ed. a II-a, Bucureşti, Editura Casei Şcoalelor, p. 132-124.

care Austro-Ungaria ar fi fost atacată, ori, în realitate, aceasta atacase Serbia, astfel încât România nu era obligată să intervină. Ion I.C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri, a apreciat că: „Sentimentul public este aproape în unanimitate împotriva războiului [...] Dacă în lucrurile mici se poate trece peste sentimentul public, în ceasurile mari ale vieții naționale trebuie să se țină seama de voința poporului. Nu se poate face război în vremurile de azi, când acest război nu este aprobat de conștiința națională. Să rămânem deci neutri”. Singur P.P. Carp s-a pronunțat pentru intrarea în acțiune alături de Germania și Austro-Ungaria. Contrazicându-l pe primul ministru, P.P. Carp a susținut: „Datoria omului de stat e să conducă el opinia publică, nu să se lase târât de această opinie publică. Opinia publică îi va fi în urmă recunoscătoare

că nu s-a luat după rătăcirile ei”. Fruntașul conservator a evocat tratatul din 1883, dar și necesitatea solidarizării cu regele: „Cum lăsați pe omul aista singur?!” a întrebat fruntașul conservator arătând spre Carol I. Și în fața lipsei de reacție a participanților, P.P. Carp a observat: „Sire, țin să se constate că în ceasul cel mai grav pentru țară Majestatea Voastră este părăsită de toate partidele și de toți sfetnicii ei, la sfârșitul unei lungi domnii închinate propășirii naționale”[1]. Cu aceste cuvinte, Carp urmărea să arunce „vreascuri peste focul ce ardea în sufletul bătrânului Hohenzollern, nădăjduind că astfel va câștiga, poate, partida și-l va face pe rege ca, într-un moment de revoltă și de energie să treacă peste voia sfetnicilor săi și să declare singur război”[2]. Dar regele

[1] I.G. Duca, *Memorii*, vol. I, p. 63.
[2] C. Gane, *op. cit.*, vol. II, p. 515.

nu s-a hazardat, ci a cerut din nou fiecărui participant să se pronunțe deschis prin *da* sau *nu*. Cvasiunanimitatea liderilor politici s-au declarat împotriva intrării în acțiune. În fața acestei situații regele Carol I – animat de un real spirit democratic – a conchis: „Constat că reprezentanții țării, aproape în unanimitate, au cerut neutralitatea României. Ca rege constituțional, mă supun votului d-voastră. Mi-e frică însă că prestigiul țării va ieși micșorat din ședința de astăzi și mă tem că ați luat o hotărâre de care România se va căi în viitor.” Carol I a recomandat participanților să păstreze discreție asupra discuțiilor avute în Consiliul de Coroană, urmând să se publice un scurt comunicat în „Monitorul oficial”. Acesta a fost redactat de Ion I.C. Brătianu, Alexandru Marghiloman și Take Ionescu în prezența regelui.

Decizia Consiliului de Coroană de a se păstra neutralitatea țării și a se lua măsuri de întărire a armatei pentru orice eventualitate însemna abandonarea tratatului cu Puterile Centrale, care, prin agresiunea împotriva Serbiei, nesocotiseră spiritul și litera acestuia.

Carol I a fost grav afectat de hotărârea adoptată de Consiliul de Coroană. „După patruzeci și opt de ani mă văd aproape singur”[1], îi mărturisea el lui C. Stere. Profund mâhnit, regele îi scria la 14 august lui Wilhelm al II-lea, împăratul Germaniei: „După o discuție de trei ore, în care am pus în joc toată elocvența mea și am respins în modul cel mai hotărât argumentele aduse (cu excepția d-lui Carp, care însă este părăsit de partizanii săi), [Consiliul de Coroa-

[1] C. Stere, *Marele război şi politica României*, Bucureşti, 1918, p. 36.

nă] s-a pronunțat totuși, cu o unanimitate la care nu mă așteptam, împotriva aplicării tratatului [...] Nu e nevoie să mai dau asigurări cât de mult sufăr din cauza situației momentane și a stării de spirit necugetate a țării mele; dificultățile sunt greu de învins, căci eu nu pot începe singur, fără un guvern responsabil, un război față de care întreg poporul se împotrivește”[1].

Așadar, în momentul decisiv, regele Carol I nu și-a putut impune punctul de vedere în problema politicii externe a României, a atitudinii față de război, fiind nevoit să țină seama de opinia publică, de atitudinea covârșitoarei majorități a oamenilor politici. România nu putea începe un război alături de Imperiul Habsburgic, care asuprea peste cinci milioane de români, aflați în

[1] *Monarhia de Hohenzollern*..., p. 262-263.

Transilvania și Bucovina. Avea dreptate I.G. Duca atunci când scria: „Viitorul a dovedit că nu ne înșelasem și că la Sinaia, în Consiliul de Coroană de la 21 iulie 1914, am pus cu adevărat prin votul nostru Diatra fundamentală a unitătii naționale a tuturor românilor”[1].

Același I.G. Duca nota că a doua zi după Consiliul de Coroană a fost chemat la dejun la castelul Peleș. „Regele era abătut, îmbătrânit și încovoiat. Regina ni s-a plâns că prea l-am chinuit pe bătrânul nostru suveran și cu greu își putea stăpâni indignarea împotriva soluției adoptate de Consiliul de Coroană.” în timpul mesei, a sosit o telegramă care anunța că avioanele franceze ajunseseră până la Rin, dar Carol nu credea „decât în informațiile care înregistrau succesele germane. De mai multe ori în cursul conversației,

[1] I.G. Duca, *Memorii*, vol. I, p. 67.

adresându-se reginei, a spus: «îți aduci aminte, Elisabeth, așa a fost și în 1870.» Vădit era încă hipnotizat de amintirea glorioasă a războiului pentru unitatea Germaniei și din vorbele lui reieșea clar că pentru el lucrurile se vor petrece de astă dată întocmai ca atunci”. La plecare, regele i-a spus lui Duca, ministrul Instrucțiunii și al Cultelor: „Prin preoți și prin învățători trebuie să creați în opinia publică un curent pentru intrarea în acțiune, peste câtva timp, alături de Puterile Centrale. E greu, dar trebuie făcut, va fi bine pentru țară”[1]. Duca a promis, dar n-a dat curs acestei solicitări, care n-ar fi avut

[1] *Ibidem*, p. 70.

nici un succes în opinia publică.

După ce în ianuarie 1914 cedase conducerea problemelor de politică internă lui Ion I.C. Brătianu, care se angajase pe linia înfăptuirii reformelor, acum, în iulie 1914, ca urmare a hotărârii Consiliului de Coroană, regele nu mai stăpânea nici politica externă a României, pe care o îndrumase în ultimele patru decenii. Parcă pentru a pune gaz pe foc și a-l amărî și mai mult pe bătrânul rege, chiar în acele zile – mai exact la 24 august 1914 – Take Ionescu publica faimosul articol intitulat *Cascada tronurilor* în ziarul

Regele Carol I în 1914

„La Roumanie”, în care liderul Partidului Conservator-Democrat aprecia că războiul va propulsa mișcările de stânga: „Va fi o cascadă de tronuri. Europa va fi republicană.” Evident că asemenea pronosticuri nu erau pe placul lui Carol I.

Hotărârea Consiliului de Coroană avea un caracter provizoriu, deoarece România nu putea rămâne până la capăt în expectativă; poporul român avea de realizat o mare misiune istorică – aceea a făuririi statului național unitar; el trebuia să chibzuiască și să folosească împrejurările internaționale pentru înfăptuirea acestui scump ideal. Take Ionescu avea dreptate când spunea că neutralitatea n-a fost decât „zidul pe care îl ridicam în contra posibilității de a se merge cu Puterile Centrale, zid la spatele căruia noi avem să

preparăm viitorul atac”[1].

În întreaga țară se desfășura o vie agitație politică, vizând intrarea României în război, fie alături de Antantă, fie de Puterile Centrale, sau menținerea ei în neutralitate. Curentul cel mai puternic era cel în favoarea Antantei, în fruntea căruia se aflau Nicolae Filipescu și Take Ionescu. Fiecare grupare adresa apeluri către rege, cerându-i – uneori pe un ton imperativ – adoptarea punctului ei de vedere.

Carol I continua să creadă în posibilitatea făuririi statului național unitar român prin lupta alături de Puterile Centrale. Într-o discuție avută cu Alexandru Marghiloman, regele a afirmat: „România nu mai poate trăi în limitele sale actuale, însă nu e azi momentul

---

[1] Take Ionescu, *Pentru România Mare. Discursuri din război. 1915-1917*, Bucureşti, 1919, p. 117.

[...] După ce Rusia va fi învinsă, ceasul României va veni. În ziua în care va suna ora lichidării Austro-Ungariei, oră care nu poate întârzia mai mult de 20 de ani, România va lua atunci Ardealul și Bucovina”[1].

Sabina Cantacuzino își amintea că, discutând la Sinaia cu Elisabeta, la un moment dat a intrat Carol I, care „îmi arătă pe o hartă mare întinsă pe masă mersul trupelor însemnat de dânsul cu mici drapele; îmi explică cât de bună era strategia germană, de ce material formidabil dispuneau și de siguranța ce avea în Puterile Centrale! «Un singur lucru aș dori înainte de a muri: să revăz restituirea celor trei județe pierdute de țară în timpul domniei mele»” adică a celor din sudul Basarabiei[2].

---

1 C. Bacalbaşa, *op. cit.*, IV, p. 151.

2 Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei I. C. Brătianu. Războiul 1914-1919*, Bucureşti,

La rândul său, Take Ionescu avea să relateze că, din discuțiile avute cu regele Carol I, se degaja faptul că acesta „era ca hipnotizat și, cu cât vorbea mai mult, cu atât îmi dădeam mai bine seama de groaznica intoxicare germană, care era în stare să otrăvească de la distanță un bătrân la care însușirea predominantă fusese cumpătarea”. Bătălia de la Marna (5 – 11 septembrie 1914), încheiată cu succesul trupelor franceze și engleze, era socotită de Carol ca o retragere strategică a armatei germane. La demonstrația lui Take Ionescu că Germania a suferit o înfrângere teribilă, „regele Carol, cu o voce înceată, care oglindea sufletul său răscolit de o realitate pe care niciodată nu o bănuise, îmi spuse cu blândețe: «Poate că mă înșel, poate că d-ta ai

---

Tipografia Universul, 1937, p. IX-X.

dreptate, poate să fi fost bătuți»”[1]. Într-un acces de sinceritate, regele i-a declarat lui Take Ionescu: „Dacă regret ceva, este că n-am murit înainte de începerea acestui război”[2].

[1] Take Ionescu, *Regele Carol I în timpul războiului*, în „Universul[14], din 23 decembrie 1919.

[2] C. Bacalbaşa, *op. cit.*, p. 151.

ÎNCHEIERE

Decizia Consiliului de Coroană l-a afectat profund pe bătrânul rege. Se simțea înfrânt, privit cu ostilitate de toți, trădat. Singura persoană care-i împărtășea opiniile era regina Elisabeta. După ce aproape toată viața nu s-a amestecat în politică – ocupându-se de artă, literatură, opere caritabile – dintr-o dată a devenit foarte activă și vehementă în exprimarea opiniilor față de intrarea României în război. I.G. Duca nota: „Regina Elisabeta era cea mai înverșunată apărătoare a cauzei germane. Le spunea tuturor că niciodată și pentru nimic în lume nu va consimți să stea un ceas pe tronul unei țări în război cu Germania că, dacă România vrea să facă acest pas, regele trebuie să abdice imediat, că

principiele Ferdinand și copiii lui ar fi niște trădători față de sângele ce curge în vinele lor dacă n-ar urma fără șovăire pe bătrânul rege în exilul lui [...]. De dimineața până seara ațâța pe bietul rege, a cărui inimă era deja destul de stăpânită de atavismele lui germane și destul de tulburată”[1]. Pe de altă parte, principesa Maria nu-și ascundea sentimentele antantofile, se pronunța pentru intrarea României în război și eliberarea Transilvaniei. Divergențele din familia regală deveniseră de notorietate publică.

În jurnalul său, Carol I consemna cu îngrijorare agitațiile din țară în timpul cărora se cerea intrarea României în război împotriva Puterilor Centrale. Se vorbea tot mai mult despre o eventuală înlocuire a regelui Carol I. Astfel, Take Ionescu aprecia că a găsit cea mai bună

---

[1] I. G. Duca, *Memorii*, vol. I, p. 84-85.

soluție pentru țară: „Să aducem pe tron pe ducele Abruzzi, un principe latin, un om inteligent, din lagărul Antantei”[1]. Ion I.C. Brătianu „se căznea să domolească neînțelegerile de la Curte și să oprească în țară mișcarea antidinastică, ce devenea îngrijorătoare”[2]. În această atmosferă, la 16 septembrie, regele i-a cerut lui Basset, secretarul său particular, să pregătească textul prin care să aducă la cunoștința poporului român decizia de a abdica. Luni, 21 septembrie 1914, Carol I nota: „Basset a pregătit cuvântarea pentru abdicare”, iar într-o însemnare din ziua de vineri 25 septembrie consemna: „Sunt hotărât să plec dacă se vrea război împotriva Austriei”[3]. Textul acestei cuvântări era

---

[1] *Ibidem*, p. 86.

[2] *Ibidem.*

[3] Sorin Cristescu, *Un proiect al regelui Carol I devine public după 83 de ani. Destinul se opune*

următorul:

„Români!

Un puternic avânt național cere ca România să intre în război cu Austro-Ungaria spre îndeplinirea idealului visat de întregul nostru neam românesc.

Neputând a mă împotrivi acestui curent, în care văd o primejdie pentru țară, nu-mi rămâne decât a încredința destinele mult iubitei noastre patrii unei Locotenențe Regale.

O viață întreagă, închinată ridicării și măririi scumpului nostru popor, va fi pentru el cea mai sigură chezășie că inima mea n-a încetat și nu va înceta niciodată de a bate pentru binele lui. Din tot sufletul, rog pe Atotputernicul să-l

---

abdicării, în „Magazin istoric“, nr. 10 din octombrie 1997, p. 19.

păzească și să-l ocrotească”[1].

Interesant este faptul că, așa cum rezultă din acest text, regele nu concepea abdicarea sa în favoarea moștenitorului de drept, principele Ferdinand, ci ca o renunțare definitivă a familiei de Hohenzollern la tronul României, întrucât puterea urma să fie încredințată unui Locotenențe Regale.

Totuși, Carol I a avut tăria de a nu face acest gest, care-i putea pune în cumpănă întreaga operă construită timp de patru decenii și jumătate. A preferat să-și aștepte moartea ca pe o izbăvire. I.G. Duca nota că regele stătea „închis în cabinetul său de lucru și nu vedea pe nimeni. Pe noi, miniștrii, nu ne mai chema. De la Consiliul de Coroană și până la moartea lui n-a primit decât pe acei dintre noi care au cerut

---

[1] *Ibidem.*

anume să-i vorbească”[1]. Suferind de ficat, slăbise mult, puterea îi scăzuse, astfel că a renunțat până și la plimbările zilnice prin pădurea din preajma castelului Peleș. În timpul crizelor se chircea de durere, dar nu se văita, pentru a nu fi auzit de cei din jur. O aștepta pe „Doamna cu coasa”, iar ea întârzia să vină pentru a-l trece în „lumea celor drepți”.

În acele împrejurări dramatice, Ion I.C. Brătianu îl vizita adesea, avea discuții cu suveranul, căuta să-i aline suferința fizică și morală, să-l protejeze de atacurile virulente ale antantiștilor. Cu tactul și inteligența sa, președintele Consiliului de Miniștri l-a convins pe Carol I de utilitatea unei convenții cu Rusia. La 18 septembrie/1 octombrie 1914, a fost semnată, la Petrograd, Convenția secretă între România și Rusia,

[1] I.G. Duca, *op. cit.*, p. 87.

prin care, în schimbul „neutralităţii binevoitoare faţă de Rusia”, aceasta se angaja „să recunoască dreptul României de a anexa provinciile aparţinând Austro-Ungariei a căror populaţie este românească”[1].

A fost ultimul său act politic major din timpul domniei lui Carol I, deoarece, peste nouă zile, la 27 septembrie/10 octombrie, regele a încetat din viaţă la castelul Peleş din Sinaia. I.G. Duca nota: „În dimineaţa de 27 septembrie 1914 dormeam încă adânc când mă deşteaptă telefonul. Suna îndelung şi cu vădită enervare. Ce s-o mai fi întâmplat? Alerg la aparat. «Dl. prim-ministru vă roagă să poftiţi imediat la dânsul, Majestatea Sa Regele a murit

[1] Victor Atanasiu, Anastasie Iordache, Mircea Iosa, Ion M. Oprea, Paul Oprescu, *România în primul război mondial*, Bucureşti, Editura Militară, 1979, p. 55.

subit». Primul meu sentiment a fost un sentiment de ușurare, soarta a dezlegat ceea ce noi nu puteam dezlega. Iată ieșirea așteptată și zadarnic căutată! A găsit-o bătrânul suveran, părăsind scena pe care piesa nu se mai juca cu el, a găsit-o nu retrăgându-se de pe tron, ci retrăgându-se de pe lumea aceasta. Îmi mărturisesc păcatul. Pe urmă simțămite mai omenești m-au cuprins. M-am gândit la toată lunga domnie ce sfârșea într-o așa de tragică luptă sufletească. M-am gândit la omul care adormise pentru vecie, la însușirile lui, la binele pe care l-a făcut, la binele pe care ar fi vrut să-l facă. La tot ce opera lui reprezenta în evoluțiunea poporului nostru, iar mintea mea i-a adus cuvenitul și cuviinciosul prinos de recunoștință”[1].

Prin moartea sa, regele scăpa de chinurile pe care le îndurase în ultimele

[1] I.G. Duca, *op. cit.*, p. 91.

luni. „Ți-a fost credincios până la moarte”[1], telegrafia regina Elisabeta[2] împăratului german Wilhelm al II-lea, în acele zile grele pentru ea. Și într-adevăr așa a fost.

Ottokar Czernin, ministrul Austro-Ungariei la București, afirma: „Regele Carol a murit de război. Ultimele săptămâni au fost o tortură pentru bătrânul domnitor, căci el primea comunicările pe care eu i le adresam, ca niște lovituri de biciu. Eu primisem însărcinarea ca să încerc totul, pentru a obține imediata cooperare a României, și a trebuit să merg atât de departe, încât să-i amintesc că cuvântul dat nu îngăduie nici o șovăire, că un tratat este un tratat și că onoarea îi poruncește să tragă sabia. Mi-aduc aminte de o scenă

1 C. Xeni, *op. cit.*, p. 279.

2 Regina Elisabeta a murit la 18 februarie 1916.

literalmente emoționantă, când bătrânul rege, plângând tare, se prăbuși pe biroul său și încercă, cu mâinile tremurătoare, să-și smulgă de la gât ordinul «Pour le Merite» [cea mai înaltă decorație prusiană, creată de Frederic cel Mare, primită de Carol ca ofițer german în 1864], pe care o purta în permanență. Pot spune, fără nici o exagerare, că l-am văzut prăbușindu-se zi cu zi, supt aceste continue lovituri de măciucă și că excitarea sufletească în care trăia, i-a scurtat, desigur, zilele”[1].

În testamentul[2] scris și iscălit cu propria sa mână la 14/25 februarie 1899, Carol I menționa: „Mă gândesc înainte de toate, la iubitul meu popor, pentru care inima mea a bătut neîncetat și care a avut deplină încredere în mine.

---

[1] Apud Constantin Kirițescu, *op. cit.*, p. 135-136.
[2] *Testamentul regelui Carol I,* în „Viitorul", din 30 septembrie 1914.

Viața mea este așa strâns legată de această de Dumnezeu binecuvântată țară, că doresc să-i las, și după moartea mea, dovezi vădite de adâncă simpatie și de viul interes pe care le-am avut pentru dânsa. Zi și noapte m-am gândit la fericirea României, care a ajuns să ocupe acuma o poziție vrednică între statele europene [...] Succesorul meu la tron primește o moștenire de care va fi mândru și pe care el o va cârmui, am toată speranța, în spiritul meu, călăuzit fiind de deviza: «Tot pentru Țară/ Nimic pentru mine»”. În testament se exprima dorința ca trupul său să fie îngropat „lângă biserica Curții de Argeș, reclădită de mine, și care poate deveni mormântul dinastiei române; însă, când capitala Regatului va cere ca cenușile mele să rămână în mijlocul iubiților mei bucureșteni, atunci înmormântarea la Curtea de Argeș va fi

provizorie, până ce se va clădi un mausoleu pe o înălțime împrejurul orașului, unde se poate deschide un bulevard (mă gândesc la înălțimea înainte de biserica Cărămidari, unde se găsește astăzi un pavilion al Institutului Geografic Militar)”. Regele a stabilit și moștenirea ce o lăsa soției sale Elisabeta, moștenitorului tronului principele Ferdinand, nepotului său principele Carol, principesei Maria, căreia îi recomanda „ca viitoare regină să combată luxul, care aduce, prin cheltuieli nemăsurate, atâtea nenorociri în familii”. Regele dispune: „Galeria mea de tablouri, tocmai cum este descrisă în catalogul ilustrat al bibliotecarului meu Bachelin, va rămâne pentru totdeauna și de-a întregul în țară, ca proprietate a Coroanei României.” Potrivit testamentului, va fi distribuită suma de 12 milioane lei la diferite așezăminte, fundații

și ca ajutoare, între care: Academia Română, Fundațiile Universitare, orfelinatul „Ferdinand” din Zorleni (Bârlad), Societatea de binefacere „Elisabeta” etc. La 14/27 decembrie 1911, Carol a adăugat un codicil prin care lăsa moștenire diverse sume de bani pentru nepoții și strănepoții săi; de asemenea cerea să se ofere daruri la toate rudele, tuturor celor care l-au slujit, începând cu miniștrii, se sporeau sumele destinate inițial pentru unele instituții și persoane, se făcea precizarea: „Colecțiunea mea de arme din castelul Peleș va rămâne în întregul său acolo ca proprietatea Coroanei Române”.

Potrivit inventarului averii regelui Carol I, întocmit la 1 octombrie 1914, situația era următoarea[1]:

[1] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 90/1914, f. 55.

A. *Moșii*

1. Moșia Broșteni, jud. Suceava
2. Moșia Slobozia-Zorleni, jud. Tutova
3. Moșia Monastirea, jud. Ilfov
4. Moșia Poeni, jud. Iași
5. Moșia Predeal, care se compunea din următorii munți:
   - Cumpătul, Piatra Arsă, Jepii și Coștila (com. Bușteni)
   - Râjnoava, Susaiul, Retivoiul, Fața Găvanei (com. Predeal)
   - Clăbucetul Baiului, Clăbucetul Azugei, Unghia Ursului cea mică, Sorica-Dutca (corn. Azuga)
   - Doamnele și Răzoarele, Vârful lui Drăgan (com. Comarnic)
   - Jumătate din Lacul Roșu în devălmășie cu moștenitorii Gh. Gr. Cantacuzino (com. Azuga)
   - 1/4 din Podurile în devălmășie cu statul (com. Teșila)

B. Case dimprejurul Palatului Regal din Capitală servind ca dependințe

1. Imobilul din str. Câmpineanu nr. 20 și 22
2. Imobilul din str. Câmpineanu nr. 24 și 26
3. Imobilul din str. Câmpineanu nr. 28 și 30
4. Imobilul din str. Câmpineanu nr. 32 și 34
5. Imobilul din str. Grigorescu (Modei) nr. 5
6. Imobilul din str. Grigorescu (Modei) nr. 9
7. Imobilul din str. Grigorescu (Modei) nr. 20
8. Imobilul din str. Palatului nr. 1
9. Imobilul din str. Știrbey Vodă nr. 3
10. Imobilul din str. Știrbey Vodă nr. 4
11. Casa grădinarilor din grădina Palatului
12. Terenul din str. Grigorescu (Modei)

nr. 24

13. Terenul din șoseaua Mihail Ghica nr. 39

Avere mobilă

1. 84 categorii de titluri (rentă, acțiuni, obligațiuni) – între care la Banca Națională a României, Bank of Romania, Banca Generală Română, Banca de Credit Român, National Bank of Egypt, Anglo Ostern-Bank, Elektro Bank Zurich, Deutsche Bank, Dresdner Bank, General Electric comp., Stabilimentul balnear Sinaia, Fabrica de hârtie Letea, Fabrica de postav Azuga, Fabrica de hârtie Bușteni, Fabrica de hârtie Câmpulung, Fabrica de bere Azuga, Sticlăria română Azuga, Fabrica de cherestea Goetz, Fabrica de șampanie Azuga.

2. 7 comandite, împrumuturi și conturi curente
3. 8 posturi numerar, în bănci și la Casa Regală

Galeria de tablouri – care potrivit testamentului urma să rămână în țară, ca proprietate a Coroanei României – conținea 214 tablouri, evaluate la 6.642.500 lei aur.

Guvernul a respectat întru totul dispozițiile testamentare ale regelui Carol I. Corpul neînsuflețit a fost adus de la castelul Peleș din Sinaia la palatul Cotroceni din București unde, timp de două zile, populația și-a putut lua adio de la cel ce condusese România timp de 48 de ani. Apoi, a fost condus la Curtea de Argeș; aici a fost înmormântat, nu lângă, ci în interiorul bisericii, ctitorită de Neagoe Basarab și refăcută în timpul domniei sale.

O analiză atentă a perioadei 1866-1914 arată că regele Carol I și-a pus o amprentă puternică asupra evoluției României, dar și asupra clasei politice, reușind să-i impună o anumită rigoare și disciplină. În general, Carol I a manifestat o mare reticență în relațiile cu oamenii politici români, a introdus maniere „prusace”, rigide, care i-au atras numeroase critici. Din acest punct de vedere era semnificativă ceremonia de investire a noului guvern: „Regele primește jurământul în uniforma lui pe care o purta mereu parcă numai în poziție de drepți, într-un fel rigid după felul ofițerilor prusaci. Jurământul era citit de fiecare cu mâna pe cruce, după care era iscălit în ordinea în care miniștrii erau așezați, ordinea vechimii”[1]. I.G. Duca, participant la o

[1] Ion Bulei, *Lumea românească la 1900,*

asemenea ceremonie, nota: „Aveam impresia că suntem o companie militară. Atunci mi-am dat și mai bine seama cum acest principe german introdusese în toate formele militarismul german, de care toată ființa lui era adânc pătrunsă”[1]. Faptul că regele întindea miniștrilor săi un singur deget, iar celor „privilegiați” cel mult două degete, avea desigur o semnificație bine calculată.

O privire obiectivă ne conduce la concluzia că cei 48 de ani de domnie ai lui Carol I au marcat o etapă de mari progrese pentru România în plan demografic, economic, social, administrativ, politic și cultural. În 1866, România avea 4.115.818 locuitori, iar în 1914 ajunsese la 7.771.341 locuitori. Dintr-o

Bucureşti, Editura Eminescu, 1984, p. 254.

1 I.G. Duca, *Memorii*, vol. I, p. 12.

țară vasală Imperiului Otoman, România a ajuns un stat independent și respectabil în Europa, dorit de ambele tabere aflate în conflict, începând din iulie 1914. Prin reformele înfăptuite, România intrase într-un ritm rapid de dezvoltare economică; dintr-o țară aproape fără industrie ajunsese să dispună de cele mai mari și performante rafinării din Europa; dintr-o țară fără monedă națională, România avea, după 1900, una dintre cele mai puternice valute de pe continent. Sistemul de guvernare stabilit prin Constituția din 1866 și-a dovedit viabilitatea. Monarhia constituțională devenise o realitate, intrată în conștiința publică.

Soarta este adesea ingrată cu oamenii politici, în rândul acestora înscriindu-se și regele Carol I. Privind cortegiul funerar, Constantin Argetoianu consemna: „Am putut să-mi dau seama

că nu era nici multă durere, nici multă întristare în sufletele oamenilor ce însoțeau carul mortuar. Toată lumea era cu gândul la război și toate evenimentele se judecau, în acele zile de încordare, prin prisma intrării sau neintrării noastre în acțiune și a direcției în care această intrare ar fi să fie hotărâtă. Moartea regelui Carol a consternat pe germanofili, dar a ridicat o piatră de pe pieptul antantofililor, care știau ce adversar ireductibil aveau în defunctul suveran. Și cum germanofili erau puțini, chiar în urma sicriului lui «Karl der Weise», surâsurile dominau lacrimile”[1].

Sentimentul general al opiniei publice românești a fost acela de ușurare pentru faptul că dispăruse principala stavilă în calea alianței României cu Antanta și intrării ei în războiul pentru

[1] Constantin Argetoianu, *op. cit.*, p. 116.

unitatea națională. Mihail Manoilescu, pe atunci student, nota în memoriile sale: „În clipa când s-a răspândit vestea morții regelui a fost – în ciuda oricărei decențe – o bucurie cum numai tineretul, totdeauna disprețuitor de forme, poate să arate. Toți eram fericiți că moartea bătrânului rege însemna căpătarea libertății, pentru România, de a merge împotriva Austro-Ungariei. Nu cunosc tragedie mai cumplită decât desnodământul acesta al unei vieți nobile, cheltuită cu atâta onestitate în serviciul ridicării României. La moartea acestui mare suveran, încărcat de merite, tinerimea cea mai bună a țării se bucura! Și încă cu o mare curățenie de suflet! Căci în bucuria ei nu punea altceva decât gândul măririi țării, care trebuia să vină *prin propria ei jertfă*”[1].

[1] Mihail Manoilescu, *Memorii*, vol. I, Ediție îngrijită, prefață, note şi indice de Valeria

Dinu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1993, p. 22.